

**A FŐVÁROSI KÖNYVTÁR ÉVKÖNYVE
XXXIII.**

**A FŐVÁROSI
SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR
ÉVKÖNYVE
XXI.**

1983–1984.

BUDAPEST, 1988.

A FŐVÁROSI
SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR
ÉVKÖNYVE • XXI.

A FŐVÁROSI KÖNYVTÁR ÉVKÖNYVE

XXXIII.

**A FŐVÁROSI
SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR
ÉVKÖNYVE**

XXI.

1983–1984.

ЕЖЕГОДНИК

**Городской Библиотеки им.
Эрвина Сабо, Будапешт**

1983–1984.

ANNUAIRE

**de la Bibliothèque de la Ville
de Budapest, "Ervin Szabó"**

1983–1984.

YEARBOOK

**for the years 1983-84, of the
Metropolitan "Ervin Szabó" Library,
Budapest**

JAHRBUCH

**der Stadtbibliothek
„Ervin Szabó”, Budapest**

1983–1984.

BUDAPEST, 1988.

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:

**BÁTHORY JÁNOS, DR. FARAGÓ TAMÁS, GÁL GYÖRGYNÉ,
KOPCSAY ÁGNES, MARUSZKI JÓZSEF, PESTI ERNŐ,
SZABÓNÉ RICHLICH ILONA, SZÁSZ ILONA**

FŐSZERKESZTŐ:

KISS JENŐ

SZERKESZTŐ ÉS A JELENTÉS ANYAGÁNAK ELŐKÉSZÍTŐJE:

GÁL GYÖRGYNÉ

A TÁBLÁZATOKAT

PÁSZTOR ETELKA KÉSZÍTETTE

KÉPSZERKESZTŐ ÉS MŰSZAKI SZERKESZTŐ:

PUSZTAI ERVIN

FOTÓ:

BRAUN TAMÁS

ISSN 0 139–2085

Kiadja a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár
Felelős kiadó: Kiss Jenő főigazgató
Készült a FSZEK sokszorosító üzemében
Felelős vezető: Horváth Ferencné
Táskaszám: 88/209 ívterj.: 12,77 A/5 + 10 t.
Példányszám: 400

A FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR JELENTÉSE 1983-1984

Az országos tendenciával szemben az 1983-as, 84-es évben könyvtárunk iránt fokozódott a lakosság érdeklődése. Ezt legszembetűnőbben a statisztikai adatokon lehet lemérni, melyek szerint több, mint 15 ezerrel nőtt a beiratkozott olvasók száma, és emelkedik - ha kisebb arányban is - a forgalom. Ez a jeienség több okkal is magyarázható, de valószínűleg legfontosabb közülük, hogy az évtized elején nyitott új egységek olvasótáborra mostanra stabilizálódott. Szerepet játszanak a fejlesztés irányai is, olyan új szolgáltatások, amelyek iránt az igény mostanában alakult ki. Ez az adott években elsősorban feltárások készítését, dokumentáció kifejesztését jelentik, de vonatkozik a könyvek mellett más dokumentumtípusok beszerzésére, forgalmazására is.

Az egyre romló gazdasági feltételek közepette azonban ezt csak rendkívüli erőfeszítések árán lehetett megoldani. Megindítottuk - 1983-ban - a számítógépes szociológiai információ szolgáltatást, amely a szakemberek és érdeklődők számára a külföldi folyóiratok anyagának gyors megismerését teszi lehetővé. 1984-ben megnyitottuk a hálózat első artotékáját, amelyben eredeti grafikák kölcsönzésével állunk az egyéni használók és intézmények szolgálatára.

A személyzet mintegy 10%-os csökkentése ellenére megtartottuk, sőt néhol növeltük az 1982-ben meghosszabított nyitvatartási időt, amellyel jobban alkalmazkodunk a lakosság szabadidejéhez.

I. Hálózatfejlesztés

A fejlesztés üteme 1983-ra lelassult, csupán Békásmegyeren nyílt két - egyenként 170 m² alapterületű - fiókkönyvtár a felnőttek, illetve a gyermekek ellátására. Ez természetesen csak kevésbé enyhítheti a lakótelep kulturális ellátatlanságát.

A bibliobuszok megállóhelyeinek számát 22-ről 31-re növeltük a peremkerületek ritkábban lakott részein.

Ezévben a gazdaságtalan egységek felülvizsgálata során megszüntettük a XII. kerületi Hollós úti, 1984-ben a XV. kerületi Kozák téri és a IV. kerületi Vörösmarty úti fiókkönyvtárakat.

Miután a gyermekek könyvtári ellátásának javítása csakis sűrűbb könyvtártelepítéssel lehetséges és erre a Fővárosi Tanács csupán az iskolákban működő ún. kettős funkciójú könyvtárak létesítésében látott lehetőséget, kijelölt hat iskolát, amelyben intézményünk ilyen egységeket hozhat létre. Közülük 1984-ben kettő megnyílt, egy a XVII. kerületi Ujlak utcában, amely 360 m²-es alapterületen átmenetileg főkönyvtári feladatokat is ellát, a másik a XV. kerületi Bogánccs utcában kezdte meg működését.

A II. kerületi Tanács kezdeményezésére fiókkönyvtár nyílt a Budenz utcai iskolában is, amely javítja a környéken a felnőttek és gyermekek alapellátását. Így 1984. végén a hálózat 95 egységet számlált.

1983-ban felújítás után megnyílt a IV., VI., XIV. kerületi főkönyvtár, a IX. kerületi könyvtár és a 9-es gyermekkönyvtár. 1984-ben a VIII. kerületi főkönyvtár és a XIV. kerületi Ilka utcai fiókkönyvtár rekonstrukciója fejeződött be. Tatarozták a bibliobusz tápraktárát.

1983-ban 5, 1984-ben 6 könyvtár fiókkönyvtárrá alakításával befejeződött az új hálózati struktúra kiépítése. 1978-tól 1984-ig folyamatos könyvtár átszervezésekkel létrejött a főkönyvtárak rendszere. Ez kerületi decentralizálást jelent, igazgatási feladatokat ellátó alközpontok és a hozzájuk tartozó fiókhálózat működését. Azokban a kerületekben, ahol megépült a részleges felsőfokú könyvtár, a kerületi lakosok differenciált ellátása biztosított. A kisebb alapterületű főkönyvtárak fiókjakkal igyekeznek megosztani a speciális könyvtári szolgáltatásokat. Ez azonban a rossz feltételek miatt kevés helyen sikerül.

A fiókkönyvtárak mintegy felében a szűkös helyviszonyok között nincs mód megfelelő gyűjtemény elhelyezésére, hiányzik az olvasóterem, fonotéka, kiállítási terem, klubszoba.

1983-ban az új szervezethez igazodva megváltozott a könyvtárak számozása. (A római számok a kerületet jelentik, az arab számok a fiókkönyvtárak jelzésére szolgálnak.) A rendszerben öt, a főkönyvtárhoz kapcsolt kerületi könyvtár működik, amely magas olvasói létszáma, állományának nagysága miatt nem alakítható át fiókkönyvtárrá.

II. A könyvtár állománya

A könyvtár teljes állománya 1983-ban (a létesítendő könyvtárak raktára és a központi főlépcsőpéldány-raktár anyagával együtt) 4 163 225, 1984. december 31-én 4 288 822 egység volt. A dokumentum növekedés 151 561, illetve 125 597 db..

1983-ban 12 536 000.- Ft-ot, 1984-ben 11 280 900.-Ft-ot költöttünk beszerzésre.

Támogatást kaptunk az Országos Közművelődési Tanács Közművelődési alapjából, gyermekkönyvek és vizuális dokumentumok vásárlására. A kerületi tanácsok évről-évre kisebb összeget (1984-ben 330.400.- Ft-ot) adtak a könyvtárak részére, elsősorban dokumentumok beszerzésére.

<i>A központi könyvtár állománya</i>	1983-ban	883 879 db
	1984-ben	904 256 db volt.

2 078 226.-, illetve 2 109 658.- Ft-ot fordítottunk vásárlásra.

A gyarapodáson belül a kötelempéldányként kapott anyag részeseése jelentősen növekedett, 40%-ról 48,5%-ra.

1983-ban 6102 db könyvet, 5527 db kinyomtatványt, 477 db hanglemezt, 289 db kottát és 250 db mikrofilmet, összesen 12 645 db dokumentumot vettünk. 1984-ben ezek az adatok a következők: 6135 , 3601., 205, 444, 291, összesen 10 676 könyvtári egység.

A könyvek beszerzési átlagára:

	1983.	1984.
Belföldi könyveknél	59.-	95.60
Külföldi könyveknél szocialista országokból	210.-	167.30
Tőkés országokból	705.-	831.50

A könyvtárak továbbra is folyamatosan emelkednek. Az adatok a tendenciát jelzik, az áremelkedés mértéke egy-egy év összehasonlítása alapján nem nyomunkkövethető, mert az összegeket erősen befolyásolja a vásárolt könyvek fajtája. Drágább lexikonok, kézikönyvek, illetve paperback kiadványok nagyobb mennyiségű beszerzése mindkét irányban torzíthat.

Nemzetközi cserekapcsolatok keretében 204, illetve 396 művet kaptunk és 252, illetve 298 db-ot adtunk partnereinknek. 1983-ban 1891, 1984-ben 1409 ajándékkönyvvel gazdagodott az állomány. A folyóiratok száma: 921

A központi könyvtár állományának gyarapodása tárgyévben 24 998, illetve 24 217 db. A Budapest gyűjtemény 1983-ban 16 954, 1984-ben 14 529 dokumentummal szaporodott, a zenei gyűjtemény új beszerzéseinek száma 1872, illetve 1530 db.

1983-ban megkezdttük a gyűjtőkörünkbe nem tartozó, elavult, fölös példányban meglévő könyvek leválasztását a központi könyvtár állományából. Az apasztás - kezdetben vontatottan, zökkenőkkel - 1984-ben is folyt. A menetközben szerzett tapasztalatok alapján kialakult a munka rendje, az ezzel kapcsolatos feladatok beépültek az osztályok tevékenységébe.

A kerületi könyvtárakban 1983. december 31-én 2 866 053, 1984. végén 2 903 401 db könyv és bekötött folyóirat volt. A törölt könyvek száma 1983-ban 112 051, 1984-ben 152 510 kötet. A csökkenés jelentős részben duplumositásból ered, a könyvtárakat igen nagy mennyiségű fölöspéldány terheli. Egy részüket megállapodás értelmében az OSZK Fölöspéldány Központja átveszi, ez azonban nem jelent teljes megoldást. A hálózat gyarapításra 9 547 585.- Ft-ot fordított 1983-ban, amely összeg magában foglalja a köteles példányok és egyéb ajándék címén állományba vett dokumentumok és az artotéka 4.176 db-ból álló grafikai gyűjteményének 607 541.- Ft-os értékét is. A stagnáló keret és a növekvő árak miatt csak 20 ezerrel kevesebb könyvet tudunk vásárolni, mint az előző évben. 1984-ben a beszerzésre fordított összeg 9 029 086.- Ft volt. Az újonnan belépő, és az állományukat előkészítő új egységek keretkiegészítést kaptak. A Közművelődési Alap támogatását a gyermekkönyvtár állomány bővítésére fordítottuk. Ezzel az összeggel a gyarapodás arányát lényegesen növelni tudtuk. Míg 1983-ban 29%, 1984-ben már 39,3% volt a gyermekirolalom a beszerzett dokumentumok közül. A köteles példány szolgáltatás és a könyvtárosi forgalomba nem kerülő kiadványok központilag történő megvásárlása a főkönyvtáraknak segítséget jelentett.

Könyvellátottság

	Egy olvasóra jutó könyv	
	állományból	új könyvekből
1983.	16,8	1,1
1984.	15,6	0,8

A könyvellátottsági mutatók is jelzik, amit a beszerzés adatai, kevesebb könyvet tudunk vásárolni a több olvasónak. Az állomány összetétele is kedvezőtlenül alakult.

A felnőtt olvasók rendelkezésére álló összes könyvön belül a szép- és szakirodalom arányában lényeges változás tapasztalható. Az évek óta kiadott könyvkínálat összetétel megfordította a két fő állománycsoporton belüli arányt a szakirodalom javára, mind az összes könyvmennyiségen, mind a gyarapodáson belül, (50,5%, 49,5%, 57,1%, 42,9%).

A hangzó dokumentumok száma 1983-ban 43 344 db, 1984-ben 50 877 db volt. A beszerzés ütemében itt is visszaesés következett be a korábbiakhoz képest, mert a beszerzési keretet elsősorban könyvek megvételére fordítják a könyvtárak. Ugyanakkor azonban a 8543 film-dokumentum és az artotéka 4176 darabból álló grafika állománya iránt is egyre nagyobb használói érdeklődés mutatkozik. Ez természetesen komoly feszültség forrás éppúgy, mint az idegen nyelvű könyvek áremelkedése. 39 045, illetve 40 250 db a hálózati állomány, amelyet a könyv típusától függően 130-270.- Ft-os átlagáron gyarapítottak. A könyvtárak mind kevesebbet tudnak ezekre a nagyon keresett állománycsoportokra fordítani.

Központilag 1983-ban 2 007 718, 1984-ben 2 045 629.- Ft értékben fizettünk elő kül- és belföldi folyóiratokra. Utóbbi összeg az áremelkedések miatt már lényegesen kevesebb folyóirat megvásárlására volt elegendő, mint az előző évi keret. A devizáért vásárolt folyóiratok számát kellett elsősorban csökkenteni, központban, hálózatban egyaránt. A szociológiai szakfolyóiratokat természetesen nem érintette a csökkentés.

Az 1983-as évben néhány könyvtár megkezdte a selejtkönyvek és periodikák értékesítését. A befolyt összeget a könyvtárak állománygyarapításra fordíthatták.

Állományvédelem

1983-ban a létesítendő könyvtárak állománya a Bocskai úti külső raktárba került, ez valamit enyhített a központi könyvtár raktározási problémáin is. Az így képződött férőhely azonban kevés ahhoz, hogy megfelelő elhelyezést biztosíthassunk muzeális értékű könyveinknek.

A központi könyvtár állományából 7341, illetve 4707 db könyvet kötöttek. A mennyiségcsökkenés összefügg a házi kötetzet belső tatarozás miatti hosszabb zárvatartásával és a külső kötetzet árainak emelkedésével.

A plakátokról, kisnyomtatványokról készült felvételek száma 4300, illetve 1600 db. E felvételekből építjük a plakátkatalógust és így védjük az eredeti anyagot is. 1984-ben 160 plakátot, néhány muzeális értékű könyvet és régi magyarországi nyomtatványt restaurálhattunk az OSZK-ban.

III. Feltárás

A szerzeményezési és feldolgozó osztály 1982-ben 5276 címléírást, 5154 mű feltárását, 1984-ben 5940 címléírást és 5182 osztályozást végzett.

Kidolgozta az ún. időleges megőrzésű dokumentumok gyűjtőkörét, nyilvántartásuk, feldolgozásuk, feltárásuk módját.

1984-től új állománynyilvántartási rendet vezetett be, helyszám szerinti törzslapos rendszert, amely lehetővé teszi a csoportos leltárkönyv vezetését, ésszerűsíti a központi állomány adminisztrációját és állományellenőrzését. A zárt anyag felülvizsgálatának keretében 881 művet revidáltak, 390 művet feloldottak és a továbbra is zárt anyagként kezelt dokumentumokról cédu-nyilvántartást készítettek.

A zenei gyűjteményben 2938, illetve 2140 művet tártak fel. Új külföldi zenei szakkönyvek lelőhely-jegyzéke címmel publikálják az OSZK Könyvek Központi Katalógusa külföldi zenei könyvanyagának szerzeményeit. 1984-ben három szám jelent meg az újdonságjegyzékből.

1983-ban megtörtént a könyvtár 840 kéziratának számbavétele, valamint a magyar irodalom első kiadását tartalmazó Szűry-gyűjtemény nyomtatott katalógusának kézirat-előkészítése. A gyűjtemény ponyvaanyagáról fényképes címkatalógus felállítása kezdődött.

A Budapest-gyűjtemény 1983-ban 300 féle periodika és 1470 könyv, 1984-ben 942 könyv és ugyancsak 300 periodika anyagát tárta fel, a Budapest Történetének Bibliográfiája kötetéhez 15 152, illetve 11 912 cédulát készített.

A szociológiai dokumentációs osztály elkészítette a számítógépes feldolgozás programját és megkezdte az elkészült anyag rögzítését.

A bibliográfiai osztály a világirodalmi dokumentáció számára 123-féle magyar és idegen nyelvű periodikából 14 888 utalókart készített 1983-ban, 1984-ben 16 930 db-ot. Az archívum anyaga 4770, illetve 6500 tasakkal bővült.

A hálózat főkönyvtárai és fiókjai 1983-ban nagyrészt elvégezték betűrendes katalógusaik részleges átszerkesztését az új szabályok szerint. A gyermekkönyvtárakban minden egységben megindult a szakkatalógusok csoportképzéses átszerkesztése. Elkészült a hálózat vizuális dokumentumainak központi címjegyzéke.

Intézményünk részt vett az országos folyóirat ellátottsági vizsgálatában és kartotékrendszert állított össze a megjelenő szociológiai folyóiratokról.

1984-ben a szakrészlegek a területükhöz tartozó témakörök folyóiratcikk anyagát, AV dokumentumait, és gyűjteményes köteteit tárgyszó-katalógusban tárták fel. A kőbányai artotéka több ezer kölcsönözhető műalkotásáról diapoitív, szerző, cím, motívum és grafikai technikák szerinti katalógusok tájékoztatnak.

IV. Olvasószolgálat

A beiratkozott olvasók száma 1983-ban 188 664 fő, 1984. december 31-én 199 037 fő volt, tehát folyamatosan és jelentősen emelkedett. Ebben a számban megmutatkozik az előző évek új létesítményeinek növekvő olvasótáborra, de feltehetőleg az érdeklődés miatti nagyobb érdeklődés a könyvtárak könyv, folyóirat és hangzóanyaga iránt is.

A központi könyvtár olvasóinak száma 18 350, illetve 18 404, ebből a zenei gyűjteménybe 3309, 1984-ben 3421 fő iratkozott be. Az általános tendenciának megfelelően emelkedik tehát a központi olvasószolgálatát igénybevevők száma is. Míg 1983-ban a kölcsönző napi átlagforgalma 164,2, 1984-ben már 171,5. Csúcsidőben az olvasótermek is telítettek.

A növekvő forgalomban a könyvkéréseknek nem lehetett maradéktalanul eleget tenni. A könyvtárközi kölcsönzés keretében kért könyveknek csak mintegy felét tudja a könyvtár megküldeni. A könyvhöz jutás nehézségeit jelzi az előjegyzések emelkedő száma is (1980-ban 1378, 1983-ban 3500, 1984-ben 3518), a kérések teljesítési arányai azonban javultak, tehát a könyvtárosok nagy erőfeszítéssel igyekeztek az olvasószolgálat színvonalát javítani.

A másolatszolgáltatás már 1983-ban is több, mint duplája lett az előző évinek, 1984-ben pedig - mintegy harmincezerrel növekedve - 67 558 felvétel készült, ami lényegesen javította a dokumentumok hozzáférhetőségét.

A Budapest-gyűjteményben a látogatók száma 6, illetve 16%-kal nőtt. Az érdeklődés a dokumentumok nagyobb igénybevételeiben is megmutatkozott, és a helyismereti mozgalom erősödésére utal.

A hálózat olvasóinak száma 1983-ban 170 314, 1984-ben 180 633 fő volt. Az emelkedés különösen a 14 éven aluli olvasók körében mutatkozott, 1984-ben 36% volt az arányuk az olvasótáboron belül.

A fővárosi középiskolások 32,6%-a és a szakmunkástanulók 7,6%-a iratkozott be könyvtárainkba 1983-ban, míg az általános iskolások szervezethez az emelkedés ellenére is csak 28,7%.

A jelentős mindkét évben lényegesen nőtt a könyvtárlátogatók száma, különösen a helyben használóké, s e megváltozott könyvtárhászarnati szokások a könyvtáraktól új szolgáltatásokat, módszereket, felkészültséget igényelnek.

	Látogatók száma	Kölcsönzők	Olvasótermi látogatók
1983.	1 645 197	1 202 637	442 560
1984.	1 778 372	1 248 518	529 854

A kölcsönzött kötetek száma az 1983-as 4 186 150 kötetről 1984-re 4 515 602-re emelkedett. A hálózat egységei növekvő mértékben folyamodnak könyvtárközi kölcsönzéshez. Míg 1983-ban 5842 dokumentum jutott így módon az olvasókhöz, ez a szám 1984-ben már 7084 volt.

Igen nagy az igény a hangtárak szolgáltatásai iránt. A helyben hallgatók száma 1983-ban 36 204, a kölcsönzőké 5204, a kölcsönzött dokumentumoké 12 698 db. Ugyanakkor nagyon sok gondot okozott a berendezések gyakori meghibásodása, az alkatrészhány, ami néha hetekre, hónapokra megakadályozta egy-egy berendezés működtetését. 1984-ben néhány hangtárban bevezettük a hangdokumentumok pénzért történő másolását. A korábban ingyenes szolgáltatás a kezdeti visszaesés után ismét nagyon népszerű lett.

Ugyancsak 1984-ben kezdődött a hálózatban a kazetták kölcsönzése, amely három könyvtárban folyik (V., IX., XIII. kerületi főkönyvtár). A vizuális dokumentumok közül az év folyamán 532 kölcsönző 10 959 dokumentumot vitt el. Növekedett a filmek és diák helybenhasználatának aránya is.

Az artotéka megnyitásával megkezdjük az eredeti grafikák kölcsönzését intézmények és magánszemélyek számára. Az induló állomány 4000 - az OSZK-tól ajándékba kapott - műalkotásból állt (fametszet, linometszet, stb.), ebből 2700 kölcsönözhető. Az első két és fél hónap alatt 177 grafikát kölcsönöztünk (30 egyéni, 6 intézményi kölcsönzőnek).

A hátrányos helyzetű olvasók ellátása érdekében sok új kezdeményezés indult. Kb. 180-200 idős, házhoz kötött olvasónak szállítottak könyveket hálózatunk 10 könyvtárából, havi 1-2 alkalommal. Ehhez társadalmi segítség igénybevétele is kellett. (8-9 gépkocsi, 2 szocialista brigád.) Ahhoz, hogy ez a szolgáltatás folyamatosan biztosítható legyen, a munkatársak nem kis

áldozatvállalására volt szükség, akik esetenként jármű hiányában és munkaidőn kívül felkeresték új könyvekkel az olvasókat. A vakok ellátásának javítása érdekében megkezdtük ún. hangoskönyvtárak kialakítását.

Tájékoztató munka

A központi könyvtár tájékoztató tevékenységében jelentős előrelépést jelentett a kézikönyvtári állomány kibővítése. Erre azért is szükség volt, mert a forgalom általános növekedésével párhuzamosan a referenz kérdések száma is nőtt.

Az egyetemek, főiskolák jegyzékei alapján kézikönyvtárba helyezett kötelező olvasmányok mellett biztosítjuk a középiskolai tanulmányi versenyek anyagát. 1984-ben felkészültünk az ország felszabadulásának 40. évfordulójával kapcsolatos vetélkedők, rendezvények információs segítésére.

Katalógus készült a szombathelyi Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár által összeállított szakirodalmi kutatásokból és a Gorkij Könyvtár műfordítás-jegyzékeiből.

24, illetve 21 csoportnak tartottunk könyvtárbeutatót.

A szociológiai dokumentációs osztály számítógépes szelektív információs szolgáltatást indított. Külső dokumentátorok közreműködésével külföldi szociológiai folyóiratokat dolgoztak fel és felkészültek az új szociológiai szakkönyvek feltárására is. A visszakeresés hatékonyságának javítására egységes tárgyszórendszer készült.

Az MSZMP KB Társadalomtudományi Intézete megbízásából figyeltük a cigánykérdés nemzetközi irodalmát, recenziók, fordítások, tömörítvények formájában tájékoztattuk róla az érdekelt kutatókat és államigazgatási szakembereket.

A Budapest-gyűjteményben a kézikönyvtár használata mintegy 20%-kal nőtt. Kutatók gyűjtöttek anyagot különböző helytörténeti témákban, pl. 1983-ban a főváros tömegközlekedésének 150 éves történetéről. Változatlanul kimeríthetetlen forrást jelent az állomány a rádió, TV, a színházak és egyéb kulturális intézmények számára.

A világirodalmi archívumot 156, illetve 120 kutató használta. A hálózatban is nagyon megnövekedett az olvasótermi szolgáltatások iránti igény, aminek azonban nem tudunk maradéktalanul eleget tenni, mert mindössze 29 egységünkben van olvasóterem. A tájékoztató munka javítása érdekében desiderata jegyzékek alapján a szakrészlegek igyekeztek kézikönyvtári állományuk hiányait pótolni.

Az irodalmi szakolvasóterem (a központi könyvtárhoz hasonlóan) felkészült a történelmi és irodalmi anyagból a középiskolai tanulmányi versenyben résztvevők segítésére. Video kazetta állományukról jegyzéket állítottak össze, amely elsősorban a tanulók, az iskolák tájékoztatására készült, mert a filmek zöme oktató, vagy olyan játékfilm, amely a tananyaghoz kapcsolódik.

A XIII. kerületi főkönyvtár földrajzi-néprajzi szakrészlege analitikusan feldolgozta hét folyóirat földrajzi vonatkozású cikkeit.

A kelenföldi könyvtár biológiai szakrészlegében az állomány összetételéről, használatának mértékéről elemző vizsgálatot kezdtek.

13 könyvtár részvételével megismételtük az 1934-ben és 64-ben végzett felmérést, amely a kikölcsonzött könyvek és az olvasók jellemző adatait elemezte. A könyvtárhasználati szokások tanulmányozása céljából hálózatunk olvasói összetételét reprezentáló ezer fővel személyes, kérdőíves beszélgetést folytattunk.

Propagandamunka

Az 1982-ben megirányított kiállításorozatokat a beszámoló időszakában folytattuk. A főváros kerületeinek sorában a - Budapest-gyűjtemény anyagában található - III. kerületi dokumentumokat állítottuk ki a Zichy kastélyban.

Az országos helytörténeti sorozat keretében Bács-Kiskun megyét fogadtuk 1983-ban, Kaposvárott a Budapest-gyűjtemény, a Fővárosi Levéltár és a BTM kiadványait a Török-világ Pest-Budán című dokumentumanyaggal együtt mutattuk be, viszozva a megye előző évi kiállítását.

1984-ben a Katona József Megyei Könyvtárral együttműködve Kecskemétre is elvittük a Török-világ Pest-Budán című kiállítást.

Állományunk jobb megismertetése érdekében a magyar irodalmi művek első kiadásait tartalmazó különgyűjtemény, a Szűry gyűjtemény legérdekesebb darabjaiból kiállítást rendeztünk a központi könyvtárban és az irodalmi szakolvasóteremben.

A sajtó és a tömegkommunikáció csatornáinál mellett a könyvtárakban is rendszeresen tájékoztattuk az olvasókat állományunkról, szolgáltatásainkról.

Ezt célozták a hálózat egységeiben rendezett kiállítások, előadások, foglalkozások.

Év	Kiállítás		Rendezvény	
	felnőtt	gyerek	felnőtt	gyerek
1983.	1786	1842	474	5059
1984.	1854	1527	659	4972

A kiállítások kisebb része képzőművészeti alkotásokat mutatott be, többségük új könyvek megismertetését, népszerűsítését szolgálta, megemlékezett neves évfordulókról, a könyves ünnepekről és olvasmányokat ajánlott a TV és a rádió műsoraihoz.

A felnőtt könyvtárakban legtöbbször alkalmazott rendezvényi forma a könyvtár ismertetése, az író- (vagy más alkotó, pl. filmrendező stb.) olvasó találkozó.

A gyermekkönyvtárak a legtöbb esetben az iskolákkal közösen szervezték programjaikat. A könyvtárbeutazás, a meseóra mellett gyakran került sor irodalomhoz, művészetekhez kapcsolódó foglalkozásokra, csoportos kölcsönzések lebonyolítására. Hálózatunkból 1984-ben a Kell a jó könyv című országos olvasópályázatra 994 kitöltött kérdőív, 29 iskolai dolgozat érkezett.

1983-ban a zenei gyűjtemény a TIT-tel közösen 14 előadásból álló sorozatban emlékezett meg Wagner születésének 100. évfordulójáról. A könyvtár adott otthont annak a hangversenynek is, amelyen - az országban először - elhangzott Rózsa Pál zeneszerző-versenyben első díjat nyert két darabja. 1984-ben 10 élő hangversenyt rendeztünk.

V. Bibliográfiák és egyéb kiadványok

1983

Igazgatóság

Könyvtári Híradó 1983/1-12. (Főszerk.: Mátrai Mátyás, felelős szerk.: Mezey László Miklós)

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Évkönyve 1979-1980. (Főszerk.: Mátrai Mátyás, szerk.: Dobos Piroska)

Szociológiai és dokumentációs osztály

Tájékoztató külföldi szociológiai folyóiratokról (Szerk.: Gál Katalin) 1983. 1-12. sz., 64 p./szám

Szociológiai információ (Szerk.: Vágh Mária, Bóna Márta) 1982/1. 172 l., 2.sz. 200 l., 3.sz. 306 l.

Szerzeményezési és feldolgozó osztály

Újabb külföldi szerzeményeink. 1982/4. sz. 152 l., 1983/1. sz. 176 l., 1983/2. sz. 140 l.

Budapest-gyűjtemény

Kiss József: Zsidó dalok (Hasonmás kiadás) 32. l.

Ritkaságok és kéziratok gyűjteménye

Szép három új Világi Énekek. Az 1760 körül nyomtatott kiadvány hasonmás kiadása. 8 l.

Bibliográfiai osztály

Eseménynaptár. (Főszerk.: Mátrai Mátyás, szerk.: Faragó Éva) 1983/2-4. és 1984/1. szám.

Győri Lajosné: Irodalomtudományi tanulmánykötetek és folyóiratok analitikus bibliográfiai kartotékjai. 1982. november-december, 1983. január-október.

Nekrológ bibliográfia: Győri Lajosné - Mezey László: Illyés Gyula 1902-1983. (12. l.)

Ecsedy Andorné - Gáliczky Éva: A lengyel szépirodalom Magyarországon. 1945-1980. (243. l.)

Ecsedy Andorné - Gáliczky Éva: A Társadalmi Szemle 10 éve 1972-1981. Repertórium (275 l.)

Faragó Éva: A magyar memoáirodalom 1945-1980. Bibliográfia. (135 l.)

Hálózati és felügyeleti osztály

Tompek Lászlóné: Mesegyűjtemények analitikus bibliográfiája (372 l.)

Rieth Józsefné - Szerdahelyi Edit: Ajánlott irodalom az általános iskolai tananyaghoz. 4. osztály (39 l.)

Kapcsolatszervezési és propagandaosztály

Balassitól Nagy Lászlóig. Arcképek a magyar irodalom nagyjairól (a HNF Országos Tanácsával közös kiadás) 8 l. + 38 t.

Olvasószolgálati osztály

A központba járó folyóiratok címjegyzéke. 149 l.

1984

Igazgatóság

Könyvtári Híradó 1984/1-12. (Főszerkesztő: Mátrai Mátyás, felelős szerkesztő: Mezey László Miklós)

Szociológiai és dokumentációs osztály

Tájékoztató külföldi szociológiai folyóiratokról. (Szerkesztő: Gál Katalin) 1984. 1-12. sz. 64 l./szám

Szociológiai információ (Szerkesztő: Vágh Mária, Bóna Márta) 1983/1. sz. 143 l., 2. sz. 204 l.

A cigányság helyzete 3. füzet (Szerkesztő: Vágh Mária) /42 l./

Szerzeményezési és feldolgozó osztály

Ujabb külföldi szerzeményeink 1984/1. sz. 152 l., 2. sz. 164 l.

Budapest gyűjtemény

Budapest története képekben 1493-1980. 2. kötet. 641 l.

Zenei gyűjtemény

Uj külföldi zenei szakkönyvek lelőhely-jegyzéke. 1. sz. 22 l., 2. sz. 19 l., 3. sz. 47 l.

Bibliográfiai osztály

Eseménynaptár (Főszerkesztő: Mátrai Mátyás, felelős szerkesztő: Faragó Éva) 1984. 3. sz. 60 l., 25 t.,

4. sz. 48 l., 29 t., 1985. 1. sz. 56 l., 32 t.

Győri Lajosné: Irodalomtörténeti tanulmánykötetek és folyóiratok analitikus bibliográfiai kartotékjai. 1983. november - 1984. október.

Évfordulók 1985. Összeállította és szerkesztette: Pataki Ferenc. 48 l.

Kapcsolatszervezési és propagandaosztály

Dokumentumok. Faksimilék hazánk felszabadulásának 40. évfordulójára.

VI. Személyzeti, oktatási tevékenység

A két év folyamán 10%-os bérkitermelésnek megfelelő létszámcsoökkentést hajtottunk végre, amelynek következtében 54 álláshely üresedett meg. Elkészült a hálózat létszámnormájának felülvizsgálata, amely alapján néhány könyvtárban csökkentésre, másutt létszámemelésre került sor. Még mindig jelentős az eltérés a kívánatos végzettségi összetételtől. Valamivel több felsőfokú és lényegesen kevesebb középfokú végzettségű könyvtáros dolgozik intézményünkben, mint szükséges volna. A főkönyvtárak között is elég nagy az eltérés. A középfokú képzettségűek száma a könyvtárkezelői tanfolyamoknak köszönhetően évről-évre növekszik.

A létszámmozgás adatai:

	Szakalkalmazott		Egyéb		Összesen:	
	1983.	1984.	1983.	1984.	1983.	1984.
Kilépett dolgozók	68	85	35	35	103	120
Belépett dolgozók	87	99	29	22	116	121

A fluktuáció mértéke az utóbbi évtized átlagának felel meg, szemben a korábbi néhány év jelentősebb változásaival, amelyek az átszervezéssel függtek össze. A szakemberek cserélődésében jelenleg inkább a nyugdíjazásnak van hatása, 1983-ban 13-an, 1984-ben 15-en mentek nyugdíjba, a képesített munkatársak közül. Továbbra is gond, hogy kevés fiatal szakembert tudunk alkalmazni, elsősorban a munkaidő beosztás, egyre gyakrabban a munkaidő kötöttsége miatt.

1983-ban kinevezést kapott 1 főkönyvtárvezető, 1 főkönyvtárvezető-helyettes, megbízást kapott 1 főkönyvtárvezető és 1 helyettes. 4 könyvtárvezető kapott kinevezést, illetve megbízást.

1984-ben kinevezést kapott 1 főosztályvezető, 1 főosztályvezető-helyettes, 3 főkönyvtárvezető, 1 főkönyvtárvezető megbízást, 1 helyettes kinevezést, 1 könyvtárvezető és 1 osztályvezető megbízást kapott.

A vezetői álláshelyek többségét pályázat útján töltöttük be. 15, illetve 24 szerződéses dolgozót véglegesítettünk.

A FSZEK vezető beosztású dolgozói

	1983.	1984.
Főigazgató	Kiss Jenő	-
Főigazgató helyettesek	Mátrai Mátyás Sz. Kiss Csaba	- Papp Sándor - -
Gazdasági igazgató	Deák Sándor	-
Főosztályvezetők:		
Bibliográfiai osztály Budapest-gyűjtemény. Szerzeményezési és feldolgozó osztály	Pataki Ferenc ~~Berza László~~ Szederkényi Olga Bánhegyi Gyuláné mb.	- - - Bánhegyi Gyuláné
Hálózati és felügyeleti osztály <i>Ell. György</i>	Szabó Jánosné <i>Kerkes Pál</i>	-
Olvasószolgálati osztály	Pesti Ernő <i>+ Korbulyi Sándor</i>	-
Kapcsolatszervezési és propagandaosztály	Mikó Zoltán	- <i>Korbulyi Sándor</i>
Szociológiai dokumentációs osztály	Remete László	- <i>Báthory János</i>
Személyzeti és oktatási osztály	Báthory János mb.	- <i>Korbulyi Sándor</i>
Zenei gyűjtemény	Gujgiczér Imréné Szalai Ágnes	- -
Főosztályvezető helyettesek:		
Bibliográfiai osztály	Ecsedy Andorné	-
Budapest-gyűjtemény	Csomor-Tibor	-
Szerzeményezési és feldolgozó osztály	Vigh Lajosné	-
Hálózati és felügyeleti osztály	Hargitai Nándorné	- Hargitai Nándorné - Székely Ervinné
Olvasószolgálati osztály	Bornemisza Lászlóné	-
Kapcsolatszervezési és propagandaosztály	Sándor Ottóné	-
Zenei gyűjtemény	Pintér Ferencné	-
Osztályvezetők		
Igazgatási csoport	Gál Györgyné	-
Raktári osztály	Sáfár Katalin	-
Főkönyvtárvezetők:		
I. kerület	Ottovayné Ecsedy Klára	-
II. kerület	Weisz Sándorné	-
III. kerület	Forgács-Tiborné	-
IV. kerület	Dr. Kiss Béláné	- <i>Dr. Kiss Béláné</i>
V. kerület	Meiszner Tamásné	- Meiszner Tamásné - Benjámin Judit
VI. kerület	Sugár Jenőné	-
VII. kerület	Pobori Ágnes mb.	- Pobori Ágnes
VII. kerület önálló	Nitsch Lászlóné	- <i>Borbély Elné</i>
VIII. kerület	Lakács Jánosné	-
VIII. kerület önálló	Tongori Imréné Móricz Katalin	- -

IX. kerület
IX. kerület önálló
X. kerület
XI. kerület
XI. kerület önálló

XII. kerület
XIII. kerület
XIV. kerület
XV. kerület
XVI. kerület
XVII. kerület
XVIII. kerület

XIX. kerület
XX. kerület ~~önálló~~
XX. kerület önálló
XXI. kerület
XXII. kerület
Mozgókönyvtár

Főkönyvtárvezető helyettesek:

I. kerület
II. kerület
V. kerület
VI. kerület
VII. kerület
IX. kerület
X. kerület
XI. kerület
XII. kerület
XIII. kerület
XV. kerület
XVIII. kerület
XIX. kerület

XXI. kerület

Belső ellenőr:

Gazdasági főosztály:

Igazgatóhelyettes

Osztályvezetők:

Kötészet
Műszaki osztály
Pénzügyi osztály

Számvetési osztály
Üzemfenntartási osztály

Csoportvezető:

Munkaügyi csoport

~~Maruszi József~~
~~Vida Emília~~
Tverdota Miklósné dr.
~~Horváth Györgyné~~
~~Simon Lászlóné~~

Samu Gizella
~~Csöp Attiláné~~
~~Radvány Tiborné~~
Csoma Mihályné
~~Lovas Zoltánné~~
Toldi Csaba
~~Véghelyi Gusztávné~~
Farkasné Dóczi Erzsébet
~~Vukán Viktória~~
~~Erdődy Ferencné~~
Bárany Lajos
~~Szemke Gáborné~~
~~Szakmári Istvánné~~
~~Gziboly Józsefné~~

Regőcziné Lendvai Klára
Szokola Lászlóné
Benjámín Judit
Pobori Ágnes
Tóth Sándorné
Vida Emília
Jakubecz Ilona
Szecsődi Jánosné
Lakatos Józsefné
Dr. Bardócz Antalné
Horváth Istvánné
Véghelyi Gusztávné
Gulyásné Póka Mária
Berta Mária mb.
Balogné Varga Zsuzsanna mb
Harsányi Judit mb.

Kulányi Ferencné

~~Horváth Ferencné~~
Rajnoha Béla
~~Stemlerné~~
~~Szupinger Gizella~~

Szaniszló Mihályné
Varga József mb.

Szekér Márta

~~Maruszi Katalin~~
~~Kovács Györgyi~~
~~Jakubecz Ilona~~
Simon Lászlóné
Vitez Miklósné mb.

~~h. K. K. K. K.~~
Maroni János.

Farkasné Dóczi Erzsébet

~~h. K. K. K. K.~~
Kovács Éva
Kovács Éva
Kovács Éva
Kovács Éva

Berta Mária

Baloghné Varga Zsuzsanna mb

Olsoné

~~Stemlerné~~
~~Szupinger Gizella~~
Dévényi Jenőné

Az intézmény párt- és társadalmi szerveinek vezetői:

Az MSZMP alapszervezet titkára	Hargitai Nándorné	Hargitai Nándorné
A szakszervezeti bizottság titkára KISZ-titkár	Pesti Ernő Pénzes Gyula Szilágyi Zsuzsa	Sándor Ottóné

KITÜNTETÉSEK 1983.

Munka Érdemrend ezüst fokozata
Dr. Remete László (Ny)

szociológiai dok. osztály

Kiváló Népművelő
Tóth Sándorné

22. könyvtár

Szocialista Kultúráért

Antal Benedekné
Csép Attiláné
Horváth Györgyné
Maruszi József
Márffy István
Németh Mária
Óri Jánosné (Ny)
Rátky Györgyné

12. könyvtár
7. könyvtár
3. könyvtár
48. könyvtár
központi könyvtár
központi könyvtár K.C.
37. könyvtár
18. könyvtár

Kiváló Munkáért

Bakó Jánosné (Ny)
Benczur Ágnes
Berta Mária
Dorozsmai Béláné (Ny)
Gál Gedeonné (Ny)
Jellinek Lászlóné (Ny)
Krečsmáry Lászlóné
Lendvai Istvánné (Ny)
Ludányi Józsefné (Ny)
Mayerné Baán Magdolna

8. könyvtár
1. könyvtár
25. könyvtár
8. könyvtár
9. könyvtár
propagandaosztály
9. könyvtár
27. könyvtár
6. könyvtár
35. könyvtár

Miniszteri Dicséret

Dr. Bárány Tamásné (Ny)
Freisinger Jenőné
Kollár Ágnes
Lukács Jánosné
Reguli Ernő
Salát Pá'né
Sankó Istvánné (Ny)
Sugár Jenőné (Ny)

37. könyvtár
7. könyvtár
32. könyvtár
2. könyvtár
olvasószolgálati osztály
12. könyvtár
számviteli osztály
10. könyvtár

FSZEK Kiváló Dolgozó

Bánk Ferenc
Dr. Bori Istvánné (Ny)
Braun Tamás
Farkasné Pető Klára

22. könyvtár
36. könyvtár
propagandaosztály
zenei gyűjtemény

Gödér Pálné
Karakó Józsefné
Kovács Mihály
Lukács Tibor
Dr. Szűcs Ferencné
Thury Józsefné

Budapest-gyűjtemény
hálózati és felügyeleti osztály
üzemfenntartási osztály
kötészet
7. könyvtár
3. könyvtár

FSZEK Ifjú Kiváló Dolgozó

Dobozi István
Hegedűs Zsuzsanna
Szilágyi Zsuzsanna

üzemfenntartási osztály
olvasószolgálati osztály
35. könyvtár

SZOT oklevél

Pesti Ernő
Németh Mária

olvasószolgálati osztály
központi címjegyzék

Kiváló Társadalmi Munkáért

Bárány Lajos
Maruszkai József
Nitsch Lászlóné

35. könyvtár
48. könyvtár
22. könyvtár

Magyar Úttörők Szövetsége Dicsérő Oklevél

Jakubecz Ilona

12. könyvtár

KITÜNTETÉSEK 1984.

Munka Érdemrend Ezüst Fokozata

Gujgiczter Imréné
Hargitai Nándorné

személyzeti osztály
hálózati és felügyeleti osztály

Kiváló Népművelő

Tverdota Miklósné dr.

X. kerületi főkönyvtár

Gyermekekért Érdemérem

Hargitai Nándorné

hálózati és felügyeleti osztály

Szocialista Kultúráért Kitüntetés

Csernák Béláné (Ny)
Dr. Ecsedy Andorné
Hargitai Nándorné (Ny)
Kelecsényi Istvánné (III.8)
Kerékgyártó Ferencné (Ny)
Király Lászlóné (Ny)
M.Kiss József
Dr. Németh Sándorné (Ny)
Simon Lászlóné (Ny)
Szakmári Istvánné
Szatmáry Imréné
Tóth Sándorné (Ny)

III. kerület
bibliográfiai osztály
hálózati és felügyeleti osztály
X. kerületi főkönyvtár
IX. kerületi könyvtár
hálózati és felügyeleti osztály
propagandaosztály
Budapest-gyűjtemény
XI/6. könyvtár
XXII. kerületi főkönyvtár
VIII. kerületi könyvtár
XVI. kerületi főkönyvtár

Kiváló Munkáért kitüntetés

Drexler Béláné
Hajdúné Drechsler Ágnes (Ny)
Indali György
Kulányi Ferencné
Salomváry Györgyné (Ny)
Szöllősi Istvánné

XVII. kerületi könyvtár
olvasószolgálat
Budapest-gyűjtemény
gazdasági főosztály
bibliográfiai osztály
XV. kerületi főkönyvtár

Miniszteri Dícséret

Bíró Ferenc (III.21.)
Gerbner Mihály
Kövesdiné Bolgár Ágnes
Móricz Katalin
Roy Gizella

X. kerületi főkönyvtár
bibliográfiai osztály
V. kerületi könyvtár
VIII. kerületi könyvtár
XI. kerületi főkönyvtár

FSZEK Kiváló Dolgozó

Bársony Istvánné
Benkő Sándorné (Ny)
Boda Mária
Fekete Lajosné
Hollósi Istvánné
Juhász Katalin
Kováts Sándorné (Ny)
Kötél Gyuláné
Rákosi Lászlóné
Siska Lajos
Szokola Lászlóné

XIX. kerületi főkönyvtár
VI. kerületi főkönyvtár
III. kerületi főkönyvtár
X. kerületi főkönyvtár
VII. kerületi főkönyvtár
XX. kerületi könyvtár
X. kerületi főkönyvtár
XI. kerületi főkönyvtár
sokszorosító
üzemfenntartási osztály
II. kerületi főkönyvtár

FSZEK Ifjú Kiváló Dolgozó

Bakonyiné Benyovszky Katalin
Romsics Gábor

mozgókönyvtár
zenei gyűjtemény

KISZ KB. Dícsérő Oklevél

Petz Gabriella

I. kerületi főkönyvtár

VIII. kerületi Vöröskereszttől Emlékplakett

Dávid Gyuláné

I. kerületi főkönyvtár

Békemozgalom kitüntető jelvénye

Bíró Irén

I. kerületi főkönyvtár

Oktatás - továbbképzés

I. Intézetén kívüli képzés és továbbképzés:

Oktatási forma	Munkatárs	
	1983/84.	1984/85.
Tanárképző Főiskola (Tárogató út) 4 éves könyvtár-pedagógiai szakán végzett	4	7
ELTE könyvtár kiegészítő szakát elvégezte	2	2
ELTE történelem-könyvtár szakon végzett	2	-
ELTE magyar-könyvtár szakon végzett	1	1
ELTE könyvtár szakon végzett	-	1
ELTE szociológiai kiegészítő szakon végzett	-	1
Az Egri Tanárképző Főiskola magyar kiegészítő szakán végzett	-	1
A Nyíregyházi Tanárképző Főiskola magyar-könyvtár szakán végzett	-	1
A Szombathelyi Tanárképző Főiskola könyvtár kiegészítő szakán végzett	-	1
MSZMP Marxizmus-leninizmus Esti Egyetem általános tagozatát elvégezte	1	-
MSZMP Marxizmus-leninizmus Esti Egyetem speciális tagozatát elvégezte	5	3
A Közalkalmazottak Szakszervezete tanfolyamát elvégezte	3	-
Gimnáziumban végzett	1	1
A Művelődési Minisztérium Vezetőképző és Továbbképző Intézetének 4x3 napos vezetőképző tanfolyamán vett részt	-	1
A BASIC alapfokú nyelvtanfolyam és a személyi számítógép könyvtári alkalmazásának lehetőségei című tanfolyamon vett részt	-	1
<i>A Könyvtártudományi és Módszertani Központ által szervezett tanfolyamok:</i>		
Könyvtárpedagógiai tanfolyamot végzett	2	-
Szakreferenci tanfolyamot végzett	-	6
Az esetmódszer alkalmazása című tanfolyamon végzett	-	2
A könyvtár társadalmi kapcsolatai című tanfolyamon végzett	-	2
Katalógusszerkesztés az új szabványok alapján című tanfolyamon végzett	-	6

II. Intézetén belüli képzés és továbbképzés

1983-ban negyedik alkalommal indítottunk tanfolyamot az új bibliográfiai leírás elsajátítására. A továbbképzésen 16 munkatársunk vett részt. Előadó: Varga Ildikó (KMK) volt.

Intézetünk két munkatársa, Kövesdiné Bolgár Ágnes és Balogh Judit vezetésével középhaladó és haladó angol nyelvtanfolyamot szerveztünk. A Gorkij Könyvtár által szervezett intenzív angol és német nyelvtanfolyamra 4 fő jelentkezett.

Könyvtárkezelők számára mindkét évben 200 órás tanfolyamot indítottunk, 36 (13 FSZEK dolgozó), illetve 44 (23 FSZEK dolgozó) fő részvételével. Alapfokú könyvtárkezelői tanfolyamot is tartottunk 10, illetve 14 munkatárs részére.

1983-ban 19 résztvevővel, 1984-ben 24 résztvevővel vezetői továbbképző tanfolyamot rendeztünk.

III. Tapasztalatcserék, MKE rendezvények

1983-ban két munkatársunk (Tóth Sándorné és Schusztner Ilona) részt vett a Babits Mihály születésének 100. évfordulójára rendezett vándorgyűlésen. A TIT Zala megyei Szervezete és az Irodalomtörténeti Társulat emlékülésén három munkatársunk (Ecsedy Andorné, Téchy Tünde és Kuli Ágota) volt jelen.

A TIT Budapesti Bizottsága és a FSZEK kapcsolatszervezési és propagandaosztálya közös szervezésében került sor a IV. Budapesti Ismeretterjesztési Módszertani Fórum megtartására, amelyen a főváros közművelődési könyvtáraiban folyó tudományos ismeretterjesztés tapasztalatairól és lehetőségeiről volt szó.

1984-ben

- a Magyar Irodalomtörténeti Társaság más intézmények közreműködésével Radnóti Miklós születésének 75. évfordulója alkalmából vándorgyűlést rendezett Győrben. A vándorgyűlésen intézményünkben három dolgozó vett részt.
- Intézményünk két munkatársa 1984. november 28-29-én módszertani értekezleten vett részt Nyíregyházán. Az értekezleten a gyermekkönyvtári ellátás aktuális szervezeti problémáiról volt szó.
- Az MKE Ifjúsági (Könyvtárosi Szekciója) 1985. március 29-30-án Mosonmagyaróváron tartotta továbbképzését. A könyvtár épülete és berendezése a fiatalok szempontjából címmel, amelyen egy munkatársunk vett részt.
- Az MKE Gyermekkönyvtáros Szekciójának 1985. június 20-21-én Szombathelyen rendezett ülésén intézményünkben négy dolgozó volt jelen.
- A közművelődés szakembereinek évenként megrendezett tatai táborozásán a FSZEK 31 munkatársa vett részt.
- A Magyar Néprajzi Társaság és a Hazafias Népfront Székesfehérváron rendezte meg az önkéntes néprajzi nyelvjárási gyűjtők XII. országos találkozóját 1985. június 22-25-ig, amelyen egy munkatársunk volt jelen.
- A VI. Országos Honismereti Konferencia soproni tanácskozásán egy munkatársunk vett részt.

VII. Igazgatás, kapcsolatok

A beszámolás időszakában a munkahelyi demokrácia korábban kialakult fórumai folyamatosan biztosították a döntéshozók számára a tájékoztatást és információ áramlást.

A könyvtár vezető testülete és az üzemi négyezög kéthetenként ülésezett. E megbeszélésekről írásos emlékeztetőkben tájékoztattuk a könyvtár minden egységét.

Az osztályvezetői értekezleteken olyan fontos szakmai kérdések kerültek napirendre, mint a központi könyvtár feltáró munkájának korszerűsítése, vagy az állományapasztás rendje.

A hálózati egységek vezetői - egyebek között - a főkönyvtári rendszer működési tapasztalatait vitatták meg.

A munkaértekezleteken az intézet és a társadalmi és tömegszervezetek vezetői rendszeresen részt vettek.

A Fővárosi Tanács Művelődési Bizottsága megtárgyalta a könyvtár munkájáról készült előterjesztést.

Az 1983-as év folyamán összegező szakfelületes vizsgálatot tartottunk a IV., VIII., XVIII. kerületben. A XIX. kerületben visszatérő vizsgálat folyt, amelynek keretében 37 könyvtár munkájáról készült értékelő jelentés. 1984-ben öt kerületben (IX., XI., XII., XIII., XVII.) összegező, a VI. kerületben visszatérő szakfelületes vizsgálatra került sor, összesen 47 könyvtári egységben.

Együttműködés a hazai társintézményekkel, társadalmi szervezetekkel

A Hazafias Népfront Országos Elnökségével és Budapesti Bizottságával a honismereti munkában és pályázatok szervezésében dolgoztunk együtt. 1983-ban a Budapesti Bizottság felkérésére jelentést állítottunk össze az Olvasó Néperért mozgalom hálózati tapasztalatairól. Intézetünk képviseltette magát az e témában tartott budapesti és országos konferencián.

A Magyar Könyvtárosok Egyesülete elnökségében és szekcióiban munkatársaink aktívan közreműködtek.

Zenei gyűjteményünk kapcsolatban áll a fővárosi és vidéki zenei könyvtárakkal, az Országos Filmharmóniával, a Zeneműkiadóval, az MTA Zenetudományi Intézetével. Utóbbival közösen adjuk ki a kurrens zenei szakbibliográfiát.

Megállapodást kötöttünk a fővárosi nagykönyvtárakkal a dokumentumaink anyagi hasznát hajtó publikációkban való felhasználásának feltételeiről.

Több kerületben voltak tapasztalatcserék iskolai, szakszervezeti, üzemi szakkönyvtárosok részvételével.

Nemzetközi kapcsolatok

A Prágai Városi Könyvtárral kötött együttműködési szerződés keretében mindkét évben két kollégát fogadtunk és munkatársaink közül öt fő - Bánhegyi Gyuláné, Sándor Ottóné, Aknay Tibor, Mikó Zoltán, Mátrai Mátyás - viszonzta a látogatást. A tapasztalatcseréken túl ezúttal kiállítások is készültek a két könyvtár életéről, munkájáról. 1983-ban a prágai könyvtár mutatta be a központi könyvtárban tevékenységét, állományának érdekes darabjait, 1984-ben Prágában került sor az intézményünkről készített kiállítás megnyitására.

A könyvtár főigazgatója mindkét évben részt vett az INTAMEL (nagyvárosi könyvtárak nemzetközi szövetsége) közgyűlésén. 1983-ban erre az alkalomra a Könyvtártudományi és Módszertani Központtal közös kiadásban megjelentettük az 1981. évi budapesti konferencia anyagát, angolul.

1983-ban — az említett utazások mellett — három munkatársunk - Sz. Kiss Csaba, Forgács Zsuzsanna, Gál Györgyné - vett részt ösztöndíjas tanulmányúton Franciaországban, Belgiumban, és Hollandiában.

1984-ben Klinda Mária egy hónapos nyelvtanfolyamon volt Olaszországban.

VIII. Pénzügyi gazdálkodás

Költségvetési kiadás

Megnevezés	Ft	1982	Ft	1983
	1983	100 %	1984	100 %
Eredeti előirányzat	89 792 000	111	92 519 000	103
Évközi pótelőirányzat	6 754 000	61	337 000	3
Módosított előirányzat	96 546 000	105	92 856 000	96
Kiadás összesen	96 030 153	105	95 631 000	99
Kiadásból:				
béralap	34 237 740	105	38 996 523	114
áe. fenntart.	7 640 128	196	7 765 934	102
felújítás	1 990 402	337	7 394 400	372
könyvbeszerzés	12 536 442	117	11 280 932	90

Költségvetési bevétel

Működési bevétel	872 045	111	1 147 000	132
Ár- és díjbevétel	3 535 494	84	3 975 000	112
Idegen szervezétől kapott támogatás	1 354 316	138	553 000	41
Költségvetési tám.	89 751 000	103	91 053 000	101

Ár- és díjbevételből szerződéses munkavállalás

Bevétel	2 131 001	2 360 521
Ráfordítás	723 561	676 049
Eredmény	1 407 440	1 684 472
Eredményből képzett alapok		
fejlesztési alap	440 881	527 661
kult. szoc. alap	62 983	75 380
jutalmazási alap	755 795	904 561

FŐBB ÁLLÓESZKÖZÜK

	1983	1984
<i>Központi könyvtár</i>		
fénymásoló /Lumoprint/	245 000	-
<i>Igazgatóság</i>		
fénymásoló /Rex-Rotary/	108 000	-
<i>Nyomda</i>		
nyomdagép /Combicoop kontaktbox/	174 500	-
<i>X. kerületi főkönyvtár</i>		
kartontároló félautomata könyvtári bútorok	53 800	376 900
<i>Raktári osztály</i>		
Dexion-Salgo állványzat	251 300	-
<i>Üzemfenntartási osztály</i>		
IKARUS autóbusz 2 db	3 341 000	-
LADA személygépkocsi	109 500	-
ZUK tehergépkocsi	-	108 800

FELÚJÍTOTT, TATAROZOTT EGYSÉGEK

1983.

Központ

Raktári osztályon lépcsőfölgjáró és szociális helyiségek kialakítása	267 ^e Ft
Olvasóterem	113
Tetőfelújítás /áthúzódó 1984./	1 500
IX. kerületi könyvtár	1 516
XII., gyermekrészleg	81
XIV/2. fiókkönyvtár	916
XV/1. fiókkönyvtár	84

1984.

Központi könyvtár olvasóterem és kölcsönző helyiségei	1 478
Tetőfelújítás /áthúzódó 1986./	7 214
Kötészet helyiségei	412
VII. kerületi könyvtár	4 193
VIII. kerületi főkönyvtár	1 436
X., Gép u. 4.	397

HÁZI KÖNYVKÖTÉSZET FŐBB MUNKÁI

Megnevezés		1983			1984		
		Központ	Hálózat	Összesen	Központ	Hálózat	Összesen
Könyvkötés	(db)	4 390	37 616	42 006	3 084	34 526	37 610
Folyóiratkötés	(db)	321	2 507	2 828	100	2 162	2 262
Kottakötés	(db)	1 507	-	1 507	2 010	-	2 010
Kartonkötés	(db)	23 840	-	23 840	18 189	-	18 189
Téka	(db)	333	301	634	831	1 738	2 569
Helyszám-nyomás	(sor)	40 794	-	40 794	32 936	-	32 936
Helyszíni javítás	(db)	-	8 490	8 490	-	10 091	10 091
Fólia borítás	(db)	-	7 918	7 918	-	12 489	12 489

PERLÉSI ADATOK

Év	Perelt olvasók száma	Könyv db-szám	Könyv Ft értéke	Perlés útján befolyt kártérítés
1983.	1 900	5 565	637 148.-	262 566.-
1984.	2 195	8 398	808 548.-	311 508.-

IX. Táblázatok

ÖSSZEFOGLALÓ SZÁMADATOK

Év	Központ és kerületi könyvtár ¹	Fiókkönyvtár	Összes könyvtár	Könyvtári állomány	Beiratkozott olvasó ²	Kölcsönzött és helyben olvasott kötet
1982	42	63	105	4 011 664	183 248	5 208 844
1983	38	69	107	4 163 225	188 664	5 288 157
1984	28	67	95 ³	4 288 822	199 037	5 673 327

¹ A központi könyvtár kihelyezett zenei gyűjteményével egy egységként szerepel

² A központi olvasótermi beiratkozottakkal együtt

³ A gyermekrészeleget nem számítjuk külön könyvtárnak

A KÖZPONTI KÖNYVTÁR TEVÉKENYSÉGE

Központi könyvtár a zenei gyűjteménnyel együtt	1982	1983	1984
Könyvtári állomány, db	863 431	884 879	904 256
Beiratkozott olvasó	18 845	18 350	18 404
Kölcsönző és helyben olvasó	97 958	117 522	112 737
Kölcsönzött és helyben olvasott könyvtári egység	311 044	375 466	323 419

A KÖZPONTI KÖNYVTÁR ÁLLOMÁNYA GYŰJTEMÉNYENKÉNT

	1983.			1984.		
	gyara- podás	csök- kenés	1983. XII. 31. állomány	gyara- podás	csök- kenés	1984. XII. 31. állomány
Monografikus raktár	6 304	1 007	322 737	6 659	1 720	327 676
Periodika	1 061	2 420	73 567	1 277	1 448	73 396
Budapest-gyűjtemény	2 096	21	67 303	1 431	3	68 731
Röpirat	1	1	4 481	9	-	4 490
Szűry-gyűjtemény	148	9	5 807	48	-	5 855
Könyvészeti gyűjtemény	235	36	10 529	95	1 738	8 886
Könyvtártani gyűjtemény	5	1	5 178	45	2	5 221
Könyvritkaságok gyűjteménye	102	2	9 161	37	2	9 196
Ballagi-gyűjtemény	-	-	4 839	-	-	4 839
Térkép-gyűjtemény	49	-	1 508	7	-	1 515
Zárt gyűjtemény	-	26	664	-	5	659
Bp. kisnyomtatványok	12 878	-	303 623	13 001	-	316 624
Központi duplumraktár	-	-	20 254	-	-	20 254
Mikrofilm	247	-	2 709	153	-	2 862
ÖSSZESEN:	23 126	3 523	832 360	22 762	4 918	850 204
Zenei gyűjtemény, könyv	570	10	12 678	436	5	13 109
Zenei gyűjtemény, zenemű	792	17	33 348	881	-	34 229
Zenei gyűjtemény, hanglemez	507	-	6 481	210	6	6 685
Zenei gyűjtemény, mikrofilm	3	-	12	3	-	15
ÖSSZESEN:	1 872	27	52 519	1 530	11	54 038
MINDÖSSZESEN:	24 998	3 550	884 879	24 292	4 929	904 242

A KÖZPONTI KÖNYVTÁR RÉSZÉRE BESZERZETT KÖNYVEK ÁTLAGÁRA

Könyvek	1983	1984
KÜLFÖLDI		
-Szocialista	210	167
Tőkés	705	831
BELFÖLDI		
Könyv	59	95

A KÜLFÖLDI VÁSÁRLÁSOK MEGOSZLÁSA
(a zenei nélkül)

	ÖSSZEG, FORINT					
	1983			1984		
	szocialista országok	kapitalista országok	együtt	szocialista országok	kapitalista országok	együtt
Könyv	110 927	67 757	178 684	77 276	1 321 070	1 398 346
Folyóirat	24 402	427 878	452 280	35 326	483 690	519 016
ÖSSZESEN:	135 329	495 635	630 964	112 602	1 204 760	1 917 362
	darab, illetve évfolyam					
Könyv	529	642	1 171	462	1 605	2 067
Folyóirat	133	181	314	130	155	285
ÖSSZESEN:	662	823	1 485	592	1 760	2 352

A KÖZPONTI KÖNYVTÁR SZERZEMÉNYEZÉSÉBŐL
(a zenei nélkül)

A beszerzés módja	1983	1984	1983	1984	1983	1984
	darab		százalék			
Vásárlás	11 599	10 676			51,6	44,1
Ajándék, csere	1 893	1 805			8,9	7,4
Kötelespéldány	9 146	11 736			39,5	48,5
ÖSSZESEN:	22 638	24 217			100,0	100,0

A KÖZPONTI KÖNYVTÁR ÁLLOMÁNYBAVETT VÁSÁRLÁSA

	ÖSSZEG, FORINT					
	1983			1984.		
	Belföldi	Külföldi	Együtt	Belföldi	Külföldi	Együtt
Könyv	932 878,50	526 104,50	1 458 983	599 717	1 509 942	2 109 659
Folyóirat	166 962,50	452 280,50	619 243	226 811	848 460	1 075 271
ÖSSZESEN:	1 099 841	978 385	2 078 226	826 528	2 358 402	3 184 930
Darab, ill. évfolyam						
Könyv	10 677	1 171	11 848	7 659	2 178	9 837
Folyóirat	483	314	797	518	321	839
ÖSSZESEN:	11 160	1 485	12 645	8 177	2 499	10 676

A LETÁRI GYARPODÁS MEGOSZLÁSA

(csak a központban, könyv)

Szak	1983.	1984.	1983.	1984.
	darab		százalék	
0 Általános művek	940	1 099	9,9	11,3
1 Bölcsélet	290	422	3,0	4,4
2 Vallás	144	220	1,5	2,3
3 Társadalomtudomány	2 782	2 923	29,1	30,2
Ebből: 3 K Marxizmus-Leninizmus	99	124	1,0	1,3
30 Szociológia	896	972	9,4	10,0
31 Statisztika	109	141	1,1	1,4
32 Politika	378	383	4,0	4,0
33 Szociálpolitika	120	178	1,3	1,8
34 Jog	117	135	1,2	1,4
35 Közigazgatás	103	96	1,1	1,0
36 Társadalmi tevékenység	99	50	1,0	0,5
37 Nevelés	335	318	3,5	3,3
38 Közgazdaság	361	384	3,8	4,0
39 Néprajz	165	142	1,7	1,5
4 Nyelvtudomány	194	158	2,0	1,6
5 Természettudomány	149	199	1,6	2,0
6 Alkalmazott tudományok	662	628	7,0	6,5
7 Művészet	1 195	1 121	12,6	11,6
8 Irodalom	1 988	1 826	20,9	18,9
Ebből: szépirodalom	1 209	1 171	12,7	12,1
9 Történelem	657	729	6,9	7,5
91 Földrajz	321	242	3,4	2,5
92 Életrajz	195	119	2,1	1,2
ÖSSZESEN:	9 517	9 686	100,0	100,0

AZ ÁLLOMÁNYGYARAPODÁS MEGOSZLÁSA

Nyelv	1983	1984	1983	1984
	darab		százalék	
Magyar	7 128	6 664	74,9	68,8
Orosz	371	232	3,9	2,4
Német	933	872	9,8	9,0
Angol	628	1 191	6,6	12,3
Francia	324	417	3,4	4,3
Olasz	38	58	0,4	0,6
Egyéb	95	252	1,0	2,6
ÖSSZESEN:	9 517	9 686	100,0	100,0

A BEÉRKEZŐ FOLYÓIRATOK ÉS HIRLAPOK [☆]

Megjelenési hely	Cím		Ebből hírnap	
	1983.	1984	1983.	1984.
Magyarország	534	559	32	32
Szovjetunió	54	54	2	2
Német Demokratikus Köztársaság	43	43	1	1
Románia	21	20	3	3
Csehszlovákia	11	11	1	1
Lengyelország	8	8	-	-
Bulgária	5	6	-	-
Egyéb szocialista ország	16	15	1	1
Szocialista országokból összesen:	692	716	40	40
Franciaország	36	38	2	2
Nagy-Britannia	32	35	3	3
USA	47	46	-	-
Olaszország	7	7	1	1
Német Szövetségi Köztársaság	34	37	1	1
Ausztria	9	9	2	2
Svájc	6	6	1	1
Hollandia	4	4	-	-
Belgium	-	-	-	-
Ausztrália	1	1	-	-
Kanada	7	7	-	-
Izrael	1	1	-	-
Egyéb	13	14	1	1
Kapitalista országokból összesen:	197	205	11	11
ÖSSZESEN:	889	921	51	51

[☆] A Budapest-gyűjtemény adatai nélkül

A KURRENS FOLYÓIRATOK ÉS HIRLAPOK MEGOSZLÁSA

SZAK	Összesen:		Ebből hírlap	
	1983.	1984.	1983.	1984.
0	194	193	49	49
1	22	25	-	-
2	17	17	-	-
3	427	447	1	1
4	13	13	-	-
5	14	12	-	-
6	44	51	-	-
7	61	67	1	1
8	70	69	-	-
9	27	27	-	-
ÖSSZESEN:	889	921	51	51

A KURRENS FOLYÓIRATOK ÉS NAPILAPOK MEGOSZLÁSA

NYELV	Összesen		Ebből hírlap	
	1983.	1984.	1983.	1984.
Magyar	515	539	37	37
Orosz	51	51	2	2
Angol	119	121	3	3
Francia	45	45	2	2
Német	87	88	5	5
Olasz	7	7	1	1
Egyéb	65	70	1	1
ÖSSZESEN:	889	921	51	51

FELDOLGOZÓ MUNKA

	1983.	1984.
Címfelvétel	5 276	5 940
Osztályozás	5 154	5 182
Sokszorosított katalóguscédula	82 175	95 040
Besorolt katalóguscédula	40 340	45 144

A BEIRATKOZOTT OLVASÓK SZÁMA

	1983.	1984.
A központban	15 041	14 983
A zenei gyűjteményben	3 309	3 421
ÖSSZESEN:	18 350	18 404

A KÖLCSÖNZŐK ÉS HELYBEN OLVASÓK SZÁMA

Gyűjtemények szerint	1983.	1984.
Kölcsönzők száma a központban	42 861	40 449
Kölcsönzők száma a zenei gyűjteményben	13 522	14 831
Kölcsönzők összesen	56 383	55 280
Helyben olvasók száma		
olvasóteremben	24 121	24 750
reference-ben	6 221	5 253
folyóirat-olvasóban	15 349	10 766
Budapest-gyűjteményben	3 343	3 885
szociológiai osztályon	1 442	1 341
zenei gyűjteményben	10 663	11 462
Helyben olvasók összesen:	61 139	57 457
Összesen:	117 522	112 737

KÜLFÖLDI CSEREKAPCSOLATOK

ÉV		ÖSSZESEN
1983.	Beérkezett művek	304
	Küldött művek	252
1984	Beérkezett művek	396
	Küldött művek	298

A KÖLCSÖNZÖTT ÉS HELYBEN OLVASOTT KÖNYVTÁRI EGYSÉGEK

Gyűjtemények szerint	1983.	1984.
A kölcsönzött kötetek száma:		
központban	92 199	75 721
zenei gyűjteményben kötetek	5 409	7 205
zenei gyűjteményben kották	20 928	21 645
Összes kölcsönzött könyvtári egység	88 536	104 571
Helyben olvasott könyvtári egységek száma:		
olvasóteremben, könyv	59 817	59 372
reference-ben, könyv	7 951	5 673
folyóirat-olvasóban, hírlap (kurrens)	113 216	75 716
folyóirat-olvasóban, hírlap (kötet)	19 240	19 260
Budapest-gyűjteményben	22 511	23 450
szociológiai osztályon	5 243	4 474
zenei gyűjteményben	28 259	21 645
Összes helyben olvasott könyvtári egység	256 237	218 848
ÖSSZESEN:	344 773	323 419

A HÁLÓZAT ÖSSZEFOGLALÓ SZÁMADATAI

	1982	1983.	1984.
Kerületi könyvtár	33	32	27
Gyermekkönyvtár	7	5	-
Fiókkönyvtár	63	69	67
ÖSSZESEN:	103.	106	94.☆☆
Könyvállomány ☆	2 717 604	2 769 396 ¹	2 874 990
Beiratkozott olvasó	164 403	170 314	180 633
Kölcsönző és helyben olvasó	1 632 600	1 645 197	1 778 372
Kölcsönzött könyvtári egység	4 117 118	4 186 150 ¹	4 515 602

☆ Létesítendő, duplum stb, valamint a bekötött folyóiratok nélkül
 ☆☆☆ Megszűntek az önálló gyermekkönyvtárak

A HÁLÓZAT FŐBB KÖNYVTÁRHASZNÁLATI MUTATÓSZÁMAI

	1982.	1983.	1984.
Egy olvasóra jutó kölcsönzési eset	7,3	7,1	6,9
Egy olvasóra jutó kölcsönzött állományegység	25,0 ¹	24,6	25,0
Forgási sebesség	1,5	1,5	1,5
Egy alkalommal kölcsönzött áll. egység	3,4	3,5	3,6

A KÖNYVTÁRI ÁLLOMÁNY ALAKULÁSA

	ÉV	Állomány dec. 31-én
A. Kerületi Könyvtárak ☆ Könyvállománya	1982.	2 742 568
	1983	2 796 117
	1984	2 903 401
B. Összes hálózati Könyvállomány	1982.	3 087 664
	1983.	3 207 910
	1984.	3 304 995
C. Teljes könyvtári állomány (brosúra, dia, lemez stb.)	1982.	3 148 233
	1983.	3 278 346
	1984.	3 384 566

☆ A hálózati raktárak állománya nélkül

A BEIRATKOZOTT OLVASÓK SZÁMA AZ ÉV VÉGÉN

	1982.		1983.		1984.	
	Fő	%	Fő	%	Fő	%
Felnőtt	108 899	66	110 662	65	115 585	64
14 éven aluli	55 504	34	59 652	35	65 048	36
ÖSSZESEN	164 403	100,0	170 314	100,0	180 633	100,0

KÖLCSÖNZŐK ÉS OLVASÓTERMI LÁTOGATÓK

	1982.		1983.		1984.	
	száma	%	száma	%	száma	%
Kölcsönzők:						
felnőtt	813 254	49,8	816 254	49,6	830 545	46,7
gyermek	383 512	23,5	386 383	23,5	417 973	23,5
ÖSSZESEN:	1 196 766	73,3	1 202 637	73,1	1 248 518	70,2
Olvasótermi látogatók:						
felnőtt	240 325	14,8	244 330	14,9	290 404	16,3
gyermek	195 509	11,9	198 230	12,0	239 450	13,5
ÖSSZESEN:	435 834	26,7	442 560	26,9	529 854	29,8
Teljes olvasóforgalom mindösszesen:	1 632 600	100,0	1 645 197	100,0	1 778 372	100,0

KÖLCSÖNZÖTT ÁLLOMÁNYEGYSÉGEK

	1982.		1983.		1984.	
	száma	%	száma	%	száma	%
Felnőtteknek kölcsönzött állományegységek	3 052 113	74,1	3 002 678	71,7	3 279 769	72,6
Gyermekeknek kölcsönzött állományegységek	1 065 005	25,9	1 183 472	28,3	1 235 833	27,4
ÖSSZESEN:	4 117 118	100,0	4 186 150	100,0	4 515 602	100,0

RENDEZVÉNYEK

	1982.	1983.	1984.
Felnőttek számára	572	474	659
Gyermekek számára	4 586	5 059	4 972
ÖSSZESEN:	5 158	5 533	5 631

A FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR HÁLÓZATI ADATAI
kerületenként

Kerület	Könyvtárak száma	Könyvtári állomány [db]		Beiratkozott olvasók száma		Könyvtárlátogatók száma [fő]		Kölcsönzött áll. egységek	
		1983.	1984.	1983.	1984.	1983	1984.	1983.	1984.
I.	4	114 425	114 792	6 671	6 696	71 139	66 897	188 557	167 762
II.	5	121 209	134 427	8 676	9 593	88 556	95 947	208 445	211 390
III.	7	137 698	181 750	9 326	12 663	88 115	138 032	200 188	304 108
IV.	3	111 616	123 057	7 382	8 468	70 612	79 081	188 643	211 039
V.	3	84 753	81 038	7 560	7 300	75 885	68 457	235 183	216 699
VI.	1	100 071	99 994	5 366	7 648	32 522	53 872	83 863	170 143
VII.	2	147 848	149 536	8 184	7 781	62 414	68 020	159 353	150 408
VIII.	2	149 791	154 408	7 148	5 611	45 500	43 954	156 502	120 900
IX.	6	181 284	174 163	6 655	8 141	68 977	75 127	193 707	238 804
X.	3	168 353	171 262	10 430	11 156	115 461	142 266	199 275	275 206
XI.	5	249 560	250 411	17 514	17 398	198 941	189 079	464 337	475 141
XII.	3	84 560	86 276	7 279	7 431	68 585	72 524	195 022	202 096
XIII.	8	228 240	231 551	11 471	11 789	123 055	129 986	301 835	314 581
XIV.	5	120 935	123 586	7 241	7 657	58 594	62 430	156 355	176 210
XV.	6	111 569	118 412	7 638	7 663	102 629	85 666	221 953	233 552
XVI.	2	64 501	66 927	5 859	6 052	45 695	59 893	137 158	145 302
XVII.	5	96 005	109 978	4 584	5 021	54 983	52 556	118 729	120 898
XVIII.	2	76 030	89 552	4 581	3 908	38 127	30 646	109 758	87 540
XIX.	5	131 514	125 776	8 938	9 653	81 982	78 301	228 690	213 775
XX.	5	148 683	151 932	5 641	5 625	56 991	58 193	145 158	145 701
XXI.	6	137 326	141 456	6 692	6 892	55 728	73 767	135 962	130 358
XXII.	5	51 506	51 812	3 533	3 875	27 686	31 384	94 714	97 298
Bibliobusz	1	48 576	50 544	1 945	2 639	13 020	22 294	62 763	106 691
ÖSSZESEN:	94	2 866 053	2 982 649	170 314	180 633	1 645 197	1 778 372	4 186 150	4 515 602

ESSZÉ

A FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR HÁLÓZATÁNAK FEJLESZTÉSI IRÁNYAIRÓL

Ez a dolgozat közös munkán alapszik;
a szerző köszönetét fejezi ki
Deák Sándornak, Gujgiczér Imrénének
Kiss Jenőnek és Sz. Richlich Ilonának
szíves segítségükért.

I. HELYZETKÉP

Azt hittük, megfogluk az isten lábát, amikor sikerült nagy belső és külső viták után hálózatunkra alkalmazni a szakmai irányelvekben meghatározott könyvtártípusokat, illetve azok kritériumait. Némi irigység és rossz érzés ugyan maradt bennünk mert meglehetősen alább kellett adnunk igényeinket, különösen ami az alapterületeket illette. No de ami a tartalmat, az állományt és a szolgáltatásokat érintette, ott egy tapodtat sem engedtünk a 48-ból, egyik könyvtártípus tekintetében sem. Így végre sikerült "fővárosítani" a szakmai megváltást ígérő irányelveket. Csupán egy dolgot felejtettünk el megkérdezni: helyállók-e ezek az irányelvek az országos könyvtári ellátás szempontjából általában, s Budapest szempontjából különösen? Egybevágó-e a lakosság, a könyvtárhasználó és nem használó lakosság igényeivel, — amelyekről még pillanatnyi állapotukban sem sokat tudtunk a kölcsönzőpult mellett szerzett tapasztalatainkon kívül /amelyek bár igen fontosak, de csalókák/, nem is szólva várható fejlődésükről; hogy tudhattunk volna akár csak a közeljövő olvasási igényeiről jóslni, amikor éppen az elmúlt évtizedben zajlottak le társadalmunkban, gazdasági, politikai, kulturális és mindennapi életünkben azok a változások, amelyek nemcsak végső soron, de közvetlenül is meghatározták az olvasói igények hatalmas változásait.

Tehát fel sem tettük a kérdést, jók-e általában, s jók-e különösen számunkra a szakmai irányelvek, hanem a mulasztását pótolni igyekvő jó tanuló szorgalmával illesztgettük a konfekciórúhát testünkre; a vasalás és az igazítás azonban nem sokat segített. Feszengtünk bizony akkor is, és feszengünk benne máig. Talán az irányelveknek is köszönhetjük, hogy abba a helyzetbe kerültünk mi is, mint velünk együtt az ország közművelődési könyvtárai, amelyekről — megfordítva szavait Szilágyi Tibornak, aki úgy jellemezte az 50-es, de még a 60-as évek közművelődési könyvtárait is, hogy vannak falusi falusi könyvtárak, városi falusi könyvtárak és megyei falusi könyvtárak, célozva az állományok és szolgáltatások gyenge színvonalára, — el lehetett mondani, hogy vannak megyei megyei könyvtárak, városi megyei könyvtárak és falusi megyei könyvtárak, legalábbis az állományépítés és szolgáltatások ambíciózusságát tekintve.

Közben persze a realitások nyomására kialakult a könyvtárosok kettős tudata. Egyfelől a nevelési funkciók túlhangsúlyozása, — amely csak nehezen szabadult az 50-es évek meszesedése alól —, nemkülönben az Új Könyvek ajánlásai sznob újdogmatizmusának pressziója miatt, másfelől a tényleges olvasói igények elégedetlenkedő morgása következtében a könyvtárosok, ha úgy hozták a körülmények, szépen felmondták a közművelődési könyvtárak állománygyarapítási elveit, s ezeknek megfelelően fogalmazták meg gyűjtőkori szabályzatukat, s ha a körülmények változtak — ha az asztalon az elnöki drapéria abroszra cserélődött —, az olvasatlan könyvek felhalmozódásáról panaszkodtak. A beszerzési gyakorlatban pedig nem néztek sem Jézust, sem Máriát /sem az Új Könyvek tartalmi ismertetéseit, sem az olvasói igényeket/, hanem kizárólag az Új Könyvek szent szimbólumait. Ha mégsem így cselekedtek, akkor vagy a szakfelügyeleti bunkó ütött a fejükre, vagy — ha a szakfelügyelet elnéző volt —, saját lelkiismeretük rágta őket, hogy nem az elvek szerint gömbölyítik állományukat, hanem az alacsony szinten álló igények, horribile dictu szórakozási igények uszályába kerültek. Persze voltak olyan könyvtárosok is, akiknek sznob és egyben népnevelői hosszúságú hullámainak amplitúdóját csak erősítette az Új Könyvek által kibocsátott állományépítési hullám interferenciája.

Az állományok pedig nőttön nőttek. A megyei hálózatokban is, a miénkben is. Könyvtárügyünk egy legszembetűnőbb és leggroteszkebb ellentmondása hízott kövérre féltő gondoskodásunk mellett: miközben egyre panaszkodtunk a könyvraktól, és a dokumentumterméstől és az olvasói igényektől messze lemaradó gyarapítási keretek miatt, azoközben legnagyobb, mármár a működést lehetetlenítő problémánkká dagadt a könyvtári terekben felhalmozódó, s ott el nem férő állományok tömege. Természetesen a könyvtáros azért könyvtáros, hogy ne csak a dokumentumok áradatával, hanem a saját maga által támasztott problémákkal is megbirkózzék. Ezért — nem kérdőjelezve meg sem a lineárisan növekedő állományfejlesztést, sem a beszerzett állomány Vesta-szűzhöz illő hűségével való megőrzésének kötelezettségét —, különb- s különbféle mesterfogásokat talált ki a dokumentumtömeget folytatott birkózóviadal során. A furcsa csak az, hogy ezek a mesterfogások /eltekintve a könyvkötészeti selejtté való érleléstől/ nem az állomány csökkentését eredményezték, hanem a könyvtáros munkáját növelték.

A könyvtáros persze semmi munkát nem sajnál, ha könyvtára autarkiciája forog kockán. Vessünk egy pillantást könyvtáraink katalógusrendszerére, kézikönyvtári állományaira, prézens hanglemezgyűjteményeire, beszerzési politikájára, selejtezési gyakorlatára, s meggyőződhetünk e hihetetlennek tűnő tétel igazáról. A legtöbb munkát a leglelkesebbek, a gyermekkönyvtárosok nem sajnálták. Kerüljön, amibe kerül, de lesz nekik is olyan katalógushálózatuk, olyan kézikönyvtárak, olyan válogatásuk a felnőttek irodalmából, mint bármelyik felnőttkönyvtárnak, legyen az bár a szemközti sarkon vagy akár a szomszédos helyiségben.

Mert mi, könyvtárosok, nem tanultunk meg számolni; igaz, nem is mondták, hogy számoljunk. Nekünk a Szent Grált mondták, hogy őrizzük, s azt, neveljünk sok kis Parszifált, hogy megtalálják. Nem az volt a kérdés, mennyibe kerül egy könyv könyvtári kezelése, raktározása, hanem – ha a használatban nem ment tönkre –, örökre megmaradjon. De ő, jaj, csak azokat a könyveket használják ronggyá az olvasók, amelyek érdeklik őket, ami a kutyának sem kell, és marad a könyvtárosé, hogy megőrizhesse az utókor számára. Nem az volt a kérdés, mennyibe kerül egy katalóguscédula és belehelyezése a katalógusba, hanem hogy Parszifálka tudjon a katalógusban keresni, mihelyt az a-t meg tudja különböztetni a b-től. Ha ez nem sikerül neki az „igazi”, a „felnőtt” katalógusban, akkor gügyögjünk neki egy „olyan-mint-az-igazi”, s nyüstöljük addig a bűdös kölyköt a katalógushasználati játékokkal, míg el nem megy a kedve a könyvtártól és az olvasástól. Nem az volt a kérdés, mennyibe kerül egy szolgáltatás, hanem hogy legyen, mert divat, a voluntarista dogmatizmus legjobb hagyományai szerint.

Ameddig csak a forintokat és a munkaórákat nem számoltuk, addig nem is volt különösebb baj. A társadalmat képviselő fenntartók tudomásul vették: a kultúrára áldozni kell, mi az az isteneknek földre loccsantott néhány csepp bor, kicsinyes dolog a ráfordítás hasznát vizsgálgatni, mert hát az igazi hozadék szellemiekben jelentkezik, s azokat pedig még nem tudjuk forintokkal mérni. Annál inkább egy kis fantáziával: hiszen még a duplumraktárak anyaga is elképzelhető, hogy jó lehet valamikor valamire. A baj akkor jelentkezett, amikor egy egyszerű osztási műveletet kellett elvégezni: a kötetek számát el kellett osztani a négyzetméterek számával, ugyanis fölmerült az a fogas kérdés, hány kötet fér el egy négyzetméteren. Lehet, hogy a tizedes vesszőt toltuk el egy helyértéssel jobbra, lehet, hogy a matematika is determinált ideológiailag (vagy gazdaságilag), akárhogy is áll a dolog, az osztás végeredménye az NSZK jobb könyvtáraiban 25, a mi hálózatunk számos egységében 250 kötet. Minden valószínűség szerint ártatlan ravaszkodás is közrejátszott abban, hogy ez az érték így alakult: a könyvtárosok azt hitték, ha ellehetetlenült körülményeket teremtenek, lépéskényszerbe hozzák fenntartóikat, akik nolens-volens tágasabb helyiségekbe költöztetik át őket. A számítás nem vált be: a fenntartói jóindulat és kultúraszereget nem mondott ugyan csődöt, de itt már „kemény” forintokra, beruházási forintokra lett volna szükség, s ezekkel a fenntartók bizony nem rendelkeznek kellő mennyiségben.

Itt állunk most. Szklerotikus tünetekkel terhelt, s fenyeget bennünket a szklerózis multiplex veszélye:

- ahhoz nem volt elég pénzünk, hogy könyvtáraink álmainknak megfelelően fejlődjenek, de ahhoz igen, hogy entrópiájuk nőjön,
- könyvállományunk ellenőrizhetetlenül duzzad, könyvtári tereink szinte a használhatatlanságig túlszűfoltak, az olvasó szolgálja ki a könyvet és nem a könyv olvasóját,
- az olvasók közvetlen ellátására összpontosítottuk anyagi erőforrásainkat, s nem gondoltunk eléggé arra, hogy a használók ellátása érdekében kellett volna erőteljesebben fejlesztenünk központi, közvetett szolgáltatásainkat,
- a könyvkivonás lassan, akadozva halad, a központi duplumraktár szerepe tisztázatlan, inkább elfekvő kórházra hasonlít, semmint élő szolgáltatásra,
- bátortalanul, keveset és finnyásan válogatva vásároljuk az újabb dokumentumtípusokat, s amiket megvettünk, azokra úgy vigyázunk, mintha pótolhatatlan kincsek lennének, ezért legfőjebb csak helyben engedjük használni őket,
- a legkisebb könyvtár is tudattalanul arra törekszik, hogy mindenkinek mindene legyen, s így az a veszély fenyegeti, hogy hamarosan senkinek se lesz semmije,
- a gyerekellátás abba az optikai csalódásba esett, mely szerint a gyerekek soha nem érik el a 14. életévüket, pedig csak mindig új meg új generációk jelennek meg a könyvtárban, s a gyermekkor – amint ezt számos, hiteltérdemlő tény bizonyítja –, nagyon is átmeneti állapot,
- a könyvtárközi kölcsönzés látszatszolgáltatás, amely nagy anyagi ráfordításokkal elenyésző igényeket szolgál,
- a hálózati központi katalógus, amely a könyvtárközi kölcsönzés eszköze lenne, túl sok fölösleges adatot tartalmaz, s nincs kellő kommunikációs kapcsolata az állományokkal és a szolgáltató helyekkel (ha megbocsátható ez a hasonlat: olyan, mint egy vízfejű csecsemő, holott egy ifjú atlétának kellene lennie),
- a létesítendő könyvtárak állományát nagy szorgalommal és odaadással gyűjtjük, – nehogy a duplumraktárból és a könyvesboltokból szedjük össze a hébe-hóba megnyíló kicsi fiókjaink induló tőkéjüket –, vállalva a teljes áron beszerzett kötetek tárolási költségeit is, holott a könyvkereskedelmi vállalatok raktári készleteiből jó részüket féláron szerezhetnének be, néhány év múlva,
- szervezetünk a szakmai irányelvek és a homogenizált főkönyvtári rendszer dupla Nelson-kulcsában fulladozik, s a fétések áhitatos tisztelete még a kézenfekvő racionalizálásokat is megakadályozza.

Mindezen tüneteket látva, sőt saját testünkön érezve könnyen depresszióba eshetünk. Minden okunk meg is lehet a defetizmusra. Ha most mégis azt mondjuk, talán mégsem megfordíthatatlan a szklerotikus folyamat, akkor nemcsak magyar természetünknek irodalmunkból közismert irracionalitása szól belőlünk, hanem bizakodásunkat néhány reménykeltő jel is alátámasztja:

- az állomány selejtezésének szükségessége elfogadott elvvé vált hálózatunkban, s bizonyos kezdeti akadozásokkal a gyakorlatban is megkezdődött,
- az olvasói igényekhez jobban igazodó könyvtárkép kezd a valóságban is megjelenni a tematikus csoportosítású állomány-elrendezés következtében,
- az „előre a családi könyvtárakért” jelszó kiadásánál talán sikerült csökkenteni a felnőtt- és gyermekszolgálat közötti űrt,
- megkezdődött a hálózati egységek típusának és a típusbesorolás kritériumainak felülvizsgálása annak a mindig is vallott elvnek megfelelően, hogy a besorolás nem egyszer s mindenkorra szól, a kritériumok pedig a társadalmi közeg változásainak a függvényében módosulnak,
- az esedékes felújítási és tatarozási munkák során törekvés mutatkozik a könyvtárak szolgáltatásainak és külső megjelenésének korszerűsítésére,
- kemény harc folyik máris hálózatunkon belül többek között olyan nehéz frontokon, mint a prézens hanglemek kölcsönözhetővé tétele, vagy mint a lemezjátszók és magnetofonok nélküli fonotékák létrehozása, vagy mint az ésszerű, a használói igényekhez igazodó állománygyarapítás megvalósítása, s általában – és ez a legbiztosabb –, a főkönyvtárak vezetői komolyan és felelősséggel gondolkodnak azon, miképpen áramvonalasíthatnák kerületük könyvtári ellátását.

E biztató jelek alapján talán nem merészség vagy oktalan optimizmus felvázolni a több és jobb szolgáltatásra képes, ugyanakkor gazdaságosabban működő, s végső soron használók és nem használók minél nagyobb részét kellemes körülmények között fogadó könyvtári hálózatot való fejlődés irányait.

Hosszú és nehéz küzdelemre van kilátásunk. Először is magunkkal kell megvívunk a csatát a bennünk kialakult rutinok, meggyökeresedett nézetek, az eddig bevált gyakorlat feladásáért. Indokolt a félelem a változástól, a biztos ismertnek a bizonytalan ismeretlennel való felcserélésétől. Ezért – ha erre az útra lépünk –, intenzív, türelmes, tájékoztató-továbbképző kampányt kell indítanunk a könyvtár valamennyi munkatársa megnyerése és felkészítése érdekében. Hiszen sok esetben nemcsak az eddig megszokott munkastílust kell megváltoztatni, hanem magát a szakmai tartalmat is. (Csak egy példa: a családi könyvtárakban való könyvtárosi munka nemhogy alacsonyabb, de magasabb követelményeket támaszt a könyvtárossal szemben.)

II.

A KIBONTAKOZÁS IRÁNYAI

A kibontakozást semmiképpen sem a jelenlegi rendszer felrúgásától, valami újnak a kitalálásától lehet várni. Valójában arról van szó, hogy a hálózatunkban ténylegesen meglévő, pozitív fejlődési tendenciáknak nyissunk szabad teret többek között azzal is, hogy a hosszú évek során szerzett gyakorlati tapasztalatainkat bátran használjuk fel saját gyakorlatunk megváltoztatására. Nem új, a miniszteriális szakmai Utmutatóban foglaltaktól eltérő könyvtártípusokat akarunk kialakítani, nem akarjuk a főkönyvtári rendszert felszámolni; hanem egyiket is, másikat is az adott, konkrét viszonyok között akarjuk értelmezni és tartalommal megtölteni. Nyilvánvaló, hogy a közigazgatási rendszertől nem függetlenítheti magát a könyvtári ellátás szervezete, s a szakmai Utmutatóban egy világszerte elfogadott elv, a lépcsőzetes ellátás elve tükröződik, amelyet magunk is érvényesíteni akarunk. Ám ha a kerületi főkönyvtárakat a jövőben is a kerületi tanácsok partnereinek, s kerületük könyvtárai központjainak tekintjük is, ez nem jelenti azt, hogy minden főkönyvtárnak és minden kerületi könyvtári alrendszernek azonos mennyiségű és minőségi mutatókkal kell rendelkeznie. Ugyanígy a szakmai Utmutató könyvtártípusait, pontosabban ellátási rendszermodelljét a sajátos budapesti viszonyoknak megfelelően akarjuk megvalósítani: az elvet követjük, s nem a formális adatokat.

A másik előrebocsátandó megjegyzés az, hogy a hálózat korszerűsítése állandó folyamat, amelyet nem úgy kell elképzelni, hogy egyszerre megváltoztatjuk valamennyi egységünk belső és külső jegyeit, tartalmát és megjelenési formáját, majd utána semmit nem teszünk néhány éven át a következő generáljavításig, hanem egy optimálisnak tekintett modell (amely maga is változásoknak van kitéve a gyakorlatból érkező visszacsatolások következtében) szem előtt tartásával, ahhoz igazodva valószínűsítjük meg a kisebb-nagyobb fejlesztéseket, ahogy a körülmények és a különböző feltételek éppen megengedik. A jelen dokumentumnak éppen az a célja, hogy első kísérletet tegyen egy ilyen modell felvázolására. Természetesen nem dolgozhat vadozatú elemekkel, inkább csak annyit tehet, hogy a meglévő elemeket másképpen rendezi el, újraértelmezi őket. Bárki mondhatja azt, hogy nincs benne semmi új a jelenlegihez képest; igaz, az is van. De ezt mondva egyet nem tehet: hogy ezen a címen megelégedjék azzal, hogy ami ma van, s – a körülmények kedvező összeállása esetén –, ne igyekezzék jobbra változtatni gyakorlatát. Ha most egy, az egész hálózatot átfogó elképzelést bocsátunk is vitára, elfogadása nem jelent véglegességet, s

megvalósítása csak lépésről-lépésre, az objektív és szubjektív feltételek (tatarozás, felújítás, új egységek belépése, kerületen belüli – esetleg több egységre kiterjedő – funkcióátcsoportosítási szándék, a főkönyvtárak korszerűsítési törekvései, a könyvtárosok változtatási igénye és képessége, hozzáállása és szemléletváltása) megléte esetén történhet, kerülve minden külső vagy felső erőszakot. Tehát minden valószínűség szerint hosszabb időn keresztül egymás mellett fognak létezni hagyományos formájú és korszerűsített egységek.

Mielőtt még a konkrétumok kifejtésére sor kerülne, három lényeges problémát kell felvetni. Ezek első pillantásra mintha nem függének össze egymással, de közelebbi vizsgálódás után belső összefüggéseik nagyon is nyilvánvalóakká válnak. Könyvtáraink már a használatot akadályozó zsúfoltságának radikális felszámolása, az „ellátási védővonalak” következetes kiépítése és a gyerekrészleg-gyerekkönyvtárak jövőd sorsa látszik olyan meghatározó jelentőségű tényezőnek, amelyekkel részletesebben kell foglalkoznunk.

Könyvtáraink zömének zsúfoltsága szembeűnő. Ám ha azt képzelnénk, hogy ez pusztán állománykivonási és bútorátrendezési kérdés, nagyot tévednénk. Itt a könyvtári szolgáltatási rendszer lényegéről van szó, a zsúfoltság pusztán a diszfunkcionálás tünete. Nyilvánvaló, hogy fel kell számolni azt az ellentmondást, amelynek egyik pólusán az a törekvés áll, hogy a legkisebb könyvtár is az olvasói igények lehető legszélesebb spektrumát fedezze le kínálatával, másik pólusán pedig az, hogy könyvtáraink kapacitása (egy-két kivételtől eltekintve) jóval nagyobb olvasóközönség kiszolgálására is képes lenne. Egyre dagadó állományok, zsúfolódó könyvtárak egyfelől, stagnáló vagy csökkenő olvasói körök, ki nem használt állományok, visszakereső műszerek másfelől. Fölvetődik az emberben a kérdés: vajon nem oka-e az előbbi az utóbbinak? Vagy ha nem is oka, de egy a sok tényező között, amely a könyvtárhasználatot befolyásolja? Könyvtáraink szerény alapterületen, szerény anyagi feltételekkel mintha többre vállalkoznának, mint amennyit valójában elbírnak, a tömeges igényeknek nem tudnak elég helyet és dokumentumot, esetleg egyéb szolgáltatásokat nyújtani, mert a magasabb szintű, bár ritkábban jelentkező igények kielégítésére is felkészülnek, persze többnyire kompromisszumokkal, nem kielégítő elhelyezési körülmények között és nem megnyugtató dokumentumválasztékkal, – így mindkét igénycsoport rosszul jár, ami esetleg visszautthat a használatra. Ebből a feltételezésből logikusan következik, hogy könyvtáraink zömét meg kell szabadítani az ott ritkán keresett anyagtól, kellemebb használati körülményeket teremteni az elfekvő állományok helyén, s messzemenően kielégíteni a naponta tömegesen jelentkező olvasói és egyéb igényeket az állomány és a szolgáltatások adekvát fejlesztésével. De, s ez kardinális kérdés, leszállíthatjuk-e könyvtáraink zömének szolgáltatási szintjét a mindennapi, legalacsonyabb szintű olvasói igények szintjére? Nem is annyira pedagógiai megfontolások tétetik fel ezt a kérdést, mint inkább azoknak az érdekei, akik – bár kevesebben vannak, de – magasabb szintű könyvtári ellátásra tartanak számot. Őket bizony a legotthonosabb könyvtár sem kárpótolja azért, hogy nem jutnak hozzá a keresett dokumentumhoz, s ha korábban a zsúfoltság és a kényelmetlenség riasztotta el őket a könyvtártól, most a hiány fogja. Ezért érthető minden könyvtárosnak a ragaszkodása állománya választékához, s felelőtlen dolog lenne is őket rábeszélni a radikális állománycsökkentésre (minden előnye mellett), ha nem tudunk beépíteni az ellátási rendszerbe olyan biztosítékot, amelyek a magasabb szintű olvasói igények kielégítését is szavatolják. Tehát: a zsúfoltság felszámolása, az otthonos könyvtárkép kialakítása, a tömeges igények teljes mértékű kielégítése csakis akkor tűzhető ki célul könyvtárainkban, ha ezzel nem sérülnek más érdekek.

A magasabb szintű könyvtári ellátást azonban – mivel számszerűen kevesebb igény mutatkozik iránta –, jóval kevesebb egységünkben kell megvalósítanunk. (Különböző okok, elsősorban helyhiány miatt sokszor ezekben is akadályokba ütközik.) A megoldás tehát nem lehet más, mint hogy a könyvtári ellátás védővonalait mélységben tagolva építjük ki. Ez a közlekedési alapul eddig is érvényes volt, s történetek is intézkedések érvényesítése érdekében, de nem valósult meg teljes következetességgel: talán részint mert túl sok volt a lépcső (s alig lehetett különbséget tenni köztük), talán részint mert nem épültek ki vagy félbemaradtak vagy nem működnek kellően a leghátsó védelmi tartalékok, talán részint mert nem formálódtak egységes és működőképes védelmi rendszerré. Ha folytatjuk ezt a katonai hasonlatot, amely szerint az ellátás rendszere egy mélységben tagozódott védelemnek felel meg, akkor azt mondhatjuk, hogy a legnagyobb tömegben támadó olvasói igényeket az első védővonalnak, a tűzvonalnak kell felfognia, hogy a második védővonalhoz már csak a megszárt igények érkezhessenek. A harmadik védővonalat tekinthetjük a taktikai tartaléknak, amely még közvetlenül érintkezik az igényekkel (személyesen az olvasóval), s a stratégiai tartalék szükség szerint erősíti valamennyi védővonalat. A védelmi állások pedig – a harcászati szabályai szerint –, nemcsak mélységben segítik egymást, hanem körkörösön is. Magyarul, azaz könyvtárosul mindez azt jelenti, hogy a tűzvonalnak a „családi könyvtárak” felelnek meg, a második védővonalnak a „kétfedelű könyvtárak”, a taktikai tartaléknak a „kerületközi könyvtárak”, s a stratégiai tartaléknak az átkölcsonzési állomány. Ehhez a tagozódáshoz még azt kell hozzáfüzni, hogy a családi könyvtári funkció vagy szolgáltatások megjelennek természetesen a kétfedelű könyvtárakban és a kerületközi könyvtárakban is, ugyanúgy, ahogy a kétfedelű könyvtár második fedelének (első fedele a családi könyvtár) volta képpen a kibővítése a kerületközi könyvtár gyűjteménye, az átkölcsonzési állomány pedig nem önmagában áll, hanem – egyéb szolgáltatásokkal együtt –, a központi ellátó szolgálat részeként működik. Erre az egész rendszerre és hatékony működésére van szükség ahhoz, hogy az egyes szinteken levő könyvtárak nyugodt lelkiismerettel korlátozhatják tevékenységüket, gyűjtésüket és szolgáltatásaikat a számukra pontosan megszabott feladatok körére, mert biztosak lehetnek abban, hogy ami nincs meg náluk, azt a használó megtalálja az eggyel vagy kettővel hátrább levő védővonalban, vagy számára igen rövid idő (inkább 24, mint 48 óra) alatt a helyszínre lehet hozatni a biztonságot jelentő tartalékokból. S így együtt, valamennyi

védővonal együttes, összehangolt szolgáltatásai lesznek képesek a változatos olvasói igényeket kielégíteni. Másképpen kifejezve: a közművelődési könyvtár klasszikus hármaskörét (tájékoztatás, nevelés, szórakoztatás) semmiféle sérelem nem éri, ha az ellátási rendszer egészében valósul meg részfunkcióinak kiegyensúlyozott harmóniájában, s a rendszer egységeiben – függően jellegüktől, még inkább társadalmi és könyvtári környezetüktől –, egyik vagy másik részfunkció előtérbe kerül, illetve háttérbe szorul. Irreális és ezért botor dolog minden egységünkben mindenfajta igény teljes és közvetlen kielégítésére vállalkoznunk.

Ezen a könyvtári ellátási rendszeren belül – úgy tűnik –, mintha összeütközésben lenne egymással a felnőttek és a gyerekek kiszolgálása. Résztint a gyerekolvasók nagy száma, résztint sajátos igényeik indokolták azt az emancipációs folyamatot, amely már az 50-es évek második felében kezdődött, s a gyerekvizitát autonómiáját (vagy az élharcosok kedvelt kifejezése szerint: rangemelését) tűzte ki célul. Részletes elemzés nélkül is megállapítható, hogy ez a törekvés nagyon is indokolt volt egy kibontakozó közművelődési könyvtárügyben, amikor az a veszély fenyegetett, hogy a leggyengébb lobby háttérbe szorulhat az osztozkodásnál. A kérdés azonban mára az lett, hogy tovább folytatódjék-e az a harc, amely önálló gyerekrejtegeket, gyerekkönyvtárakat, a négyzetméterek, forintok, állományok, személyzet a gyerekolvasók arányszámának megfelelő elosztásáért, azaz az autonómiáért (s mondhatjuk már így is: az elszigetelődésért) folyik, vagy pedig a harc eddig elért vívmányai kellő biztonságot nyújtanak-e ahhoz, hogy félelem nélkül lehessen újra a lényegre, a gyerekek könyvtári ellátására koncentrálni a mai körülményeknek megfelelő megoldást találni. Ha készek vagyunk feledni olyan dogmákat, mint azt, hogy a gyerekek egy bizonyos életévig tart, s ez mindenkinél ugyanazt az életkort jelenti, hogy a gyerekek egészen más dokumentumgyűjtemény, katalógusrendszer stb. kell, mint a felnőtteknek, hogy a gyerekek és a felnőttek szükségképpen zavarják egymást a használatban, hogy a felnőttek nem szeretnek gyerekkönyveket olvasni, akkor talán a jövőre nézve fel lehet adni az izolációs gyerekkönyvtári politikát. Ha nem azon az állásponton vagyunk, hogy egyre nagyobb szeletet kell adni a könyvtári tortákból a gyerekeknek, hanem azon, hogy tegyük eléjük valamennyi tortánkat, s bízzuk rájuk, hogy milyen és mennyi szeletet esznek meg belőlük, akkor talán nem fogjuk fel a gyerekérdések elleni merényletnek a gyerekvizitát autarkijának felszámolását, s helyette a mai korú olvasó kiszolgálásának a bevezetését. Valójában ez az elképzelés rejlik a családi könyvtár modelljében, amely a felnőttek és a gyerekek, a családok közös könyvtárhasználatából indul ki, s igyekszik levonni ennek az alapelvek minden technológiai és ellátási következményét. Egyelőre azonban meg kell elégedni azzal, hogy ahol adottak a lehetőségek, az önálló gyerekkönyvtárakat, a leválasztott gyerekrejtegeket fokozatosan integrálni kell a könyvtári védővonalak minden szintjén a könyvtár egészébe. A gyerekek így járnak a legjobban: ahelyett, hogy egyre többet kapnának a könyvtárból, megkapják az egész könyvtárat. Ez a megoldás különféle lehetőségekkel és előnyökkel kecsegtet, most csak egyet emeljük ki: a zsúfoltságot többek között a fölösleges megduplázások (kézikönyvtár, válogatás a felnőttek irodalmából stb.) elkerülésével is csökkenteni lehet. Az integrálódást mindig az adott könyvtárak, az adott kerület könyvtári alrendszerének adottságai és működési körülményei figyelembevételével, változatos megoldásokkal és fokozatosan lehet csak végrehajtani.

Mindezek előrebocsátása után kicsit bővebben kellene kifejteni az egyes védővonalak szerepét, szolgáltatásait, működési alapelveit, kezdve a családi könyvtáron, a kétfedeles és a kerületközi könyvtárakon át egészen a központi ellátó szolgálatig. A leírás természetesen és tudatosan nem tér ki minden részletre, mert a keretek tartalommal való megtöltése a helyi körülmények függvénye. A védelmi rendszer felvázolásához két eljárás között lehetett választani: egy kívánatos, távlatilag elérendő szint követelményei szerint meghatározni az egyes vonalakhoz tartozó könyvtárak paramétereit, vagy pedig a jelenlegi adottságokból kiindulva a lehetséges modelleket körvonalazni. Minthogy most praktikus feladat előtt állunk, az utóbbi megoldást kellett választani. Hiszen nem lehet szó arról, hogy a szükségletekhez képest telepítsünk, méretezzünk és építsünk új könyvtárakat, hanem csak arról, hogy a meglévő, ilyen-olyan elhelyezésű és kapacitású egységeinket formáljuk át egy hatékonyabb rendszer létrehozása végett. Mert lehetséges, hogy ideális esetben Budapesten nem 70–80, hanem 150 vagy 200 családi könyvtárra lenne szükség, hogy a most kétfedelesként számításba vett egységek többsége csak a családi könyvtár kategóriájába eshetne, hogy a jelenlegi kerületközi könyvtárak valójában alig többek, mint kétfedeles könyvtárak, s talán mi magunk sem tudjuk, milyenek is azok a kerületközi könyvtárak.

Elhamarkodott lenne az itt vázolandó fejlesztési elképzelésekből arra következtetni, hogy mindezt a már meglévő erőforrásokból meg lehet valósítani, sőt bizonyos megtakarításokat is el lehet érni. Annyi igaz, hogy a zsebünkben levő pénzt okosabban tudjuk így elkölteni, s nagyobb hasznot is várhatunk befektetésünkönkből, ha nem szellemi kincseket halmozunk fel, hanem működő szellemi tőkét. Ám magunkat, fenntartónkat, s leginkább használóinkat csapnánk be, ha azt hitetnénk el, nincs szükség komoly beruházásokra a fővárosi tanácsi közművelődési könyvtári szolgálat tényleges korszerűsítéséhez. Hogy felelhetnénk, hogy 68 fiókunk közül 35 egység alapterülete a 100 m²-t sem éri el (valószínűleg nem véletlen, hogy 32 fiók ezernél kevesebb olvasót lát el), hogy telepítésük nem igazodik a lakosság lakó- és mozgáskörzetéhez, hogy egyelőre csak maroknyi egységünk alakítható át kétfedelű könyvtárrá, hogy gyakorlatilag hiányzanak a kerületközi könyvtáraink, hogy a számítógépes technika bevezetése lassan halaszthatatlanná válik, s hogy a központi szolgáltatásokat egyelőre csak csíráknak tekinthetjük. Egyébként a központi szolgáltatások sürgős és kiemelt fejlesztése az egész korszerűsítés alapvető és nélkülözhetetlen feltétele; alapjainak megteremtése lehetséges saját erőforrásaink átcsoportosításával, teljes kiépítése azonban meghaladja lehetőségeinket.

III.

AZ ELLÁTÁS SZERKEZETE

1. A családi könyvtár

Nagyságrend

Ezek a könyvtárak kicsi könyvtárak, viszont nem szabad, hogy olyan kicsik legyenek, hogy azt a benyomást keltsék, nem is könyvtárak. Tehát alapterületük ne legyen kisebb 100 m²-nél, s ne haladja meg a 250 m²-t, legfelső határként a 300 m² képzelhető el.

Az általuk ellátott olvasók száma legalább 1000, de nemigen több, mint 2000 fő; 1000 fő alatt kérdéses, hogy érdekes-e, gazdaságos-e könyvtárat üzemeltetni (s ne adjunk-e inkább lakóközösségeknek, kluboknak, mit tudom én, miknek csoportos kölcsönzési anyagot), s 2000 fő fölött már olyan mennyiségben jelentkezhetnek egy meghatározott műre, érdemi információra vonatkozó igények, hogy indokolt részükre a kétfedeleles könyvtár.

Az olvasók számából következik az állomány nagyságrendje. Tehát e könyvtárak állománya tízezer és húszezer kötet között mozog, ami azt jelenti, hogy egy négyzetméterre 100 kötet esik. Ez az átlag a mi jelenlegi viszonyaink között nem is olyan rossz, ha nem éri is el a gazdagokét. Viszont meg kell esküdnünk arra, hogy nem kerülhet ezen érték fölé.

A könyvtárosi létszámot illetően 1000 olvasóra egy főfoglalkozású szakképzett és egy részfoglalkozású szakképzetlen munkaeőt célszerű számítani. (Nem szabad a létszámot túlméretezni, mert ez lelkiismeretes hozzáállás esetén öncélú munkálkodást, lustaság fennforgása esetén tétlenséget eredményez.)

Telepítés

A könyvtár nagyságrendjéből következően könnyű megmondani, hol van reá szükség: minden olyan lakóközterben, ahol a lakosok száma 10–20 ezer lélek között mozog. (Nem látszik indokoltnak optimistán túlértékelni a lakosság köréből várható olvasók számát: a 10%-os arány reális tervezési alapnak tűnik.)

Elméletileg nem kellene mást tennünk, mint szépen körülhatárolni a főváros térképén a jelzett lakóköztereket, s közepükre pottyantani egy családi könyvtárat. A gyakorlatban messze nem járható ez az út. Inkább azt kellene megpróbálnunk, hogy nézzük meg, melyek azok az egységek, amelyek megfelelhetnek ezeknek a követelményeknek, s elsősorban őket alakítsuk át, fejlesszük ebben az irányban, a többieket pedig lassan sorvasszuk el, illetve törekvéseink arra irányuljanak, hogy a hiányzó egységeket fokozatosan hozzuk létre. Nem lenne szabad visszariadnunk attól sem, hogy feladjunk, eladjunk kicsiny helyiségeket, azaz megszüntessünk apró, kis forgalmú könyvtárakat annak érdekében, hogy helyettük másutt számosabb igényt kielégítőket nyissunk.

A kérdés még az, hány családi könyvtárra van szükség. Ha a 2 millió 40 ezer budapesti lakosból indulunk ki, hát 102 usque 204 egységre. Tehát nagyságrendileg sincs elegendő mennyiségű könyvtárunk a mai állapot szerint. Ráadásul a meglévők sincsenek jól telepítve, sokuk használati igénybevétele alacsony, vagyis egyetlen az eloszlásuk és kihasználtságuk a kapacitásuk. A fejlesztés fő gondját e két hátrány felszámolása kell, hogy képezze.

Ebben a keretben kell foglalkozni az önálló gyermekkönyvtárakkal vagy önálló helyiségekben, anyakönyvtáruktól térben elszakítottan működő gyerekrészlegekkel is. Minthogy a családi könyvtár eszméje minden korosztály közös könyvtárhasználatán alapul, valójában azt kellene megvizsgálni, miképpen lehetne a gyerekszolgálati pontokat is „családosítani”. Ha telepítésük, elhelyezésük ezt egyáltalán lehetővé teszi. (Ugyanúgy a jelenleg csak felnőtteket kielégítő könyvtárakat a gyerekek fogadására is alkalmassá tenni.) Mindenesetre azon kell lenni, hogy a gyerekszolgálat jobban szervüljön a könyvtár egészébe, s lehet, hogy célszerűbb inkább valamely más szolgáltatást önálló helyiségbe telepíteni és a gyerekeket az anyakönyvtár keblére ölelni, mint fordítva. Ezekben a kérdésekben kizárólag a kerületek helyi, konkrét adottságait mérlegelve lehet egyénilig dönteni. Mert az is igaz, hogy a gyerekek mozgási körletének sugara rövidebb, s lehetséges, hogy a számítottnál kevesebb lakos esetén is érdemes lesz ezért családi könyvtárat (de nem önálló gyerekfőkötet!) létesíteni.

A gyerekek könyvtári ellátásának ezt a problémáját csökkentheti az iskolai könyvtári hálózat és a kettős funkciójú könyvtárak léte. Ezek segítenek abban, hogy a gyerekek több ponton jussanak a könyvtári szolgálathoz, mint a felnőttek. Itt azonban tudomásul kell vennünk azt, hogy a kettős funkciójú könyvtáraknak a mi hálózatunkban való működése kényszer-

megoldás, mert nincs másról szó, mint olyan iskolai könyvtárakról, amelyek képesek a tanulók szabadidős könyvtári igényeit is kielégíteni. Tehát minél előbb adjuk át őket az iskolai hálózatnak, annál jobb. A mi gyerekszolgálatunk pedig – ahol csak teheti – mentesüljön az iskolai könyvtári funkciótól, s osztályfoglalkozások helyett inkább gyerekfoglalkozásokat tartson: tantermi órák helyett meseórákat stb.

Állomány

A családi könyvtár állománya szolgálja igazodik az olvasók ténylegesen jelentkező igényeihez, vagyis polcain csakis „használt” könyvek állhatnak. Akkor tökéletes az állományépítés, ha sikerül kizárólag olyan könyveket beszerezni, amelyeket tönkremenetelük, s nem elavulásuk vagy az olvasói érdektelenség miatt kell kivonni. Ez az ideális állapot természetesen nem érhető el, de az állományépítés elnyeri akkor is a „jó” minősítést, ha az év végén hajlandó kivonni a ritkán vagy alig használt példányokat, nehogy meghaladja az állomány nagysága a tervezett szintet. Drákói kivonási szabályokat kellene bevezetni: annak a könyvnek, amelyet egy év óta nem vettek kézbe, nincs helye a polcon. (Ha később valaki éppen ezt keresné, azért vannak a hátsóbb védelmi vonalak).

A használat és a gazdaságosság szempontjának érvényesítése az állomány kezelésére is kihat. Felül kell vizsgálni például az olyan álláspontjainkat, miszerint fűzött lektűröket, krimiket stb. nem érdemes, sőt nem szabad beköttetni. Valószínűleg sokkal olcsóbb lesz még használatba bocsátásuk előtt beköttetni őket: az élettartamuk megnövekedése bőven ellensúlyozza a kötetési költségeket.

A biztonság kedvéért azonban úgy is meg kell határozunk a könyvtár állományát, hogy csak bizonyos, tömegesen jelentkező olvasói igények kielégítésére alkalmas, pontosan azokéra, amelyek garantálják a könyvek elrongyolódását. Nem szabad, hogy a családi könyvtárak olyan diszfunkciókat vegyenek fel, mint például a főiskolások szakirodalmi igényeinek kielégítése. Egy-egy ilyen igény teljesítésére büszke ugyan lehet a könyvtáros, de ha rájuk sandítva építi állományát, torzszülötet hoz létre. Természetesen a könyvtárközi kölcsönzés révén a főiskolások számára is beszerzi hálózaton belüli és hálózaton kívüli forrásokból azt, amit kérnek, de alig valószínű, hogy ezzel ellensúlyozható a főiskolai könyvtárak gyenge teljesítménye, – vagy a hallgató hanyagsága. Ha a családi könyvtár közelében működő középiskolában nincs, vagy csak gyenge könyvtár van, a lehetőségekhez képest és a legközelebbi kétfedelel könyvtár távolságától függően figyelembe kell venni a középiskolás kötelező és ajánlott olvasmányok iránti igényeket, a középiskolai könyvtárak fejlődésével azonban a családi könyvtár várhatóan előbb-utóbb mentesül e kötelezettség alól.

A konkrét igényként jelentkező társadalmi szükségletekhez szorosan igazodó állománygyarapítást hiba lenne úgy fel-fogni, mint a könyvtári szolgálat kapitulációját az igénytelenség előtt. A könyvtár nevelő, igényfelkeltő funkciójának teljes féréértése, ha ez alatt a finnyás gyarapítást értjük. A szórakozási, az egyszerű tájékozódási és tanulási igényt sokféle és változó színvonalú dokumentumok együttesen elégítik ki. A családi könyvtárakban a nevelő funkció realizálásában sokkal nagyobb szerepe van a könyvtáros közvetlen, személyes ráhatásának, mint bárhol másutt. Az interperszonális kapcsolaton alapuló, nem direkt pedagógiai ráhatás – voltaképpen ez a családi könyvtáros munkájának lényege és szépsége. A használatot megilleti a választás szabadsága (de ehhez az igényeknek megfelelő választékra van szükség!), a könyvtáros pedig állománya kínálatával és ajánlásával segíti, de nem kényszeríti az olvasó számára hasznos választást.

A családi könyvtárban a kézikönyvtár minimumára van szükség. Teljesen megalapozatlan becslés szerint ez 800–1000 kötet, de lehet, hogy kevesebb. A leghelyesebb egy mintajegyzéket összeállítani, s csak nagyon óvatosan bővíteni.

Viszont semmiképpen sem korlátozható a dokumentumtípusok választéka a könyvre és a folyóíratra. Ha kellő használatlaltal „fizetni” képes kereslet mutatkozik a hanglemezek, hangkasszettek, sőt videokasszettek, játékok stb. iránt, akkor ezeket is be kell szerezni, ha másképp nem megy, valamely hátsóbb védővonaltól.

A folyóiratok, magazinok és napilapok előfizetését is a használathoz kell igazítani. Egészen szélsőségesen fogalmazva: ha az Ést nem veszi le a polcra más, csak a könyvtáros, nem kell előfizetni rá. Viszont ha a drágább hobby-folyóiratok iránt van kereslet, azokat bizony igen, még ha a könyvtárosnak nem fülk is foga hozzá. A lezárt folyóiratévfolyamokat pedig itt nem szabad kötetni, hanem ki kell dobni a duplumraktárba (hogy ott mi történik velük, az más kérdés), legfeljebb a helyszínen tékázni, ha a visszamenőleges számok után is számottevő igény mutatkozik.

Az állomány feltárása

Az állományt mindenekelőtt az elrendezéssel kell feltárni. Minthogy a családi könyvtár a valami olvasnivalóért betérő, meghatározatlan, legfeljebb témakörre vagy műfajra irányuló igények kielégítésére vállalkozik, tehát messzemenően él a „helyettesítő” olvasmányok adta lehetőségekkel, az állományt ennek megfelelően kell strukturálni és a polcokra helyezni.

A tematikus állománycsoportok és elnevezéseik könyvtárról könyvtárra változhatnak a helyi igények összetételétől függően, ám nagy vonásokban kétségtelenül megegyeznek, ugyanazt a mintát követik. (Ezért érdemes volna központilag ki-

dolgozni egy módszertani útmutatót, amely kisebb könyvtárak számára egyszerűbb, nagyobbaknak két hierarchiaszintből álló, példacímekkel bőségesen ellátott témajegyzéket adna. Gondolkodni kellene azon is, miképpen lehetne a kurrensen megjelenő könyvek témaköri besorolásához központilag ajánlásokat adni.) Lényeges az, hogy a csoportok ne legyenek túlbonyolítottak, hűen tükrözzék azt a módot, ahogyan a mindennapi használó egy könyvhalmazhoz közeledik. Egy-egy téma anyaga legyen gyorsan áttekinthető, lehetőleg ne haladjon meg az egy állványfolyó méter. Ha szükséges további tagolása, legfeljebb egy hierarchiaszintet szabad beilleszteni, 2–3 polcnyi anyaggal. A csoportokon belül mindenféle rend fölösleges, sőt tilos. Az eligazodást a nagyon jó feliratozás segíti.

Könyvkiadásunk volumenéből következően a legnagyobb gondot az egyes témacsoportok kellő választékkal való feltöltése jelenti. Ezt a hátrányt előnyre is fordíthatjuk, ha esélyt adunk egyes klasszikus műveknek a témacsoportokban való megjelenésre és ezzel az újjászületésre. (Ismét egy kis túlzással: ha azonban a klasszikust a tematikus ajánlás keretében sem vizsgáljuk, az év végén le kell emelnünk a polcra!) Ugyanígy egyes drágább ismeretterjesztő könyveket (pl. képzőművészeti albumokat), amelyeket eddig csak helybéli használatra engedtünk át feltűnően az olvasónak, nyugodtan soroljuk a témacsoportokba, s kölcsönözzük ki őket.

A témacsoportokban szépirodalmi és ismeretterjesztő művek együtt szerepelnek, s az is teljesen megengedett dolog, hogy egy mű példányai több csoportban is megjelenjenek.

A témakörök kialakításánál fontos, talán legfontosabb szempont az legyen, hogy ezt az így elrendezett állományt valamennyi korosztály együttesen használhassa, tehát a gyerekeknek nemcsak a mesekönyvek, állattörténetek stb. témakörei állnak rendelkezésükre, hanem valamennyi. Ezt a körülményt nem azért kell hangsúlyozni, hogy a gyerekeket bármely csoportból is eltiltsuk, hanem azért, hogy úgy alakítsuk ki a csoportokat, hogy ezek a gyerekeket is vonzzák.

Az állományról katalógust nem érdemes, sőt nem szabad építeni, még a célból sem, hogy a gyerekeket megtanítsuk használatára; tegyék ezt az iskolai könyvtárak, ha már kiharcolták, hogy szerepeljen a tantervben ez a fontos tudomány. Elegendőnek látszik egy raktári kartoték (a szépirodalom betűrendben, az ismeretterjesztő irodalom durva ETO-rendben), s a raktári lapokon feltüntetni, hogy mely csoport(ok)ba került beosztásra az illető könyv. (A csoportkódszám(ok) a könyveken is szerepelhetnek a könyvtáros, de talán az olvasó számára is.) Ha fiókkönyvtáraink nem vezetnek raktári kartotékokat, a megoldás egy raktári kartoték-szerű katalógus, vagy pedig csak egy betűrendes katalógus lehet, amelynek céduláin ugyancsak szerepelnének a témacsoportok kódjai.

Jó lenne, ha hálózatunk bibliográfiai adatbázisához online módon kapcsolódó terminál várná minden családi könyvtárban az olvasót és a könyvtárost, de addig is, az olvasót ne a jelenlevő, nem gyűjteményjellegű állományt tükröző katalógus alapján tájékoztassuk, hanem lehetőleg az irodalom teljessége felé indítsuk el. Ezért katalógus helyett szerény, de jól összeválogatott bibliográfiai apparátus szolgálja a kiinduló tájékozódást a kézikönyvtári állományon belül. Mi tartozék bele? Az Új Könyvek lapjai, még inkább éves kumulációi, a Könyvtári kis tükör kötetei és az egyes szakterületeket, témaköröket, műfajokat stb. feldolgozó ajánló bibliográfiák. Talán még a nemzeti bibliográfia retrospektív kötetei is. (Elképzelhető, ha nem vagyunk megelégedve a Könyvértékesítő Vállalat és a KMK szolgáltatásaival, magunk állítunk elő bibliográfiai segédleteket; erről majd később, a központi ellátó szolgálatnál.) S hasonlók. A munka nehezebb lesz, több hárul a könyvtárosra, de még mindig jobban megéri, mint álkatalógust szerkeszteni.

Használat

A családi könyvtárak döntő láncszemet képeznek a védelmi gyűrűben már csak azért is, mert az olvasók legnagyobb tömegével ők találkoznak. Számukra ők jelentik a könyvtárat, vagy legalábbis azt a kaput, amelyen keresztül hozzáférhetnek a könyvtári rendszerhez. Egy családi könyvtárban dolgozni rangot jelent, mert itt a könyvtárosra különös felelősség hárul: a tömeges igényekhez mért, viszonylag kis információkapacitású állomány áll csak közvetlen rendelkezésére, mégis megbízható eligazítást kell tudnia adni a továbblépni szándékozó használónak is. Nagyon fontos, hogy a mögötte álló védelmi vonalak hatékonyak legyenek, s ő maga képes legyen ezek ügyes használatára.

A használat legfontosabb jellegzetessége minden korosztály egyidejű jelenléte, s gyönyörű lenne, ha mind több család együtt keresné fel a könyvtárat. A könyvtár otthonosságát nemcsak a külső környezettel, bútorzattal, elrendezéssel stb. kell megteremtünk, hanem a használat légkörével, amit sokkal nehezebb kialakítani, mint az előbbi. Viszonylag szűk helyen kell megvalósítani a különböző érdekek békés egymás mellett élését, s a szükségképpen jelentkező konfliktusokat főleg tapintattal kell feloldani. Előreláthatólag a fő konfliktusforrás éppen a könyvtár előnyéből (lényegéből) következik: ugyanazt az állományt használja felnőtt és gyerek. Ezért a könyvtári tér kialakításánál hasznosítani kell azt a körülményt, hogy bizonyos szolgáltatások (állománycsoportok) meghatározott igényeket vonzanak magukhoz, s az egyéni és csoportos használat időben szétválasztható.

A családi könyvtár fő szolgáltatása a kölcsönzés, de ezt a szolgáltatást olyan körülmények között nyújtja, hogy a könyvtárban eltöltött idő várhatóan megnő. Ezért a belelapozásra, beleolvasásra az állománycsoportok közelében kényelmes ülőhelyeket kell elhelyezni, viszont az ún. olvasóteremszerű helybeni használatot elegendő egy legfeljebb két asztalnál lehetővé tenni: inkább azok számára, akik ezt kényelmesebbnek találják, semmint azoknak, akik itt komoly kutatásokat (mint pl.

házfeladatok megoldása) kívánnának folytatni, mert ez utóbbira ez a könyvtár csak nagyon korlátozott mértékben alkalmas.

Kölcsönzés minden mennyiségben és mindent. Tehát a hangzó és a látszó dokumentumokat sem a helybenhasználat céljára szerzi be ez a könyvtár, hanem a kölcsönzés végett. (Ha az anyagiak megengedik, természetesen 2–4 lejátszó csatorna is beszerezhető, egy videoberendezés is, de ez csak mellékes szolgáltatás, a prézens dokumentumállomány kifejlesztésének a kötelezettsége nélkül, sőt egyenest a tilalmával.) A folyóiratoknak, de a hetilapoknak is csak a legfrissebb és az ezt megelőző száma kell, hogy prézens legyen a könyvtárban, a korábbiak mind kölcsönözhetőek. Meggondolandó a legfrissebb számok azonnali kölcsönözhetősége is, legalább a vastag folyóiratok esetében; ez esetben 2–3 napos kölcsönzési határidő lenne indokolt. Hiszen a lényeg az, hogy mindenki úgy, vagy legalábbis majdnem úgy használhassa ezt a könyvtárat, mint az otthonit.

Az egyéni használat és a csoportos használat meglehetősen egybemosódik a családi könyvtárban. Csoportot jelent már a 2–3 tagú család is, a baráti társaság közös könyvtárlátogatása, vagy a videoberendezés előtt ülő néhány tagú kör is. Nagyon jó, ha olyan a könyvtár berendezésének a telepítése, hogy az egyéni és a csoportos használat a szűk területen sem ütközik egymással. Ha ezt nem sikerül kiküszöbölni, akkor külön időpontokat kell megállapítani a zajjal járó csoportos igénybevételre. Ezek azonban nem hagyományos értelemben vett rendezvények, inkább gyerekköszvények, beszélgetések stb., azaz olyan megmozdulások, amelyeket szinte az olvasók maguk, spontánul szerveznek, s nem a könyvtárostól várnak el. Egyet azonban a könyvtárostól kell elvárunk, még ha segítőtársakat von is be a munkába: ezek a meseórák, amelyeknél a fő hangsúlyt a verbális és nem a képi kommunikációra kell helyezni. Minden családi könyvtáros – s ez nagyon fontos – egyben gyerekkönyvtáros is!

Kapcsolat a hátsó védelmi vonalakhoz

Mint hogy a családi könyvtár tudatosan az igényeknek csak egy bizonyos körére készült fel, igen nagy mértékben kell támaszkodnia a hátrább levő védelmi vonalakra. Eltekintve most minden más támogatástól, amit ezektől kaphat, itt most elsősorban a dokumentum- és információellátás ügyét kell tisztázni.

A családi könyvtár is önálló könyvtár abban az értelemben, hogy közvetlenül fordulhat bármely más hálózaton belüli vagy kívüli könyvtárhoz a nála jelentkező információs vagy dokumentumigény kielégítése végett. Mégis célszerű valamilyen rendet kialakítani a befutó, a saját lehetőségeket meghaladó igények kielégítése során. A könyvtárosnak kell rendelkeznie olyan szakmai felkészültséggel, hogy a konkrét igénytől függően – ha az olvasó maga nem óhajt az ajánlott könyvtárhoz elzárándokolni –, melyik védővonálhoz forduljon segítségül:

- a legközelebbi, vagy a kerületen belüli kétfedelű könyvtár(ak)hoz,
- a központi ellátó szolgálathoz,
- az ország bármely más könyvtárhoz a könyvtárközi kölcsönzés szabályai szerint.

Nem javasolt, hogy közvetlenül a kerületközi könyvtárakhoz forduljon a családi könyvtár, mert ezek állományát esetleg túlterheli a sok, véletlenszerűen befutó kérés, továbbá célszerűbb, ha a központi ellátó szolgálat maga osztja szét a kerületközi könyvtárak között a kéréseket, amennyiben saját állományából nem tudja teljesíteni őket. (Erről lásd később.)

Akkor cselekszik azonban okosan a családi könyvtár, ha tudatosítja olvasóiban, hogy ő maga mire képes, és az olvasók az ezt meghaladó szintű igényeikkel a kétfedelű vagy a kerületközi könyvtárnál maguk jelentkeznek. Valójában az lenne előnyös számukra, hogy egyidejűleg legalább két egységünket vennék igénybe: mindennapi olvasmányigényeikkel a legközelebbi családi könyvtárat keresik fel, a (föltételezhetően) ritkább, vagy legalábbis a használók egészére elosztva kevesebb „szakirodalmi” igényeikkel pedig valamelyik hátsóbb védővonalat. Lehet, hogy ez naív várakozás. Az olvasók többsége attól az egyetlen könyvtártól vár el mindent, amelybe beiratkozott. Ezért hangsúlyoznunk kell, hogy nem az olvasót kell küldözgetni (pláne, ha nem akar menni), hanem az általa használt könyvtárban kell rendelkezésére bocsátani a kért dokumentumot. Ebből azonban ismét csak a központi szolgáltatások fontossága következik.

2. A kétfedelű könyvtár

Nagyságrend

Ezek azok a könyvtárak, amelyeknek szerepét jelenleg a mi kis könyvtáraink szeretnék eljátszani dupla annyi könyvet helyiségekbe zsúfolva, mint amennyi beljük fér. A következtetés ebből adódik: a kétfedelű könyvtár alapterülete 300 m²-nél kezdődik és tart 600–800 m²-ig. Ezen az alapterületen helyet kaphat a családi könyvtári funkció és a meghatározott dokumentumok meglehetősen széles (de leginkább friss) körére és nem specializált információkra irányuló igényekkel könyv-

tárba látogató használókat kielégítő, hagyományos elrendezésben álló gyűjtemény. A felső határ felé közelítő könyvtárak már mindezeknél túlmenő, egyéb szolgáltatásokra is gondolhatnak.

Egy ilyen kétfedelű könyvtárat megérdemlő olvasólétszám 2000 és 5000 fő között mozog: feltételezésünk szerint ennyi olvasóból válik ki olyan mennyiségben ún. „szakirodalmi” vagy – félre ne értsük! – „magasabb szintű” igény, amely a helyszíni ellátást nemcsak indokolja, de szükségessé is teszi.

Ha nagyobb az olvasói létszám, azaz nagyobb a könyvtár, az egy olvasóra eső választékot csökkenteni lehet. Elegendőnek látszik 8 kötetet számolni fejenként, tehát 16 ezer és 40 ezer kötetes állományokkal rendelkezzenek e kétfedelű könyvtárak. Egy négyzetméterükre átlagosan 50–70 kötet jut, ami jóval alacsonyabb, mint a családi könyvtárak esetében. De: ezekben a könyvtárakban már számolni kell a szolgálati helyiségekkel (többük kerületi főkönyvtári funkciót is betölt), továbbá azoknak a helyiségeknek a megjelenésével, amelyek a csoportos használatot szolgálják, nagyobb helybenhasználati igénnyel, végül az av-dokumentumok tárolásához és használatához szükséges területekkel. Legfőképpen azonban azzal, hogy a könyvtáros ezekben a könyvtárakban már nehezebben fog megválni szeretett, de mégsem használt állományrészeitől, s komoly összeget tehetnének arra, hogy túl fogja lépni az olvasónkénti nyolc kötetes átlagot. Pedig a nyolc kötetrel is szép választékot lehet nyújtani, s a karcsúbb hagyományos könyvtári fedél, pláne a családi könyvtár révén az „olvasnivalótól” tehermentesítve, hatékonyabb szolgáltatásra képes.

Hadd tekintsünk el a létszámnorma meghatározásától. Mindenesetre annyi ajánlható, hogy ne a csúcspolgalmi időszakhoz méretezzük a főfoglalkozású munkaerőt, hanem inkább részfoglalkozásúak alkalmazásával biztosítsuk a rugalmas munkaerőellátást. A tényleges létszám megszabását az olvasóforgalmon kívül olyan tényezők befolyásolják, mint pl. van-e a könyvtárnak főkönyvtári funkciója, milyen egyéb szerepkört vállalt (pl. közösségi ház) stb.

Telepítés

Ha a valóság követné a teóriát, akkor előállhatna az a helyzet, hogy a kétfedelű könyvtár olvasóinak legalább fele egyben egy másik, a lakóhelyéhez közeli családi könyvtárat is használ. Az elméletnek legalábbis ez felelne meg, mert feltételezésünk szerint minél nagyobb a könyvtár, annál nagyobb a vonzási körelete.

Ez azonban nincs így, vagy legalábbis nem egészen van így. Ugyanis a nagyságrend mellett ugyanolyan, ha nem nagyobb súllyal esik latba a könyvtár telepítése, amikor a várható olvasólétszámot kalkuláljuk. S ha körülnézünk hálózatunkban, alig találunk olyan könyvtárat, amely megütné a kétfedeles számára elképzelt nagyságrendet (pedig ezekből kerületenként legalább egyre, de egyes kerületekben többre is szükség lenne, – persze minden valószínűség szerint elsősorban nem azokban a kerületekben, ahol most a főkönyvtár mellett kerületi könyvtár is működik), nem is szólva arról, hogy a kerületen belül való elhelyezkedésük mennyiben felel meg az ideális kívánalmaknak.

Természetesen csak a dolgok ereje visz rá arra, hogy kerületenkénti telepítésről beszéljünk. Valójában települési csomópontokról kellene szólni, a kerületeken belüli és kerületek közötti csomópontokról, amelyeken naponta nagy tömeg fordul meg a közlekedési, a vásárlási, az ügyintézési kényszertől hajtva. Ha ilyen igénnyel mind a kétfedeles könyvtáraink telepítéséhez, egyrészt azt kell megállapítanunk, hogy a számbajövő közel sincsenek mind a megfelelő helyen, másrészt azt, hogy igen szűk kilátás van arra, hogy a jövőben ilyen helyeket tudjunk részükre elfoglalni.

Valószínűleg ugyanarra az útra kényszerülünk, mint amelyet jártunk a főkönyvtárak kijelölése során. Mivel kerületenként legalább egy ilyen kétfedelű könyvtárra szükség van, nyilván a jelenlegi főkönyvtárakat kell legelőször megnéznünk ebből a szempontból. A kérdés az, hogy a mai feltételeink között alkalmasak-e a kétfedelesség követelményeinek eleget tenni, vagy pedig egy részüknél le kell mondani a családi könyvtár kifejlesztéséről, más részüknél pedig több telephely kombinációjával kell és lehet ezt a problémát megoldani. (Erre is találunk analógiát hálózatunkban.) Vezérlő elvünk itt is az lehet, hogy ha kicsi az alapterület, inkább adjunk fel egyes funkciókat, semmint dajak fejevadászokként zsugettsuk össze őket, hogy minden vonásukat megtarthassuk. A kétfedeles könyvtárak kijelölésénél és kifejlesztésénél a helyi, pontosabban a könyvtári vonzáskörzet adottságait a maguk konkrétságában kell figyelembe venni.

Az imént azt mondtam, hogy minden kerületben legalább egy kétfedeles könyvtárra szükség van. Elvileg igen, de gyakorlatilag nem egészen biztos. Részletesebb vizsgálódást igényelne a belvárosi, sőt a nagykerületen belüli terület; távlatilag, ha a központi könyvtár működése kiteljesül, új helyzet áll elő a közvetlen vonzáskörzetében működő kétfedeles kerületi főkönyvtárak szempontjából is.

Ha a családi könyvtáraknál végzett számításból és abból indulunk ki, hogy a kétfedeles könyvtár magában foglal egy családi könyvtárat is, akkor azt kell mondanunk, hogy átlag minden harmadik családi könyvtárat kétfedelesíteni szükséges, tehát kétfedelesünk száma 33 és 66 között mozoghat. Persze azonnal nyilvánvaló, hogy minden adottság ellene mond ennek a megközelítésnek, s ami marad, az a régóta gyakorolt ügyeskedés, amellyel igyekszünk a mutatkozó lehetőségeket nyakon ragadni.

Szemben a hagyományos felosztással, amely a prézens és a kölcsönözhető állomány kettősségére alapult, ebben a könyvtárban a fő választóvonal a tematikus és a hagyományos raktári rendben álló gyűjteményrészek között húzódik. Ezzel a megállapítással már azt is szeretnénk érzékelteni, hogy messze nem helyeződik olyan nagy hangsúly a kétfedeles könyvtárban sem arra, hogy mit hajlandó kölcsönözni és mit nem. (Erről többet később.)

A két fedélbe tartozó állományt egymást metsző körökként kell elképzelni: a könyvek nagyobbik része itt is, ott is szerepel, de vannak olyan dokumentumok is jócskán, amelyek csak itt, vagy ott találhatók. Pontosabban: csak a hagyományos fedélben levők találhatók meg, mert feltételezésünk szerint ezek azok a dokumentumok, amelyeket szerző, vagy igen részletesen meghatározott tárgy szerint keresnek, s általában nem pótolhatók más, hasonló könyvvel, míg a családi fedélben levő dokumentumok sora tulajdonképpen egymást helyettesíteni képes olvasmányokból áll. (Csak látszólagosan mond ellent ennek az a körülmény, hogy egyes könyvek mindkét fedélben szerepelnek, mert más funkciót töltenek be itt és mást ott, más igényeknek, azaz keresési szempontoknak felelnek meg emitt és amott.)

A családi fedél állományára azok a tételek érvényesek, amelyeket az előbbi fejezetben kifejtettünk. Csak annyit kell hozzátennünk, hogy a két fedél gyűjteményei között a dokumentumok szabadon, a szükségleteknek megfelelően mozognak; ezt lehetővé teszi az az egyszerű tény, hogy minden könyvet betűrendbe lehet sorolni szerzője vagy címe szerint, s minden könyvünket elláthatjuk az ETO-n alapuló raktári jelzettel is a tematikus kód mellett.

A kétfedelű könyvtár hagyományos fedele más problémákkal jelentkezik, más megoldásokat igényel, mint az a könyvtár, amelyben az egész állomány hagyományos rendben áll. Először is viszonylag kevesebb könyvet tartalmaz, azaz egy műből kevesebb példányt. Ne feledjük, a kölcsönzések zöme a családi fedelet terheli! A hagyományos fedélre a nagyobb választék és a kívánt mű visszakereshetőségének a garantálása jellemző. A könyvtár nagyságrendje nem teszi szükségessé (hacsak nem kell megalkudni a szűkös helyviszonyokkal) a külön raktári állományt. Valójában a hagyományos fedélbe tartozó gyűjteményrészt sem az utókornak szóló könyvtári kincsestárnak, hanem működő, használt, s a használatban elkopó állománynak kell tekinteni.

A hagyományos fedélben mégis megvalósítható a gyűjteményjelleg, azzal a megszorítással, hogy ez a kereskedelmi forgalomban kapható, a természettudományos és alkalmazott tudományi területeken a középfokú szakképzettségnek megfelelő művekre terjedjen ki, a társadalomtudományokat pedig – eltekintve a szűk szakmai közönséghez szóló írásoktól – teljes egészében átfogja; a szépirodalom gyűjtésében nincs semmiféle megszorítás, ami a választékot illetné.

A gyűjteményjelleg ellenére korlátokat kell szabni a hagyományos fedél növekedésének is. Semmiképpen sem szabad megengedni, hogy a könyvtár egész állománya az olvasónkénti 10–12 kötet fölé emelkedjék. (Hiszen a 8 is elég!) Minthogy a családi fedélből – mint mondtuk – az egy éve nem használt köteteket kivonjuk, a kétfedeles könyvtárban fenyeget az a veszély, hogy ezek a kivont könyvek nem a központi duplumraktárba kerülnek, hanem átvándorolnak a hagyományos fedélbe. Ezért szigorú ellenintézkedéseket kell tenni. (Pl. a hagyományos fedél kölcsönzési állományában egy műből maximum 2 vagy – ezt már félve írrom le – 3 példány lehet, a 3 éve nem használt másod- és harmadpéldányokat ki kell vonni, a 3 éve nem használt egyetlen példányokat gondosan meg kell vizsgálni abból a szempontból, hogy tényleg elengedhetetlen-e a gyűjteményjelleg szempontjából, az 5 éve nem használt egyetlen példányok irgalmatlanul kivonandók.)

A prézens állomány (beleértve a referenz anyagot is) nagyságrendje még bizonytalanabb, mint a családi könyvtárban. Talán 3000 kötetben lehetne megszabni azt az irányértéket, amelyre egy kétfedelesben szükség lehet. Ez a mennyiség már szépen tartalmazhat a szorosán vett referenz apparátuson (bibliográfiák, adattárak) túlmenő, kiinduló információkat nyújtó műveket is. Igen fontos, hogy a kétfedeles könyvtár képes legyen meglehetősen széles ablakot tárni a világra, ezért a bibliográfiai gyűjteményre nagy súlyt kell helyezni. Ennek magja a magyar könyvészet, kiegészítve a legfontosabb hazai retrospektív szakbibliográfiákkal.

Az av-dokumentumok bőségesen szerepelnek ebben a könyvtárban, de semmiképpen sem külön részlegbe összevontan. Mind az anyag tartalmi és formai összetételének, mind pedig elrendezésének a használati igényeknek kell megfelelnie. A videokazetták tekintélyes ára miatt megfontolandó, érdemes-e minden kétfedelű könyvtárban (nem is szólva a családi könyvtárról) saját állományra alapozni a videoszolgáltatást. Legalábbis átmenetileg talán célszerűbb volna néhány (kerületenként egy?) könyvtárat megbízni a videokazetták gyűjtésével, s tőlük letétbe vagy könyvtárközi kölcsönzés révén eljuttatni a többi egységbe. Elképzelhető az a megoldás is, hogy a központi ellátó szolgálatnál alakul ki a videokazetták hálózati szintű gyűjteménye. (Ld. ott.)

A folyóiratválasztéknak sem a magyar termést kell reprezentálnia, hanem a ténylegesen mutatózó használói szokásokhoz kell igazodnia. Ha az olvasók nem a könyvtárban olvassák el a napilapokat, – végletes példa! – akkor lehet, hogy nem kell mind a négy országos lapra előfizetni. A visszamenőleges információs igényeket hátrábbi védővonalakból is ki lehet elégteleníteni. Nem látszik indokoltnak hosszú, bekötött folyóiratévfolyamok mindenáron való megőrzése sem ezekben az egységekben. Ha lehet ilyen követelményt támasztani: a sűrűn jelentkező igényekre alapozva kell a folyóiratévfolyamokat megtartani, s nem elzárkózni ezek kölcsönzésétől sem. Mindenesetre pontos szabályzatot kell könyvtáranként kidolgozni arra, hogy mely folyóiratot hány évig kell állományban tartani, s valószínűleg többet tékáztatni és nagyon keveset kötetni.

Az idegen nyelvű dokumentumok helyes, ha megjelennek ezekben a könyvtárakban. Beszerzésüknél a két fő szempont: szórakozás és nyelvtanulás. Valószínűleg egyelőre nem minden kétfedeles könyvtár tűzheti ki célul egyik vagy másik, vagy mindkét igény kielégítését. A vállalkozás megindítása előtt az olvasói igények és könyvtári környezet felmérése feltétlenül ajánlatos.

Az állomány feltárása

A jó öreg Vickery szerint az állomány tagolt elrendezése voltaképpen információtároló és visszakereső rendszernek tekinthető. Így mind a családi, mind a hagyományos fedélbe kerülő anyag egyben felállításával lehetővé teszi a más-más szempontú és igényű közvetlen tájékozódást. Amit a családi fedélbe kerülő anyagról mondhatunk, azt elmondtuk az előbbi fejezetben: rendtelenség az, de van benne rendszer. A hagyományos fedél anyagát pedig a legszigorúbb és a legnagyobb rendben kell tartani: egyetlen, egységes betűrend és szakrend. Ebből semmiféle kiemelésnek nincs helye, ha kiemelés, akkor az már a családi fedélbe tartozik.

A prézens állomány elrendezésénél talán nem kell ennyire mereven ragaszkodni a szakrendhez: itt elképzelhető olyan felállítás is, amely jobban simul az ide kerülő apparátushoz.

A kétfedeles könyvtárban nem intézhető el egy könnyed „minek az”-zal a katalógusprobléma. Kétségtelen, itt is érvényes az az alapelv, hogy az olvasó tájékozódását nem akarjuk a könyvtár állományára szűkíteni. Ebből két következtetést vonhatunk le: 1. nagy súlyt kell helyezni a bibliográfiai apparátusra (körvonalait az imént már kifejtettük), 2. meggondolandó, nem kellene-e feladni azt az eddig megingathatatlanul vélt alapelvet, hogy a katalógus az állomány hű tükré.

A második következtetésre tulajdonképpen nem is lenne szükség, ha a hálózat teljes állománya számítógépen lenne kezelve, s online vagy más módon minden szolgálati helyünkön hozzáférhető lenne. Dehát itt még nem tartunk. Persze, előbb-utóbb eljön az az idő is, ezért nem szükséges, hogy mereven ragaszkodjunk mai dogmáinkhoz. Ha tehát nem célja a katalógusainknak (legyen belőlük egy leíró és legyen egy tárgyi), hogy pontosan tükrözzék az állományt, akkor nyugodtan beléjük helyezhetők be nem szerzett művek cédulái is, s bennük maradhatnak kivont művek cédulái is, egyetlen követelmény, hogy ezt a tényt feltüntessük rajtuk. (Vigyázat, nem kisebb munka ez sem, mint kiemelni a katalógusból a cédulát!) Egy ilyen katalógus esetén a parttalanság veszélye (ami a könyvtáros túlbuzgóságából fakad) fenyeget, ezért jobb lenne az a bizonyos számítógép. De talán még egy szolid bibliográfiai apparátus is.

A bibliográfiai apparátus tekintetében azonban ki vagyunk téve a központi bibliográfia-termelő szervek tempójának, szándékainak, kényének, kedvének. Ezért nagyon is érdemes lenne megvizsgálni, nem lenne-e célszerű magunknak előállítani a kétfedeles könyvtárakban katalógust pótló bibliográfiák bizonyos egységeit. (Ld. a központi ellátó szolgálatról szóló fejezetben.)

Abból következően azonban, hogy szeretett két fő katalógusunkat nem tekintjük az állomány tükrének, nemcsak többet, de kevesebbet is tartalmazhatnak, mint az állomány. Első megközelítésre azt mondanám, hogy csak a hagyományos fedél anyaga való a katalógusba, hiszen ez jórészt megismétli a családi fedélét. Ami pedig a családi fedél többletválasztéka, az nem méltó arra, hogy katalógusba kerüljön.

Válaszolnunk kell még a különkatalógusok, kartotékok, egyéb műszerek problémájára is. Nincs szükség a kétfedeles könyvtárban sem külön gyermekkatalógusra. A gyerek nem hülye: amikor tényleg szüksége lesz a katalógusra (s nem csak a könyvtáros kedvéért játszik el vele), el is fog benne igazodni. Annyit azonban talán megengedhetünk régi énünknek, hogy a gyerekek számára valamiféle tematikus-tárgyszavas (két, legfeljebb háromhierarchiás) feltáró szerkentyűt barkácsoljunk, inkább az anyag ajánlására, s nem visszakeresésére. Fontos, hogy más megközelítésű legyen, mint az állomány elrendezése. Ebbe a tematikus ajánló kartotékba nyilván bőszégesen válogatunk a családi fedél nem kifejezetten „gyerekkuckó” anyagából is.

Valószínűleg továbbra is szerkeszteniünk kell néhány bevált (s azt, hogy bevált, csakis a használat döntheti el!) segéd-eszközt. De egyre jobban hozzá kell szoknunk ahhoz, hogy telefonon (s amíg olyan, amilyen, addig akár írásban is) forduljunk a mögöttünk levő védővonalakhoz segítségért. A kétfedeles könyvtár sem lehet mindenfajta olvasói igény könyvtára! Viszont ambicionálnia kell, hogy legalább információt tudjon adni az információk megszerzéséhez.

Használat

Ne csapjuk be magunkat: a kétfedeles könyvtár használatában is a kölcsönzés dominál. Tehát a szolgáltatások között is ennek kell a fő helyen állnia. Ugy látszik, az olvasók szívesebben vinnék haza azt is, amit csak helybeni használatra szántunk. A helybeni használatnak, a prézens állománynak megvan természetesen az adekvát ideológiája: nem részesíthetünk egyetlen használatot előnyben a többi rovására. Ám nem is főként a kézikönyvtári apparátust akarják hazavinni az olvasók, hanem azt, amit még ezen túlmenően prézenssé nyilvánított a könyvtáros. Ezért legyünk nagylelkűbbek, nagyvonalúbbak az

olvasóval szemben, s adjuk oda neki kölcsön azt is, amire rásütöttük a prézens bélyeget. Más módon is védhetjük a többiek érdekét: rövidebb, néhány napos határidők megszabásával, hétvégi kölcsönzéssel stb. Ugyanígy ezekben a könyvtárakban is adjuk csak kölcsön a folyóiratok visszamenőleges számain, az utolsót azonban innen ne! Ha viszont erősen érzékelhető az olvasói igény ezekre, akár több példányban is előfizethetünk egy-egy címre, s a többedik példányokból néhány napra a legfrissebb számot is kölcsönadhatjuk.

Mindezek ellenére a kétfedeles könyvtár nem mondhat le a helybenolvasás övezetéről, amelyet a prézens állományhoz csatoltan, a hagyományos fedélben célszerű kialakítani. Valószínűleg elegendő néhány ülőhely; ne a csúcsforgalomra méretezzük, hanem a tényleges használatra a munkahelyek számát. Egyébként a helybenhasználat nemcsak olvasótermi asztalok mellett képzelhető el, hanem kényelmesebb feltételek között is.

A kétfedeles könyvtárban újabb dimenziót nyer a gyerekellátás, vagy mondjuk így: újabb konfliktusforrás jelentkezik e területen. Ugyanis itt sem akarjuk feladni azt az alapelvet, hogy az egész könyvtár a gyerekeké. Tehát nemcsak a családi fedél, hanem a hagyományos fedél is. Ebből következően nyilván nagyobb sűrűlódási felület nyílik a különféle korosztályok között. Mert nemcsak arról van szó, hogy az érdeklődőbb gyerekek azt ajánljuk, eridj fiam a felnőttrészlegbe, hanem valamennyi gyerekolvasót rászabadítjuk a második fedélre. (Más kérdés, hogy a gyerekek, pláne a kisebb gyerekek túlnyomó többsége nem él ezzel a lehetőséggel, vagy csak belekóstol, s visszatér a családi fedél melegébe.) Az összeütközések elkerülésére két receptet ajánlhatunk: 1. a könyvtár állományának, szolgáltatásainak, övezeteinek oly módon való kialakítását és telepítését, hogy mindenfajta igény és minden korosztály megtalálja a maga helyét, 2. a könyvtáros toleranciáját, amely remélhetőleg toleranciát indukál használóiban is. Végzetes hiba lenne, ha a kétfedeles könyvtárból az egyik fedél a gyerekeket, a másik fedél a felnőtteket szolgálná, ezért ki sem szabad írni ezt a szót: gyerekkönyvtár. Annál is inkább, mert ha majd statisztikába vesszük a forgalmi adatokat, reméljük, az fog kiderülni, hogy itt is, ott is a legszorgalmasabb használók a gyerekek, s lehet, hogy több házi feladat készül el a prézens állomány tövében, mint cédula gyűlik tudományos kutatáshoz.

A (talán) nagyobb tér lehetővé teszi az av-dokumentumok differenciált megjelenését és használatát. Az elsőrendű szolgáltatás esetükben is a kölcsönzés. Még a videokazettákat is jobb kölcsönözni, mint helyben használni. A kölcsönzésben legfőbb csak abból ered konfliktus, hogy éppen más vitte el az egyiknek szükséges anyagot, viszont a helybenhasználat során – látjuk – többfajta igény ütközik: másképpen és mások hallgatják a komoly zenét, és mások és másképpen a könnyű műfajokat. Pedig az utóbbiakat sem tilthatjuk ki a könyvtárból, sőt, egyenrangú igényként kell, hogy kezeljük a rájuk vonatkozó olvasói kívánságokat azokkal, amelyek a klasszikusokra irányulnak. (Vigyázat, ez elvi kérdés!) Ezért ha helyben is lehet hallgatni és nézni, lehetőleg ne időben válasszuk szét a különfajta igényeket, hanem a könyvtári térben alakítsunk ki külön zugokat számukra, valójában kis hely is elég egy-egy igénytípus (mesehallgatás, rock-pop-rop, klasszikus zene, ismeretterjesztő filmek, kalandfilmek) számára. Mindebből következően szükségtelen, sőt tilos külön, falakkal lehatárolt av-részlegek felállítása, s ahol ilyenek vannak, jobb megszüntetni, mint megtartani őket. (Más kérdés a stúdió: másolásra, feldolgozásra, műsorkészítésre kellhet egy külön szobácska a nagyobbacska kétfedelűben is. Magukat a lejátszó berendezéseket leghelyesebb a kölcsönző-tájékoztató pultba beépíteni.)

Azt szeretnénk, hogy a kétfedeles könyvtárakban meglehetősen súlyal jelentkezzen a csoportos használat. Ez természetesen az elhelyezéssel függvénye. Ha nincs egy külön helyiség a csoportos foglalkozások számára, magukban a könyvtári terekben csak igen szerény mértékben valósítható meg a csoportos használat. Az egyéni használatnak feltétlen elsőbbsége van, a csoportok nem zavarhatják a kölcsönzőket, helyben olvasókat. (Elképzelhető az időben megosztott használat.) Ideális esetben, azaz ha elhelyezési körülményei olyanok, közösségi házként is működhet ez a könyvtár, de véleményünk szerint a csoportos használatnak szorosan kell kapcsolódnia az olvasói igényekhez: a könyvtár lehetőséget nyújt, de nem oktrojál! A kisebb közösségek, munkacsoportok, bizottságok szinte saját otthonukként használhatják a könyvtári tereket, s ha fiatalok „bandái” akarnak egy jót beszélgetni, viszonylag kulturált módon és körülmények között, hát jöjjenek. S ha programigényük van, szervezzék meg maguknak (amibe persze egy kicsit belesegíthet a könyvtáros is.)

Kapcsolat a hátsó védelmi vonalakkal

A kétfedeles könyvtár sem ringathatja magát abba az illúzióba, hogy önálló lehet. Ha szabad ezt mondani: a nála jelentkező differenciáltabb igények miatt még jobban rászorul a hátsó védelmi vonalakra, s élnie is kell az ezek nyújtotta lehetőségekkel.

A helyben hiányzó dokumentumokat elsősorban a központi ellátó szolgáltatótól szerzi meg, a kerületközi könyvtárak állományára is ennek közvetítésével támaszkodik: ő csak egy helyre telefonál! Kötelessége, hogy az utóbbi évtizedek hazai dokumentumtermelését saját helyiségében bocsássa az olvasó rendelkezésére, – a központi ellátó szolgálat és a kerületközi könyvtárak segítségével.

Információsztárszolgálati kötelezettségét már nehezebb egzakt módon körvonalazni. Az a benyomásunk, hogy ezen a területen is több igényt továbbíthatna a hátsó vonalhoz, illetve jobban támaszkodhatna a hátsó vonalakra kielégítésükben. Nem vitás, hogy az azonnal vagy másnapra megválaszolható kérdéseket nem illik továbbítani másokhoz, de ha egy információ-kérés több napi munkát, nagyobb apparátust igényel, akkor miért neki kellene kiépítenie nagy (számára túlzott) apparátust,

miért ő töltson napokat erejét szinte meghaladó munkával, ha egy központi vagy kerületközi, erre specializálódott szervezet egyszerűbben, gyorsabban, olcsóbban, szakszerűbben tud a kérdésre válaszolni? Attól félek, most presztizskérdést csinálnak könyvtáraink abból, hogy a tájékoztatási megkeresésekre maguk válaszoljanak, s szügyenteljes dolognak tartják, hogy máshová továbbítsák őket.

A kétfedelelű könyvtárak mögött nemcsak a kerületközi könyvtárak és a központi ellátó szolgálat áll, hanem a főváros nagy nyilvános szakkönyvtárai is ott vannak. Nemcsak képtelenek, hanem a legszorosabban topográfiai értelemben is. Hiba lenne, ha kétfedelelű könyvtáraink nem vennék tudomásul állománygyarapításuk és szolgáltató munkájuk során, hogy a közvetlen közelükben van a FSZEK Központi Könyvtára, az Országgyűlési Könyvtár, az Országos Széchényi Könyvtár, az OMIKK, az OPKM stb., s remélhetőleg előbb-utóbb az Egyetemi Könyvtár is. Az átlagost meghaladó szakirodalmi, kutatási igényekkel jelentkező olvasóinkat irányítsuk e gyűjtemények tárt karjai közé. (Naivítás ezt elképzelni is?) Persze, ha csak egy-egy dokumentum, rövid felvilágosítás megszerzéséről van szó, akkor jöjjön inkább a kerületközi kölcsönzés és a (túlterhelt) telefon.

3. A kerületközi könyvtárak

Nagyságrend

Komolyan szánjuk a kettős kérdést: léteznek-e már hálózatunkban olyan könyvtárak, amelyek ebbe a kategóriába esnek, s reális célként tűzhető-e ki ilyen egységek létrehozása?

A kerületközi könyvtárat nem egyszerűen a kétfedelelű könyvtár mennyiségileg továbbfejlesztett változatának tekintjük, egy ilyen könyvtárra nem lenne szükség. Új minőséget kell, hogy jelentsenek ezek az egységek, amelyek valóban az ellátás magasabb szintjére képesek, azzal együtt, hogy integrálják magukba a családi és a kétfedelelű könyvtárak szolgáltatásait is.

Az új minőséget nyilván olyan szolgáltatások adják, amelyek iránt számszerűen viszonylag kevés, de társadalmi jelentőségűket, hatásukat tekintve annál fontosabb igény mutatkozik. Ugyanakkor ezeknek a könyvtáraknak is tudomásul kell venniük, hogy a fővárosban élnek, tehát olyan gyűjtemények közvetlen hatósugarában, amelyekkel semmiképpen sem versenyezhetnek.

Semmi szükség arra, hogy az újabban épült megyei könyvtárak alapterületével vetekedjenek, de képeseknek kell lenniük arra, hogy változatos szolgáltatásait kellőképpen differenciált terekben bocsássák a használók rendelkezésére. Az épület alsó határát 1000, de inkább 1500 m²-nél húzám meg, a felső határ 2000 és 3000 m² között lehet.

Ez az épületnagyság akkor indokolt, ha az olvasók létszáma az 5000 főt meghaladja, s számolni lehet azzal, hogy a 10–15 ezer felé közeledik a jövőben. Várhatóan a használók ekkora tömegéből kristályosodnak ki olyan jellegű igények, amelyek ellátásához már nem elegendő egyszerűen olvasónként 8 kötetes állománnyal számolni.

Az állomány nagyságának kiszámításakor tehát két tényezőt kell figyelembe venni: az egyik az olvasók száma (itt talán csökkenthető 6 kötetre az ellátottság mértéke, így 5, ill. 10 ezer olvasót számítva 30–60 ezer kötetre van szükség), a másik pedig mind a prézens, mind a kölcsönzési választék növelése, ami egyben fokozza a keresett dokumentum megtalálásának a garanciáját (ez újabb 30–60 ezer dokumentumegységet jelent figyelemmel a felszabadulás utáni termésre és az újabb dokumentumtípusok elterjedésére). Az egy négyzetméterre eső kötetek száma – a két szélső alapterületi értéket és állomány nagyságot tekintve – 40; indokolt ilyen – az eddigi gyakorlatunkhoz képest alacsony, de a nemzetközi szintet még mindig meghaladó átlagot megszabni a kerületközi könyvtárak számára, mert elsősorban ezekben várható az állomány perspektivikus, magasabb, azaz ritkábban jelentkező igényeknek is megfelelő fejlesztése, számolva azzal is, hogy a most előirányzott 120 ezres határt ezek az egységek a nem is távoli jövőben át fogják lépni.

A kiegészítő helyiségek (kiállítóterem, előadóterem, közösségi terek, irodák, raktárak stb.) sora is indokolja, hogy kisebb átlagos állománysűrűséget irányozzunk elő az épület egészére vetítve.

A létszám megállapításakor is csak az egyik tényezőt jelenti a forgalom; a munkaerőszükséglet kiszámításához figyelembe kell venni a gyarapítás ütemét, színvonalát, a kerületközi könyvtár által vállalt egyéb szolgáltatások jellegét és mértékét is.

Telepítés

Hadd válaszoljunk meg itt az előző szakasz elején feltett kettős kérdést. Ugyanis a kerületközi könyvtár esetében döntő szempont, hogy hol jelöljük ki helyét Budapest térképén, pontosabban, kap-e telket a kijelölt helyen.

Ha ebből a szempontból vetünk egy pillantást legnagyobb könyvtárainkra (hiszen ezek érhetik el a kerületközi könyvtárra előirányzott alsó határt), azt látjuk, hogy alig akad köztük, amelyiknek telepítésével elégedettek lehetnénk. Talán csak

a kőbányai városközpontban levő egység felel meg alapterületileg is, telepítését illetően is, s ebből következően olvasólétszámát tekintve is a kerületközi könyvtár ismérveinek. Mások, ha jó helyen vannak is, kicsiny az alapterületük, vagy fordítva: viszonylag elfogadható alapterület került előnytelen helyre.

Mert a jobb híján kerületközinek nevezett könyvtárak telepítésénél végkép nem szabad tekintettel lenni a kerületi határokra és hovatartozásra. Azokat a helyeket kell megkeresni, amelyeken óriási tömegek fordulnak meg nap mint nap. Ha az imént kerületközi könyvtárnak minősítettük forgalma miatt a kőbányai könyvtárat, kérdéses, ugyanaz lenne-e a véleményünk, ha a sokkal nagyobb vonzerővel bíró Őrs vezér téren épült volna, épülne egy hasonló vagy nagyobb könyvtár: vajon nem esne-e vissza látványosan a kőbányai könyvtár használata? Ilyen szigorúan és ennyi ha-val mérve aligha mondhatjuk, hogy megjelent hálózatunkban az első, valóban kerületközinek minősíthető könyvtár. Inkább csak csfrákról, kezdeményezésekről beszélhetünk, amelyek ki tudja, elérik-e valaha is ezt a könyvtári nagyságrendet.

Mert reálisan számíthatunk-e arra, hogy a számunkra egyedül alkalmas pontokon, amelyek garantálják az 5–10–15 ezres olvasólétszámot, (s máshol tilos ilyen nagy épületeket emelni!) akkora telket vagy átalakítható épületet kapunk, amekkorát egy kerületközi könyvtárhoz szükségesnek tartunk? A közeljövőben aligha. Hiszen ezek a pontok már meglehetősen beépültek, s túl drágák ahhoz, hogy könyvtárnak szánják őket. Pedig most már könnyű lenne megtalálni őket, elég ha a nagy áruházakat megkeressük a térségen. Óbudán a Flórián tér, Dél-Budán a Móricz Zsigmond körtér és a Skála Áruház közötti terület, Újpesten az Árpád út és a Bajcsy-Zsilinszky út sarka, az Őrs vezér tér, a kispesti Kossuth tér, s talán a pesterzsébeti városközpont. (Csepelt a Kálvin térig majdan megépülő gyorsvasút a belvároshoz, a már működő buszjárat Pesterzsébethez köti, ezért fölösleges lenne itt is kerületközi könyvtárat építeni.) Tehát Pesten csak a Hungária körúton kívül jöhet számításba kerületközi könyvtár, Budán pedig egy az északi, egy a déli központban. (A Moszkva téren lehetne a harmadik Budán, de ide viszonylag közel esik az OSZK; reméljük, előbb-utóbb a középiskolás korosztályt is befogadja. S akkor a Moszkva téren elég lesz egy meglehetősen nagy, kétfedelelű könyvtár. Ugyebár, szerények vagyunk?)

Reálisan felmérve a helyzetet, nem marad azonban más számunkra, mint nagyszabású építkezési tervek dédelgetése helyett megpróbáljuk megvetni lábunkat e pontokon, illetve a már megszerzett hídfőállásokat megtartani. S a távolabbi jövőben esetleg elkészülő épületek számára jelenlegi könyvtáraink közül egyet vagy kettőt előkészíteni, hogy kettős vagy hármas lakáscserével, illő állománnyal költözhessek be a nagy épületekbe, mint leendő kerületközi könyvtárak. (A jövőbeli kerületközi könyvtárak alapjait valószínűleg a kőbányai, a kelenföldi, az újpesti, a pestlőrinci, az angyalföldi könyvtárak állományában kell keresnünk, vagy – ha ezeket a könyvtárakat, azaz állományukat nem akarjuk elmozdítani jelenlegi épületekből – néhány kerületi főkönyvtárként működő kétfedelelű könyvtár készíthető fel erre a feladatra. A kérdés persze a régi: hogyan tudjuk addig is alapterületüket minimálisan bővíteni?)

Itt a helye, hogy leszögezzük azt az alapelvet, – amely az egységes fővárosi könyvtári hálózatból következik –, hogy a fővárosi lakosnak nem egy bizonyos könyvtárhoz, hanem a könyvtári ellátáshoz van joga. Tehát bármely könyvtárunkat átköltöztethetjük bármely más kerületbe. Ha az épületeket nem tudjuk is egyik telekről a másikra áttolni, de az állományokat, mint összefüggő, szervesen kialakult egységeket bizony átköltöztethetjük a város egyik pontjáról a másikra az ellátás kiegyenlítése érdekében. Olyan helyeken működnek a kétfedelelű könyvtár kritériumainak megfelelő egységeink (tegyük hozzá: fejlettségükhöz méltatlan, nyomorúságos elhelyezési körülmények között), ahol bőségesen elegendő lenne egy családi könyvtár is. Visszafejlésük vagy visszafogásuk helyett célszerűbb a beléjük fektetett szakmai munkát megmenteni, s adódó alkalommal akár egy másik kerületbe átköltöztetni őket kétfedelelű könyvtárként, s helyükön egy családi könyvtárat megnyitni. Ugyanígy, ha netán egy kerületközi könyvtárépület pottyan az ölünkbe, biztos, hogy nem vadonatúj állományt kell kifejleszteni számára, de biztos, hogy valamelyik meglévő, fejlett kétfedelelű könyvtárat költöztetnénk bele. Viszont nem biztos, hogy az adott kerületben működő valamelyik kétfedelelű könyvtárat éri ez a szerencse.

Állomány

A kerületközi könyvtárak legfőbb jellegzetessége talán az, hogy kellő garanciákat nyújtanak a hazai könyv- és dokumentumtermés 1945 utáni érdemi részének használatához. Ezért célszerűnek látszik a termést tartalmi teljességgel reprezentáló prézens gyűjtemény kialakítása, s a kölcsönözhető állományban is megkülönböztetni azt az anyagot, amely a családi és kétfedelelű könyvtárra jellemző kölcsönzési igényeknek felel meg, azaz túlnyomórészt az utóbbi néhány évben megjelent, több példányban beszerzett népszerű, keresett kiadványokból áll, attól, amely visszamenőlegesen választékot, de kisebb példányszámban nyújt.

Nem szabhatjuk meg azonban mereven 1945-ben a visszamenőleges állományépítés határát, hanem lehetővé kellene tenni az anyagi és a személyi erőfeszítésében a korábbi magyar kiadványtermés gyűjtését is, azzal a megszorítással, hogy nem a kiadványra, hanem a műre kell helyezni a hangsúlyt: tehát újabb és az eredetit kellően helyettesítő kiadványokkal is megoldható a feladat.

Fontos lenne a hazai folyóirattermés megfelelően konzervált évfolyamainak gyűjtése; ezeket egyébként helyettesítetik mikroformátumú másolataik is. Az av-dokumentumok terén a használati érték kizárólagosságát (ld. a két első védővonal szerepét) felváltja a használati és gyűjteményi érték együttes érvényesülése.

A külföldi kiadványok gyűjtésében a nyelvtanulási és a szórakozási szempontot kiegészíti egyfelől a jelentős irodalmi alkotások, másfelől a fontosabb referenz művek és ismeretterjesztő munkák eredeti nyelven való beszerzése, valamint a kurrens tájékozódást szolgáló kiadványok (főként folyóiratok és napilapok) előfizetése.

Általában, a kerületközi könyvtárak állományépítésében a használati érték mellett azonos súllyal esik latba a gyűjteményi érték. Ez azonban nem jelentheti itt sem az állományok korlátok nélküli növekedését. A feleslegessé vált többes példányok folyamatos kiiktatása mellett fontos selejtezési szempont a művek értéke. A kerületközi könyvtár nem arra esküszik meg, hogy megőrzi a kiadványokat, nem törődve tartalmukkal, hanem arra, hogy az időálló műveket hordozó dokumentumokat tartja meg állományában. Mindenesetre a kivonást itt nem lehet automatikusan a használat függvényében elvégezni, hanem a nehezebb utat kell járni a dokumentumok egyedi elbírálásával. Az egyetlen könnyebbé teszi az a tudat, hogy a kerületközi könyvtárak mögött is további védővonalak állnak, amelyekhez szükség esetén bizalommal (?) fordulhat.

Lehet, hogy elhamarkodott az ítélet, hiszen még nem készíthettünk mérleget szakrészlegeink működéséről, de mintha indokoltan látszanának némi fenntartások velük szemben.

Semmi sem indokolja, hogy egyik vagy másik szakterület anyagát intenzívebben fejlesszük egyik vagy másik könyvtárban. Hacsak a szegénység nem, amely hajlamos mindig a nagyozásra, s ennek következtében dupla annyit költ, mint a gazdagság. Ugyanakkor helyeselhetőek azok a tendenciák, amelyek a vonzáskörzet igényei alapján sajátos vonásokat formálnak az állomány arculatán. S föltételezhető, hogy ezeknek a sajátosságoknak haszna előbb-utóbb hálózati szinten is érzékelhető lesz. Ha pedig valamelyik kerületközi könyvtár mérete és szakmai hajlandósága miatt a szakrészlegesítésre hajlik, akkor ne dudort növeessen magán, hanem egész állományára vonatkozóan dolgozza ki és valósítsa meg szakrészleges koncepcióját. A kerületközi könyvtáraknak azonban talán jobban megfelelne a három részre tagolt könyvtár modellje.

A helyismereti gyűjtés és szolgáltatások a kerületi határokhoz igazodnak, tehát a kerületközi könyvtár helyismereti tevékenysége is csak arra a kerületre terjed ki, amelyekben épülete áll. A többi kerületben valamelyik kétfedeles könyvtár (föltételezhetően a kerületi főkönyvtár) vállalja magára ezt a feladatot.

Az állomány feltárása

Az állomány feltárásának itt is két aspektusa van: az egyik a dokumentumok fizikai elrendezése, tállása, a másik pedig a katalógusokból és egyéb segédeszközökből álló visszakeresési apparátus megteremtése.

Ami a fizikai elrendezést illeti, nem szabad megelégedni arról, hogy a tömeges használat a kerületközi könyvtárban is ugyanazokból az igényekből fakad, mint amelyek a családi és a kétfedeles könyvtárakban jelentkeznek. Ezért az állományt úgy kell telepíteni, hogy ne érezzék magukat megcsaltnak ezek az igények. (Általános tapasztalat: egy nagy könyvtárban a legtöbb olvasón valami szent rémület vesz erőt, nem ismeri ki magát, s a legszívesebben azonnal sarkon fordulna. Sokan meg is teszik.) Ugyanakkor arra is ügyelnünk kell, nehogy hátrányt szenvedjenek azok az igények, amelyeknek csak a kerületközi könyvtárak felelhetnek meg. Az állomány nagysága és változatos, mind a dokumentumok tartalma és színvonala, mind pedig típusa szerint differenciált összetétele megfelelőképpen tagolt elrendezést kíván, hogy a lehető legjobban szolgálja a használatot. Egyelőre kevés tapasztalatunk van ilyen nagyságrendű állományok önfeltáró felállítására; egyik lehetőséget a három részre tagolt könyvtár modellje kínálja. Annyi bizonyos, hogy nem kerülhető el az állomány egy részének raktárban való elhelyezése, már csak azért sem, nehogy a szabadpolcra kerülő túlságosan sok dokumentum zavarba ejtse a használót. Lényeges kérdés azonban, hogy miként a kétfedeles könyvtárban szabadon mozognak a könyvek a családi és a hagyományos fedél között, akként kell, hogy mozogjanak a kerületközi könyvtárak három fedele között. Azt azonban nem merném állítani, hogy a kétfedeles könyvtár hagyományos fedele és a kerületközi könyvtár középső övezete vagy második fedele teljes egészében megegyezik egymással. Vagy ha igen, a raktárba kerülő állományrészt adja a könyvtár harmadik dimenzióját, amelyikből katalógus révén, de kedvező esetben közvetlenül is választhat az olvasó.

A prézens állomány jóval meghaladja a kézikönyvtári apparátust. A szigorú, hagyományos raktári rendet célszerűnek látszik ebben az állományrészben itt-ott megbontani a tájékozódás kényelme végett (pl. a szerzői életmű és a szerzőre vonatkozó irodalom együttes elhelyezése). A folyóiratok és az av-dokumentumok felállítása (elkülönítve vagy a könyvekkel együtt) nagyban függ a helyi körülményektől.

A kerületközi könyvtár köteles teljes állományát feltárni. Tőle már azt is elvárjuk, hogy azokat a dokumentumokat is szerepeltesse katalógusaiban (vagy legalábbis leíró katalógusában), amelyektől a kétfedeles könyvtár esetében eltekintünk. A katalógusokon túlmenően feltáró apparátusát a hálózat hasonló egységeivel összehangoltan, a hálózat egésze számára fejleszti.

Katalógusaihoz és katótrékjaihoz szorosan kapcsolódik bibliográfiai és forrásfeltáró apparátusa. Túlzott követelményeket nem volna helyes támasztanunk; elégedjünk meg azzal, hogy a kerületközi könyvtár rendelkezik a hazai dokumentumtermés teljes bibliográfiai anyagával, s nagyon óvatosan válogat az országos szakkönyvtárak információs kiadványaiból. Viszont a könyvtári és információs rendszerre és szolgáltatásaira vonatkozóan teljes az áttekintése.

A hálózati központhoz, a hazai könyvtári-információs rendszerhez és (talán-talán) a külföldi számítógépes adatbázisokhoz való online kapcsolat – az bizony jó volna.

Használat

A kerületközi könyvtárban megtalálható a közművelődési könyvtári szolgáltatások teljes színképe. Éppen ebből eredhetnek a használat nehézségei: fenyeget annak veszélye, hogy a különféle igények összeütközhetnek egymással, különösen akkor, ha nem sikerült kellőképpen tagolni az állományt, elválasztani térben is az eltérő igényeket szolgáló állományrészeket és szolgáltatásokat, ha egyik, vagy másik igény-szolgáltatás reláció előnyben részesül mások rovására. Lényeges követelménynek tartjuk, hogy a kerületközi könyvtár kiegyensúlyozott ellátást nyújtson, azaz egyetlen használói réteg vagy igénytípus se érezze úgy, hogy háttérbe szorul. Pontosabban: mindegyikük azt érezze, hogy a lehető legtöbbet kapja a könyvtártól.

Természetesen ez a könyvtár sem lehet mindenkinek mindenfajta könyvtára. A közművelődési könyvtári szolgáltatásokon túlmenően, kutatási-szakirodalmi igényeket csak azzal a fenntartással szolgálja ki, hogy számukra azt nyújtja, ami alapfunkciójában bennefoglaltatik. Közvetlen ellátó szerepe nyilván jóval jelentősebb, mint a kétfedelű könyvtáraké, de használót és szolgáltatást egyaránt közvetít az országos szakkönyvtáraktól, ill. szakkönyvtárakhoz.

Használóit igen hosszú sugarú körből vonzza. Ez a sugár azonban nemcsak hosszú, hanem hossza változókéony is: közlekedési és településszerkezeti tényezők miatt egyik irányban messzebb ér, mint a másikban. A távolabb lakó használó csak akkor keresi fel, ha olyasmire van szüksége, amit csak nála kaphat meg, kétségtelen azonban, hogy maga a gazdagság, a szolgáltatások bősége is ösztönöz használatára. Ennek ellenére ugyan valószínű, hogy a kerületközi könyvtár vonzáskörzetében feleslegessé tesz néhány kétfedelű könyvtárat, de aligha pótolja a családi könyvtárakat. (Már csak a gyerekhasználók szűkebb mozgáskörzete miatt sem.)

Az egyéni és a csoportos használat konfliktusait messzemenően kerülni kell; ez kétségtelenül nehéz feladat, ha a csoportos használatnak közvetlenül van szüksége az állományra, vagy térben nem választható külön. Remélhetőleg a kerületközi könyvtár építészeti megformálása is hozzásegít ahhoz, hogy a konfliktusokat a minimumra szorítsuk. Számítani kell arra, hogy a könyvtárhasználó csoportok különböző létszámúak: az együtt olvasó, tanuló, szórakozó 2–3 főt már ajánlatos csoportnak tekinteni; más jellegű használatot jelent a 8–10, s ismét mást a 30–40 fős csoportok könyvtári tevékenysége. Főlegesen ambicionálni, legalábbis a könyvtár épületén belül az ennél nagyobb létszámra kiterjedő nagyrendezvényeket.

A kerületközi könyvtárak csoportos használatát ne tévesszük össze a közösségi házi funkcióval. Föltételezésünk szerint a közösségi házként működő könyvtár szerepére – megfelelő elhelyezéssel feltételek esetén –, leginkább a kétfedeles könyvtár képes; a családi könyvtár túl kicsi, a kerületközi könyvtár túl nagy hozzá. Ugyancsak saját, hivatalosan és a gyakorlat által meg nem erősített véleményünk az, hogy a közösségi házként való működést lehetővé tevő, könyvtárhoz csatolt terek nem haladhatnak meg egy bizonyos nagyságrendet (mondjuk az 500 m²-t) azon veszély nélkül, hogy a közösségi házként működő könyvtárból ne válják egy művelődési otthonba integrált könyvtár. De talán még a közösségi terek nagyságánál is döntőbb a könyvtári terekhez viszonyított arányuk: akkor is fenyeget a fejreállítás veszélye, ha a közösségi terek ugyan messze elmaradnak az 500 m²-től, de meghaladják a könyvtári terek méretét. Ezért a családi könyvtárban ugyan ösztönözni kell a csoportos használatot, de a közösségi övezet legfeljebb egy több célra hasznosítható, a könyvtári térhez a legszerveesebben kapcsolódó teremből álljon. A kerületközi könyvtár pedig olyan ponton helyezkedik el, ahol egyfelől feltételezhetően egyéb, szakosított művelődési intézmények látnak el bizonyos közösségi funkciókat, másfelől forgalmának nagyságrendje egyszerűen ellentmondásban van a közösségi házi koncepció személyes kapcsolatokat hangsúlyozó, intim működésmódjával.

Kapcsolatok

Miként más összefüggésekben már érintettük, a kerületközi könyvtárak valójában nemigen vannak közvetlen kapcsolatban a dokumentumellátás szempontjából a családi és a kétfedeles könyvtárakkal. Állományuk, mint harmadik védővonal vagy taktikai tartalék inkább a központi ellátó szolgálat közvetítésével hasznosul. Taktikai tartalék mivoltuk a hálózat központi katalógusa révén realizálódik, mivel a központi katalógus csak ezeknek a könyvtáraknak az állományát tükrözi az átkölcsönzési állományon kívül.

Viszont közvetlenül, pontosabban az ilyen-olyan telefonvonalak révén támaszkodhatnak a családi és a kétfedeles könyvtárak a kerületköziet feltáró és információs apparátusára. S támaszkodjanak is, minden álszemérem és kímélet nélkül, minthogy csakis a fokozott igénybevétel igazolhatja a nagy anyagi és személyi ráfordítással kifejlesztett műszereket.

A kerületközi könyvtárak állománya és a központi ellátó szolgálat átkölcsönzési állománya a művészi és információs érték tekintetében túlnyomórészt megegyezik. Az átkölcsönzési állomány többletét egyedül az igen-igen ritkán keresett dokumentumok jelentik, azokat, amelyeket tényleg csak egyetlen helyen érdemes tartalekolni az egész hálózat számára. Nem kell sokat foglalkozni a kerületközi könyvtárak hálózaton kívüli kapcsolataival, hiszen ezek a világ legtermészetesebb dolgai. Talán csak két megjegyzést: 1. a használói tábor mérete miatt számos olyan kérdés, igény felbukkanása várható, amely az országos szakkönyvtárak igénybevételét elengedhetetlenné teszi, 2. az országos könyvtárközi kölcsönzési rendszerben szolgáltatóként a FSZEK a Központi Könyvtáron és az átkölcsönzési anyagon kívül az ő állományukkal vesz részt.

Végül: minden kerületközi könyvtár egyben kerületi főkönyvtár, de nem minden kerületi főkönyvtár egyben kerületközi könyvtár. Jó, ha ezt agyukba vésik. Amely kerületben nem működik kerületközi könyvtár, ott a kétfedelees könyvtárak közül kell kijelölni a hálózati alközpontot, amely igazgatási és szakmai irányítási tekintetben összefogja a kerületben működő egységeket, s kapcsolódik a Központi Könyvtár hálózati és felügyeleti osztályához, ellátási tekintetben azonban a központi ellátó szolgálaton kívül szorosan támaszkodik a legközelebbi, de lazábban valamennyi kerületközi könyvtárra. Tehát a hálózat igazgatási struktúrája nem változik, s továbbra is a főváros kerületi beosztásához igazodik. A kerületi tanácsok nem vesztethetik el könyvtári partnereiket. A közigazgatási rendszert adottságként kell elfogadnunk, amelyet nem igazíthatunk a könyvtári szervezethez (bármennyire is szeretnénk olykor). Két dolog azonban változik: 1. tudomásul vesszük, hogy nem egyformák a kerületek, s ebből következően a főkönyvtárak egyre inkább eltérnek egymástól, 2. a főkönyvtárság nem ellátási szintet jelent, hanem igazgatási szakmai funkciókkal való megbízatást (más kérdés, hogy ezek az igazgatási szakmai funkciók változatlanok maradnak-e, vagy pedig indokolt lenne felülvizsgálásuk, s ebben a tekintetben is differenciálni a főkönyvtárak között; egyelőre ez nem látszik aktuálisnak). A kerületi tanácsokhoz való kapcsolódásuk miatt a főkönyvtárként működő kétfedelees és kerületközi könyvtárakban célszerű kifejleszteni a közhasznú tájékoztatás helyi szintjét.

Szép e rendszer, mégsem szabad azt képzelni, hogy a kerületközi könyvtárak az egész hálózatra kiható szolgáltató egységként vehetők figyelembe. Örülünk, ha hatásuk legalább kissé érezhető lesz a kerületükkel szomszédos kerületek könyvtárainak szolgáltatásain. Többletképeségeiket ténylegesen az őket közvetlenül használó olvasók fogják érezni és kellőképpen méltányolni.

4. A központi ellátó szolgálat

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár hálózata fejlesztési irányairól folytatott elmélkedés során egyre nyilvánvalóbbá lett az a régi könyvtári bölcsesség, hogy csakis könyvtárak szervezett együttese képes a társadalmi szükségleteknek úgy-ahogy megfelelni. Hozzátehetjük ehhez a megállapításhoz azt a követelményt is, hogy az igények-optimális kielégítéséhez, a zavartalan, hatékony és gazdaságos működéshez szükség van bizonyos központi könyvtári infrastrukturális elemekre is. Természetesen ez a bölcsesség is elszorította a felismert igazságok szomorú sorsát: mást mondanak az emberek és más cselekszenek, vagy addig mondogatják az igazságot, amíg elhiszik, hogy meg is valósult. Mindig a szánon és a szívünkön volt a hálózaton belüli összeműködés, de a vállunkon levő terheken nem könnyíthettünk vele. Valójában az önállósulási, függetlenülési tendenciák voltak jellemzőek könyvtárainkra, – mintha mindegyiket egy Kossuth Lajos vezette volna.

Mint ahogy azonban Kossuthnak is igaza volt a körülmények alakulásának bizonyos időszakaiban, úgy könyvtárosaink is helyesen jártak el a körülmények nyomása következtében, nyomták őket egyfelől a szakmai elvárások (bizony, könyörtelemek tudnak ezek is lenni), de nyomták őket – s ez ad igazából felmentést számukra –, az olvasói igények is. S mivel nem szokták meg, hogy a hátsóbb védvonalakra támaszkodjanak (ezen a szemléleti hibán viszonylag könnyen lehetett volna segíteni), maradt a másik kivezető (zsák)utca: berendezkedni az önellátásra. De támaszkodhattak-e igazán a hátsóbb védvonalakra? Kiepültek-e ezek ténylegesen? Vagy csak olyan magyar módra hoztunk létre ilyen-olyan hálózati struktúrát, ilyen-olyan központi szolgáltatásokat? Rendszer helyett quasi-rendszert? Attól félek, hogy a kialakult helyzet nemcsak a könyvtárakat túlfeljesztő könyvtárosok buzgalmának a következménye, hanem – s talán nagyobb részben – annak is, hogy nagyon is rogyantak a támaszukul szánt védművek.

Pedig a tűzvonat – és a második védvonal – korszerűsítésének döntő feltétele, hogy kellő biztosítékokat kapjanak arra nézve, bizton számíthatnak a taktikai és a stratégiai tartalék támogatására. Nemcsak döntő, de elsődleges feltétele is. Hogyan beszélhetne rá jó szívvel valaki egy könyvtárost arra, adjon fel bizonyos szolgáltatásokat, adjon le bizonyos állományrészeket, ha nem biztos afelől, hogy az ezekre irányuló igényeket is gyorsan, hatékonyan, s szükség esetén magában a lekarcsúsított könyvtár helyiségeiben ki tudja elégíteni. A könyvtár presztízse forog kockán: a könyvtárosnak az olvasó kezébe kell tudnia adni elfogadható időn belül a kért dokumentumokat akkor is, ha nem találhatók meg saját polcain. A hitelképesség elvesztése az olvasók elvesztését vonja maga után! Azt kell mondanunk, hogy a családi és a kétfedelees könyvtár létrehozásának első feltétele a taktikai, még inkább a stratégiai tartalék megeremtetése; önszélyes huszárcsínynek bizonyulhat a családositás, ha sürgősen nem gondoskodunk mindenekelőtt a stratégiai tartalék kiépítéséről és hatékony működéséről.

Fontosabbnak tartjuk a lakosság könyvtári ellátása szempontjából a központi ellátó szolgálatot (KESZ), mint a kerületközi könyvtárakat. Nemcsak azért, mert viszonylag egyszerűbb feladatnak látszik az előbbi létrehozása, mint az utóbbiaké. Akkor is azt kellene előnyben részesítenünk, ha korlátlan anyagi feltételekkel rendelkeznenék. Méghozzá azért, mert nem egyszerűen csak egy biztonságot nyújtó átkölcsonzési állományról van szó, hanem egy sor olyan szolgáltatásról, a szolgáltatások egész rendszeréről, amely beleépülve a kisebb-nagyobb könyvtárak tevékenységébe, meghatározó módon befolyásolja a közvetlen könyvtári szolgáltatások színvonalát és gazdaságosságát.

A központi szolgáltatások óriási jelentőségét már régóta felismertük. Sőt, hálózatunkon belül létre is hoztuk őket. De isten tudja miért, nem úgy működnek, ahogy mi azt elképzeltük. Talán azért, mert nem veszik őket igénybe, s berozsásod-

nak? Vagy azért nem veszik őket igénybe, mert berozsásodtak? Kétségtelen, hogy az autarkias szemléletű könyvtár nem nyúl önkéntelenül is mások keze után, s könyvtáraink csak most kezdik tudomásul venni, hogy ez a szemlélet zsákutcába vitt. Ugyanakkor központi szolgáltatásaink is nehézkesek, esetlenek, mondhatnám úgy is, nem elég agresszívek, s – talán ez a legfontosabb – „öncélúak”: nem úgy működnek, mint egy egymással összefüggő elemekből álló rendszer részei.

Mindezek tudatában a teendő könnyen körvonalazhatóan látszik: a meglévő szolgáltatásokat felül kell vizsgálni, újra kell értelmezni feladataikat, s egységes rendszerbe foglalva kell őket működtetni. Előnyös, hogy a legtöbb szolgáltatás már úgy-ahogy kialakult (lehet, hogy ez másfelől hátrányt jelent?), sőt bizonyos anyagi alapokkal is rendelkezik. Tehát a KESZ felállításakor nem a semmiből kell kiindulnunk, mégis igen gondos tervező-fejlesztő munkára van még szükség ahhoz, hogy betölthesse a stratégiai tartalék szerepét hálózatunkban.

Megítélésünk szerint a következő néhány évben elsőbbség illeti meg a KESZ-t mind a folyó költségvetés, mind a fejlesztések elosztásakor. A rendelkezésünkre álló szerény erőforrásokat a leghasznosabban ezen a területen fektethetjük be. A KESZ óriási jelentősége még azt is indokolttá teszi, hogy személyi és anyagi erőket csoportosítsunk át hozzá.

Az alábbiakban sorra vesszük, hogy milyen szolgáltatások jöhetnek számításba a KESZ elemeiként, mint amelyek szakmai szemszögből segítik a hálózat munkáját. (Tehát kizárjuk ezek köréből a gazdasági, személyzeti, munkaerőgazdálkodási szolgáltatásokat.) Különösen érdemes a KESZ és a Központi Könyvtár viszonyának tisztázása. Egyelőre ennyit: semmiképpen sem engedhető meg, hogy egy második központi könyvtár alakuljon ki azon a címen, hogy Központi Könyvtárunk sajnálatos elhelyezési körülményei között nem képes állományát az egész hálózatra való tekintettel is fejleszteni. Ugyanakkor a KESZ – különösen kifejezett formájában – a Központi Könyvtár kiszolgáló-ellátó szervezeteként is számításba veendő. Egy jól működő KESZ a központ és a hálózat egyre szorosabb egységét is szolgálja.

Átkölcsonzési állomány

Hálózatunkban már vannak előzményei egy olyan központi állomány felállításának, amely a ritkán keresett, de nagy információértékű művek gyűjtésével és tárolásával a hálózaton belüli könyvtárközi kölcsönzést szolgálná. Ha ez így nem valósult meg, ilyesfajta szerepet is vállalt a létesítendő könyvtárak számára gyűjtött állomány, s kisebb mértékben a központi duplumraktár.

Minden arra int, hogy vissza kell térnünk az eredeti koncepcióhoz. Vagyis tehermentesíteni kell könyvtárosaink lelkiismeretét és (elsősorban családi és kétfedeles) könyvtáraink polcait azoknak a műveknek a beszerzésétől, feldolgozásától, tárolásától, amelyek főként az elméleti gyűjtőköri előírások (no meg az Új Könyvek ajánlásai, no meg a könyvtárosi sznobéria és pedagógiai düh) következtében pihennek el zavartalan boldogságban könyvtári véghelyeinken. Nem rossz könyvek ezek, sőt nagyon is jók, csak éppen a használati értékük alacsony. Éppen ezért olyan nehéz megszabadulni tőlük: hátha a könyvtáros hibája, hogy nem forgatják őket sűrűbben? S ki az a könyvtáros, aki ki merné iktatni állományából őket, – ha nem kaphat százszázalékos biztosítékot arra, hogy szükség esetén másnap bármely olvasója kezébe adhatja őket.

Ugy véljük, ezek azok a könyvek, amelyeket nem az az olvasó keres, aki valami olvasnivalóért tért be a könyvtárba. Ezeket a műveket az artikulált, megfogalmazott igényekkel betérő használók kérik. Lehet, hogy nem túl gyakran, viszont akkor nagyon. Ézért nem érdemes minden könyvtárban készenlétben tartani őket, de minden könyvtárban meg kell teremteni a lehetőséget használatukhoz.

Az átkölcsonzési állományba olyan művek is beletartoznak, amelyek ugyan jelen vannak a kerületközi és a kétfedeles könyvtárakban, de a családiakban semmiképpen. A családi könyvtár rendszeresen, az előző kettő alkalmanként a kereslet megugrásakor előjegyzés helyett az átkölcsonzési állományhoz nyúl.

Az átkölcsonzési állományban elképzelhető, hogy vannak olyan művek is, amelyek megléte még a kerületközi könyvtárakban sem indokolt. (Pláne addig, amíg olyan szerény elhelyezési körülmények között működnek, mint a mostaniak.) Így számukra is biztonságot nyújtó tartalék képződik itt.

Indokoltnak tűnik az a megjegyzés, hogy ez az átkölcsonzési állomány talán szükségtelen is lenne, ha a Központi Könyvtár kibontakoztathatná gyűjteményét. Nem vagyunk azonban olyan bizonyosak afelől, hogy a Központi Könyvtár épületproblémájának megoldása után fölöslegessé válik az átkölcsonzési állomány. Ugyanis itt a példányszámokat az egész hálózat igényeit figyelembe véve kell megállapítani, s lehetséges, hogy ezek a többszempélyű példányok indokolatlanul terhelnék a Központi Könyvtár állományát. S mint tudjuk, onnan nagyon nehéz bármit is kiiktatni. Mert az átkölcsonzési állományt sem tekintjük egyszer s mindenkorra változatlanak, pontosabban csak gyarapodási változásokon átmenőnek. Ha a választékban hosszú távon sem látszik szükségesnek a selejtezés, a kereslet visszaesésével a példányszámokat feltétlenül csökkenteni szükséges. Ne feledjük: az átkölcsonzési állománynak is élő állománynak kell lennie! Egyébként a Központi Könyvtár jelenlegi gyarapítási politikájának a dilemmáját is segíthet megoldani ez a gyűjtemény: a majdani tágas terekben felállítandó prezens és kölcsönzési részleg fő beszerzési forrásává válhat.

Az átkölcsonzési állományban a könyvek mellett már az induláskor fontos szerepet kapnak a folyóiratok visszamezőleges évfolyamai, de a későbbiek folyamán talán az av-dokumentumok is. Komoly érvek szólnak a mellett, hogy a drága

videokazettákból mindjárt induláskor az egész hálózat számára álljon fel itt egy gyűjtemény, amelynek katalógusa minden egységben megjelenik, s belőle bárhova lehet kölcsönözni. Célszerű és hasznos lenne persze egy pontos gyűjtőköri szabályzat kidolgozása, ám ez pillanatnyilag aligha lehetséges. Ugyanis az átkölcsönzési állomány függvénye az előtte álló védelmi vonalak gyűjtési gyakorlatának. Kényes kérdés az átkölcsönzési állományba kerülő művek példányszámának megállapítása; megbízható irányszámokat gyakorlati tapasztalatok alapján, még inkább a központi szerzeményezés bevezetésével lehet csak kialakítani. Ezért a gyűjtést egy szerzeményezési hipotézis alapján kell megindítani, amely a visszacsatolás következtében folyamatosan módosul. Egy-két év után lehet hozzálátni a szabályzat elkészítéséhez.

Az átkölcsönzési állomány nemcsak a könyvkereskedelemből, hanem a duplumraktárból is gyarapít. Először is visszamenőlegesen, a jelenlegi duplumkészletből kezdi meg az állományépítést. (Ez egyben ítékezés a maradék duplumok fölött: ami nem kell az átkölcsönzés céljára, azt eladni vagy zúdába küldeni! — de erről majd később), s a jövőben a központi duplumraktárba beérkező anyagból előválogatási joga van. Akkor dolgozik azonban jól ő is, meg a hálózat is, ha a duplumokból egyre kevesebbet vesz át állományába, mert nincs rájuk szüksége.

A hálózat átalakulása és az átkölcsönzési állomány létrejötte megkérdőjelezi viszont a létesítendő könyvtárak állományának további gyűjtését. Egyfelől az átkölcsönzési állomány veszi át a gyűjteményjelleghez szükséges, értékes, de ritkán keresett művek gyűjtését, — a jövőben létesítendő könyvtárak számára is! Másfelől a családi könyvtárak induló állományának összeállításához elegendő az a néhány év, amikor már biztosan tudjuk, hogy hol és mikor és mekkora helyiség nyílik, s legyen türelme a könyvtárosnak is, olvasóinak is kivárni, amíg a megnyitás után néhány év alatt eléri az induló állomány a kívánt szintet. Ha pedig kétfedelű könyvtár létesítése ér bennünket, akkor van éppen elég helyiségében szorongó könyvtárunk, hogy átköltöztethessük valamelyiküket az új épületbe, s helyén családít nyissunk. A leendő családi könyvtárak leendő állományába kerülő könyvek jó részének raktározási költségeit pedig fizesse addig is a könyvkereskedelem, — mi pedig majd megvesszük tőle őket féláron.

Távolabbi feladatként felmerül a hálózat állománygyarapításának a központosítása is. Ez számos szakmai és technikai kérdést vet fel, amelyekkel most nem foglalkozhatunk részletesen. Föltételezhető, hogy az átkölcsönzési állomány beszerzéséhez lehet kötni a lebonyolítást, de az is lehetséges, hogy önálló szervezetet igényel. Addig is azonban, amíg hálózatunk az első lépéseket teszi a korszerűsítés irányába, s a kísérletezés stádiumában tart, próbaképpen a már működő és a közeljövőben megnyíló családi könyvtárak szerzeményezését központosítani kellene. Keretüket továbbra is a főkönyvtáron keresztül vásárolják el, de a beszerzési döntéseket a családi könyvtárak vezetőiből, a bibliobusz-szolgálat vezetőjéből, az átkölcsönzési állomány kezelőjéből, a KESZ vezetőjéből és a HFO munkatársából álló bizottság hozná meg. Sok hasznos tapasztalatot lehetne így szerezni az igényekhez simuló állománygyarapítási politika kialakításához.

Központi katalógus

Szorosan kapcsolódik az átkölcsönzési állományhoz a hálózati központi katalógus. Csírájának tekinthetjük a jelenleg működőt, de ahhoz, hogy beleilleszkedjék az új rendszerbe, jelentős változtatásokra szorul.

Először is funkcióját tekintve szigorúan csak arra szolgál, hogy a keresett könyvet lokalizálja a hálózatban. (Ebből következően a Központi Könyvtár állományára nem terjed ki.) Nemterhelhető a központi katalógusra olyan járulékos funkció, mint az állományépítés módszertani irányítása, a gyarapítás ellenőrzése stb. Továbbá nem feladata a központi katalógusnak, hogy a hálózatban meglévő valamennyi kiadvány valamennyi lelőhelyéről tájékoztasson, hanem csak azokról a művekről, amelyeket a családi és a kétfedeles könyvtárak minden valószínűség szerint nem szereztek be, s csak a „megbízható” lelőhelyekről, azaz azoknak a könyvtáraknak az állományáról, amelyek nagy valószínűséggel rendelkezésre is tudják bocsátani a keresett művet. Ezek pedig a kerületközi könyvtárak. Tehát a központi katalógus az ő állományuknak egy részét és az átkölcsönzési állományt tükrözi. Ugyanis teljesen szükségtelen a hálózat könyvtáraiban százával meglévő gyerekönyvek, lektűrök, efemer érdekű anyagok lelőhelyeit nagy gondossággal nyilvántartani; kidobott öncélú munka. Azon lehet gondolkodni, hogy a kerületközi könyvtárak állományaiból a címek szélesebb köre kerüljön be a központi katalógusba, mint amennyit az átkölcsönzési állomány tartalmaz (így pl. bőkezűbb válogatásban a szépirodalmi anyag stb.).

A jelenlegi központi katalógus gyűjtőkörét ennek megfelelően át kell alakítani, s visszamenőlegesen selejtezni kell a tételeket és a lelőhelyeket; ez hosszabb időt igénylő munka lesz.

Addig nem célszerű a Központi Könyvtár állományát besorolni a központi katalógusba, ameddig manuális módszerekkel dolgozunk; egyszerűbbnek látszik szükség esetén (föltételezhetően ritkán, illetve teljesen nyilvánvaló esetekben) két, illetve csak a Központi Könyvtár katalógusát konzultálni, mint a katalógusszerkesztési munkát szinte megduplázni.

A központi katalógus tehát a hálózaton belülről és a hálózaton kívülről érkező könyvtárközi kölcsönzési kérdések irányításának fő segédeszköze. A központi katalógus osztja szét a kérdéseket az átkölcsönzési állomány, a kerületközi könyvtárak és a Központi Könyvtár között. (Először a KESZ keretébe tartozó átkölcsönzési állományból igyekeznek a kérést teljesíteni; ha nincs meg itt vagy nincs bent, akkor azzal a kerületközi könyvtárral teljesíteti, amelyik a telefonmegkeresésre jelenti, hogy nincs kikölcsönözve a keresett mű, s csak végső esetben fordul a Központi Könyvtárhoz, vagyis akkor, ha a keresett mű nem szerepel a központi katalógusban, vagy ha az előbbi források mind negatív választ adtak.)

A központi katalógus a hálózaton belülről érkezett megkeresések esetében megszervezi a dokumentumok oda- és visszazállítását is; ha a dokumentum csak hálózaton kívüli forrásból szerezhető be, oda továbbítja a kérést. A hálózaton kívülről érkezett kéréseket csak továbbítja az átkölcsonzési állományhoz, a kerületközi könyvtárakhoz vagy a Központi Könyvtárhoz; a kért dokumentumok postázása már nem az ő dolga.

A könyvtárközi kölcsönzésnek ez a rendje nem zárja ki azt, hogy a hálózat bármely egysége (beleértve a családi könyvtárakat is) közvetlenül ne fordulhasson a hálózaton kívüli forrásokhoz.

Központi duplumraktár

Bármennyire jól működik is a hálózat új szerkezete, nem valószínű, hogy minden beszerzett dokumentumot elkopása miatt kell majd kivonni az állományokból. Továbbra is számolni kell azzal, hogy jó állapotban levő köteteket is fölöslegessé válnak. Korai lenne még véleményt mondani arról, hogy beválik-e vagy sem a fölösleges példányok és művek kivonásával kapcsolatos feladatok kerületenként való lebonyolítása. Annyi bizonyos, hogy a kivonási munka első szakasza mindenképpen a kerületi főkönyvtár kezében marad: a lista elkészítése az ő dolga. A jövő dönti el, hogy az országos tárolókönyvtárnak való felajánlás, a lakosság körében való árusítás, a hulladékgyűjtőnek való átadás kerületi vagy központi feladat lesz. Valószínű, hogy a jövő számára való megőrzést – ha erre egyáltalán szükség van –, központilag célszerű megoldani (a létesítendő könyvtárak számára példányok tartálékolása? más hálózatoknak való átadás?).

Tehát indokolt az elfekvő könyvek központi kórházát, pardon, raktárát továbbra is fenntartani, funkcióját és működését azonban a hálózatban lejárló változásokkal és a KESZ létrejöttével módosítani.

A központi duplumraktár nem arra való, hogy a jövőnek megőrizze a könyveket. Még arra is csak mellékesen és esetlegesen, hogy saját hálózatunkban vagy más könyvtárakban felmerülő állománygyarapítási igényeket véletlenszerűen kielégítsen. A könyvtárközi kölcsönzésnek sem lehet bázisa, hiszen a nem keresett könyvek közül éppen azok jutnak ebbe az elfekvőbe, amelyek értéküket veszítették, vagy kellő példányszámban megtalálhatók a hálózati egységekben is. Ugyanezen okból kifolyólag a jövőben létesítendő könyvtárak szempontjából is alig vehető tekintetbe. Hát akkor mi a szerepe voltaképpen? Semmi más, mint hogy átmeneti szállásul szolgáljon az ide kerülő könyveknek, mielőtt megteszik az utolsó lépést a következő célállomások egyike felé: 1. átkölcsonzési állomány, 2. házi könyvtárak (lakossági értékesítés), 3. MÉH. Az első állomás felé egyre kevesebb fog a fölöspéldányok közül továbbvándorolni, marad tehát a másik kettő, mert azért nem érdemes, ráfizetéses és ezért tilos tárolni a köteteket, hogy majd egyszer, valamelyik könyvtárnak szüksége lehet rájuk saját állományában. Azt természetesen nem zárjuk ki, hogy amíg a könyvek a duplumraktárban időznek, hálózaton belüli és kívüli könyvtárak ne igényelhesseik belőlük.

Mert a duplumraktárra két vonás jellemző: 1. az ide bekerült könyveket a tulajdonos könyvtár már leírta, selejtezte, felszámolta, tehát vagyoni jogilag nem léteznek, nincs értékük, 2. ezek a könyvek csak átmenetileg tartózkodnak itt, s egy meghatározott időtartam után el kell hagyniuk ezt az utolsó menedékhelyüket is. Tehát: a duplumraktár nem tárolókönyvtár, kapacitását nem szükséges bővíteni, hanem tökéletesen megfelel a célnak egy bizonyos szinten tartani. (Becslésünk szerint ez valahol az 50 és 100 ezer kötet között van, de közelebb az 50 ezerhez.) Van egy hallatlan előnye annak, hogy ide már nem vagyontárgyat képező könyvek kerülnek: nincs szükség semmiféle nyilvántartásra, se leltárra, se katalógusra. Bőven elegendő, ha sikerül valamilyen durva szerzői betűrendet vagy szakrendet teremteni a könyvhalmozban, de végső soron erről is le lehet mondani, hiszen sem az árusítás, sem a MÉH nem kívánja meg a rendezettséget. A fontos az: ha túlcsoordul a raktári kapacitáson a beözönlő anyag, s nem lehet eladni a lakosságnak, szívfájdalom nélkül azonnal küldendő a MÉH-nek.

Radikális megoldás lenne a központi duplumraktár megszüntetése jelenlegi állományának felszámolásával s újabb szállítmányok átvételének megtagadásával. Ez azt jelentené, hogy teljes mértékben a főkönyvtárakra hárul a hozzájuk tartozó egységekből kivont könyvek sorsáról határozni: eladni vagy a MÉH-be küldeni. (A más könyvtáraknak való felajánlás a „piac” érdektelensége miatt aligha jöhet számításba.) Ez az eljárás egy biztonsági szűrő kiiktatását jelentené, de lehetséges, mégis erre kényszerülünk: olyan sokba kerül ez a szűrő (raktár, munkabér, egyéb anyagiak), hogy kérdéses, megengedhetjük-e magunknak. Az első alternatíva ugyanis azon a feltételezésen áll vagy bukik, hogy a főkönyvtárhoz átvett anyagot a duplumraktárnak már nem kell vagyontárgyként kezelnie, tehát nem kell pontos és igen sokba kerülő nyilvántartást vezetnie róla. (Maga a nyilvántartás többé kerülne, mint a könyvek valós értéke.)

Lenne egy kompromisszumos megoldás is: a főkönyvtárak, miután a kivonni szándékozott könyveket felajánlották az OSZK-nak, az antikváriumnak, s el is adták közülük az eladhatókat, a központi duplumraktárnak kínálnak fel egy utolsó válogatási lehetőséget a MÉH előtt. Amit a duplumraktár olyan értéknek minősít akár későbbi használatra, akár eladásra, akár más könyvtár gyarapításához, amely megérdemli a nyilvántartási munkát, azt raktári kapacitásától függően átveszi. Am ebben az esetben is felső határt kell szabni a duplumraktár kapacitásának. A duplumok mennyiségét kordában kell tartani: ha más-ként nem megy, hát a MÉH segítségével.

Ahhoz, hogy hálózatunk könyvtárai fellelégezzenek, erre a három központi szolgáltatásra, s kifogástalan működésükre van szükség. Érdemes azonban megfontolni, nem lenne-e célszerű további szolgáltatásokat is hozzákapcsolni a KESZ-hez. Melyek lehetnének ezek?

Ide lehetne kapcsolni a mozgókönyvtári ellátást, a bibliobuszokat és raktárakat. Ez azért lenne előnyös, mert a bibliobuszok számára valóban a családi könyvtár típusának megfelelő állományt kellene csak szerzeményezni, s az ezt meghaladó igényeket az átkölcsönzési állományból lehetne kielégíteni. (Az a benyomásunk, hogy most a bibliobusz raktárban hasonló túlszerzeményezési jelek mutatkoznak, mint agyonzsúfolt kis könyvtárainkban.) Viszont nem lenne helyes a KESZ-re bízni a házhozkötöttek ellátását, mert számukra az a fontos, hogy élő kapcsolatuk legyen lakóövezetük könyvtárával. Az ehhez szükséges járművet a KESZ-hez is lehetne rendelni, de jobb helyen látszik egy egységes járműparkot üzemeltetni a gazdasági főosztály kezelésében.

Az igaz, hogy a Központi Könyvtár és a hálózat számára egyaránt szolgáltató a kapcsolatszervezési és propaganda osztály, de – a kiadványoktól eltekintve – fő haszonélvezője mégis a hálózat. Ezért a különféle szolgáltatások és tevékenységek előmozdítása végett talán előnyös lenne a propagandamunkát a KESZ keretébe illeszteni. (A nyomda és a kötetzet viszont mindenképpen a gazdasági főosztály szervezetében hagyandó; ezt szakmai, munkaszervezési, üzemgazdasági-pénzügyi szempontok egyaránt indokolják.)

Érdeemes lenne azonban megvizsgálni, lehetséges lenne-e a KESZ keretében egy központi tájékoztatási-bibliográfiai részleget működtetni. A részlegre kettős feladat várna: egyrészt gondoskodnia kellene a hálózat egységei számára arról a bibliográfiai feltáró apparátusról, amelyet más központi ügynökségektől nem, vagy csak késve, vagy nem elég célirányított formában kaphatnak meg, másrészt átvehetné azoknak a tájékoztatási kéréseknek a megválaszolását, amelyeket helyben csak hosszabb utánjárással, több napos munkával tudnának megválaszolni. Ehhez a tájékoztatási-bibliográfiai részleghez lehetne kapcsolni a közhasznú információs szolgálatot is. Nyilvánvaló, hogy bibliográfiai osztályunk jelen formájában, szervezetében, feladataival nem képes ennek a követelménynek megfelelni, de elképzelhető, hogy a szükséges módosítások végrehajtása után (pl. a zenei bibliográfiát átvehetné a zenei gyűjtemény, a nem kifejezetten profilunkba vágó bibliográfiai feladásával munkakapacitás szabadulhatna fel) vállalhatná ezt a szerepkört. Szóba jöhetne persze az a megoldás is, hogy a Központi Könyvtár olvasószolgálatához fussanak be az említett tájékoztatási kérdések: ez esetben is szükség van azonban a bibliográfiai osztály átprofilozására, illetve a központi olvasószolgálat megerősítésére.

Vitán felül áll, hogy a KESZ nem létezhet megfelelő műszaki bázis nélkül. Ez elképzelhető önálló részleg formájában (talán a későbbiekben) vagy az egyes szolgáltatásokhoz rendelt technikai berendezésekkel (talán az első időszakban). Mint említettük, egyelőre nem tartjuk indokoltnak a KESZ önálló járműparkjának kifejlesztését (voltaképpen a két bibliobusz műszaki üzemeltetése is a gazdasági főosztály dolga), s nagy hiba lenne idecsatolni a nyomdát és a kötetzetet. De feltétlenül meg kell teremteni a reprográfiai és a távközlési bázist. (Gondoljunk csak a folyóiratok visszamenőleges évfolyamaiból kért cikkmásolatokra! – hiszen sem a családi, sem a kétfedelű könyvtárak nem őrzik meg a periodikumokat, s a – remélhetőleg – sűrű könyvtárközi kölcsönzési forgalomra.) Felmerülhet a hangzó anyag központi másolólaboratóriumának a szükségessége (ez a szolgáltatás most meglehetősen megterheli könyvtárainkat, s a használat ügyis csak néhány nap múlva kapja kézhez a másolatot), mint ahogy egy központi mikrofilmlaboratóriumé is. S távlatilag (közeltávon?) nem kerülhető el a számítástechnikai berendezések beszerzése sem.

A számítástechnika hálózati szintű alkalmazása azonban új feladatokat állít a KESZ elé. Ha sikerülne megteremteni a műszaki alapokat, lehetségessé válna a KESZ-hez irányítani a hálózat megrendeléseit, s ezek alapján operatíván összehangolni valamennyi védővonal állománygyarapítását. Ugyanakkor gépesíteni lehetne a katalógusmunkát, ki lehetne fejleszteni a tájékoztatási adatbázisokat, s egyáltalán: le lehetne hozni az égből a rózsaszínű báránnyelűket a rögös valóságba.

Végezetül még egy kérdést kell érintenünk a KESZ kapcsán (bármennyire szép is lett volna a rózsaszínű felhőkkel befejezni a fejlesztési irányokról szóló eszmefuttatást), ez pedig a KESZ helye a FSZEK szervezetében. Kézenfekvő megoldás lenne a KESZ-t a hálózati és felügyeleti osztály keretében megszervezni, – mégsem ezt javasoljuk. A tapasztalatok szerint nem szerencsés egy kutatási, fejlesztési, módszertani, szakfelügyeleti feladatokat ellátó részleget ellátási-szolgáltatási feladatokkal megbízni, mert ezt megsínyli a feladatok egyik vagy másik vagy mindkét csoportja. Helyette inkább egy új szervezeti egységet kívánatos létrehozni az elsőként felsorolt három szolgáltatás-kezdeményből, s egy későbbi időpontban megfontolási tárgyává tenni, hogy célszerű-e hozzácsatolni a mozgókönyvtári, a propaganda, a tájékoztatási-bibliográfiai funkciókat.

Illelnek még a KESZ elhelyezéséről is szót ejteni, annál is inkább, mert minél később kezdi meg működését, annál nehezebb lesz a dolga, a hálózat korszerűsítése szempontjából pedig tényleg nem halasztható tovább létrehozása. Egyelőre azokat a helyiségeket vehetjük számításba, amelyek a KESZ-csírákat máris befogadják (pinceraktárak, létesítendő könyvtárak raktára, a központi katalógus szobája), de a diákokthoz megszerzésével talán lehetőség nyílik bizonyos átcsoportosításokra is. Az ideális megoldás az volna, ha egyetlen épületben sikerülne elhelyezni valamennyi KESZ-szolgáltatást. Egyelőre talán a pesti erzsébeti mozihelyiség jöhet számításba, mint bázis, ahová – némi átalakítás után –, betelepíthető a KESZ-főhadiszállás, s bele kell nyugodnunk abba, hogy szerte a városban további telephelyek is lesznek. A jövő azonban szép: tervezett szolgáltató épületünk telke a Baross utcában még üres, és talán nem orozza el senki az orrunk elől.

Felhasznált irodalom

- Ainley, Patricia – Totterdell, Barry: Az állomány másfajta elrendezése a közművelődési könyvtárban. Új megoldások. Tömörítvény. Bp. 1984. OSZK–KMK, FSZEK, 61 p.
- Arató Antal: Főlöszleges könyvek a közművelődési könyvtárakban. = Könyvtári Figyelő, 1986. 2. sz. 139–157. p.
- Arató Antal: Könyvkiemelések – olvasószolgálati rugalmasság. = Könyvtáros, 1978. 1. sz. 26–27. p.
- Arató Antal: Az állománykivonás kérdései a közművelődési könyvtárakban. – Könyvtári Figyelő, 1986. 4. sz. 395–404. p.
- Bartos Éva: Mi érdekli az olvasót? = Könyvtáros, 1980. 9. sz. 507–509. p.
- Benkőné Bartha Ilona: A fővárosi gyermekkönyvtárak új gyűjtőköri elvei. = Könyvtáros, 1977. 7. sz. 403–404. p.
- Cholnoky Győző: A fővárosi tanácsi könyvtárhálózat távlati fejlesztése. = Könyvtári Figyelő, 1972. 5. sz. 467–482. p.
- Gereben Ferenc: A könyvtárhasználati szokások változásai a közművelődési könyvtárakban. = Könyvtári Figyelő, 1986. 1. sz. 13–30. p.
- Az IFLA irányelvei közművelődési könyvtárak számára. Bp. 1987. MKE, OSZK–KMK, FSZEK. 90 p.
- Katsányi Sándor: A hármas tagolású könyvtár. Korszakos újítás vagy elhibázott kísérlet? = Könyvtári Figyelő, 1984. 6. sz. 633–636. p.
- Király Lászlóné–Szőke Tiborné: A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár hálózatának fejlődése 1970–1975. = A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár évkönyve XVII. 1974–1976. Bp. 1979. 112–137. p.
- Király Lászlóné–Szőke Tiborné: Hogyan tovább? Fejlesztési tervek a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár hálózatában. = Könyvtári Figyelő, 1978. 4. sz. 390–409. p.
- Kiss Jenő: Szakkönyvtár-e a szakrészleg? = Könyvtári Figyelő, 1983. 2. sz. 161–166. p.
- Kiss Jenő: Tribliothek? = Könyvtári Figyelő, 1984. 6. sz. 637–643. p.
- Mándy Gábor: Általános részleg, kérdés-polc, funkciók. = Könyvtáros, 1976. 7. sz. 387–388. p.
- Maruszi József: Ujmódi könyvkiválasztó övezet a József Attila lakótelep könyvtárában. = Könyvtáros, 1986. 5. sz. 287–289. p.
- Németh Mária–Sz. Richlich Ilona: Könyvtárközi kölcsönzés a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár hálózatában. = Könyvtáros, 1978. 4. sz. 214–215. p.
- Overington, M. A.: A szakrészleges általános nyilvános könyvtár. „The subject departmentalized library” c. műve alapján a kivonatot készítette Zircz Péter. Bp. 1971. OSZK–KMK. 46 p.
- Pápayné Kemenczey Judit: Gyermekkönyvtáraink helyzete. = Könyvtári Figyelő, 1986. 3. sz. 239–259. p.
- Sz. Richlich Ilona: A budapesti kerületi könyvtárak új gyűjtőköri elvei. = Könyvtáros, 1977. 5. sz. 271–272. p.
- Sz. Richlich Ilona: Új gyűjtőköri szabályzatok a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár hálózatában. = A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár évkönyve XVIII. 1977–1978. Bp. 1981. 134–139. p.
- Tyroler Gyula: Könyvtárunk fejlesztésének távlati terve. = A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár évkönyve XI. 1963. Bp. 1964. 70–76. p.
- Urbán László: Ellenpontok a könyvtárépítés témájára. = Könyvtáros, 1986. 2. sz. 72–78. p., 3. sz. 124–132. p., 4. sz. 199–204. p., 5. sz. 260–267. p.
- Vargha Balázs: A betűrend diadala és nyomorúsága. = Könyvtáros, 1977. 8. sz. 466–469. p.

Papp István

Some problems of organization, supply, and service have risen within the network of the Szabó Ervin Municipal Library during the last years. A new framework of library policy is to be shaped as well, as a new conception of development based upon former results. Financial means are limited, so the library is forced to realize readers' supply by degrees, according to users' needs. Stocks both in district libraries and their branches should be built up and presented according to users' wishes. It is essential to establish a central supplying service which guarantees to meet readers' needs not fulfilled in local libraries.

KÉPZÉS ÉS TOVÁBBKÉPZÉS A FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁRBAN

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár oktatási, képzési és továbbképzési tevékenységéről átfogó elemzés a FSZEK 1968-69. évi évkönyvében jelent meg utóljára. Az azóta eltelt időszakban a könyvtár strukturális változásával is összefüggő személyzeti munka, a másfajta oktatási, képzési és továbbképzési célok és feladatok indokolják azt a szándékunkat, hogy az évkönyv hátsó oldalain ismét jelentkezünk. Nem az elmúlt időszakról adunk számot, mert megtettük azt éves jelentéseinkben. Úgy gondoltuk, az újabb tervidőszak elején szükséges felmérni jelenlegi helyzetünket, eredményeinket, folyamatban lévő, még elvégzendő feladatainkat, tapasztalatainkat, problémáinkat azért is, hogy reális célokat tűzhessünk magunk elé. Mindezt pedig nem tehetjük meg anélkül, hogy képet ne adnánk az oktatás, a képzés és továbbképzés helyzetéről 1985-ben. A számbavétele a konfliktust okozó kérdések sorával kezdjük.

Vajon meddig tudja egy munkahely vállalni dolgozói alapképzését anélkül, hogy ez a munka rovására menjen? Hogyan, hány ember számára lehet emellett azt a lehetőséget megadni, hogy szervezett formában képezzék tovább magukat? Lehet-e tartósan úgy dolgozni egy intézményben, - ahol a szolgáltatások köre egyre differenciáltabb - hogy tudomásul vesszük az ismeretek erkölcsi kopását, vagy rábízunk a könyvtárosra, hogy kevés szabadidejében készüljön fel napi munkájára? Mit lehet tenni, ha a felsőfokon képzettek jelentős része egyszakos könyvtáros: ha nem tanul vagy nem tanult meg egy idegen nyelvet sem?

Naponta felmerülő kérdések, amelyekre nincs megfelelő válasz. E pillanatban döntéseinket két dolog határozza meg:

- 1.) Hol tudjuk továbbképezetni munkatársainkat?
- 2.) Kiket tudunk továbbképzésre küldeni?

Az ismeretekkel lépést tartó specializáló tanfolyamok túlnyomó részét a KMK szervezi, az újabb képesítési fokozatot adó kiegészítő képzést a tanszékek. Keressük a megfelelő válaszokat, mert a káderutánpótlás kiválasztását és felkészítését csak a jó színvonalú folyamatos továbbképzés biztosítása mellett tudjuk felelősen végezni.

A helyzetet ezért a valóságnak megfelelően próbáltuk elemezni, nem aszerint, amilyennek véljük vagy reméljük. Sorra vettük a kérdésekre adható válaszokat, természetesen könyvtárunk helyzetének tükrében.

A központi könyvtárban a vezető beosztású dolgozók 94,4 %-a rendelkezik felsőfokú, illetve 77,7 %-a szakmai végzettséggel. A tudományos munkatársaknál ez az arány 100 %, illetve 76,2 %: Az egyéb beosztású munkatársak 52,7 %-a végzett felsőfokú intézményben, 34,7 % könyvtár szakon, 29,1 %-uk középfokú, 9,7 %-uk alacsonyabb fokú képzést szerzett.

A kerületi hálózatban valamennyi vezető beosztásban lévő munkatársunknak felsőfokú iskolai végzettsége van. A beosztott könyvtárosok 59,5 %-a rendelkezik felsőfokú, 38,6 %-a középfokú végzettséggel. Szakmai végzettség szempontjából: a vezető beosztású dolgozók 84,6 %-ának, a beosztott könyvtárosok 43,7 %-ának van felsőfokú végzettsége, ez az összes könyvtáros 48,7 %-a. Az országos arány így alakult 1984-ben: Hétezer főfoglalkozású könyvtáros közül 12,5 % rendelkezik egyetemi szakvégzettséggel, 32 % főiskolaival, 27,5 % könyvtárkezelő, illetve középfokú szakvégzettségű, 28 %-ának pedig nincs szakvégzettsége.

A könyvtárban 472 szakalkalmazott státusz van, a vizsgált időszakban (1985) 427 munkatárs dolgozott ilyen minőségben. A kívánatos végzettség szerinti igény: 280 felsőfokú, 104 középfokú, és 95 képesítés nélküli munkatárs. A ténylegesen dolgozók végzettsége: 280 felsőfokú, 71 középfokú, 76 képesítés nélküli. A számok alapján úgy tűnhet, hogy a felsőfokú végzettség nincs probléma, csak a középfokon végzettek és a képesítés nélküliek hiányoznak. Ez azonban csak látszólagos.

Az adatok - egy állapotot rögzítve - nem fedik a teljes foglalkoztatottság biztosításának gondjait. A felsőfokú képzettségűek egy része ugyanis csak addig marad nálunk, míg kivárja, megtalálja a számára megfelelő helyet. Az általunk tanított dolgozók körében is elég magas a fluktuáció. 1980-85 között pl. 57-en léptek ki, 16-an tanulmányaik folytatása közben, 10-en a végzés évében, 18-an a diplomaszerezést követő 3 éven belül kerestek más munkahelyet. Szándékukon nem változtatott az sem, hogy a tanulmányi szerződésben foglaltaknak megfelelően visszafizettettük a költségek jelentős részét. A munkaerőellátásban számolnunk kell a hiányzó GYES-en lévőkkel is. Káderutánpótlási tervünk szerint a VII. ötéves tervidőszakban 25 olyan vezető munkatárs, illetve főmunkatárs megy nyugdíjba, akiknek helyét egyetemet végzett szakemberekkel kell betölteni. Az utánpótlásnál számításba jövő könyvtárosok közül 17-nek nincs egyetemi végzettsége.

Ha összevetjük a végzettségi mutatókat a könyvtári és információs intézményi munkakörök képesítési követelményei c.

útmutatóval, az is nyilvánvalóvá válik, hogy az összetétel sem megfelelő. Általában nincs probléma a kisebb könyvtárakban, és a hagyományos közművelődési feladatok ellátásánál. Az új feladatok (fonotéka, artotéka, szakrészlegek, kettős funkciójú gyermekkönyvtárak) ellátására azonban nincs, illetve nagyon hiányos a szakterületnek megfelelő végzettségű munkatársi gárda. A 280 felsőfokú képesítésű szakalkalmazott közül több mint 100-an egyszakos könyvtárosok, vagy könyvtár-pedagógia szakosak. (Ezen a szakágon végzők száma növekedni fog.) A többiek magyar-könyvtár, történelem-könyvtár vagy magyar-történelem szakon végeztek, és csak néhány ének-zene tanárral vagy természettudományi szakon végzett büszkélkedhetünk. Ugyanakkor van földrajzi, néprajzi, biológiai, művészeti szakrészlegünk, egymás után nyíltak a kettős funkciójú gyermekkönyvtárak. Nem kell hangsúlyozni, hogy egy szakrészleg - a szakterületet alaposan ismerő könyvtáros nélkül - nem tud megfelelni feladatának.

Évek óta szinte egyáltalán nem tudunk az egyetem nappali tagozatán végző könyvtárost alkalmazni. Az ELTE nappali könyvtár szakán évenként 6-10 hallgató kezd meg tanulmányait. (1986-ban 8 főt vettek fel.) Közülük is kevesen maradnak a pályán, és fehér holló az, aki közművelődési könyvtárban helyezkedik el. Ez ideig nem volt főiskolai nappali képzés Budapesten (idén megindult, 10 hallgatót vettek fel), a vidéken végzők pedig a kezdő diplomásoknak adható alacsony bérből nem tudnak a fővárosban megélni. (Az utóbbi négy évben mindössze öt ilyen munkatársat sikerült alkalmaznunk.)

Nincs más választási lehetőségünk, mint hogy magunk képeztessük munkatársainkat. Könyvtárunkban a munka melletti tanulás már régóta nemcsak az egyéni érdeklődés, ambíció megnyilvánulása, a könyvtár kvalifikációs követelményei éppoly meghatározóak.

Az egyetemi levelező képzés megszűnt, oktatási rendszerünk egyetlen "nyitott kapuján" a könyvtár kiegészítő szak "keskeny útja" járható. Ez több szempontból is hiba. A munkakörök betöltéséhez szükséges egyetemi végzettséget nagy kerülők után érik el munkatársaink. Az sem előnyös számukra - s az intézmény érdekeivel is ellentétes - ha újra és újra ugyanazt tanulják, jóllehet magasabb fokon.

Néha a vezetők szemlélete is akadály. Többségük rágaszkodik ahhoz, hogy könyvtár szakra küldjük a jelentkezőket, attól félve, ha mást tanulnak, esetleg odébbállnak. Holott, ha felnőtt ember tanulásra adja a fejét, az ritkán jár alapvető pályamódosítással, legfeljebb érdeklődési köre speciális, amit ki kellene használnunk. Az is igaz, hogy ha van jelölt, aki nem könyvtár szakra jelentkezik, akkor azt a képző intézmény utasítja el, mondván, hogy nem az adott területen dolgozik.

Adott a lehetőség, hogy külső szakembereket alkalmazzunk, csak hogy ez részben (jelentkező hiányában) nehéz, másrészt gyakran méltánytalan is az egyébként alkalmas, esetleg több éves, évtizedes hálózati tapasztalattal rendelkező "hazaiakkal" szemben. Alig hihető, hogy ez egyedül a mi könyvtárunk problémája. A megoldást, - hogy más területen tanulhassanak az arra alkalmasak, - az oktatási rend korrigálásának szorgalmazásával, a könyvtárügynek kell megkeresnie.

Mára szinte kizárólagos lehetőségünk - mivel a vidéki tanulás nehézségeit csak kevesen tudják vállalni - a SZOT Központi Iskolában a könyvtár-pedagógia szak azok számára, akiket alkalmasnak ítélnék továbbtanulásra.

A középfokú szakemberképzés intézményes csatornája, a gimnáziumi fakultáció, gyakorlatilag nem jelent munkaerőforrást számunkra. A könyvtári munkát választókat 10 hónapos könyvtárkezelői tanfolyamon képezzük könyvtárkezelővé.

Idén ötödik alkalommal indult az a tanfolyam, amelyre saját dolgozóinkon kívül más intézmények munkatársainak is helyet biztosítottunk. Sikerült lelkes oktatói gárdát összegyűjteni egyetemet végzett kollégáink köréből, akik szakmailag jól felkészítik a hallgatókat. Ezt az országosan is elismert vizsgaeredmények bizonyítják. A szakmai tudással nincs is baj, de az általános műveltség hiányai, a magatartás, a készség, a hivatástudat fogyatékoságai nehezen küszöbölhetők ki. Amikor felsőfokú oktatási intézményben továbbtanulásra javasoljuk azokat, akik a tanfolyamon jól megfelelték, a felvételi vizsgákon többségük sikertelenül szerepel. (Jóllehet eredményességük érdekében évekig a felsőfokú végzettségű KISZ-tagok előkészítőt tartottak történelemből és magyarból azok részére, akik megkapták az intézetvezetés támogatását továbbtanulásukhoz. Ez azonban érdektelenség miatt megszűnt.)

Azok a fiatal munkatársaink, akik csak néhány hónapja dolgoznak könyvtárunkban, és a középfokú tanfolyamunkra még nem iskolázhatók *be* *al* *ap* *fo* *k* *ü* *könyvtárkezelői* tanfolyamon vesznek részt, amelyet minden év tavaszán indítunk. Ez a képzési forma általában 25-30 órás, de tapasztalataink szerint hasznos, hiszen egyben a 200 órás tanfolyamnak is előkészítője. A résztvevők száma egy-egy alkalommal 10-15 fő, s valamennyi saját dolgozónk.

Továbbképzés

Mindannyian tudjuk, hogy a szakmai fejlődéssel lépést kell tartani, hiába van az oklevél, ha tíz, tizenöt vagy húsz évvel ezelőtti ismeretszintet rögzít. Az egykor megszerzett tudás avulása bizonytalanná tesz, elriaszt a kezdeményezéstől, a kockázatvállalástól. Nagy baj, ha hiányzik a rendszeres önképzés, továbbképzés. Lépést kell tartani a szakmai változásokkal, és fel kell készülni az olvasók magas színvonalú tájékoztatására. A permanens művelődés tehát objektív szükséglet, egyben alapvető érdekünk. Nap, mint nap kiderül, hogy erre a munkaidőben nincs lehetőség, különösen akkor nincs, ha nem biztosítunk szervezett kereteket. Tervszerű továbbképzési rendszer kellene, ez azonban a túlterheltség, a könyvtárak nyitvatartási ideje, stb. miatt nehezen valósítható meg. Jó célt szolgálnak és nagyon népszerűek a KMK-tanfolyamok, ezek közül is elsősorban a "nagyformátumúak", mint a gyermekkönyvtárosi és a zenei könyvtárosi tanfolyam. Sokan szívesen vennének részt az olvasószolgá-

latosoknak szervezett tanfolyamokon, és szinte tömeges az érdeklődés az új dokumentumleírási és besorolási szabványok elsajátítását célzó tanfolyamok iránt. A KMK-tanfolyamokra azonban csak korlátozott számban küldhetünk hallgatót, és természetesen mindig azokat, akiknek munkájához közvetlenül kell az adott képzés. (A KMK 25-30 fővel indítja tanfolyamait. A FSZEK-ből 1-3 főt tudnak fogadni egy-egy olyan tanfolyamra, amelyre szívesen küldenénk akár 20-25 munkatársat is.) Egy-két esetben meg tudtuk tenni, hogy átvettünk kész tanfolyamokat, azok sikeresek voltak.

Első ízben 1983. tavaszán indítottunk intézményen belül *vezetői továbbképző* tanfolyamot, amit 1984 tavaszán megisméltünk. A hallgatók vezetéseméleti ismeretek mellett előadásokat hallgattak a könyvtárvezetés feladatairól és problémáiról, a könyvtárak teendőiről. Ezen a továbbképzésen együttesen 43 munkatársunk vett részt. Egybehangzó véleményük szerint az előadásokat és gyakorlati foglalkozásokat hasznosnak, az egész tanfolyamot sikeresnek értékelték. Két-három éven belül újra szeretnénk indítani ezt a továbbképzési formát, felhasználva mind a saját véleményünket, mind az eddigi hallgatók véleményét és tapasztalatait.

Évenként, a pártszervezettel együttműködve, valamennyi dolgozónk részére *egy-egy előadást* szervezünk, melynek témáit a dolgozók konferenciákon vitatják meg. Átfogó aktuális társadalmi, politikai kérdésekről esik szó, mint pl.: A tudomány-politika időszerű kérdései, Egyházpolitikánk jelenlegi helyzete, a A XIII. kongresszus kultúrpolitikai állásfoglalásai stb.

1985. őszén felsőfokú képesítésű munkatársaink számára *szemináriumot* szerveztünk aktuális könyvtárpolitikai kérdésekről. Ez a fórum folyamatossá válhat, ha sikerül a résztvevőket aktivizálni.

A fentieknek kívül ezen belüli tanfolyamokra és továbbképzésekre is sort kerítünk. Több ízben szerveztünk tanfolyamot munkatársainknak az *új bibliográfiai leírás* elsajátítására.

A *tájékoztató könyvtárosok a társadalomtudományi szolgáltatásokról* és az *egyes tudományterületek információs szolgáltatásairól* hallgathattak előadásokat. A zenei könyvtárosoknak a zenei dokumentumok szabványainak megismerésére szervezünk rendszeresen továbbképzéseket. Ezek a célirányos tanfolyamok általában sikeresek, hasznosságukat pedig az is alátámasztja, hogy nélkülük csak néhány munkatársunk számára biztosíthatnánk az eredményesebb szakmai tevékenységhez szükséges, tanfolyami formában elsajátítható ismereteket. A tananyagok elmélyítése érdekében tapasztalatcsere-látogatásokat szervezünk. Célunk, hogy a külső tanfolyamokat végző munkatársaink a tematikának megfelelő gyakorlatot is tanulmányozhassák egy-egy megyei vagy városi könyvtárban. Az említett továbbképzéseken esetenként 25 fő vesz részt.

Nagy gondot jelent a nyelvtudás hiánya. Aki nem kezdett el időben és intenzíven nyelvet tanulni, az később nagyon nehezen pótolja a mulasztottakat. Belső tanfolyamokkal kísérletezünk éveken át. Kezdetben a TIT-en keresztül próbálkoztunk, de oly nagyfokú a lemorzsolódás, hogy azok, akik kitarítottak, nem tudták a költségeket fedezni. Később saját munkatársaink vállalták el a tanítást, az óradíjat az intézmény fizette, sajnos személyi problémák miatt átmenetileg erről is le kellett mondani. Részben lehetőség híján, részben a magas költségek miatt kevés könyvtárost tudtunk intenzív nyelvtanfolyamra küldeni, elsősorban azokat, akiknek munkájukhoz nélkülözhetetlen legalább egy idegen nyelv tudása. Reményeinket növeleli, hogy az Állami Gorkij Könyvtár vállalta a könyvtárosok nyelvoktatását, a feltételek is kedvezőnek látszanak, a tényleges eredmények csak egy-két éven belül derülnek ki. (Jelenleg három munkatársunk tanul így nyelvet.) Bízunk benne, hogy ily módon növekedhet a külföldi tanulmányutakra pályázó kollégáink száma.

A *csak könyvtárszakon végzett* munkatársainknak a történelem témakörben kétéves továbbképzést szervezünk a KMK-val közösen, 1986. szeptemberétől. A későbbiekben más tudományterületekre is sort kerítünk, ha erre érdeklődés lesz.

Terveinkben szerepel, hogy a *számítógépes* alapismeretek elsajátítására is tanfolyamot szervezünk, amely főkönyvtáranként egy-két munkatársat érintene. A leendő hallgatók közül az arra legalkalmasabb hat-tíz fő, további képzésben vehet részt. Ők lesznek azok a munkatársak, akik a könyvtár előtt álló számítógépesítési munkákban tevékenyen is részt vesznek.

Néhányszor kísérletet tettünk arra, hogy a dolgozók igényei alapján szervezzünk továbbképzést, az azonban nem volt eredményes, mert nagyon szórt az érdeklődés. Meggyőződésünk, hogy a szakmai tervekben kellene kinőni a továbbképzési terveknek. Jelenleg ez felemás módon történik. Az oktatási tervet júliusban készítjük el az oktatási évre, így gyakorlatilag a kínálatot mi határozzuk meg (hiszen az egységek év végén gondolják alaposan végig következő évi tervüket), és a költségvetést mi készítjük. Ebből pedig konfliktusok születnek. Azt tartjuk járható útnak, ha a szakmai terület jelenti be igényeit: a szervezést, az ütemezést, a költségek biztosítását bízzák az arra kijelölt osztályra.

A jövőben tehát még inkább a szakmai fejlődésre figyelemmel kell a speciális továbbképzést szervezni és az abban eredményesen résztvevők anyagi és erkölcsi megbecsülését biztosítani.

Irodalom

- Katsányi Sándor: Továbbképzésünk gondjai - Könyvtári Figyelő, 1984. 5. sz. 453-463. p.
Katsányi Sándor: A továbbképzés rendszerének továbbfejlesztése. - Könyvtáros, 1984. 7. sz. 380-385. p.
Urosevic Danilo: A közművelődési könyvtári munkakörökben dolgozók képzettsége. - Könyvtáros, 1984. 3. sz. 124-129. p.
Tóth Gyula: A főiskolai könyvtárosképzés megújítása. - Könyvtári Figyelő, 1984. 5. sz. 464-476. p.

Bertalan Béla - Gujgiczter Imréné

JEGYZET

- ¹ Kutas Gizella - H. Drechsler Ágnes: A könyvtárosképzés a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban. - A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Évkönyve. XIV. kötet, 1968-1969.

A survey of librarians' distribution by qualification. Forms of training and postgradual training within and outside of the library. One of the problems of our recent practice is that staff members are trained at the university or at college while having a full-time job at the same time. It's an important task to develop forms of extension training, too.

**AZ „ISMERKEDJ A FELNŐTTEK SZÉPIRODALMÁVAL”
ELNEVEZÉSŰ ÁLLOMÁNYRÉSZ ELEMZŐ VIZSGÁLATA
A KÖBÁNYAI GYERMEKKÖNYVTÁRBAN**

A tervszerű állományépítés fontos eleme az ismétlődő állományelemzés, amely megmutatja a szerzeményezési munka eredményességét. Az állomány összetételének és a forgalom alakulásának összevetéséből kialakult kép jelzi bizonyos állományrészek kihasználtságát is, vagy túlzott kihasználtság esetén a bővítés szükségességét. Ilyen esetben a szóban forgó állományrész mélyebb vizsgálatával értékelhető egy-egy könyv létjogosultsága az állományban.

A gyermekkönyvtárakban az első állományelemzések (az 50-es évek vége) óta az állományalakítás lényeges szempontjainak tekintik, hogy a könyvállomány nagysága legyen arányos az olvasók számával, minél gazdagabb legyen a kínálat, valamint esztétikus könyvek kerüljenek a gyermekolvasók kezébe.

A gyermekkönyvek mennyiségi és minőségi gyarapodása indokolta a differenciáltabb igényeknek megfelelő szolgáltatás: tematikus elrendezését. Az új témacsoportok között szerepelt az „Ismerkedj a felnőttek szépirodalmával” (továbbiakban „S” állomány) elnevezésű, serdülők számára gyűjtött könyvanyag. Pedagógiai célja, hogy a serdülőket színvonalas irodalommal lássuk el és átvezessük a klasszikus szépirodalom területére. Ez a gyakorlatban számos problémát okozott, elsősorban a szerzeményezés területén. A fenti elvek alapján – központi ajánlójegyzékek segítségével – összeállított könyvanyagról több ízben kiderült, hogy nagyobb része nem felel meg az adott olvasói korosztály (a 12–14 évesek) igényeinek, más része viszont a náluk fiatalabb korosztály tagjainál is érdeklődésre tartott számot. Ezt tükrözték azok az újabb jegyzékek, amelyek bővíteni igyekeztek az ide sorolandó művek számát, továbbá ezekkel párhuzamosan jelentek meg a kivonási átjelzetelési útmutatók. A korrekciók ellenére számos gyermekkönyvtárban erősen felduzzasztott, mégis kihasználatlan maradt ez az állományrész.

A FSZEK X. kerületi kőbányai főkönyvtárának gyermekrészlegében az S állomány elemzésének szükségességét hasonló problémák indokolták, nevezetesen:

- Az eredetileg önálló gyermekkönyvtár 1975-től – mikor a Pataki Művelődési Központba költözött – gyermekrészlegé vált.
- Az S állományrész forgalma évek óta alacsony volt, amit a bontott statisztikák számadatai mutattak ki.
- Gondot okozott az állományrész nagysága és elhelyezése a többi szépirodalmi témacsoport mellett.

A vizsgálat elvégzésének az is feltétele, hogy rendelkezünk az állomány egészének alakítására vonatkozó szempontokkal, azaz jó gyűjtőkori szabállyal. Elvünk az, hogy gyermekrészlegenként koordináljuk a szépirodalom szerzeményezését a felnőtt részleggel, kerüljük a párhuzamos beszerzést, ahol lehet. Így az S állományban nélkülözhető műveket a felnőttkönyvtár rendel meg több példányban, ugyanakkor ifjúsági művekből csak a gyermekrészleg vásárol. Párhuzamos beszerzés olyan esetben fordul elő, amikor pedagógiai célunk, hogy a gyermekkönyvtárban is polcon legyen a könyv, kínáljuk, ajánljuk az olvasónak, pl. Jókai és Mikszáth egyes műveit.

Mivel a helyi állományalakítási kérdéseket sem lehet csupán önmagukban szemlélni, újra áttekintettük hálózati szinten az S állomány történetére, szerepére vonatkozó ismert adatokat, változásokat. Kontrollként kiválasztottunk egy hasonló helyzetű gyermekrészleget, a FSZEK kelenföldi főkönyvtárának gyermekrészlegét és összehasonlító adatokat kértünk tőlük. Elemzésünk kiterjedt az állományra, a forgalomra és a használók körére is. Módszerében azonban két ponton eltért az ismert állományelemzésektől:

- A könyvkiadás adatait nem vette figyelembe.
- Minden S állományba tartozó mű forgalmát az összes kölcsönzési nap vonatkozásában rögzítette.

Az állományelemzés végső célja az volt, hogy feleletet adjunk arra, szükség van-e könyvtárunkban az S állományra, mit gyűjtünk ebből a témakörből, és hogyan helyezzük el anyagát olvasóink számára.

Az S állomány történetének vázlatos áttekintése

A FSZEK gyermekkönyvtáraiban a 60-as évektől – párhuzamosan az önálló gyermekkönyvtárak létesítésével – fejlesztették ki a „Válogatás a felnőttek szépirodalmából” elnevezésű könyvcsoportot. Nagysága az 1963-as állományelemzések alapján a gyermekkönyvtárak anyagának 8–10 %-a. /1.

A könyvkiadás fejlődése növelte a beszerezhető művek számát, bővült a választék, ezért szükségessé vált a szerzeményezés határozott szempontjainak megfogalmazása. Az 1976-os címjegyzékben megfogalmazott cél a korábbi időkre is érvényes volt: „Célunk a választék bővítése egyrészt a serdülő ifjúság spontán igényeinek, másrészt az iskolai irodalomtanítás objektív szükségleteinek figyelembevételével. Az olvasmányanyag kiválasztásakor különleges figyelmet szenteltünk annak a ténynek, hogy a serdülőkorban levő fiatalok különböző olvasási korszakban vannak és különböző olvasótípusokhoz tartoznak. Lényeges figyelembe venni továbbá az olvasó gyermekek egyéniségét, valamint az olvasmányok nehézségi szintjét is”. /2.

Az 1970-ben kiadott címjegyzék azt tükrözi, hogy a könyvkiadás kínálata nem volt megfelelő a serdülőknek adható szépirodalom terén, ezért komoly klasszikus irodalommal, szovjet háborús regényekkel, az akkori magyar irodalom nívós és kétértékű alkotásaival gazdagították a választható művek számát. /3.

Az 1976-os állományelemzőkorszak a módszertani osztály munkatársai már fölülvizsgálták a korábbi ajánlásokat, és a hálózati felmérések alapján egyes művek kivonására vagy más témába történő átsorolására tettek javaslatot. Új listát állítottak össze az állományrész anyagának kiegészítésére. A kivonásra javasolt művek között szerepelt például L. Andrejev: Gyermekkorom, Donáth Blanka: Lányok könyve, R. Graves: Jézus király, Kemény Zsigmond: Zord idők, Th. Mann: Lotte Weimarban című műve. Az S állomány kiegészítésére ajánlott művek csoportjában számos olyan akadt, amely nem valós olvasói igények miatt került oda. Rákerült a listára például Andrzejewski Hamu és gyémánt, Eötvös József A karthausi, Ibsen Peer Gynt, Vercors A tenger csendje című műve, némely író összes művét válogatás nélkül ajánlották. (például: Turgenyev, Dickens). 1979-ben, a Nemzetközi Gyermekévben látott napvilágot az az új ajánlójegyzék, amely már külsejében is méltó volt tartalmához. /3. Ez szintén a teljes anyagot kívánta felsorolni, így alapja lehetett az ugyanabban az évben megjelent, belső használatra szánt törzsanyagjegyzéknek. Megjelentetésüket az 1979-es állománykihelyezés módosítása tette indokolttá. Az új jegyzék szerint megszüntek a témacsoportok, a regények, a felnőtt könyvtárak elrendezéséhez hasonlóan a szerzők betűrendjében kerültek a polcra. Az összevonás alól csupán az „Ismerkedj a felnőttek szépirodalmával” – állományrész volt kivétel. A megismert tények alapján a következő problémákat látom az S állomány létevel, funkciójával kapcsolatban:

- Keletkezése az önálló gyermekkönyvtárak létrehozása előtti időkre tehető, de koncepciójának kialakítása és általános elterjedtsége a 60-as évektől jellemző. Függetlenül a gyermekkönyvtár helyzetétől, hogy ti. részlegről, fiókról, felnőtt könyvtár mellett működő vagy attól távoleső önálló gyermekkönyvtárról van-e szó, viszonylag egységes összetételű állományrészt alakítottak ki mindenütt.
- Az S állomány műfaj tekintetében keresztezte a többi szépirodalmi könyvcsoportot. A regények mellett eposzok (Homérosz: Iliász, Odüsszeia), egyes költők verseskötetei (Jeszenyin válogatott versei), klasszikus színművek (Shakespeare, Ibsen művei), az ún. „felnőtt” mesék (a „Népek meséi” kitalakú sorozata, Aizóposz) sorolódtak ide.
- Minden olyan téma előfordulhat benne, amely az ifjúsági regényekre jellemző: fantasztikus, életrajzi, kalandos, történelmi gyermekéletről szóló.
- Az „Ismerkedj a felnőttek szépirodalmával” címszó alatt összegyűjtött könyvek egy feltételezett olvasói réteg számára, feltételezett pedagógiai cél érdekében kerültek egy csoportba. A gyakorlatban kevés kísérlet történt annak ellenőrzésére, vajon megfelel-e az adott korosztálynak és célnak ez a könyvanyag. /5.
- A társadalmi változásokkal összefüggésben erőteljesen megváltozott a gyermekek helyzete hazánkban. Változott érdeklődésük tartalma, magatartásuk a kultúra valódi értékeivel és átermékeivel szemben. Ellenállók a direkt irányítással szemben, ugyanakkor nagy a tömegkommunikációs befolyásoltságuk. A téma kutatása meghaladja egy állományelemző felmérés kereteit, ugyanakkor a gyakorlati munkához igen nagy szükség lenne a serdülők világáról, értékrendjéről hűségeen informáló, átfogó képre.

Az 1982-es forgalomelemzés

1982-ben a forgalomról egész évben részletes, bontott statisztikát vezettünk. Ez kiterjedt mind az ismeretterjesztő, mind a szépirodalmi állománycsoportokra. Év végén összevetettük a forgalom és az állomány adatait.

- Az állomány aránya 1982. december 31-én:
szépirodalom:	56,5%
ismeretterjesztő:	43,5%

(A táblázatokban használt rövidítések a következő csoportokat jelölik: K = képeskönyvek, M = mesék, R = regények, V = versek, Sz = színdarabok, S = serdülők irodalma.)

– A szépirodalmi állománycsoportok adatai 1982. december 31-én:

összes szépirodalom	K, M	%	R (-S)	%	V, SZ	%	S	%	
14 230	100%	4388	30,8	6849	48,2	1652	11,6	1341	9,4

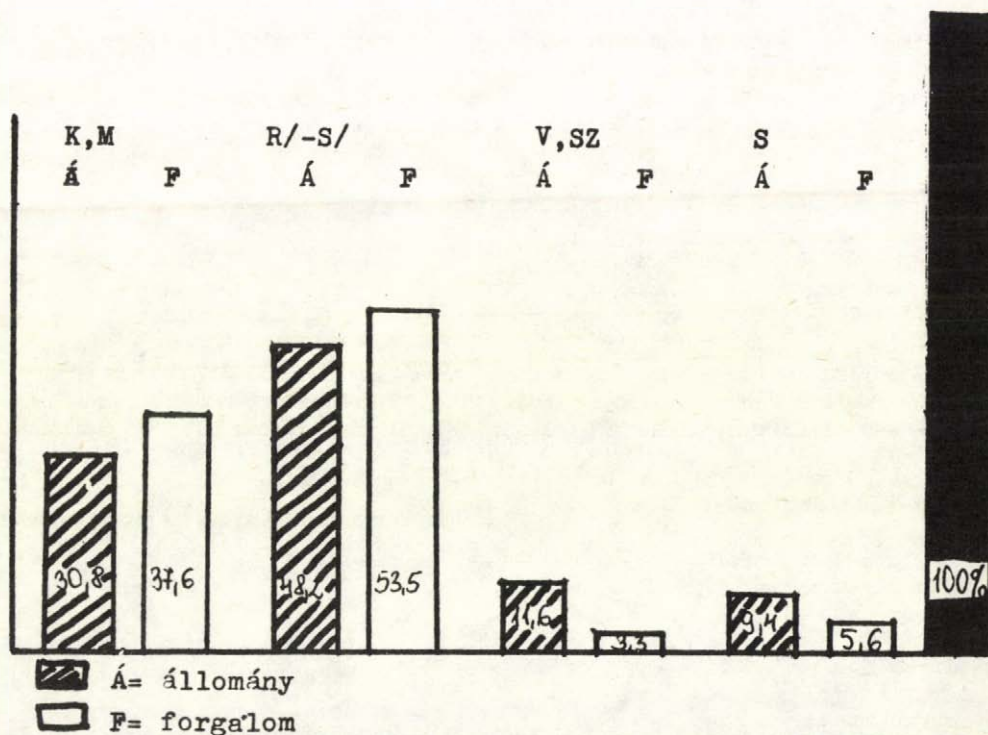
– a forgalom adatai 1982. december 31-én:

szépirodalom:	67,5%
ismeretterjesztő:	32,5%

– A szépirodalmi állománycsoportok forgalmi adatai 1982. december 31-én:

összes szépirodalom	K, M	%	R (-S)	%	V, SZ	%	S	%	
25 722	100 %	9664	37,6	13 760	53,5	845	3,3	1453	5,6

A számokkal kifejezett arányokat jobban érzékelteti az grafikon, amelyen az első oszlopok mindig azt mutatják, hogy az adott állományrész hány százaléka a szépirodalmi állománynak, a második oszlop azt, hogy az adott állományrész forgalma hány százaléka a szépirodalmi állományrész forgalmának.

Két állományegységénél (V, SZ és S) azt tapasztaltuk, hogy az állomány összetételében magasabb százalékot mutat, mint a forgalomban. A versek és színművek mai olvasottságának mértéke indokolja ezt az arányt. Az S állomány esetén azonban annál furcsább a kialakult kép, mivel a többi ifjúsági regénynek magas a kihasználtsága.

Olvasószolgálati tájékoztató munkánk során megfigyeltük, hogy a gyerekeket zavarja a két regénycsoport párhuzamos elhelyezése, a betűrend újrakezdődése. Az a magyarázat, hogy az S csoport nagyobbaknak való, komolyabb irodalmat tartalmaz, nem elégítette ki olvasóinkat. Annál kevésbé, mert azt tapasztalták, hogy pl. a könnyed, humoros Wodehouse műveit is onnan emeljük le. Végképp értetlenül álltak a tény előtt, hogy Jókai, Mikszáth, Móra egyes művei az R-ben, mások az S-ben találhatóak.

Egyéni böngészések során inkább választottak könyvet onnan, ahol már találtak izgalmas, érdekes olvasmányokat. A felnőtt szépirodalmi válogatás anyaga ritkán kínált a spontán olvasói választásokhoz, lehetőséget, a könyvtáros ajánlókészségét viszont alaposan próbára tette.

Emiatt 1983-ban átvizsgáltuk az „Ismerkedj a felnőttek szépirodalmával” csoport könyvanyagát, és kísérletképpen módosítottuk a könyvek elhelyezését is. Az állományrész megtisztításakor három csoportba soroltuk a könyveket:

1. Az állomány rendeltetésének megfelelő tartalmú művek.
2. Évek óta nem kölcsönzött művek, illetve kötetek. Ezeket részben duplumosítottuk, részben átadtuk a felnőtt részlegnek.
3. Az avult és selejt könyvek. Ilyenek elvéve maradtak fenn a folyamatos állománygondozási munkálatok során.

Az S állomány 450 kötettel csökkent. A kivont kötetek teljes jegyzéke helyett példaként mutatjuk be az alábbi listát:

- Bondarev: Égő hó – 2. kiad. – Bp.: Európa, 1976.
Brjancev: Vékony jégén – Bp.: Zrínyi, 1966.
Capek, K.: A szenvedelmes kertész. – Bp.: Bratislava: Natura–Madách, 1972.
Csehov: Anna a férje nyakán. – 6. kiad. – Bp.: Európa, 1976.
France: Crainquebille és más elbeszélések. – Bp.: Szépirod. Kvk., 1954.
„Felszállottak a sikoltások” Ibéria – Bp.: Kosmosz, 1974.
Frank, L.: Jézus tanítványai – 3. kiad. – Bp.: Európa, 1976.
Gábor A., Gelléri Andor E., Nagy L. válogatott írásai. – Bp.: Szépirod. Kvk. 1962.
Gárdonyi: Dávidkáné. – Bp.: Szépirod. Kvk., 1962.
Gerencsér M.: Hátsóváros. – Bp.: Móra, 1958.
Georgijevszkaja: A kis Tarasz – Bp.: Magvető, 1961.
Hogas: Egyedül (elb.) – Bukarest: Ifj. Kvk., 1969.
Illés Béla: Anekdoták könyve. – Bp.: Szépirod. Kvk., 1959.
    Honfoglalás. – 3. kiad. – Bp.: Szépirod. Kvk. 1965.
    Szküpetárok. – Bp.: Szikra, 1948.
Kalila és Dimna. Klasszikus arab mesék – Bp.: Európa, 1978.
Karikás Frigyes: A jártas ember és más elb. – 2. kiad. – Bp.: Kossuth, 1978.
Korolenko: A vak muzsikus. – Bp.: Európa, 1971.
Kosztjenko: Ez történt az ifjú gárdával – Bp.: Zrínyi, 1965.
Mann, Th.: A Buddenbrook-ház. – 7. kiad. – Bp.: Európa, 1975.
Muszrepov: Ketten a tűzvonalban. – 2. kiad. – Bp.: Kossuth, 1976.
Panova: Utitársak. – Bp.: Európa, 1967.
Passuth: Aranykőben fáznak az istenek. – 3. kiad. – Bp.: Szépirod. Kvk. 1969.
    Ravennában temették Rómát. – Bp.: Móra, 1963.
Saint-Exupéry: Éjszakai repülés. – Bp.: Európa, 1966.
Solohov: A hazáért harcoltak. – 2. kiad. – Bp.: Zrínyi, 1979.
Szimonov: Nappalok és éjszakák. 6. kiad. – Bp.: Európa, 1975.
    Nem születünk katonának. – Bp.: –Uzgorod: Európa–Kárpáti Kvk., 1977.
Thackeray: A hiúság vására. – Bp.: Európa, 1965.
Tolsztoj, L.: Hadzi Murat. – Bp.: Révai Kvk., 1949.
Valdés: Egy chilei fogoly naplója. – Bp.: Kossuth, 1976.
Zalka Máté: Doberdó. – Bp.: Móra, 1979.
Zweig, S.: Csillagórák. – Bp.: Gondolat, 1970.

Az 1984-es bővített állományelemzés

A) Az adatgyűjtés szempontjai

Az állományelemzés célja, vagyis annak megállapítása, hogy az S állomány összetétele, nagyságrendje mennyiben felel meg az olvasók igényeinek, a könyvtár pedagógiai célkitűzéseinek – meghatározta az adatgyűjtés szempontjait. Ezek a következők voltak:

1. Az állomány összetétele, arányai 1984-ben. (Az S állomány megtisztításán kívül az is változásokat eredményezett, hogy 1983-ban leltároztunk, s a hiányokat leírtuk.)

2. Figyeltük, hogy hányféle művet, milyen példányszámban kölcsönöztek az olvasók ebből az állományrészből. Egész évben minden kölcsönzési napon regisztráltuk a művek adatait, a kölcsönzők számát, korát.

3. Jelöltük a felnőtttrészlegről átkért, illetve önállóan választott regényeket. Alkalmanként megkérdeztük, kinek a részére kölcsönzik a könyvet.

4. Kontrolladatokat kértünk a hasonló helyzetű és nagyságrendű XI. főkönyvtár gyermekrészlegetől az 1984. évre vonatkozóan:

- A gyermekrészleg állománya; a szépirodalom százalékos aránya; az S állomány nagysága;
- A beiratkozott olvasók száma, a kölcsönzési esetek és az egész évben kölcsönzött kötetek száma, a szépirodalom százalékos aránya, az S állomány forgalma.
- A 7–8. osztályos gyermekolvasók száma.

Az összevetésre azért is szükség volt, mivel hálózati átlagok az utóbbi 15 évről nincsenek birtokunkban.

B) Az S állomány helye a könyvtárban (általános adatok)

1. Az állomány

A régebbi állományelemzések adatai szerint az állomány főcsoportjainak, ezen belül az S állománynak az aránya a következőképpen alakult: /6.

év	szépirodalom %	ismerettetjesztő %	S %
1958	87,6	12,4	1
1968	61,9	38,1	7,2
1970	60,2	39,8	8

Az 1970-ben készült hálózati szintű állományelemzés dokumentációjában a legmagasabb arányt az 1. sz. gyermekkönyvtár adatai között találtuk. Itt az összállomány (26 241 kötet) 9,9 százaléka tartozott az S csoportba (2485 kötet), ami a szépirodalmon belül 16,7 százalékot jelentett. (Igaz, az önálló gyermekkönyvtárak túlkoros olvasókat is elláttak.)

Az 1984-ben vizsgált két könyvtár állományának arányai:

kv.	összes állomány	szépirodalom	%	S	% egész áll.	% szépirodalom
X. gyr.	24 160	13 076	54,1	973	4	7,5
XI. gyr.	35 461	18 321	51,6	2497	7	13,6

A fenti adatokat összevetve megállapíthatjuk, hogy a kőbányai gyermekrészleg S állomány mennyiségében a 60-as évek elejének szintjén áll, a kelenföldi gyermekrészleg S anyaga az 1968-as hálózati átlaghoz közelít.

A mai állapotokra vonatkozó töredékes adataink azt mutatják, hogy a hálózati átlaghoz a XI. kerületi gyermekrészleg áll közel, a X. kerületi gyermekrészleg állománya jóval az átlag alatt maradt. A mennyiség önmagában nem jellemzi az állomány minőségét és szerepét sem. Feltétlenül figyelembe kell venni az olvasók számát, összetételét és a forgalom adatait is.

2. Az olvasók száma, összetétele

Mivel az „Ismerkedj a felnőttek szépirodalmával”-csoportot a 13–15 éves gyermekolvasók számára hozták létre, így ők az S állomány potenciális olvasói. Az olvasók száma (1984. december 31-én):

kv.	össz. beir. olvasó	%	felsőt. olvasó	%	7–8. oszt. olvasó	% össz. olvasó
X. gyr.	2780	100	1370	49	581	20,9
XI. gyr.	2275	100	1107	54,9	608	26,7

Az érintett korosztály könyvtárunkban 581 olvasó, a kontrollkönyvtárban 608, az eltérés minimális. (Igaz, hogy az összes olvasóhoz viszonyítva Kelenföldön 6 százalékkal magasabb az arányuk.)

Az állomány adatait az olvasókéi megállapíthatjuk melléhelyezve hogy a kőbányai gyermekrészlegben 581 potenciális olvasóra 973 kötet felnőtt szépirodalom jut, vagyis átlag 1,6 kötet, a kelenföldi gyermekrészlegben 608 olvasóra 2497 kötet S-könyv, olvasónként 4,1 kötet.

Az állományról és az olvasókról alkotott képünkhöz a forgalom adatai adják meg a kulcsot, azt hogy az olvasók milyen mértékben olvasták a számukra összeállított könyvcsoport műveit.

3. A forgalom általános jellemzői: az S állomány forgalma

kv.	összes kölcsön- zött kötet	szép- irodalom	%	S-kötet	% összes kötet	% szépirodalom
X. gyr.	42 717	26 257	61	2163	5,0	8,2
XI. gyr.	40 709	25 234	62	2385	5,8	9,4

Az 1970-es felmérésben az S állomány forgalmának hálózati átlaga 5,2, a szépirodalom forgalmáé 58,2 volt. (Az olvasók összetételéről nem tudunk.)

Kölcsönzési esetek 1984-ben:

kv.	összes kölcsön- zési eset	%	S-kölcsönzési esetek	%
X. gyr.	15 469	100	2102	13,5
XI. gyr.	14 404	100	2273	15,7

Az első táblázatból leolvashatjuk, hogy a szépirodalom és az ismeretterjesztő irodalom aránya a kölcsönzésben megegyezik a két könyvtárban (61, illetve 62 százalék szépirodalom, 39, illetve 38 százalék ismeretterjesztő irodalom.) Az S állomány kölcsönzési eseteinek száma 171-gyel, a kölcsönzött kötetek száma 222-vel több volt a kelenföldi részlegben.

Az állomány, az olvasók és a forgalom adataiból megállapíthatjuk:

- A potenciális olvasók száma kis eltérést mutat (X.: 581, XI.: 608), szinte azonosnak tekinthető. Az egy (13–15 éves) olvasóra jutó S jelzésű kötet a X. gyermekrészlegben 1,6, a XI. gyermekrészlegben 4,1.
- Az S állomány nagysága a kelenföldi könyvtárban két és félszerese a kőbányai gyermekrészleg állományának, ugyanakkor az állományrész forgási sebessége majdnem fordított arányt mutat.

X. gyr.: $\frac{2163 \text{ kölcsönzött kötet}}{973 \text{ kötet állomány}} = 2,2 \text{ forgási sebesség}$

XI. gyr.: $\frac{2385 \text{ kölcsönzött kötet}}{2497 \text{ kötet állomány}} = 0,9 \text{ forgási sebesség}$

(Ha feltételezzük, hogy van olyan könyv, amit többször kölcsönöztek, akkor „holtanyag”-nak is kell lennie. A részletes állományelemzésnél ezt kíséreltük meg feltárni.)

– Az S állomány kihasználtsága a következőképpen alakult: a) az egész állomány vonatkozásában; b) a szépirodalmon belül

(Á = állomány, F = forgalom)

kv.	Á	F	Á	F
X. gyr.	4%	5 %	7,5%	8,2%
XI. gyr.	7%	5,8%	13,6%	9,4%

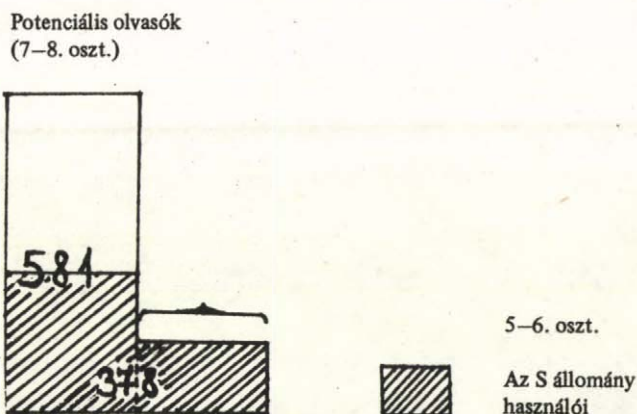
a) Részletes állományelemzés

A részletes állományelemzés tartalmazza a kőbányai gyermekrészleg S állományára vonatkozó összes olvasói, forgalmi és állományi adatot.

1. Az olvasók,

1984-ben 378 gyermekolvasónk összesen 2102 esetben kölcsönzött az „Ismerkedj a felnőttek szépirodalmával” csoportból, illetve a felnőttkönyvtári szépirodalomból.

Életkor szerint a kölcsönzők 67 százaléka volt 7–8. osztályos, tehát az 581 potenciális olvasóból 253-an éltek a lehetőséggel (43%). A többi kölcsönző az 5–6. osztályosok közül került ki, ezek száma 125 volt.

Egy kölcsönző gyerekre (a 378-ból) az év során átlag 5,5 kölcsönzési alkalom jutott, amikor S jelzésű könyvet vitt el.

2. Az „Ismerkedj a felnőttek szépirodalmával” csoport helye a szépirodalomban

Megisméltük az 1982-ben végzett forgalomelemzést, a szépirodalmi állománycsoportok statisztikáját egész évben végeztük. Megfigyelésünk középpontjában az állomány és a forgalom viszonyának változása állt.

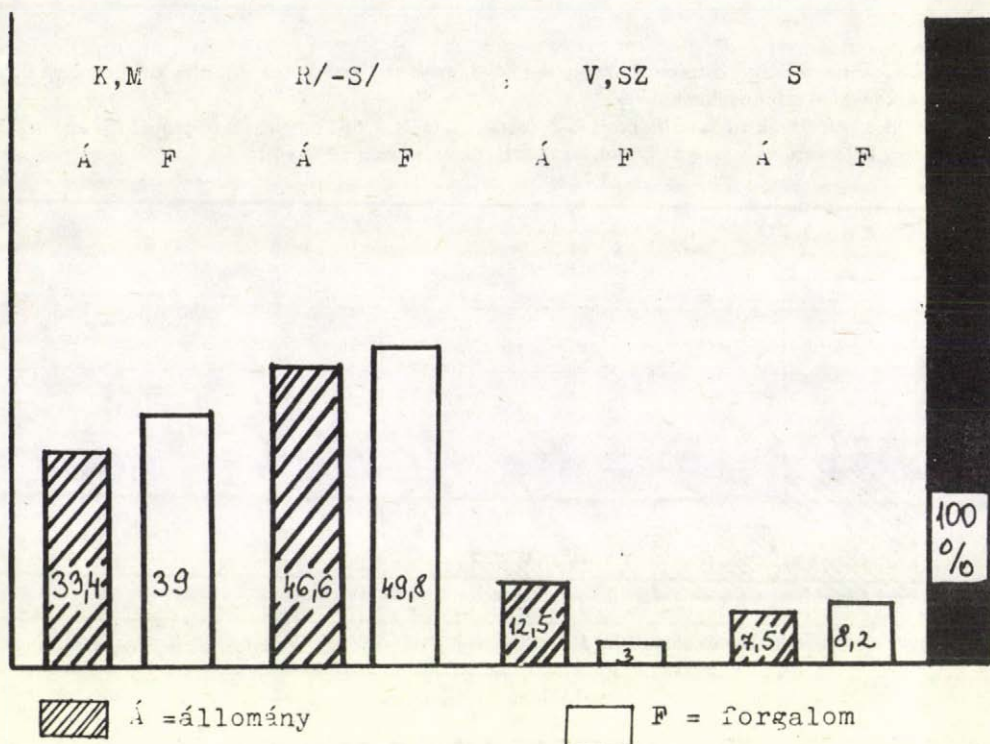
- A szépirodalmi csoport megoszlása állományrészek szerint:

összes szépirodalom	K,M	R (-S)	V, SZ	S
13 076	4367	6100	1636	973
100%	33,4%	46,6%	12,5%	7,5%

- Kölcsönzési adatok állományrészek szerint:

összes szépirodalom	K,M	R (-S)	V, SZ	S
26 257	10 236	13 082	776	2163
100%	39%	49,8%	3,0%	8,2%

A grafikonos ábrázolás a két táblázat adatainak egymás mellé állításával mutatja az állománycsoportok részesedését az állományból, illetve a forgalomból. (Vö. 1982-es táblázat!)

Az 1982-es adatokkal összehasonlítva azt látjuk, hogy az S irodalom vonatkozásában az állomány és forgalom aránya pozitívan változott. A kisebb és alaposan megválogatott könyvcsoport az új kihelyezésben jobban forgott a szépirodalom belül: 5,6-ról 8,2 százalékra nőtt kölcsönzési aránya.

3. Az állomány összetétele, egyes művek forgalma

Az S állomány 1984-ben 389 műből állt, átlag 2,5 példányban. (Az 1976-os hálózati átlag 200–500 mű, átlag két példány.)

A kölcsönzésben 290 mű átlag 6,4-szer forgott a gyermekkönyvtár S állományából: 98 mű átlag 1,5 forgási sebességgel a felnőtt részleg szépirodalmából.

A „holt anyagban” 99 mű szerepel, átlag 2,5 példányban (152 kötet). Az állományrész nagyságához képest ez a szám magasnak tűnik, e könyveket tovább fogjuk figyelni.

Az alábbi felsorolás rendeződve a kölcsönzési esetek száma, tehát a művek kedveltségi sorrendje. Mellette feltüntetjük a példányszámot és a forgási sebességet is.

Sor- szám	Szerző + cím	kölcs. eset	pld. szám	forg. seb.
1.	Asimov: Alapítvány. 2. kiad. Bp. Kozmosz, 1971.	55	6	9,1
2.	Szamos: Kántor a nagyvárosban. 5. kiad. Bp. Zrínyi, 1983.	44	5	8,8
3.	Szabó M: Abigél. 4. kiad. Bp. Szépirod. Kvk. 1982.	41	7	5,8
4.	Dumas: Monte Cristo grófja. Bukarest, 1976. Kriterion	38	5	7,6
5.	Asimov: Második alapítvány. 2. kiad. Bp. Kozmosz, 1982.	37	5	7,4
6.	Asimov: Alapítvány és Birodalom. 2. kiad. Bp. Kozmosz, 1982.	33	6	5,5
7.	London: Az éneklő kutya. 5. kiad. Bp. Móra, 1983.	29	7	4,1
8.	Durell: Rokonom Rosy. 2. kiad. Bp. Európa, 1983.	28	6	4,6
9.	London: A vadon szava. 2. kiad. Bp. Móra, 1982.	27	7	3,8
10.	Jókai: A névtelen vár. Bp.: Szépirod. Kvk. 1962.	25	2	12,5
11.	Fazekas: Ötig ráérünk. Bp. Móra, 1983.	25	5	5,0
12.	Lem: Az Úr hangja. Bp. Kozmosz, 1980.	25	4	6,2
13.	Brontë, Ch.: Jane Eyre (=A lowoodi árva). Bp. Európa, 1984.	25	8	3,1
14.	Twain: Megszelíditem a kerékpárt. Bp. Európa, 1980	24	4	6,0
15.	Jókai: Rab Ráby. Bp. Szépirod. Kvk. 1981.	24	4	6,0
16.	Fekete Gy.: Az első csók. Bp. Kozmosz 1980.	22	4	5,5
17.	Jókai: Szegény gazdagok. Bp. Szépirod. Kvk. 1983.	21	6	3,5
18.	Rideg: Indul a bakterház. Bp. Szépirod. Kvk. 1982.	20	1	20,0
19.	Jókai: Kárpáthy Zoltán. Bp. Szépirod. Kvk. 1979.	20	3	6,6
20.	Szerelmek (antológia).	19	2	9,5
21.	Spielberg: Harmadik típusú találkozások. Bp. Kozmosz	19	3	6,3
22.	Hugo: A nevető ember. 5. kiad. Bp. Európa, 1975.	18	2	9,0
23.	Lamb: Shakespeare-mesék. 5. kiad. Bp. Móra. 1983.	18	4	4,5
24.	Virtanen: A karácsonyfalopás. Bp. Móra, 1983.	18	4	4,5
25.	Clarke: A város és a csillagok. Bp. Kozmosz, 1979.	17	3	5,6
26.	Jókai: A cigánybáró. Bp. Szépirod. Kvk. 1967.	17	3	5,6
27.	A háromnyakú palack titka (antológia). Kolozsvár Dacia, 1972.	16	4	4,0
28.	Milne: Micsoda négy nap. Bp. Európa. 1982.	16	2	8,0
29.	Janikovszky: A lemez két oldala. Bp. Kossuth, 1978.	15	3	5,0
30.	Kästner: Az eltűnt miniatűr. Bp. Európa, 1976.	15	4	3,7
31.	Zimecki: Vakáció a kenguruk szigetén. Bp. Móra, 1984.	15	7	3,7
32.	Dumas: Húsz év múlva. 2. kiad. Bp. Európa, 1970.	14	3	4,6
33.	Jókai: Egy magyar nábob. 3. kiad. Bp. Móra, 1982.	13	4	3,2
34.	Jókai: Fekete gyémántok. Bp. Móra, 1977.	13	5	2,6
35.	Jókai: Gazdag-szegények. 3. kiad. Bp. Szépirod. Kvk., 1982.	13	5	2,6
36.	G.Szabó J.: Most boldog vagy? Bp. Kozmosz, 1977.	13	2	6,5
37.	Dániel A.: Az együttes. Bp. Móra, 1983.	12	3	4,0
38.	Jerome: Három ember egy csónakban. Bp. Európa, 1972.	12	3	4,0
39.	Kertsész: Úttörő asszonyok. Gondolat, 1979.	12	3	4,0
40.	Nöstlinger: Órarend randevúval. Bp. Móra, 1984.	12	4	3,0

Sor- szám	Szerző + cím	kölcs. eset	pld. szám	forg. seb.
41.	Bruyn: Trisztán és Izolda. Bp. Gondolat, 1979.	11	3	3,6
42.	A hazudós lány (antológia). Bp. Móra, 1974.	11	2	5,5
43.	Kertész: A tábornok lánya. Bp. Móra, 1978.	11	3	3,6
44.	Mikszáth: A fekete város. Bp. Szépirod. Kvk., 1973.	11	4	2,7
45.	Székely É.: Sírni csak a győztesnek szabad. Bp. Magvető, 1981.	11	4	2,7
46.	Tímár: Nevető lexikon. Bp. Gondolat, 1974.	11	1	11,0
47.	Twain: Egy jenki Arthur király udvarában. 2. kiad. Bp. Európa, 1981.	11	3	3,6
48.	Zelinova: Este nem jövök. Bratislava-Bp. Madách-Móra, 1974.	11	3	3,6
49.	Fekete: Ballagó idő. Bp. Móra, 1970.	10	4	2,5
50.	Jankovich: Világverő Mátyás király. 3. kiad. Bp. Szépirod. Kvk., 1971.	10	6	1,6
51.	Karinthy Frigyes: Én és Énke. Bp. Móra, 1981.	10	3	3,3
52.	London: Martin Eden. Bp. Kossuth, 1977.	10	2	5,0
53.	Melville: Moby Dick, a fehér bálna. 2. kiad. Bp. Móra 1982.	10	3	3,3
54.	Szerb: A Pendragon-Legenda. 8. kiad. Bp. Magvető, 1977.	10	2	5,0
55.	Twain: A lóvátett város. Bp. Európa, 1973.	10	4	2,5
56.	Jókai: Kelet királynéja. Bp. Szépirod. Kvk. 1983.	9	2	2,5
57.	Jókai: Óceánia. Bp. Kozmosz, 1974.	9	4	2,2
58.	Jókai: A tengerszemű hölgy. Bp. Helikon, 1983.	9	4	2,2
59.	Mikszáth: Új Zrinyiász. 2. kiad. Bp. Szépirod. Kvk. 1981.	9	5	1,8
60.	Puskin: A kapitány lánya. Bp. Szépirod. Kvk. 1967.	9	2	4,5
61.	Thomas: Rebeka lányai. Bp. Móra 1980.	9	4	2,2
62.	Bulicsov: Az utolsó háború. 2. kiad. Bp. Kossuth, 1978.	8	2	4,0
63.	Dumas: A három testőr. Bukarest, Kritérion, 1984.	8	1	8,0
64.	Durell: Családom és egyéb állatfajták. 2. kiad. Bp. Európa, 1983.	8	3	2,6
65.	Fekete I.: Csi és más elbeszélések. Bp. Móra, 1974.	8	1	8,0
66.	Mikszáth: Beszterce ostroma. Bp. Szépirod. Kvk. 1985.	8	5	1,6
67.	Mikszáth: Különös házasság. Bp. Szépirod. Kvk. 1982.	8	3	2,6
68.	Tolsztoj A.: Garin mérnök hiperboloidja. Bp. Magvető, 1980.	8	2	4,0
69.	Cervantes: Don Quijote. Bp. Móra, 1977.	7	1	7,0
70.	Fekete I.: Barangolások. Bp. Móra, 1968.	7	3	2,3
71.	Fekete I.: Kődös utak. Bp. Szépirod. Kvk. 1977.	7	2	3,5
72.	Gyurcsik: Az elkallódott levél. Bp. Móra, 1979.	7	1	7,0
73.	Jarre: Leányszemmel. Bp. Kozmosz 1977.	7	2	3,5
74.	Knight: Sam Small csodálatos élete. Bp. Móra, 1978.	7	2	3,5
75.	Kőszegi: Szerelmes Orsikám. Bp. Móra, 1985.	7	5	1,4
76.	Lazar: Tizennyolc évesen. Bukarest, Albatrosz, 1973.	7	1	7,0
77.	London: A beszélő kutya. Bp. Atheneum, é.n.	7	1	7,0
78.	Nevetni a vesztesnek is szabad (antológia). Bp. Sportprop. Váll. 1983.	7	2	3,5
79.	Fekete I.: Őszi vásár. Bp. Magvető, 1962.	6	2	3,0
80.	Hašek: Svejk. Bp. Kozmosz, 1977.	6	1	6,0
81.	Ilf-Petrov: Elsőpró egyéniség. Bp. Európa, 1981.	6	3	2,0
82.	Móricz: Árvácska. 4. kiad. Bp. Szépirod. Kvk. 1982.	6	2	3,0
83.	Nagy L.: Képtelen természetrajz. 4. kiad. Bp. Szépirod. Kvk. 1985.	6	2	3,0
84.	Rejtő: Pizkos Fred, a kapitány. 5. kiad. Bp. Magvető	6	2	3,0
85.	Wodehouse: Nyári zivatar. Bp. Európa, 1976.	6	3	2,0

A + jel azt jelenti, hogy a jelzetmutatón más tematikus csoportba sorolták a könyvet. Mi újabban a serdülőkről szóló regényeket is S jellel láttuk el. A felsorolás természetesen nem tartalmazza az iskolai olvasmányokat, mivel ezeket a regényeket az olvasók nem spontán választják.

Az összehasonlítás kedvéért néhány példa a kötelező olvasmányok forgalmi adataiból:

Jókai:	Az aranyember	72 kölcs. eset	9 pld. + felnőtt
Solohov:	Emberi sors	45 kölcs. eset	5 pld. + felnőtt
Tamási:	Ábel a rengetegben	36 kölcs. eset	6 pld. + felnőtt
Hemingway:	Az öreg halász . . .	31 kölcs. eset	10 pld. + felnőtt
Mikszáth:	Szent Péter . . .	29 kölcs. eset	11 pld. + felnőtt

Egyes művek olvasottsága erősen függ a kínálattól (kiadás éve, példányszám), aktualitásuktól, (rádió-, tévé-, filmfeldolgozás), a divatáramlatoktól (sci-fi, bűnügyi, stb.) is. Bár a közművelődési könyvtárak S állománya az elmúlt 10–15 év során tartalmilag rendkívül sokat változott – könyvek kikoptak, elavultak, átértékelődtek – mégis érdemes megnézni, hogy változott-e a klasszikus művek népszerűsége?

Segítségünkre volt ebben a FSZEK néhány könyvtárában 1970–71-ben végzett állományelemzés. /8.Eszerint legolvasottabb Jack London:A beszélő kutya című regénye, amely a mi sorrendünkben a 77. helyen áll. Mégis, ha figyelembe vesszük, hogy féltve őrzött egyetlen példányunk 7-es forgási sebességet ért el, s a gyerekek mennyire rajonganak a „kutyás” regényekért, ma is népszerűnek tarthatjuk ezt a regényt. Hasonló a probléma az 1971-ben második legnépszerűbb Dumas regénnyel, a Három testőrrel, amelyből ugyancsak egy példányunk forog 8-as sebességgel. Összvetve Dumas másik regényével, a Monte Cristó grófjával (5 pld., 7,6 forgási sebesség, 4. hely) világos, hogy a nagyobb olvasottság akadályozója szintén az alacsony példányszám. Új kiadásuk esetén emelni kell a példányszámokat.

Mindkét listán a népszerű írók között találjuk Dumas, London, Jókai, Mikszáth, Hugo, a két Brontë nővér, Fekete István és Fekete Gyula nevét.

Más témacsoportba kerültek a hajdan oly sikeres Gergely Márta regények, vagy az előkelő helyen álló Kőszegi-könyvek. Népszerűtlenségük azóta csökkent, de igazán csak újrakiadásuk esetén mérhetnénk le a változásokat. Az újonnan megjelent regényeknél ellenkező esetek fordultak elő a kőbányai gyermekkönyvtárban: S-jelzetet kaptak olyan művek, amelyeket a jelzetmutató többnyire a Gyu (gyermekvilág, úttörőélet) témába javasolt. Az a meggondolás vezetett bennünket, hogy a kamaszok világáról írott regények is az S állományba kerüljenek. Ezáltal szerzeményezési szempontjainkat szerettük volna színesíteni és pontosabbá tenni: az S jelzés ne csupán a serdülőknak ajánlott felnőtt szépirodalom, hanem a róluk szóló műveknek a megkülönböztető jele is legyen. Feltűnő módon a klasszikusok művei és a fantasztikus regények mellett ezek az újonnan megjelent, 13–17 évesekről szóló könyvek kerültek be a mai irodalom képviselőiként a legnépszerűbb ötven regény közé: Fazekas László: Ötig ráérünk /11., Virtanen: A karácsonyfalopás/24., Zimercki: Vakáció a kenguruk szigetén /31., Nöstlinger: Órarend randevúval /40. A mai magyar irodalmat zömében a nőírók képviselik egy-egy regénnyel – Janikovszky Éva, G.Szabó Judit, Dániel Anna könyvei. Megvizsgáltuk néhány író S állományba tartozó művének kihasználtságát, részben olyanokét (Jókai, Mikszáth, Fekete István, A.Dumas, Gárdonyi, J.London), akiknél 1971-ben is elvégezték ezt a mérést. Az alábbi táblázat a felsorolt írók műveinek 1971-ben tapasztalt kihasználtságát mutatja.

Írók	Állomány		Kölcsönzés				
	féle	kötet	1 mű átl. p.sz.	pél- dány- szám	kihasz- náltság %-ban	kötet szám	forgá- si se- besség
Jókai	29	66	2,2	46	69,6	102	2,2
Mikszáth	9	23	2,5	14	60,8	50	3,5
Fekete	5	13	2,6	8	61,5	26	3,2
Móricz	5	6	1,2	6	100,0	17	2,8
Dumas	4	21	5,2	15	71,4	95	6,3
Gárdonyi	4	13	3,2	8	61,5	29	3,6
Gergely	4	16	4,0	12	75,0	111	9,2
London	4	13	3,2	9	69,2	84	9,3
Hugo	3	5	1,6	5	100,0	34	6,8
Ignác	3	5	1,6	4	80,0	20	5,0
Kertész	3	12	4,0	13	108,0	74	5,6
Kőszegi	3	12	4,0	10	83,0	75	7,5
Moliere	3	4	1,3	4	100,0	8	2,0
Passuth	3	5	1,6	4	80,0	9	2,2
Scott	3	9	3,0	7	77,7	25	3,4

A kőbányai gyermekkönyvtár adatai 1984-ben:

Írók	Állomány			Kölcsönzés				
	féle (mű)	kötet (össz.)	átlag pld.	féle (mű)	kötet	kölcs. szám	kihaszn. %	forg. seb.
Jókai	40	108	2,7	29	84	299	77,7	3,5
Fekete I.	12	25	2,0	11	24	57	96,0	2,3
Mikszáth	15	56	3,7	12	48	107	85,7	2,2
London	6	25	4,1	5	23	74	92,0	3,2
Durell	4	25	6,2	4	25	46	100,0	1,8
Dumas	5	18	3,6	4	24	65	133,3	2,7
Mark Twain	3	11	3,6	3	11	45	100,0	4,0
Gárdonyi	6	11	1,8	5	10	17	90,9	1,7
Wodehouse	4	10	2,5	4	10	17	100,0	1,7

Kitűnik, hogy Jókai negyven művéből 11-et nem kölcsönöztek ki az olvasók. Ezek cím szerint: Bálványosvár, Damokosok, De kár megvénülni, Egy játékos, aki nyer, Elbeszélések, Enyim, tied, övé, Fekete vár, Felfordult világ, Fráter György, Görögtűz, Mindenpokokon keresztül, A régi jó táblabírák, Az új földesúr, Válogatott elbeszélések. Többi 29 művét gyakran kölcsönzik a gyerekek. A névtelen vár című regényét, melyet a televízió sugárzott, és két példányban található a gyermekkönyvtárban, 25-ször kölcsönözték ki – ezzel a 12,5-es forgási sebességgel a második legolvasottabb regény az S állományban. (Az első a rádióban folytatásokban hallható Rideg Sándor-mű, az Indul a bakterház 20-as forgási sebességgel.) Jókai másik két regényét (És mégis mozog a Föld . . ., Szegény gazdagok) egyenként huszonegy olvasó kölcsönözte ki. Népszerű még ezen kívül a „Kárpáthy Zoltán”, a „Fekete gyémántok”, a „Gazdag szegények”, s a legújabban megjelent Kelet királynéja, a később rajzfilmben feldolgozott A cigánybáró című regénye. A könyvkártvákrol leolvasott kölcsönzési esetek száma 1982-ben az utolsóként említett regénynél a 3 példából 5 volt összesen, 1984-ben 17. A Kárpáthy Zoltán esetében 1982-ben 1 példány mellett 4, 1984-ben 3 példány mellett 20 kölcsönzési eset fordult elő.

A legnépszerűbb írók műveinek kihasználtságát összehasonlítottuk a két felmérés alapján:

Író	% 1971. FSZEK 4. sz. gy.	% 1984. FSZEK X. gy.
Jókai	69,6	77,7
Mikszáth	60,8	85,7
Fekete I.	61,5	96,0
Dumas	71,4	133,3
Gárdonyi	61,5	90,0

A kőbányai gyermekrészleg 1984-es forgalmában mindenütt magasabb a vizsgált írók műveinek kihasználtsága az 1971. évi adatoknál. A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy pl. Jókai összes meglévő kötetéből érintetlen maradt a figyelt időszakban: a 4. sz. könyvtárban (1971-ben) 30,4 százalék, ez az átlagpéldányszám alapján 9 művet jelent (2,2 pl.). A kihasználtság alacsony foka adódhat még egyes művek esetében a fölöslegesen nagy példányszámokból.

A forgási sebességek eltérő rendszert képeznek a két könyvtárban. A 4. sz. könyvtárban szélsőségesek – 2,0 és 9,3 között mozognak, ami a használók magas számából (1106) és széles köréből (16 éves kor) érthető meg.

A kőbányai főkönyvtárban 1984-ben az 1,7 és 4,0 értékek között helyezkednek el. Ez alacsonynak mondható – bár kölcsönzőink száma egyharmada a fentieknek, a kölcsönzésben forgó kötetek száma sokkal magasabb. A kőbányai gyermekkönyvtár 1984-es forgalmában közösen vizsgált írók esetében egyedül Jókainál magasabb a forgási sebesség (+1,3-mal), Mikszáthnál, Fekete Istvánnál, Dumas-nál, Gárdonyinál alacsonyabb, J. London esetében fájdalmasan alacsony (–6,1). A forgási sebességek szélső értékei véleményünk szerint azért térnek el ilyen mértékben, mert az 1971-ben rendkívül népszerű regények ma már alig találhatók meg az állományban. Pl. London: A beszélő kutya, Gergely: Márta Iskolatársak, Házasságból elégséges című kötetei. Másrészt 1984-ben sokkal szélesebb a kínálat a hasonló témájú regényekből.

A felnőtt részlegről kölcsönzött könyvek

A felnőtt részlegről kölcsönzött szépirodalmi művek nagyobb hányadát csak egy alkalommal vitték el a gyermekolvasók. Pl.: Jókai: A vadon virágai, Bacsó Péter: A tanú, Ajar: Előttem az élet című regényét, Csehov: Anna a férje nyakán című novelláskötetét. Iskolai feladathoz kölcsönözték Arany János prózai dolgozatait, Hemingway, Örkény István, Tóth Árpád elbeszéléseit, Kós Károly: Budai Nagy Antal című regényét. Több esetben kölcsönözték Kosztolányi: Aranyasszonyát (5), Berkesi: Kopjások (3), Móricz: Erdély (3), Moldova: Magányos pavilon (3), Krúdy: Álmoskönyv című kötetét. Közülük Kosztolányi regényét beszereztük a gyermekkönyvtár S állományába, a többi esetben azután is a felnőtt részleg állományát vesszük igénybe.

Irók szerint tekintve az átkért regényeket, ugyancsak azt tapasztaltuk, hogy írónként egy-egy mű fordul elő a kölcsönzésben. A kevés kivétel között Moldova György 5-féle, Berkesi András 3-féle, Krúdy Gyula 2-féle, Móricz Zsigmond 2-féle regénynél szerepel adatainkban.

Példányszám kiegészítésre az iskolai olvasmányoknál volt szükség (Solohov, Móra, Jókai), valamint néhány ifjúsági regényélén (Dickens: Copperfield Dávid, Glut: A Birodalom visszavág, Boule: A majmok bolygója), de a második csoportban említett köteteket nem számítottuk az S állomány forgalmába.

A felnőtt szépirodalomból összesen 98 művet 152 példányban kölcsönöztek ki a gyermekolvasók.

Egyszer sem kölcsönzött művek

Az 1984. év során egyszer sem kölcsönzött művek listáján 99 féle regény, illetve elbeszéléskötet szerepel. A lehetséges okok alapján csoportosítottuk ezeket a műveket.

– Olyan regények, antológiák, amelyeknek helye van az S állományban, de valamilyen külső ok miatt (borító, illusztráció, szedés, betűnagyság, vastagság) nem kínálják magukat, nem hívják fel magukra a gyerekek figyelmét. Sok életrajzi jellegű írás fordul elő közöttük. Pl.: Creanga: Gyermekkorom emlékei, Gárdonyi: Szüleim gyémántja, Gorkij önéletrajzi trilógiája, M. Kerim: Végtelen gyermekkor, L. Tolsztoj: Gyermekkor, serdülőkor, ifjúság című műve.

Az antológiák és egyes írók novelláskötetei a vizsgált időszakban 25 féle művel szerepeltek a „holt anyagban”. A serdülőkre, de általában a felsőtagozatosokra jellemző, hogy az elbeszélés műfajától idegenkednek. Viszont humoros novellákat szívesen olvasnak. Példák az egyszer sem kölcsönzött elbeszéléskötetekre és antológiákra: Családi kör, Forradalmak hősei, Gorillák és gitárok, Régi magyar olvasókönyv, Papok, katonák, polgárok után..., Tanár úr készült?, A Tűz márciusa című antológiák, valamint Ady, Kosztolányi, Móra, Puskin, L. Tolsztoj elbeszélései.

– A klasszikus irodalom képviselőinek egyes regényei akkor is olvasatlanok maradtak, ha más műveik népszerűek voltak az olvasók körében. Pl.: Gorkij: Artamonovok, Krúdy: Etel király kincse, Mohács, a Kápolnai földosztás, London: Messze földön, Móricz: Pillangó című regényei, s Jókainak az előző fejezetben felsorolt 11 műve. Dickensnél pedig azt tapasztaltuk, hogy három S jelzésű műve (A kis Dorrit, Karácsonyi ének, Nicholas Nickleby) közül egyiket sem kölcsönözték, noha a kedvelt Copperfield Dávid és Twist Oliver között sorakoztak a polcon. A jövőben tartalmuk alapján mérlegelni kell, hogy átkerüljenek-e a felnőttké szépirodalmi állományába. (A könyvkártyákon évekre visszamenően megnéztük a kölcsönzési eseteket.)

– A felderítetlen okokból nem forgó műveknél szintén a tartalmi elemzés (újraolvasás) adhat választ arra a kérdésre: mi legyen a kötetek további sorsa.

Összefoglalás

Tapasztalatok

Az S állomány elemzésének a kőbányai könyvtár gyermekrészlegére érvényes megállapításai és a belőle következő tennivalók:

- Az állomány megtisztításának és áthelyezésének eredményeként, 2,6 százalékkal nőtt az S állomány forgalma. Indokolt az azonos írók kötetek egymás mellé helyezése, mert többféle mű került a forgalomba, s növekedett az egyes művek olvasottsága.
- A potenciális olvasók közel fele valóban használja az S állományt, a többi kölcsönző a 10–12 éves korosztályba tartozik. (Bár a gyermekolvasók közül sokan nem ismerik az S jelzés tartalmát, kérdéseik alapján bizonyosodott be, hogy ennek ellenére biztosan választják ki az őket érdeklő regényeket.)

- Az állomány összetétele még 1984-ben sem fedte teljesen az olvasói igényeket, a művek negyedrészt nem kölcsönöztek ki. A „holt anyag” figyelését tovább folytatjuk, majd újabb leválasztást tervezünk.
- A szerzeményezésnél fokozottan figyeljük a serdülőknek adható, újonnan megjelenő regényeket és elbeszéléseket, a példányszámot az ifjúsági irodalomhoz igazítva tartalmuk alapján határozzuk meg.
- Átértelmeztük a magunk számára az S tematikus jelzetet, ide soroljuk a serdülőknek adható felnőtt szépirodalmi alkotásokon kívül a serdülőkről szóló ifjúsági irodalmat is. Logikailag a következő sort állítottuk fel:
  - Gyk gyermekekről – kicsiknek
  - Gyu gyermekvilág – úttörőélet
  - S serdülőkről, serdülőknek
- A 8. osztályosok számára rendezett könyvtárhasználati foglalkozásokon könyvismertetéseket tartunk a felnőtt szépirodalom klasszikus alkotásaiból. Évente több alkalommal tematikus kiállítást készítünk az S állomány köteteiből.
- A felnőtt részleggel kooperálunk mind a szerzeményezési, mind a kölcsönzés területén. Az együttműködés gazdaságos és pedagógiai haszna van: az ifjú olvasó igénybe veszi a tájékoztatást, fokozatosan megismeri a felnőtt könyvtár rendjét, a könyvtári segédesszközök ottani használatát.

Következtetések

Az S állomány elemzésének általános tanulsága – mely nem egészen újkeletű – hogy egyes művek jogosultsága a gyűjteményben nem kizárólag esztétikai önértékükből következik, hanem a funkcionális érték és az olvasói igények együttes jelenlétéből adódik.

- Az életkorra (13–15 év) jellemző sajátosságok változtak a 60-as, 70-es évekhez képest: a serdülés korábban kezdődik, a mostani kamaszok „felnőttebbek”, mint tíz-húsz évvel ezelőtt voltak a hasonló korúak. Sajnos ez nem jelenti azt, hogy általában kulturáltabbak vagy érettebbek lennének. A tömegkommunikációs befolyás a negatív tendenciákat erősíti jobban a serdülők kulturális, így olvasási szokásaiban. A másik körülmény, amit figyelembe kell vennie a könyvtárnak az olvasókkal kapcsolatban, az az ellátandó terület mikrostruktúrája – így nem lényegtelen tényező, hogy Budapest melyik kerületében működik.
- A funkcionális értéket a kihasználtság adataival jellemezhetjük számszerűen. Más könyvtárak felméréseivel történt összevetések alapján mondhatjuk, hogy az állomány nagyságának növelésével a forgalom nem emelkedik arányosan. Arra a kérdésre, hogy az összállományon belül mekkora legyen az S állomány nagysága, számszerű választ nem tudunk adni. A potenciális olvasók és a megjelenő művek száma változó, s a felnőtt szépirodalmi gyűjtemény jelenléte pótol bármely hiányosságot. Radikálisan fogalmazva: az S állomány jelenléte a hagyományos módon (külön csoport, önálló kihelyezés, magas arány az összállományon belül) funkcióját veszítette a gyermekrészlegekben és a felnőtt könyvtárak szomszédságában működő gyermekkönyvtári fiókokban.
- A kőbányai gyermekkönyvtárban végzett állományelemzés alapján gyarapítási és kivonási jegyzékeket nem lehet összeállítani más hálózati könyvtárak számára. Az S állomány elemzésének leírásából hasznosíthatóan gondoljuk a kihelyezés és a szerzeményezés tapasztalatait, a rögzített adatokat összehasonlítási alapként kínáljuk, valamint az elemzés módszertani felépítésének hasonló módját ajánljuk.

Jegyzetek

1. Bikácsi Jolán: Gyermekkönyvtárak a FSZEK történetében. Bp.: FSZEK, 1982. 417. l.
2. Válogatás a felnőttek szépirodalmából c. könyvgyűjtemény a FSZEK gyermekkönyvtáraiban. Bp.: FSZEK, 1976. 3. l.
3. Válogatás a felnőttek szépirodalmából: Gyermekkönyvtárak számára / összeáll. Bikácsi Lászlóné, Benkő Attiláné. Bp.: FSZEK, 1970. 8. l.
4. Ismerkedj a felnőttek szépirodalmával! / összeáll. Benkőné Bartha Ilona Bp. FSZEK, 1979. - 36 l.
5. Barta Andrásné: A gyermekolvasók előkészítése felnőttkönyvtári olvasóvá = A FSZEK évkönyve XI. 1963. 172–181. l.
Dudás Franciska–Hargitai Nándorné–Kerekes Pálné: A felnőttek számára készült szépirodalmi és szakkönyvek használata a gyermekkönyvtárban = Gyermekkönyvtári tanulmányok – Bp. 1973. KMK–NPI. 151–200. l.
6. Az állományelemzés tapasztalatai a gyermekkönyvtárakban: Vázlat és táblázatok az 1970. november 5-i szakmai vitához. – Bp.: FSZEK, 1970– 1–2, 5. l.
7. Válogatás a felnőttek szépirodalmából c. könyvgyűjtemény a FSZEK gyermekkönyvtáraiban: Vázlat és címjegyzék az 1976. december 9-i szakmai vitához. – Bp. FSZEK, 1976. 5. l.
8. Dudás–Hargitainé–Kerekesné: A felnőttek számára készült szépirodalmi és szakkönyvek használata a gyermekkönyvtárban – Gyermekkönyvtári tanulmányok / szerk. Vargha Balázs. – Bp.: KMK–NPI, 1973. 169–170. l.
9. i.m. 169 e.

Szász Ilona

Research of a special stock of books for teenagers and its comparison with data from other libraries. Main results of this survey may be used in the acquisition of books and in presenting them to readers. Data and methods can be used by other libraries as well.

IPAROSOK ÉS GYÁRI MUNKÁSOK KULTURÁLIS EGYLETEI SOROKSÁRON. A KEZDETEKTŐL 1950-ig

Soroksár rövid története

Soroksár ma Budapest XX. kerületének egy része. A középkorban népes falu, amely a török hódoltság alatt elnéptelenedett.

1724-ben gróf Grassalkovich Antal királyi jogügyi igazgató vette meg Soroksár pusztát. Ugynökei révén Németországból frank és sváb telepeseket hozatott. Az 1740-től megindult nagyarányú, tervszerű telepítés eredményeként 1762-ben 70 jobbágytelken 3637 németajkú lakos élt. Ezidőben már volt a településnek temploma, gyógyszerháza, iskolája. 1751-től van hivatalos pecsétje is. 1760-ban vásártartási jogot kapott, és mezővárossá emelkedett. Buda és Pest környékén ebben az időben Óbuda mellett csak Soroksár az, amely ilyen rangot ért el. A XVIII. század második felétől kezdve ez a legnépesebb helység a vidéken, és a népesség száma egyenletesen emelkedett. Ezt a tényt az sem befolyásolta, hogy közben a környező pusztákon is települések keletkeztek. 1784-ben a helység lakosainak száma már 2740 fő.

Gazdasági fejlődése

A XVIII-XIX. században a Pest környéki helységek közül mind lélekszámban, mind gazdaságilag Soroksár fejlődött a legelőteljesebben. Előrehaladását, gazdagodását Pest közelségének köszönhetette. Mint a legtöbb mezővárosban, a jelentős gazdasági ág a földművelés és állattenyésztés volt, ipara nem haladta meg a szokásos mezővárosi átlagot. A kézművesek száma a XIX. század első felében szaporodott meg.

Ebben az időben 3 kézműves céh alakult. 1817-ben a kovácsok és bognárok, s még ebben az esztendőben a molnárok és halászsok alapítottak közös céhet, 1840-ben pedig a csizmadiák és vargák kaptak céhlevelet. 1846-ban 134 kézművest tartottak számon. A kézművesek száma valamennyi Pest és Buda környéki helység közül Soroksáron a legmagasabb, majdnem elérte az óbudai kézművesekét. 1828-ban 26 molnárt, 10 bognárt, 6-6 kovácsot és asztalost, 4-4 kádárt, takácsot és szabót, 3-3 vargát és csizmadiát, 2-2 péket és kalapost írtak össze. Volt még mészáros, szűcs, esztergályos, fésűs, kötélverő, szíjjártó, tímár, szappanfőző, kelmefestő, posztókészítő és bábsütő. Az őstermelők mellett tehát a század első felében egy jómódú iparosréteg is kialakult.

Az egyes iparágakat háziipar-, illetve kézműiparszerűen üzték. A szakmai tudás elsajátítására nagy gondot fordítottak, sok iparos bejárta a külföldet. Legtöbbször Ausztria és Németország városaiban gyarapították tudásukat. Általános szokás volt, hogy a fiú apja mesterségét örökölte, folytatta, így valóságos iparos dinasztiák alakultak ki.

Soroksár egyik leghíresebb iparága a malomipar volt. Az 1870-es években virágzott, amikor nemcsak a környék népe járt öröltetni a soroksári vízimalmokba, hanem távoli városok gazdái is. A malomipar a soroksári Duna-ág szabályozásával 1890-től válságba került. A vízimalmok megszűntek, átadva helyüket a korszerűbb gőzmalmoknak.

Híres mesterség volt még a soroksári pékeké. Először háziiparszerűen a molnár családok sütöttek, alkalmanként napszámost is fogadva, később a kenyérsütés is a családban öröklődő foglalkozássá vált. A pékek száma az 1880-90-es években nőtt. Nem csak a fővárosba és környékére, hanem az ország legtávolabbi részeire is eljuttatták áruikat.

A soroksári kádármesterség is nagy névre tett szert. Országos méretű kereskedelmet bonyolítottak le. A termelés (bár családban öröklődő mesterség volt ez is) nem maradt meg családi keretek között, munkásokat alkalmaztak. Ugyanígy a kötélverők is, akik gyári megrendelésre is dolgoztak. 1-1 kötélverő üzemben 10-20 munkás is dolgozott.

A századforduló iparosodása és az élénk kereskedelem már nemcsak a fővárosnak, de a viszonylag jó közlekedésnek is köszönhető. 1887-ben megindult a HÉV közlekedés. A Budapest-Szabadka vasútvonal, és a Budapest-Kecskemét-Szeged felé menő közúti főútvonal is Soroksár területén megy keresztül. Abban az időben Soroksárnak volt hajóállomása is. Vasútállomásán történt a Csepel-szigeti falvakban megtermelt áruk elosztása is.

A század második felében és a XX. század fordulóján megindult a gyáripar telepítése Soroksáron. Az 1875-ben alapított Ledofsky Gőzmalom 50 munkást foglalkoztatott, örleményei Egyiptomig eljutottak. 1919-ben leégett. Helyén 1923-ban Soroksári Textilipari Részvénytársaság néven szövőgyár alakult, ahol 500-600 emberrel dolgoztak. Ez az üzem lett a soroksári munkásmozgalom egyik bázisa.

A Fried és Benedek Parkettgyár 150 munkást, Fejes János Szalmaárugyára 50-80 főt foglalkoztatott. A Műtrágyagyár és Enyvgyár, más néven Spódium RT, 40 emberrel dolgozott, ez 1919-ben szűnt meg, amikor a románok leszerelték és elvitték a gépeket. Megszűnt az első világháború után a Táfler féle Keményítőgyár is. Helyén a 30-as évek elején osztrák tőkésék megalapították az IRISZ Bársony és Szalagyárat, amely 180 munkással dolgozott. A Soroksári Mészhomok és Téglagyár RT 20 munkást foglalkoztatott. 1924-ben alapították az Ellinger Béla Wagner Vince Egyesült Lakkgyárak RT-t, ahol 1937-ben 50 munkás és 30 tisztviselő dolgozott. Ugyanakkor a Fundamentum RT 30-40 munkással működött.

Soroksár lakossága nemcsak az újonnan alapított helyi gyárakban és családi vállalkozásokban dolgozott, hanem a környező városokban, különösen a főváros gyáraiban helyezkedett el. Az őstermelő, és ennek vonzatában kialakult iparosréteg mellett nagy számban települtek ide gyári munkások is, akik a gyorsan iparosodó fővárosban jutottak munkához, lakáshoz azonban nem. Soroksár kedvező fekvése és közlekedése révén alkalmasnak bizonyult nagy munkástömeg befogadására. Így a századfordulótól ugrásszerűen megnövekedett a lakosság lélekszáma és megváltozott a helyi társadalom arculata is.

Demográfiai jellemzők

A lakosság számának alakulása:

1880	6583 fő
1900	8771 fő
1920	16253 fő
1941	18897 fő

Foglalkozás szerinti megoszlás:

	1900	1930
Őstermelés	1853	1283
Ipar	962	3719
Kereskedelem	153	549
Közlekedés	54	188
Közföldszolgálat	70	192
Véderő	5	20
Napszámos	158	248
Nyugdíjas	-	157
Házicseléd	173	117
Egyéb	108	36

A fentiekből kitűnik, hogy Soroksár társadalma jelentősen megváltozott. A mezőgazdasággal foglalkozók száma csökkent, az iparban foglalkoztatottak száma csaknem négyszeresére emelkedett.

Anyanyelv szerinti megoszlás:

	1900	1930
magyar	16,0%	42,3%
német	82,9%	57,0%
egyéb	1,1%	6,7%

1930-ban a lakosság majdnem fele magyar anyanyelvűnek vallotta magát. A magyar nyelv térhódítása elsősorban a magyar lakosság bevándorlásának köszönhető, de ismerete rendkívül gyorsan terjedt a német nyelvű lakosság körében is.

1880-ban 17,9% tud magyarul

1900-ban 37,8% tud magyarul

1930-ban 82,0% tud magyarul

Összegezésként elmondható, hogy a harmincas években Soroksár keresőképességű lakosságának több mint a fele önálló iparos, vagy gyári munkás. Az egyre magyarosodó pestkörnyéki település arculatát színesítették a Monarchia más részeiből, államaitól ide települt csehek, osztrákok, és az egyre nagyobb számot kitevő erdélyi magyarok. Ezek elhozva saját kulturájukat, gazdagították Soroksár belső életét is.

A soroksári iparosok és gyári munkások kulturális egyletei

Soroksáron a különböző társadalmi osztályok és rétegek külön-külön létrehozták a maguk önálló szervezeteit. (Lásd 1. sz. melléklet) Nyitottságánál és mozgékonyaságánál fogva az iparos és gyárimunkás réteg határozta meg mégis a község művelődési arculatát, ők rendelkeztek a legnagyobb tömegbázissal, így a legnagyobb tömegeket voltak képesek megmozgatni. Az östermelő paraszti réteg egyáltalán nem, az értelmiségiek is csak saját körükben mozgattak meg rendezvényeikkel embereket. Az iparos és szervezett munkás előadások, megmozdulások viszont tömegeket vonzottak.

A soroksáriak hamar kapcsolatba kerültek a munkásmozgalommal. Németajkúak lévén a gyárakban szót értettek a hazánkba importált szakmunkásokkal, és a valcolás /vándorlás/ Németország, Ausztria városaiban, az ifjú mesterlegény jelöltek szakmai tudásán kívül tudatukat is formálta. Soroksáron már 1895-ben illegális marxista körök alakultak, és az 1900-as évek elején a korabeli újságok arról tudósítanak, hogy a szociáldemokraták többségben vannak a község vezető testületében.

Mindazok a jelenségek és közösségi formák, amelyek a magyar munkásmozgalomra és munkásművelődésre jellemzőek, a kezdetektől 1945-ig nyomon követhetők a pestkörnyéki községben is. A különböző önképző- és olvasóköri, a szakegyesületek, a munkásénekkarok, a műkedvelő színjátszóköri, szavalókórusok, zenekarok, sportkörök stb. alakulásának, működésének körülményei itt sem könnyebbek, mint máshol. Talán az újra való gyorsabb reagálás, a nyitottság és a kétnyelvűség teszi mássá a soroksári munkáskultúra produktumait, jellemzőit.

Már 1896-ban megalakult az Iparos Ifjak Önképző és Munkaközvetítő Egyesülete. Egy 1890-1900 között készült fénykép, szociáldemokratákból álló munkásmozgalmi zenekarról készült. Az első előkerült adat a színjátszásra vonatkozóan 1898-ból való.

A zenekedvelő soroksáriak nagy tömegét vonzották a különféle zenekarok előadásai, úgymint mint hallgatókat, úgymint tevékeny résztvevőket.

Zenekarok

Az Első Soroksári Munkás Fúvószenekar

Vezetőjük Persch Péter volt. A csoportképen¹ a zenekar tagjai a következők (azonosították ifj. Fochs Mihály és ifj. Ott József): Ott Sebő, Fochs Mihály, Merx Lőrinc, Hartmann Lőrinc, Leimeter András, Schirling Ferenc, Kaiser Mihály, Merx György, Holczmann ?, Schmiéd Ádám, Ott József, Geburth János, Thallmayer András, Ott György.

A zenekar vezetője, Persch Péter egy soroksári 3-5 holdas kisparaszt gyermeke. Arra, hogy ő hol tanult meg zenélni, írott és szóbeli forrás nem adott választ.

A zenekar tagjai iparosok és gyári munkások voltak.

Ez a zenekar fúvószenekar volt 1 harmónikával. Az 1914-ből előkerült csoportképen e zenekar összeállítása már más képet mutat. Holczmann ? dob, ifj. Fochs Mihály hegedű, Persch Péter klarinét, Schneck Mátyás gombos harmónika, Wieland József harsona, Muskovits Sándor hegedű.

A zenekar általában szocialista indulókat játszott, de meghívták őket különböző mulatságokra, esküvőkre, bálókra is zenélni. A zenekari tagok házában gyakoroltak, mindig másnál. Leginkább ünnepélyeken, felvonulásokon, május elsejéken, majálisokon szerepeltek nemcsak Soroksáron, hanem pl. Dunaharasztn, Taksonyban, Csepelen, Józsefvárosban, Budafokon, Kőbányán is.

A Népszava 1906. május 8-i számában olvasható egy tudósítás a soroksári május 1-jéről. A munkásság du. 2 órakor gyülekezett a Krausz vendéglőben. Onnan tüntető menetben, jelzőtáblák alatt és zeneszóval vonultak a Molnár-szigetre. Itt egy kisfiú és kisleány szavalata után az ünnepi szónok méltatta a nap jelentőségét a közel 2000 fős hallgatóság előtt. Késő estig szórakoztak, majd lampionos menetben hazavonultak.

A visszaemlékezésekből kiderült, hogy a május 1-jei felvonulások a község több távoli pontjáról indultak a szigetre. A különböző vendéglőkől induló zenés felvonulás indulási pontjait azért tették távol a község centrumától, hogy útjuk során minél nagyobb tömeget vonzzanak a megmozdulásra. Óriási embertömeg vett részt ezeken a májusi ünnepségeken. A szociáldemokrata eszméknek nagy befolyásuk volt a századfordulón a község lakosságára. Szívesen emlékeztek vissza a Csepelen tartott majálisokra is. Emlékeztet, hogy este gyalog jöttek haza zeneszóval. Van egy kottatöredék a soroksári könyvtárban (helytörténeti gyűjtés), amely ezeknek a hazajövelekeknek az emlékét őrzi: Von Csepel Nach Soroksár Polka france Clarinett in B a fejléce. Helybéli szerzemény, ismeretlen szerző.

Az első világháború vetett véget a zenekar működésének. Tagjai bevonultak katonának, és mint katonazenészek kerültek Szerbiába. Amikor Belgrád alatt szétverték a csapatokat, a zenekar átkerült Bácskába egy Csenta nevű faluba. Onnan küldték haza hangszereiket.

A Persch zenekar, mint soroksári zenekar játszott hanglemezre is, pl. a Franklin polkát, több indulót, keringőt és landlert.

Az 1910-es években került Soroksárra Schmidt Péter zenetanító és karmester. Cseh származású, Bécset is megjárt katonazenész. Évtizedekig tanított a községben fúvószenét az iparos és munkás fiataloknak. A két háború között Soroksáron működő zenészek túlnyomó részét ő nevelte. (Közel 300 fiatalot tanított fúvószenére.)

A Soroksári Szocialista Gyermekzenekar

Schmidt Péter első tanítványait az 1910-es évektől Soroksári Szocialista Gyermekzenekar néven szerepeltette. Felléptek munkásmozgalmi ünnepségeken, május 1-jei ünnepségeken, a különféle szakegyletek és szakszervezetek megmozdulásain, szociáldemokrata összejöveteleken, de játszottak a 12-13 éves gyerekek az Állatkertben a Sziklavendéglő kerthelyiségében, a Városligetben, különböző vendéglőkben. Jártak Szegeden, Debrecenben.

Schmidt Péter Ifjúsági Zenekara = Szocialista Ifjúsági Zenekar

Schmidt Péter Ifjúsági Zenekarával évekig szerepelt az Epereserdőben, Kispesten, Csepelen, Hűvösvölgyben, különböző hájókirándulásokon stb. Az Epereserdőben és Nagymaroson Szocialista Ifjúsági Zenekarként léptek fel.

Schmidt Péter érdeme, hogy a soroksári munkás és iparos fiúk nagy tömegét megtanította zenélni, és mind gyermek, mind ifjúsági zenekarát gyakran szerepeltette (vasárnap mindig) nemcsak Pesten és Pest környékén, hanem az ország különböző pontjain is. A gyermekek így megismerkedhettek a szociáldemokrata és ifjúkommunista mozgalommal, részeseivé váltak a különböző munkásmozgalmi összejöveteleknek. (Fochs Mihály, Ott József, Marschall József stb. közlése.)

A két háború között tanítványaiból több zenekar alakult. Ezek nemcsak vendéglői szórakoztató zenekarok, hanem különböző munkás műkedvelő egyletek zenekarai is.

A Jutagári zenekar

A Juta és Kenderipar R.T.-nek (1905-ben alakult Pesterzsébet és Soroksár határán) már az 1910-es évektől volt fúvószenekara. Ezt a zenekart a gyár igazgatósága finanszírozta. Egyenruhájuk is volt. A fúvószenészek jó része Soroksáron élt. A zenekar soroksári tagjai: Reibl János, Sebők Márton, Csizmadi József, Schmiedt Károly, Schiff Péter, Gyurnik Ádám, Tomana Mátyás, Plettinger Miklós, Winkler János, Ott Lőrinc. Rajtuk kívül még erzsébeti és csepeli munkások játszottak a zenekarban. (Egy 1910-es években készült csoportképről azonosította a zenekar tagjait Gyurnik Ádám.)

A soroksári iparosok egyesületei

Soroksár színjátszására vonatkozóan az első adat 1898-ból való. Az Erzsébetfalvi Közlöny április 10-i száma arról tudósít, hogy a soroksári Iparosifjak Önképzőköre a Cigány és a Vereshajú c. népszínműveket adta elő. A Pest megyei Levéltárban az alispáni iratok bizonyossága szerint az 1896-ban bejegyzett Iparos Ifjak Önképző és Munkaközvetítő Egyesülete színjátszó tevékenységéről lehet szó. Az egyesületről a levéltárban a bejegyzésen kívül más dokumentum nem található. Sem szóbeli, sem írásbeli adatok az egyesület további működéséről nem állnak rendelkezésre.

A Pest megyei Levéltárban található alispáni iratok egyesületi mutatójában 1907-ben bejegyzett Keresztény Szocialista Famunkások nevű egyesület is színjátszó tevékenységet folytatott. A Budapest Környéke hetilap 1907. június 9-i száma tudósítása szerint az Éjjel az erdőn c. népszínművet adták elő.

Színelőadásokat tartottak: a Soroksári Casinó, a Soroksári Athletikai Club, a Műkedvelők Zeneegylete, a Soroksári Ifjak Vörösmarty Köre, a Mária Kongregációk csoportjai. (Részben írott forrás, részben szóbeli adatok alapján.) Hosszabb, - több évig tartó - színjátszó tevékenységet a Soroksári Iparos Otthon és a Soroksári Iparos Műkedvelő Gárda folytatott.

A Soroksári Iparos Otthon

a./ Az alakuló közgyűlés jegyzőkönyve és a tisztségviselők névsora:

A Pest megyei Levéltárban megtalálhatók: a Soroksári Iparos Otthon alapszabályai és az alakuló közgyűlés jegyzőkönyve. A jegyzőkönyv felvételét Soroksáron, 1924. évi május hó 29-én délután 4 órakor a Sorokság Nagyközség községházának dísztermében. . . . Jelen voltak Handl Mihály községi főjegyző, iparhatósági biztos, a Soroksári Általános Ipartestület részéről Bedecs Gáspár elnök, Kleineiszl Ferenc alelnök, dr. Rieser Antal ügyész, Libertiny Antal titkár, választmányi tagok 10 fő, testületi tagok 72 fő.

Bedecs Gáspár elnök szavaiból idézünk: Köztudomású tény, - mondá - hogy a Soroksári Általános Ipartestület mai helyisége nem felel meg a mai kor követelményeinek, másrészt, hogy a soroksári iparosság régóta nélkülözi azt az otthont, mely hivatva volna nemcsak szórakozást nyújtani, hanem ismeretterjesztő előadások, összejövetelek, megbeszélések útján az iparos-

ság szellemi, kulturális igényeit és anyagi jólétét előmozdítani. Ez készítette a Soroksári Ipartestület elnökségét arra, hogy más helyiség, otthon után nézzen:

Igy léptünk összeköttetésbe Hack Ignác háztulajdonos, soroksári lakossal, ki megértőleg fogadott bennünket és késznek mutatkozott, a Soroksári Általános Ipartestület, mint az alakítandó Soroksári Iparos Otthon részére 10 évi időtartamra helyiségeket rendelkezésre bocsátani, ennek ellenében mi hajlandónak mutatkoztunk arra, hogy a Soroksári Iparos Otthon részére szerzendő italmérsi jogot akként gyakoroljuk, hogy Hack Ignácot üzletvezetőként alkalmazzuk, őt illetné meg a jövedelem.

Az alakuló közgyűlésen ideiglenes tisztikar, választmány és számvizsgáló bizottság alakult.

Tisztikar:

Elnök: Bedecs Gáspár órászmester.

Alelnök: Kleineiszl Ferenc fényezőmester.

Ügyész: Dr. Rieser Antal ügyvéd.

Titkár: Hümpfner Ferenc tanító.

Pénztárnok: Pfiszter Károly kéményseprőmester.

Ellenőr: Schweier István kereskedő.

Könyvtáros: betöltetlen.

Háznagy: Peller József mészárosmester.

Választmány:

Borcányi György kőművesmester.

Bogenfürst József szabómester.

Gacsai Miklós kovácsmester.

Molitor István bognármester.

Pázmán József kosárfonómester.

Purczl Márton ácsmester.

Szabó Miklós szobafestő mester.

Szakmáry Vendel kőfaragó mester.

Sziegl János asztalosmester.

Winhardt Bertalan ácsmester.

Wieland József mészárosmester.

Póttagok:

Ferenczy István cipészsmester.

Hegedüs János lakatosmester.

Sztreuszl Mátyás kovácsmester.

Számvizsgálók:

Kaldenecker (Kaltenecker) Nándor bognármester.

Hümpfner György kőművesmester.

Tomana Károly pékmester.

b./ Részlet az egyesület alapszabályaiból:

1. fejezet.

2.p. Az egyesület célja: a művelődés, társalkodás, az egyes ipari szakok előmozdítása, szellemi ösztönzés, hazai nyelv művelése, . . .

2.p. A 2.p-ban említett célok elérésére szolgálnak:

a./Az Otthon helyisége, mely lehetőleg csakis az egyesület céljaira van szentelve és a tagok összejöveteleire, egyes ipari szakmunkák és iparügyek megbeszélésére, társalkodásra, mulatságok és ünnepélyek megtartására szolgál.

b./ A könyvtár a szaklapok, folyóiratok, hírlapok tartására, a tagok használatára.

c./ Értekezések, felolvasások, közhasznú, szórakoztató és ipari érdekek felett.

5.p. Az egyesület tagjai: Alapító, rendes, tiszteletbeli, pártoló és ifjúsági tagok.

A tagságot komoly anyagi feltételekhez köthették. Felvételnél 5000 korona beiratási díjat, és minden negyedévben 3000 korona negyedévi járulékot kellett fizetni. Ifjúsági tag lehetett minden Soroksáron lakó iparossegéd 18-24 éves korig. A beiratás itt is 5000 korona, negyedévi befizetés 1500 korona volt. Az egyesület helyiségeibe hozott vendég köteles volt a nevét a vendégkönyvbe sajátkezűleg beírni. Vendég, helyi lakos évente csak 2 ízben lehetett.

c./ A Soroksári Iparos Műkedvelő Gárda:

25-30 tagú társulata operetteket, népszínműveket adott elő hosszú évekig. Évente 1-2 alkalommal német nyelvű előadást is rendeztek. Betanítójuk Bocskai /Benyács/ Sándor. Legaktívabb tagok: Gáspári Gyula, Gáspári Ferenc, Baán Júlia, Springmann Józsefné, Jánosi Mária, Czotter Irma, Schusztér János, Simon László.

Az Iparos Otthon színháztermében több vendég színtársulat is szerepelt, pl. Faragó Dezső színtársulata, Kőszegi Géza operett társulata stb.

Az Első Soroksári Iparos Olvasó és Dalkör

Az alispáni iratok szerint 1912-ben, a 25 éves jubileumi csoportkép szerint 1911-ben alakult. Az öreg Holbig vendéglőben /ma ügyvédi munkaközösség/ tartották összejöveteleiket. A dalkörnek harmóniuma és 600 kötetes könyvtára volt.

A Magyar Mezőgazdasági Múzeum Délpesti Baráti Körének Múzeumában megtalálható a dalkörrel készült jubileumi csoportkép. E kép szerint a dalosok 1936-ban a következők: Gere Péter, Handl Jakab, Skerpek János, Gyetvai Ferenc, Feldstein Manó karnagy, Pfiszter Mihály, Ifj. Wieland Antal, Gáspári Ferenc, Zwick Lajos, Péhl András, Eisenhoffer Ádám, Ifj. Csepregi Antal, Csonka István, Szép Mihály, Leé Ádám, Mágori Ádám, Stégner Miklós, Arnold Lajos, Zeitler János, Ifj. Hochrein József, Nagy János, Schusztér Péter, Zeitler Jakab, Hüskuti József, Steinmüller Ferenc, Weigner Pál, Arnold János, Zeitler Czesztin, Strommer József, Nagy Ferenc, Szép Ferenc, Winkler István, Tóth Lajos, Pfiszter István, Babusa Ferenc, König János, Stégner Ferenc, Fekete József.

A soroksári gyári munkások egyesületei

1. A Munkás Műkedvelő Gárda:

Fochs Mihály és Ott József elbeszéléseiből kiderült, hogy Soroksáron már az első világháború előtt megkezdte működését egy Munkás Műkedvelő Gárda, melynek tagjai Hack Ignác vendéglőjében tartották előadásait. Hack Ignác kőfaragó munkás-ember volt, szociáldemokrata. Szívesen látta vendéglőjében a különböző szervezeteket. Vendéglője helyén ma a Szabó Ervin Könyvtár XX. kerületi könyvtára található. A Pest megyei Levéltárban talált adatok szerint 1907-ben alakult meg Soroksáron az Építőiparosok Szövetsége és a Keresztény Szocialista Famunkások köre. 1911-ben az irodai, üzleti és raktári segédmunkások országos szakegyesületének fiókja, és 1914-ben a Magyarországi Építőmunkások Országos Szövetségének Helyi Fiók Egyesülete, végül 1918-ban a Soroksári Szociáldemokrata kör.

A Munkás Műkedvelő Gárda létrehozója egy Kreitsovics nevű ember volt. Pesterzsébetről Vörös Ferenc nyomdatulajdonos patronálta a gárdát. Népszínműveket, daljátékokat, operetteket adtak elő, pl. Sárga csikó, Falu rossza stb. Ez a Munkás Műkedvelő Gárda 1919-ben megszűnt, de 1926-ban a Soroksári Munkásotthonban újjászervezték.

A Soroksári Munkásotthon:

A Soroksári Munkásotthon létrehozását szükségessé tette az, hogy a Tanácsköztársaság bukása után üldözték a szervezett munkásokat és a szociáldemokratákat. A különböző szakszervezeteket és szakegyesületeket befogadó vendéglősökre is nyomást gyakoroltak, így nem mertek helyet adni a Wolf vendéglőben a famunkásoknak, a Leimeter vendéglőben az építőmunkásoknak, a vasmunkásoknak a Holbig vendéglőben. A szociáldemokratákat befogadó Hack Ignác helyzete volt a legnehezebb, hiszen az ő vendéglőjében alakult meg 1919-ben a Kommunista Párt is. Lehetetlenné váltak még a befizetések is, ezért 1926-ra az Általános Fogyasztási Szövetkezet támogatásával a munkások saját erejükből megépítették a Munkásotthont. A Munkásotthon félemeletes épület volt. Az emeleten lévő irodahelyiségekbe költöztek be a különféle szakszervezetek, szakegyesületek és a szociáldemokrata párt.

a./ A Soroksári Munkásotthon Könyvtára:

A soroksári Munkásotthon emeletén rendezték be a Munkásotthon könyvtárát is, melynek állománya a különböző szakszervezetek, és a szociáldemokrata párt könyvgyűjteményéből tevődött össze. A Munkásotthon könyvtára a szervezett munkások és a pártoló tagok számára kölcsönzött.

A körülbelül 600-800 kötetnyi könyvállományban megtalálhatók mindazok a művek, amelyeket a hivatalos könyvkiadás a politikai művek közül kiadott. A szépirodalmi művek jó része haladó és színvonalas alkotás. Szép számmal képviseltetik magukat az állományban az orosz és szovjet írók. Több kortárs író műve is megtalálható volt a könyvtárban. A különböző szak-

szervezetek szaklapjain kívül a szociáldemokrata Népszava és a Szocializmus c. havi folyóirat járt. Összefoglalóan: könyvtárról elmondható, hogy a haladó és színvonalas művek a fasiszta és a vallásos ideológia elleni harc fontos bázisát jelentették a munkásság kezében.

b./ A Vígalmi Gárda:

A Munkásotthon földszinti részét 250 férőhelyes színházterem és öltöző, valamint a ruhatár foglalta el. Ebben a színházteremben folytak a Munkás Műkedvelő Gárda jogutódjaként létrejött *Munkásotthon Vígalmi Gárdájának* próbái és előadásai.

A soroksári munkásszínházszás virágzása következett. A körülbelül 50 főből álló gárda ösztől tavaszig minden vasárnap tartott előadást. Sikereire jellemző, hogy az egyes előadássorozatokra béreleteket adtak ki. Vasárnap este 8 órakor kezdődtek az előadások. Leginkább népszínműveket és operetteket: a Király Színház, a Városi Színház, a Fővárosi Operettszínház és a Budai Várszínház akkor divatos darabjait játszották. Partitúrákat is onnan kaptak. A népszínművek közül: Csepreghy Ferenc: Sárga csikó, Piros bugyelláris, Szigligeti Ede: Szökött katona, Géczy István: A gyimesi vadvirág, Tóth Ede: A falu rossza stb., az operettek közül a Viktória, Marica grófnő, Dolly, Anna-bál, Csókos asszony c. darabokra emlékeznek az adatközlők. Legnagyobb sikere a János vitéz-nek volt, melyet hat vasárnap egymás után kellett játszaniuk telt ház előtt.

A sikerért keményen megdolgoztak a színjátékosok. A tagok legtöbbször: a SORTEX gyár, a Hazai Fésűsfonó, a Weisz Manfréd, a Fegyvergyár és a Vágóhid munkásai és munkásnői közül kerültek ki. A próbák este 8 órakor kezdődtek és éjfélig tartottak. Reggel 5 órakor már dolgozni indultak. A körülbelül 50 színjátékos foglalkoztató gárdát név szerint felsorolni nehéz. Sokat tevékenykedett a Munkásotthonban Ott József, Czeiter József, Leé Ferenc, Scheffer Adolf ügyvéd és veje Láng Endre, a Wolf család, Wéber József, Lindwurm József, Schüsler Jakab stb. A soroksári helytörténeti kör birtokában lévő - 1926-ban a János vitéz előadásán készült - képen a következő zenészek szerepelnek: Weingart Ferenc hegedű, Fochs Mihály hegedű, Szekeres József trombita, Zwick Antal harsona, Koszler Antal bőgő, Feldstein Béla zongora, Koszler Béla klarinét, Szekeres Mátyás klarinét.

A népszínművek és operettek nevelő- és esztétikai értéke csekély, de arra, hogy szélesebb néprétegeket szoktassanak be a Munkásotthonba, hatásosnak bizonyultak. A felvonásközökben fasiszmus és háborúellenes propagandát fejtettek ki, úgynevezett élőképek és élőújságok segítségével. Ott József elmondta, hogy az élőképek műfaj egy-egy fasiszmus ellenes plakát, vagy jelszó megjelenítése volt, színjátékos közreműködésével. Az élőújság-gal a legélesebb politikai jelszavakat ismertethették meg a közönséggel úgy, hogy egy-egy ember egy betűt képviselve végigvonult a színpadon.

A Munkásotthon Vígalmi Gárdájának úgynevezett műsoros estjei a közönség politikai nevelését szolgálták. Politikai témájú egyfelvonásos darabokat, jeleneteket, munkásdalokat és szavalatokat adtak elő. A 'szavalógárda' 'Ady szavalókórus' néven Petőfi, Ady és József Attila forradalmi költészetével ismertette meg a hallgatókat, több verset dramatizáltak, szavalókórusra dolgoztak fel.

c./ Általános Munkásdalkör = Soroksári Vas- és Fémmunkások Dalköre:

A Soroksári Munkásotthonban működött az *Általános Munkásdalkör*, későbbi nevén a *Soroksári Vas- és Fémmunkások Dalköre*. Tagjainak egy része előzőleg az - 1912-ben alakult - Első Soroksári Iparos Olvasódalkör-ben énekelt. Az 1920-as évektől a szakszervezetek fiatal munkásai és a szociáldemokraták kiváltak az Iparos Olvasódalkörből és önálló dalárdát alapítottak. Mivel mindegyik szakszervezet pártolta a dalkört, állandó vita volt az elnevezésen. Az Általános Munkásdalkör - az 1940 és 1941-es években - Soroksári Vasmunkások Dalköre, Soroksári Vasmunkások Dalkara elnevezéssel szerepelt a Zeneakadémián a Munkásdalegyletek Szövetsége által rendezett hangversenyeken. A dalkör nagy népszerűségnek örvendett. 300 pártoló tagja volt, közöttük nem csak munkások.

Az eleinte 20-40 tagú férfikar a 30-as években 60-70 tagú vegyeskarrá alakult. A Magyar Mezőgazdasági Múzeum Délpesti Baráti Körének Múzeumában két fénykép bizonyítja, hogy a soroksári munkásoknak és munkásnőknek két külön dalkara volt /női, férfi/ és ezek a környező falvakban is szerepeltek.

A Soroksári Vas- és Fémmunkások Dalköre 60-70 tagú vegyeskara hamarosan olyan művészeti színvonalat ért el, hogy több alkalommal szerepeltek a rádióban és a Zeneakadémián.³ Hangversenyt adtak Kőbányán, Dunaharaszton, Csepelen, Békásmegyeren és Pestimréren. Részt vettek országos dalosversenyeken, így voltak Szombathelyen, Pécsen és Miskolcon is. A Munkásotthonbeli rendszeres szereplésüket kiegészítette az évente 1-2 alkalommal a Holbig vendéglőben rendezett hangverseny, amelyet kifejezetten pénzszerzés céljából rendeztek. Szerepeltek az Egreserdőben, és a budapesti szociáldemokraták összejövetelein, a Munkásotthon szervezésében rendezett majálisokon a Molnár-szigeten, ahol 2-3000 soroksári előtt énekeltek. Minden gyűlést, népgyűlést az énekkar nyitott meg.

Forradalmi dalokat, klasszikusokat, Grieg, Muszorgszkij dalait, munkásénekeket, Bartók, Kodály dalokat, magyar népdalokat, szerenádokat, műdalokat, az elvtársak temetésén gyászdalokat énekeltek.⁴

d./ Sportkör:

A Munkásotthonban a felnőtteken kívül a munkásgyermek is helyet kapott. A János vitéz előadásakor például mint a tün-

dérek karának tagjai, de szerepeltek más színelőadásokon, műsorokban is. A műsoros esteken pl. a 6-12 éves gyermekek tornamutatványokkal szerepeltek. A Munkásotthonban működő sportkörökben a gyermekek számára volt nyújtó, gyűrű, trapéz és a felnőttek által készített birkózószőnyeg is. Télen a Munkásotthon nagytermében, tavasztól őszig a Molnár-szigeten foglalkozott a gyermekekkel Leé Ferenc.

12-18 éves korig ifjúsági korosztályú tornászok is működtek a Munkásotthonban. Részt vettek a pesterszébeti CSILI-ben tartott műsoros esteken is, ahol a környékbeli /Csepel, Kispest, Kőbánya stb./ munkásfiatalok mérhették össze tudásukat.

A Munkásotthon előadásait, rendezvényeit jól propagálták. A Pest megyei Levéltárban röplapterjesztési engedély melléteként az alábbi röplap található ennek bizonyítására:

Munkások!

Eltársak!

A Magyarországi Szociáldemokrata Párt soroksári pártszervezete 1929. október hó 6-án, vasárnap délután 4 óraker a Munkásotthonban, Grassalkovich u. 150./ nyilvános gyűlést tart a következő napirenddel:

1. Politikai és gazdasági helyzet.

2. A megyei törvényhatósági választások.

A gyűlés előadói: Kabók Lajos országgyűlési képviselő és Zuschlag Vilmos elvtársak.

Munkások! Elvtársak! Jelenjete meg tömegesen!

Testvéri üdvözlettel a soroksári pártszervezet végrehajtóbizottsága.

A Munkásotthon maximális kihasználtságára bizonyításként nézzük meg egy hét programját csak a műkedvelő színjátósok és a dalkörösök szempontjából:

Hétfő:	Szövegpróba színjátósoknak.
Kedd:	Férfi dalóra
Szerda:	Énekpróba színjátósoknak.
Csütörtök:	Vegyeskari próba.
Péntek:	Színjátósoknak összpróba.
Szombat:	Főpróba.
Vasárnap:	Előadás.

A Munkásotthon működését 1943-ban betiltották, azzal az indokkal, hogy az épület életveszélyes. Működését ettől függetlenül nem szüntette be egészen 1944. márciusáig, a németek bevonulásáig tartottak előadásokat, műsoros esteket.

A község lakosainak politikai, esztétikai nevelése érdekében komoly munkát folytatott a Munkásotthon műkedvelő és szervező gárdája.

Az a tény, hogy az Iparos Otthon és a Munkásotthon működését külön fejezetre tagoltam, nem jelenti azt, hogy a Soroksáron működő iparosok, és az ott élő gyári munkások között éles elkülönülés lett volna. Mindkét műkedvelő gárdában szerepeltek iparosok és gyári munkások is. Az Iparos Otthon gárdájában természetesen a helybéli iparos ifjak voltak többen, a Munkásotthonban a gyári munkás fiatalok. Előadásait a község lakosainak minden rétegéből látogatták.

(Az egyletek továbbélése)

/Általános Munkásdalkör = Délpesti ÁFÉSZ férfikara, alakuló közgyűlésének jegyzőkönyve, alapszabályai és tisztségviselői./

A felszabadulás után a soroksári Dózsa Művelődési Otthonban /ma Táncsics Művelődési Ház/-még tartottak műkedvelő előadásokat az 50-es évek elejéig. A színjátós gárdát Pillmayer János a Művelődési Otthon vezetője irányította, a zenekart Farkas Antal vezette.

Az Általános Munkásdalkör 1948. április 3-án újjáalakult és még ma is működik a Délpesti ÁFÉSZ által patronált férfikar.

A Pest megyei Levéltárban megtalálhatók: az alakuló közgyűlés jegyzőkönyve és a dalkör alapszabályai. Alakuló közgyűlést a Soroksári Ipartestületben tartották. Jelen voltak az M.K.P., a MÉMOSZ, a famunkások, textilmunkások szakszervezetének képviselői, valamint a községi elöljáróság, a Szabadművelődési Tanács soroksári ügyvezetője, a pártoló és működő tagok. A közgyűlés elnöke Poszpiszl József, jegyzőkönyvvezető Várhegyi Márton, hitelesítők: Ott József és Szekeres Mátyás.

A tisztikar tagjai:

elnök: Poszpiszl József főművezető
alelnök: Pákozdi Mihály nyersbőrkereskedő
ügyvezető elnök: Szép Mihály gyári munkás
jegyző: Várhegyi Márton tűzoltó főhadnagy
karnagy: Koch István
pénztáros: Kaiser Pál fényező és Fondron József cipőfelsőrész készítő
ellenőr: Scheuring Boldizsár esztergályos és Hoffmann Márton ezüstműves
háznagy: Spiesz István vasöntő és Völgyesi Ádám kőfaragó

A választmány tagjai:

Leé Ferenc asztalos mester
Várkonyi Mihály húsipari munkás
Szekeres Mátyás lakatos
Szives István hentes és mészáros
Fekete Mihály hentes és mészáros
Wieland Antal vendéglős

A választmány póttagjai:

Gyetzvai Ferenc kovács segéd
Schmidt János vasöntő
Holbig Antal vendéglős
Bánhidi József hentes és mészáros

A Soroksári Általános Munkásdalkör alapszabályaiból:

1. fejezet. . .

2. §. Az egyesület célja a karéneklés ápolása és ezáltal a magyar zenekultúra demokratikus szellemben való fejlesztése, különösen a munkás-dalkultúra színvonalának emelése, továbbá műkedvelő színjátszás, zene és egyéb önképzőkori tevékenység művelése. Az egyesület céljának elérése érdekében dalosversenyeket, színelőadásokat, táncmulatságot, kulturális előadásokat stb. rendez és a tagok részére egyéb szórakozási lehetőséget biztosít.

2. fejezet. . .

5. §. Az egyesületnek alapító, tisztelebeli, működő és pártoló tagjai vannak.

4. fejezet. . .

17. §. Az egyesület, mint a Magyar Dolgozók Énekkarainak Országos Szövetsége tagegyesülete, köteles a szövetségi közgyűlés és választmány határozatait végrehajtani, valamint az egyesületi munkáról az évi rendes közgyűlést követő 30 napon belül a Szövetségnek összefoglaló jelentést adni.

1948. április 3.

560.294/1949.

IV.3. BM.

A ma is működő dalkörrel tudósítást adni a jelen krónikáinak feladata.

Az egyesületek névsora

Készült a Pest megyei Levéltárban található alispáni iratok között az Egyesületi Mutatók 1-2 kötete alapján.

Sorszám:	Az Egyesületi Mutató sorszáma:	Az egyesület neve, és az esetleges névváltozások	Alapítási év:
1.	35	Soroksár-Haraszti-Taksonyi Takarékpénztár	1872.
2.	36.	Polgári Olvasókör	1887.
3.	1.	Molnár Ipartársulat	1892.
4.	2.	Tűzoltókör	1895.
5.	3.	Chewra Kadischa	1896.
6.	33.	Iparos Ifjak Önképző és Munka- közvetítő Egyesülete	1896.
7.	4.	Temetkezési Egylet	1896.
	6.	Módosított Alapszabályok	1900.
	21.	Soroksári Temetkezési Egylet	1911.
	42.	Temetkezési Egyesület	1924.
	61.	Soroksári Temetkezési Biztosító Egyesület módosított alapszabályai	1943.
8.	5.	Dunaági Halászati Társulat	1897.
	54.	Soroksári Dunaági Halásza- ti Társulat	1935.
9.	32.	Soroksári Casino	1897.
10.	8.	Izraelita Hitközség	1901.
11.	7.	Polgári Kör	1901.
12.	9.	Önkéntes Tűzoltó Testület	1903.
	58.	Módosított alapszabályok	1938.
13.	10.	Római Katolikus Olvasókör	1904.
14.	11.	Műkedvelők Zeneegylete	1905.
15.	12.	Építőiparosok Szövetsége	1907.
16.	14.	Keresztény Szocialista Famunkások	1907.
17.	13.	Polgári Dalkör	1907.
	49.	Módosított alapszabályok	1934.
18.	15	Soroksári Függetlenségi és 48-as Kör	1908.
19.	34.	Irodai, üzleti és raktári segédmunkások országos szakegyesületének fiókja	1911.
20.	18.	Soroksári Athlétikai Club	1911.
	40.	Módosított alapszabályok	1925.
	63.	Módosított alapszabályok	1934.

21.	17.	Soroksári Fürdő Egyesület	1911.
22.	24.	Első Soroksári Iparos Olvasó-dalkör	1912.
23.	22.	Soroksári Kocsmárosok Ipartársulata	1912.
24.	41.	Magyarországi Építőmunkások Országos Szövetségének Helyi Fiók Egyesülete	1914.
25.	28.	Soroksári Vadásztársaság	1914.
26.	31.	Soroksári Gazdakör	1918.
27.	30.	Soroksári Szociáldemokrata Kör	1918.
28.	47.	"MOVE Frontharcos Szövetség" soroksári csoportja	1921.
29.	37.	Magyarországi Vas- és Fémmunkások Központi Szövetsége helyi csoportja	1923.
30.	38.	Iparos Otthon	1924.
31.	51.	Magyarországi Német Népművelési Egyesület helyi fiókja	1924.
32.	39.	Soroksári Ifjak Vörösmarty Köre	1924.
33.	43.	Soroksári Futbal Klub	1926.
34.	44.	A Fűszerkereskedők Országos Egyesületének Soroksári Körzete	1927.
35.	50.	BROSZ helyi fiókja	1929.
36.	48.	Stefánia Szövetség Fiókja	1933.
37.	52.	Magyarországi Textilipari Munkások és Munkásnők soroksári helyi fiókja	1934.
38.	53. 56.	Soroksári Jótékony Izraelita Nőegylet Módosított alapszabályok	1935. 1935.
39.	55.	Polgári Lövész Egylet	1936.
40.	57.	Légoltalmi Liga	1938.
41.	60.	Katholikus Népszövetség	1943.
42.	59.	Magyarországi Németek Szövetsége	1943.
43.	65.	Általános Ipartestület	-
44.	64.	Katholikus Nőszövetség	-

Megjegyzés:

Alapítási évként a jóváhagyó miniszteri rendelet évszámát jelöltem meg. Ahol ez hiányzott, ott az alispáni irat évszáma az alapítási év dátuma. Az egyesületek túlnyomó többsége 1948-1949-ben oszlott fel.

Kivétel:

Soroksári Casinó	1946.
Építőiparosok Szövetsége	1929.
Soroksári Fürdő Egyesület	1920.
Soroksári Gazdakör	1945.

Az egyesületek névváltozásait és alapszabályainak módosítását is feltüntettem.

Forrásjegyzék

Irott források:

Berend Iván - Ránki György:
Magyarország gyáripara az imperializmus első világháború előtti időszakában.
1900-1914. Bp. 1955.

Borovszky Sámuel:
Pest-Pilis-Solt-Kiskun Vármegye.
1-2. köt. Bp. [1910]

Budapest és környéke természetrajzi, orvosi és
közművelődési leírása.
Bp. 1879.

Galgóczy Károly:
Pest-Pilis-Solt-Kiskun Vármegye általános ismertetője és címtára.
2-3. köt. Bp. 1877.

A Magyarországi Szociáldemokrata Párt Soroksári
Pártszervezete.
Munkások! Elvtársak! /Röplap/ 1929.

Munkásének.
1919 - 1945. Bp. 1967.
Műveltség - művészet - munkásmozgalom.
[Bp.]1982.

Nagy Dezső:
Pesterzsébet és Soroksár helyismereti bibliográfia.
1-2. köt. Bp. /1969/

Pest-Pilis-Solt-Kiskun Vármegye általános
ismertetője és címtára.
Bp.én.

Pest megyei Levéltár, alispáni iratok.
Pest megyei Levéltár Egyesületi mutatók. 1-2. köt.

Pesterzsébet, Kispest és környéke.
Bp. 1936.

Pest vármegye Lexikonja
Bp. 1929.

Szilágyi János:
A magyar munkáskönyvtárak a két világháború között.

Egyéb dokumentumok, fényképek:

A Magyar Mezőgazdasági Múzeum Délpesti Baráti
Körének Múzeumából.

A Soroksári Helytörténeti Kör gyűjteményéből. Az eredeti
képek másolata a soroksári könyvtárban található.

Hangzó anyagok /magnós felvételek/

Beszélgetés: Fochs Mihály ny. gyári munkás, a Munkás Otthon
szervezője, rendezője

Ott József ny. kereskedő, a Munkás Otthon szervezője,
rendezője

Kiefer Mihály ny. fodrász, amatőr zenész

Péhl Mátyás ny. gyári munkás

Bauer Tamás ny. földművelő

Péhl Magda textilgyári dolgozó

Schuszter Nándor ny. hentes és mészáros

Marschall József hivatásos zenész

Farkas Antal hivatásos zenész

A beszélgetéseket Zengő Gáborné könyvtáros készítette.

Szóbeli közlések

Leé Ferenc ny. asztalos

Baán Júlia ny. varrónő

Lipsz György hivatásos zenész

Gyurnik Ádám ny. gyári munkás

Czeitler Márton hivatásos zenész

Ott József

KieferMihály

Fochs Mihály

JEGYZETEK

- 1./ A csoportképen évszám nincs, ifj. Fochs Mihály szerint 1890-1910 között készülhetett a kép.
- 2./ Műveltség - művészet - munkásmozgalom. Bp., 1982. 363 l.
- 3./ Munkásénekek 1919-1945. Bp., 1967. 185 l.
- 4./ Ott József szóbeli közlése.

Mayerné Baán Magdolna

History of blue-collar workers' and craftsmen's associations in one of the suburbs of Budapest /recently district Nr 20/ from the end of the last century until 1950. The essay is based partially upon the collection of local history in our library.

**PÓTLÁSOK A FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR
1712 ELŐTTI RÉGI MAGYARORSZÁGI NYOMTATVÁNYAINAK JEGYZÉKÉHEZ**

Évkönyvünk előző kötetében a könyvtár régi nyomtatványainak feltárájáról szóló cikk függelékeként közreadtuk Szabó Károly Régi magyar könyvtára I-II. kötetébe tartozó nyomtatványaink 97 tételes jegyzékét¹. Időközben ritkasággyűjteményünk három gyűjtőkötetében összesen további hét ide tartozó nyomtatványt azonosítottunk, amelyek korábban elkerültek a számbavételt. Ezekkel együtt ma a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 104 féle, 1712 előtt megjelent nyelvi és területi hungarikum összesen 114 példányát tartja nyilván állományában.

Az újonnan feltárt nyomtatványok leírását az előző közleményhez hasonlóan rövidítve adjuk, megtartva az időrenden belül a nyomdahely szerinti felsorolást. A tételszámozást azonban nem illesztjük a korábbi jegyzék időrendjébe, hanem folyamatos számozás mellett újra kezdjük az időrendet. E művek a következők:

98.	1654	[Gyulafehérvár]	Articvli vniversorvm dominorvm regnicolarvm trivm Nationum Regni Transylvaniae, . . . ad diem 18 Februarii [Januarii] Anni Domini Millesimi, DC.LIV. indictis, . . . Dézsi 83 ² , MKsz 1916. 92. 09/1780 Koll. 3.
99.	1655	[Gyulafehérvár]	Articvli vniversorvm dominorvm regnicolarvm trivm Nationum Regni Transylvaniae, . . . ad diem vigesimum, mensis Februarii, Anni Millesimi Sexcentesimi Quinquagesimi Quinti, . . . indictis, . . . Dézsi 84, MKsz 1916. 92. 09/1780 Koll. 2.
100.	[1687]	Lőcse	Articuli Diaetales Posonienses Anni, M.DC.LXXXVII. RMK II. 1611 09/39 Koll. 3.
101.	[1687]	Lőcse	Articuli Dominorvm Praelatorvm, . . . Regni Hungariae. . . Anno M.DC.LXXXI. RMK II. 1610 09/39 Koll. 2.
102.	1696	Nagyszombat	Corpus Juris Hungarici. . . Tom. 1-3. RMK II. 1845 variánsa: Erd. Múz. 1939. 278-279. q 09/4069 Koll. 1.
103.	1697	Nagyszombat	Forma Processus Judicialis Criminalis. . . RMK II. 1897, "A" variáns: MKsz 1909. 73. Koll. 3. q 09/4069

A 98. és 99. számú két erdélyi országgyűlési törvénycikk-kiadásból mindeddig csupán az Egyetemi Könyvtárban őrzött példányok voltak ismeretesek. (A Dézsi által említett Akadémiai könyvtári példányokról az MTA Könyvtárában nem tudnak. Már Fazakas József is csak az Egyetemi Könyvtár példányait említi e törvénycikknek nyomdai meghatározását adó tanulmányában³.) Mivel a FSZEK-példányoknak Dézsi leírásával történt összevetésekor néhány betű és írásjel eltérést találtunk, összehasonlítottuk azokat az Egyetemi Könyvtár G 507 jelzetű gyűjtőkötetében található nyomtatványokkal, melyek Dézsi leírásának alapul szolgáltak⁴. Megállapíthatjuk, hogy példányaink az Egyetemi Könyvtáráival azonos szedésűek, tehát nem variánsok, hanem Dézsi leírásai pontatlanok. Ugyancsak nem teljesen betűhív a Magyar Könyvszemle 1916. évfolyamában (p. 92.) közölt két leírás sem.

A kötetet, melyből katalógusunkban mindeddig csak az elől álló RMK I. 878 (Approbatæ) volt leírva⁵, 1947-ben vásároltuk Lantos antikváriumából.

A 100. és 101. (valamint a korábbi 52.) tételeinket tartalmazó 09/39 jelzetű kolligátum kötése miatt is figyelmet érdemel. A fatáblára vont, 18. századi préselt fehér bőr kötést Ioannes Christophorus Borscheck ovális keretben elhelyezett, arany nyomású címeres super ex librise díszíti. A háttáblán hasonló keretben kertészkező férfi alakja látható *Cum tempore fructus* körirattal. A szép példány gróf Zichy Jenő hagyatékával 1911-ben került könyvtárunkba⁶.

A harmadik, teljes egészében most leírt gyűjtőkötet (102-104. sz.) ugyancsak fatáblás, vaknyomásos pergamen kötessel és réz csatokkal van ellátva, s az ex librise tanúsága szerint gróf Károlyi István, majd Károlyi Sándor főtí könyvtárának tulajdonában volt, s 1945 óta van a könyvtár birtokában.

Régi nyomtatványaink jelzetváltoztatását a lehetőség szerint igyekszünk elkerülni, különösen, ha leírásuk valahol már megjelent. Most mégis egy ilyen elkerülhetetlen változásra szeretnénk a figyelmet felhívni. Már nyomdában volt előző évkönyvünk, amikor a kisnyomtatványok között rábukkantunk egy 1704-es zsolnai nyomtatványra (RMK II. 2223), melyet mint 90. számú tételt sikerült még jegyzékünkbe besorolni. Időközben azonban az egyleveles nyomtatványt állományvédelmi okokból ritkasággyűjteményünkbe helyeztük át, ahol az f 09/7176 jelzetet kapta. A ritka dokumentum nemcsak nyomdatörténeti értéket képvisel, de tartalmi vonatkozása is van hazánkra: a latin nyelvű üdvözlő versben Krmann Dániel zsolnai evangélikus lelkész a zsolnaiak nevében üdvözlözi a száműzetéséből hazatérő kuruc tábornokot, báró Petrőczy Istvánt. Könyvtárunk egykor Langer antikváriumában vásárolta a nyomtatványt, melyből hazánkban még az Országos Széchényi Könyvtár két példánya ismeretes.

JEGYZETEK

1. A FSZEK Évkönyve 1981-1982. p. 51-59. A jegyzékben tévesen szerepel a 87. tétel (RMK II. 2137) jelzete, amely helyesen: q 09/2753. Az 58. és 59. lapon közölt címlapmásolatok sorrendje sajnálatosan felcserélődött és a képalírások lemaradtak. Az 59. lapon közölt fak-szimilén a *Tyrnauerischer Schreib Calendar* 1681-re szóló, bibliográfiailag eddig ismeretlen példányának címlapja látható. Hiányzó aláírása: "1. kép. A 43. sz. alatt leírt nagyszombati kalendárium címlapja." Az 58. lapon ugyanezen mű 15. levelének másolata áll, melyhez a következő szöveg tartozik: "2. kép. A 43. sz. kalendárium *Prognosis*ának címlapja."
2. Supplementum ineditum Ludovici Dézsi. Dézsi Lajos kiadatlan kiegészítései 1537-1667. In: Sztripszky Hádor: Adalékok Szabó Károly Régi magyar könyvtár c. munkájának I-II. kötetéhez. Új kiad. Bp. 1967. p. 585-621.
3. Fazakas József: A XVII. századi erdélyi országgyűlési törvénycikknek nyomdai meghatározása. In: Magyar Könyvszemle 1968. p. 201-209. 43-44. sz.
4. Az egybevetést csupán a 98. tétel utolsó, 5. levelén nem tudtuk elvégezni, mivel az a FSZEK példányából hiányzik.
5. Az előző jegyzék 30. tétele.
6. A kötést leírja Romhányi Károly: A magyar könyvkötés művészete a 18-19. században. Bp. 1937. 810. sz.

KÉZIRATOK A FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR ÁLLOMÁNYÁBAN

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárnak nyolcvan éves fennállása alatt soha nem volt és a mai napig sincs önálló kéziratára, de állományában a könyvek közé sorolva mintegy ezer kézirat található. E kéziratok többnyire különgyűjteményekben nyertek elhelyezést: elsősorban a Budapest gyűjteményben és a 09-es ritkaságtárban, valamint a Szűry-gyűjteményben és a 01, 02 jelű könyvészeti gyűjteményekben. Ezen kívül a könyvtár kisnyomtatványai között is rejlenek eddig még fel nem tárt kéziratok dokumentumok.

A kéziratok könyvtárunkban nemcsak raktárilag nincsenek elkülönítve, de önálló katalógus vagy külön leltárnapló hiányában hosszú ideig áttekintésükre sem volt lehetőség. Kézirateink számát illetően is csupán becslésre voltunk utalva.

A kéziratok állomány áttekintésére az első kísérlet az ötvenes évek végén történt, az akkori Budapest- és Különgyűjtemények osztályának a keretében. Az osztály kezelésébe tartozó különgyűjteményekből ekkor *Körtés Júlia* gyűjtötte össze a B és 09 jelzetű kéziratokat. Az ő összeállítása szolgált alapul *J. Hajdu Helga* kéziratok munkájának: *A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár válogatott kézirateinak leíró katalógusa. 1. Forrásanyag.* Eredeti dokumentumok és másolatok. (Időrendben.) 2. *Tanulmányok, adatgyűjtések, bibliográfiák, katalógusok.* (Betűrendben.) [Bp. 1964.] A 241 kézirat leírását nyújtó gépiratos katalógus – mely ismeretlen okból sajnálatosan befejezetlen maradt – mindmáig az egyetlen segédlet kézirateink módszeres áttekintésében. A tartalmi jellemzést és kiegészítő bibliográfiai adatokat is közlő leírások példaként szolgálnak a jövőbeni feltáráshoz¹.

A valamennyi kéziratunkra kiterjedő számbavétel jóval később, a könyvtár régi nyomtatványainak feltárással párhuzamosan vette kezdetét. E munka során a szolgálati betűrendes katalógusból kigyűjtöttük a kéziratok rövidített leírását és a jelzetek sorrendjében állítottuk fel. Így készült el 1983-ban a kéziratok helyszám szerinti nyilvántartása, amely azonban csupán alapja lehet a további, rendszerező feltárásnak.² Dolgozatunk elsősorban e nyilvántartásra, valamint évkönyveink híradásaira támaszkodva próbálja meg áttekinteni kézirateink megoszlását és felvázolni a kéziratgyűjtés alakulását könyvtárunkban. Az így kialakított kép bizonyára több részletében pontatlan és szükségszerűen szubjektív. Mégis, úgy véljük, bármily vázlatos ismertetés is hiányt pótol és alapja lehet későbbi kiegészítő, elmélyültebb elemzéseknek.

Gyűjteményenkénti megoszlás. Kézirateink többsége a Budapest gyűjteményben áll, amely gyűjtemény kezdettől fogva törekedett a főváros történetére vonatkozó dokumentumok széles körű gyűjtésére, nemcsak nyomtatott, de kéziratok formában is. 1986 elején 570 kéziratot vettünk számba a Budapest gyűjtemény anyagában. Ezt követi a nem különgyűjteményben elhelyezett kéziratjellegű dokumentumok 280-as száma, ami nagyrészt az ugyancsak kéziratnak számítható 1948 előtti nyomtatottak még nem is teljesen befejezett regisztrálásából adódik.³ 09-es gyűjteményünkben 100, a Szűry-gyűjteményben 22, 01-es és 02-es gyűjteményünkben pedig összesen 20 kéziratféleségről van tudomásunk. (Az egy jelzetten álló többkötetes kéziratokat is egy egységnek tekintjük.)

A kéziratok *keletkezési ideje* szerint legrégebbi kézirateink jól áttekinthetők *Hajdu Helga* katalógusának első, időrendi kötetéből. A kódexek korából, 1550 előtti időkből mindössze három kéziratunk van: a 15. és 16. század fordulóján keletkezett olasz nyelvű *Zichy-kódex* és a *Budai jogkönyv* úgynevezett harmadik kézirata (16. század eleji másolat), valamint *II. Lajos* királyunk egy 1521-ben kelt levelének egykorú másolata. A század második feléből való két kéziratunk: a *Körmöcbányai ötvösök* céhkönyve, amelyet a 16. század végén kezdtek el vezetni és Christophorus *Bruschius* emlékkönyve 1599–1601-ből. A 17. századból 15, a 18. századból 58 kéziratot vettünk számba. 1800 és 1849 között 88, a század második feléből: 93, 1900 és 1945 között 170 kéziratot számláltunk meg nyilvántartásunkban, míg a maradék mintegy félezer darab már 1945 után keletkezett.

A *nyelv* szerinti megoszlásban a magyar nyelvűek vezetnek: számuk közel 800. A többi: német 66, német-magyar nyelvű 8, latin 30, latin-magyar és latin-német összesen 17, olasz 12, francia 10, angol 7, a maradék 1–1 újjörög vagy görög-német, 1 perzsa és néhány három- és többnyelvű kézirat.

Jellegük szerint nem készítettünk kimutatást kézirateink megoszlásáról. Az autográfaiak, eredeti és egykorú kéziratok és másolatok mellett viszonylag nagy számban fordulnak elő gépiratok (mintegy 400) és nyomtatottak (közel 300). Az utóbbiak száma feltehetően több, mint amennyiről eddig tudunk, mert a számbavétel első szakaszában erre a szempontra még nem

voltunk figyelemmel. Számos nyomtatványunk van kézírásos bejegyzésekkel, ajánlásokkal, könyvekbe kötött levelekkel. A Ritkaságok és kéziratok gyűjteményében ezekről is nyilvántartást vezetünk, akárcsak a kötéstáblákon talált, vagy azokról leválasztott kódextöredékekről. E feltárás azonban még csak a kezdeteknél tart. 1939-es évkönyvünkben önálló tanulmány jelent meg *Pelei Tamás széljegyzeteiről Kelényi B. Ottó* tollából „Egy magyar humanista glosszái Erasmus Adagia-jához” címen⁴, több liturgikus nyomtatványunk bejegyzéseit pedig *Radó Polikárp* dolgozta fel „Nyomtatott liturgikus könyveink kézírásos bejegyzései” című tanulmányában.⁵ Regisztráló munkánkkal hasonló jellegű feldolgozásokat szeretnénk a jövőben elősegíteni.

Nem részletezzük a *kéziratfajták* szerinti megoszlást sem. Összefoglalónkból kiderül, hogy lényegében valamennyi kéziratféleség: kódex, anekta, kéziratok könyv, néhány kéziratok térkép⁶ és zenemű, levél, sőt a tulajdonképpen levéltári anyagok számító hivatalos iratok és oklevelek is előfordulnak a könyvtár gyűjteményeiben.

A *tartalmi* vonatkozások áttekintésére nyilvántartásunk jelenlegi formájában nem alkalmas. A *B* előjelű – a Budapest gyűjteményben álló – kéziratok valamilyen vonatkozásban a főváros történetéhez kapcsolódnak. A hagyatékokból véletlenszerűen hozzánk került vegyes tartalmú kéziratok közt számos irodalomtörténeti vonatkozásút találunk, de látni fogjuk, hogy művelődéstörténeti szempontból számos olyan kéziratunk is érdeklődésre tarthat számot, amely nem tartozik a könyvtár gyűjtőkörébe, kéziratjellege és gyűjteménytörténeti értéke miatt azonban megőrizzük és a szakterület kutatói számára hozzáférhetővé tesszük.

A *kéziratgyűjtés alakulása* könyvtárunkban nehezen és meglehetősen hiányokkal követhető nyomon, éppen a kézirat-jelleg dokumentálásának elhanyagolása miatt. Évkönyveink repertóriumának tárgymutatója a „kézirat” szót nem is tartalmazza. Az éves jelentésekben először 1913-ban találkozunk a jelleg szerinti gyarapodási statisztikában kéziratok említésével: ekkor 4 db, 1914-1915-ben pedig 2 db kézirat beszerzéséről értesülhetünk. A továbbiakban a kisebb-nagyobb híradások, különösen a Budapest gyűjtemény gyarapodásáról 1914-től kezdve közzétett beszámolók tájékoztatnak egyes kéziratok szerzeményekéről. A harmincas években rendszeressé válnak évkönyveinkben a jelentősebb kéziratokat ismertető rangos tanulmányok. A híradások hiányosságait, esetlegességét csak részben tudtuk kiegészíteni a belső nyilvántartások vételi adatainak feldolgozásával. Sok esetben a többszörös jelzetváltozás nyomon követése sem vezetett eredményre a beszerzés körülményeinek, idejének a megállapításában. A jelzetváltozások miatt említjük a továbbiakban kézirateinkat mai raktári jelzetükkel együtt, s minden lehetséges esetben hivatkozunk Hajdu Helga leírásaira.

Adataink szerint az első kézirat 1909-ben került a könyvtár tulajdonába: *Gárdonyi Albert*nek Budapest középkori levéltárának újjászervezésére tett gépirásos javaslata, a szerző javításaival (jelzete: Bq 0910/193, Hajdu II. 173). A tízes évek nagy hagyatéka: a Trefort, Szűry-, Ballagi Géza-, Zichy-, Hentaller-, Vámbéry- és Schmail-gyűjtemények mind tartalmaztak kéziratokat. A Fővárosi Könyvtár első nagy ajándékozója *Batthyányné Trefort* Edit volt, kinek *Trefort* Ágost kétezer kötetes gyűjteményét köszönhattuk.⁷ A hagyatéka nagy része ugyan a hálózatba került, de minden bizonnyal ekkor került hozzánk az a néhány kézirat dokumentum is, amely Trefort személyéhez kapcsolódik: Budapesten 1882-ben kiállított díszdoktori oklevele (Bf 0910/109) és a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem tanárainak 1882-ben kelt köszöntő irata Trefort miniszteri tisztsége tízéves jubileuma alkalmából (Bf 0910/213, Hajdu I.123). (Az utóbbi irat talán véletlen szerencsénkre maradt nálunk. A könyvtár régi irattárában ugyanis pontosan nyomon követhető az erdélyi, felvidéki stb. városokból származó köszöntő iratoknak a sorsa, amelyeket a könyvtár felajánlott az illető városoknak, mint a könyvtár kereteibe be nem illesztendő dokumentumot.)

1910 végén vásároltuk meg *Szűry Dénes* bibliofil könyvtárát, kinek gyűjtéséből a következő kéziratokkal gyarapodtunk: *Kazinczy* ajánló verse *Döme Károlynak* a „Bácsmegeyének össze-szedett levelei” 1789-es kassai kiadásán (Sz 3515)⁸, *Fodor Gerzson*: A névnap komédia című Nagykőrösön 1812-ben kelt autográfija (Sz 547), *Csokonai*: Méla Tempetői és az Ördögi mesterséggel fel-talált ifjú, valamint más írások 1824-es másolatának kolligátuma (Sz 339)⁹ és primóczi *Szent-Miklós* Alajos költeményei *Nagy Iván* 1861-es gyűjtésében és másolatában (Sz 1668)¹⁰.

1911-ben vásároltuk meg *Ballagi Géza* pamfletgyűjteményét s vele a nagyértékű gyűjteményről sajátkezűleg készített katalógusát (B 0910/225, Hajdu II. 151).

A Fővárosi Könyvtár 1911-re szóló *Értesítője*: (p.352.) „*Zichy Jenő* gróf könyvei” cím alatt két kéziratot emel ki a hosszú pereskedés után birtokunkba jutott hagyatéka rövid ismertetése után: egy 15. századi olasz kódexet, „mely teljes építészeti munkát tartalmaz s ábrákkal is el van látva”, a másik „*Mária Lujza* állítólagos feljegyzéseit tartalmazza, melyek Napoleon korára nagy jelentőséggel bírnak”. Az előbbi, a 15. és 16. század fordulóján keletkezett velencei eredetű papírkódex a Fővárosi Könyvtár *Zichy-kódex* néven vált ismertté és keresetté a hazai és külföldi kutatók körében (09/2690, Hajdu I.2). A rövid közlemény nem említi a kódex gazdag versgyűjteményét, a *verzőkra írt közel* 300 korabeli olasz költeményt, melyek nagy része ekkortájt még metszetlapokkal volt átragasztva. A fiumei származású *Zambra* Alajos (1886–1947) egyetemi tanár 1913 és 1924 között számos magyar és olasz nyelvű tanulmányt közölt a kódexről, melyekből most csak az 1914-es értesítőnkben megjelent ismertetésre hívjuk fel a figyelmet¹¹. A Napolen császár második feleségének, *Mária Lujzának* (1791–1847) tulajdonított bécsi eredetű kézirat többnyire francia moralisták munkáiból másolt szemelvények kétkötetes gyűjteménye (09/126, Hajdu I.46)¹².

A *Zichy Jenő* gróf (1837–1906) könyvtárából hozzánk került többi kéziratról nem találunk említést évkönyveinkben. Közülük mindeddig katalógusunkban sem szerepelt az *Officina Rationaria Camerae Hungariae*, a magyar kamara pozsonyi számvevőhivatala 1653 és 1660 közötti eredeti iratainak egykorú vaknyomásos bőrkötésű gyűjteménye (q 09/92), mely

a helynaplóban mint „régí beíró könyv” szerepelt. Említést érdemel e hagyatékából a gróf *Orttenburg* család részére III. Ferdinánd által 1640-ben kiállított címeres levél 1675. évi másolata (09/132), egy kézfestésű *címergyűjtemény* a múlt századból, magyar nemes családok címereivel (09/35); a hagyományozó nagybátyjának, a gróf Zichy Ödön néven kivégzett Zichy Jenőnek (1809–1849) német nyelvű feljegyzései 1834–1835-ben tett utazásairól (09/111, Hajdu I.69). A bélyegző tanúsága szerint ugyancsak Zichy Jenő gyűjteményéből való *Horváth* János rudinai apát és veszprémi kanonok, későbbi székesfehérvári püspök autográfiája 1822-ből: „Megvizsgálása illy tizimű két prédikációnak: Az evangéliumi keresztény tolerancia . . .” (09/7117/3), mely válasz id. *Báthory* Gábor református püspök ugyanazon évben megjelent munkájára.

Az 1912-es értesítő az 1911-ről szóló jelentés szöveges részében¹³ kiemel egy antikvár szerzeményt: a Buda 1686-os ostromában résztvevő Paolo *Amerighi* naplóját „Diario dell’assedio . . . di Buda . . .” címen, mely Francesco Piccolomini Bandini kézjeggyével ellátott 1886-os másolat a Sienában megjelent műről, tévesen spanyol másolatként említve azt (Bq 0910/288).

1911-es könyvtári tulajdonbélyegző áll *Carl Filipp* „Erinnerungen. Aus dem Bombardement von Pesth . . .” című napló-szerű beszámolóján, melyben Pest 1849-es bombázásáról és más hadi eseményekről számol be az író, meg nem nevezett osztrák százados barátjának (B 0910/1, Hajdu I.91).

Hentaller Lajos nevezetes szabadságharci gyűjteményével került 1912-ben a könyvtár tulajdonába a *Törvényhatósági Tudósítások* Pesten, 1836. júl. 1. – 1837. máj. 7. közötti eredeti példányainak kolligátuma (Bq 0910/48, Hajdu I.73). Ismeretlen eredetű 1912-es szerzemény *Albert Kindermann* budai terménykereskedő „Lepidopterologische Notizen” című, 1840–1855 között keletkezett lepketani jegyzete. (B 0910/128, Hajdu II.192).

1914-ben *Vámbéry* Rusztem ajándékként felajánlja atyja, *Vámbéry* Ármin halálával rámaradt könyvtárát a Városi Könyvtár akkor már meglévő – azóta felszámolt – Ázsiai gyűjteményének gyarapítására¹⁴. E gyűjteményből maradt meg az az f 09/202 jelzetű perzsa kézirat, amelyről dr. *Apor* Éva, a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára Keleti Gyűjteményének vezetője állapította meg, hogy egy Dzsingisz kánról és utódairól szóló kézirat 1867-es másolata¹⁵.

1914-es tulajdonbélyegzőt visel egy 18 lapos eredeti verskézirat „1838. A nagy árvíz Pesten” címmel (B 0910/2).

Az 1915-ös értesítő hírt ad *Schmall* Lajos ny. fővárosi allelveltáros budapesti vonatkozású könyvtárának 2300 koronáért történt megvételéről, mely állományban 24 kézirat is szerepelt. (Ezekről az 1916-os értesítő is beszámol az 53. lapon.) A Fővárosi Levéltár példányairól készített városi ügyirat-másolatokon kívül saját várostörténeti írásából megemlíti az 1906-ban kelt „A budai régi városház története” (Bq 0910/7, Hajdu II.213) és az 1900-ban írt „Budapest közterein álló vallások jellegű szobrok” (Bq 0910/17, Hajdu II. 214) című kéziratát. Ugyane forrásból tudjuk, hogy a *De Ponte* család könyvtárából könyvkereskedői forgalomba került *Camillo Contarini* velencei történétíró „Della guerra di Leopoldo Primo . . . contro il Turco” című kétkötetes munkájának 1705-ös eredeti kéziratát megvettük a szerző sajátkezű javításaival és gazdag széljegyzeteivel, valamint R. *Asperti* pápai cenzor bejegyzéseivel ellátva (Bq 0910/6, Hajdu II.159).

Minden bizonnyal a tízes évek első felében kerültek a könyvtárba azok a céhíratok is, amelyek eredetét nem sikerült tisztáznunk, de jelzeteikből ítélve a korai szerzemények közé tartoznak. Ilyenek a *Körmöcbányai ötvösök* német nyelvű *céhkönyve* az 1595–1717 és 1839–1847 közötti időkből (09/224, Hajdu I.4) és a *Nagyszombati szabók* 1702-től 1871-ig nagyrészt magyar nyelven vezetett *céhkönyve* (q 09/89, Hajdu I. 19)¹⁶. A tízes évek szerzeményei közül megemlíti még *Markus Nissa Weiss* német nyelvű autográf javaslatát a magyarországi zsidóság türelmi adójának jobb szabályozására (Pest 1802. 09/156, Hajdu I.49), valamint azt a 105 kéziratot, amelyek a pesti Lloyd-palota alapítására és építésére vonatkoznak s 1917-es értesítőnk a Budapesti gyűjtemény előző évi gyarapodásáról szólva kiemel.

A húszas évekből viszonylag kevés kéziratot szerzeményt tudunk említeni. Ezek közé tartozik *Mezőssy* Lászlónak, a zemp-léni zászlóalj századosának „1848-iki levelek” című napló-szerű beszámolója a táborigényekről, a hadieseményekről (B 0910/22, Hajdu I.98), mely betűhív kiadásban megjelent 1976-ban. A Budapesti gyűjtemény 1927. évi nevesebb szerzeményei közt szerepel a gróf *Csáky* Miklós kalocsai érsek udvartartásának rendszabályait tartalmazó kézirat 1747–1751-ből (Bq 0910/24, Hajdu I.32), a *Pesti szürszabó céh* 18. századi beíró könyve és szabadító lajstroma (Bf és Bq 0910/32, Hajdu I. 31), *Ebeczky* Emil helytartótanácsi fogalmazó 1841-es naplójegyzetei (B 0910/31, Hajdu I. 84) és C. *Heinrich Nebbien* „Stadt-wäldchen” című, a Városliget parkosítására az 1810-es években készült tervezetének befejezetlen autográfiája. (B 0910/29, Hajdu I. 55), amint erről az 1927-es értesítő a különgyűjteményi híreknél beszámol.

1928-ban magánostól vásároltuk azt a könyvalakú eredeti pergamen oklevelet, amelyben *V. Ferdinánd* engedélyezi a *Pester Zeitung* kiadását *Heckenast* Gusztáv, *Járy* György és *Landerer* Lajos számára (Bq 0910/38, Hajdu I.85). Itt szeretnénk említeni tenni *Heckenast* Gusztáv és Peter Johann Nep. *Geiger* bécsi festőművész levelezéséről (B 0910/205, Hajdu I.87), bár a vétel időpontja nem tisztázott.

A harmincas évek ismét a jelentős gyarapodások évtizede. A fokozódó gazdasági nehézségek mellett a Budapesti gyűjtemény különleges helyzetet élvezett mind a régi nyomtatványok, mind a kéziratok vásárlásánál. 1930-ban *Frigyes* brandenburgi herceg, a későbbi porosz király 1686. aug. 29-én Kölnben írt levele jutott a gyűjtemény birtokába, Buda ostromáról szóló híradással (Bq 0910/43, Hajdu I.11). Ekkor vásároltuk meg *Ballagi* Aladár hagyatékával *Mészáros* Ferenc váci pap „Vázolatok külföldi utazásból” című sajátkezű beszámolóját *Pyrker* László egri érsekkel 1827-ben tett velencei útjáról (B 0910/42, Hajdu I.63). 1931-es antikvár vétel *Horvát* István (1784–1846) „Praelationes extraordinariae diplomaticae”

című 1831-es kézírata (Bq 0910/290) s ekkori szerzemény Adam Clark 1840 körül Pesten írt autográf szerződésfogalmazása, műszaki rajzokkal (B 0910/45, Hajdu I.79). Schoen Arnoldtól 1933-ban jutottunk hozzá Puchner Jakab káplán 19. század eleji latin nyelvű autográfiájához a budai vízvárosi Szent Anna templom és plébánia történetéről (B 0910/49, Hajdu I.50), 1934-ben pedig ifj. Köleséri Sámuel (1661-1732) „Compendium juris Transylvanici” című munkájának 1769-es másolatához (09/6987). Ezévi szerzeményünk Matlekovits Sándorné Szuk Róza gondonkaművésznő naplója is (Bq 0910/196, Hajdu I.102), melyről Koch Lajos tanulmányát olvashatjuk évkönyvünkben¹⁷. 1934-es évkönyvünk országos viszonylatban is fájdalmas elszalasztott lehetőségről tudósít gyarapodási jelentésében: „Nem hagyhatjuk említés nélkül, hogy a marosvásárhelyi Teleki könyvtárból piacra került corvina megvásárlását a Fővárosi Könyvtár és a székesfőváros vezetősége is gondos mérlegelés tárgyává tette és nem rajtunk múlott, hogy a . . . 15. századi Tacitus-codex külföldön cserélt gazdát”¹⁸. Ugyanez a jelentés közli, hogy Ballagi Aladár 17–18. századi budapesti bibliográfiája „a Ballagi család előzékenységéből” a könyvtár tulajdonába került befejezés és sajtó alá rendezés céljából „s Buda visszafoglalásának . . . 250 esztendő fordulója tervezett . . . kiadványunk elkészítésében nagy hasznunkra lesz”¹⁹. Ma nem tudunk a kézirat hollétéről. Érdeklődésre tarthatnak számot a magyar írók nyomorának enyhítésére, életviszonyainak javítására Budapesten 1934-ben összehívott írói értekezlet jegyzőkönyvei (Bq 0910/107, Hajdu I.142). További forrásértékű beszerzések az évtized közepe táján Zierler J. T. német nyelvű visszaemlékezései a gyöngyösi, majd a pesti piaristáknál töltött évekre és az 1838-as árvízre (B 0910/53, Hajdu I.97), valamint 34 db vegyes irat és egykorú másolat a szabadságharc és leveretése utáni időkből (Bf 0910/173, Hajdu I.89). 1937-es évkönyvünk kiemelten emlékezik meg azokról a Brunszvik Teréz-kéziratokról, amelyek az előző évben jutottak a könyvtár tulajdonába De Gerando Attiláné Teleki Iréntől (B 0910/55, Hajdu I.41). A Czeke Marianne rendezésében 9 dobozt megtöltő becses kéziratok egy része nyomtatásban is megjelent²⁰. Ugyanez a céhíratok a Pesti tobákos céh (tímárok) mesterkönyvével gyarapodtak (Bq 0910/121, Hajdu I.57). Az utókor számára Lamatsch Sándor tanulmánya őrizte meg Kempelen Farkas német nyelvű költeményeinek, egy színművének, fordításainak és másolatainak emlékét, melyeket a „Gedichte von W. v. K.” című, Kempelen saját tus- és szépiarajzaival és rézkarcával díszített 1751. és 1757-es, bőrkötésű kötetek tartalmaztak²¹. A művelődéstörténet szempontjából értékes kéziratok a Kempelen-családtól jutottak birtokunkba és az akkori Szűry-gyűjteményben az Sz 6013–6014 jelzeteken nyertek elhelyezést. További sorsuk ismeretlen, talán a háborús veszteségek listájára kell írunk eltűnésüket.

1936-os vétel az ismeretlen műszaki rajzoló, Max Felix Paur (Pauer) „Originalskizzen aus Ungarn” című ceruza- és tusrajzgyűjteménye (Bq 0910/296), melyet Jajczay János tanulmánya ismertet²². A rajzok a könyvtár kiadásában 1978-ban album formájában megjelentek.

1937-ben a Pesti kötélverő céh pénztárnaplója gyarapította a Budapesti gyűjtemény céhírait (B 0910/57, Hajdu I.42).

Az évtized kétségkívül legkimagaslóbb szerzeménye 1938-ban az 1403 és 1439 között összeállított s 1503-ig kiegészített *Budai városi jogkönyv*, az „Ofner Stadtrecht” 16. század eleji másolata (Bq 0910/60, Hajdu I.1), melyet Bozsenik Bélától 5000.- P.-ért vásároltunk. 1939-es évkönyvünk rövid ismertetése után Relković Neda szakszerű tanulmányban foglalkozott a kódexszel²³. Ez évben még egy 16. századi kézírathoz jutottunk: II. Lajos király Ferdinánd főherceghez intézett 1521. júl. 17-i segélykérő levelének és ehhez kapcsolódó híreknek egykorú másolatához (Bq 0910/58, Hajdu I.3), melynek valószínű forrása Hajdu Helga szerint egy a 16. századi nyomtatványok bibliográfiájában számon nem tartott, ismeretlen röplap.

További, az évtized végén könyvtárunkba került kéziratok: egy 18. századi német nyelvű másolat *Buda 1686-os ostromáról* (B 0910/21) s két emlékkönyv: egyikük, Csikány Máriaé, 1789 és 1829 közötti német és magyar bejegyzésekkel és rajzokkal van ellátva, Pozsonyban, Aszódon, Pesten stb. keltezve (B 0910/59, Hajdu I.39), a másik Carl Karsché 1819 és 1835 közötti német bejegyzésekkel, közülük 31 Pesten kelt (B 0910/126, Hajdu I.59). Bessenyei Tariménese 3. könyvének 1815-ös másolata (Sz 2924) egykor Ballagi Aladár tulajdonában volt s a Postatakarékpénztár Árverési Csarnoka közvetítésével jutott el hozzánk 1939-ben. Szintén 1939-es vétel berei Farkas András „Hárman voltak a szövetségesek [!] fejedelmek” című autográfiája (Sz 2982). Egyebek között az 1838-as pesti árvízről is tudósít Pinte Krisztina Munkácscon kelt egykorú levele leányához (B 0910/56, Hajdu I.78). Adam Clark 1841–1843-ból származó iratai a Lantos cégtől származtak a Fővárosi Könyvtárba (Bf 0910/122, Hajdu I.83). Említenünk kell Szilády Áron magyar értelmező szógyűjteményének A-tól Ö-ig terjedő autográfiáját az 1860-as évekből (09/501, Hajdu II.226). 1939-es évkönyvünk hírét adja, hogy J. A. Seyler miséjének partitúrája a „közelmúltban” a könyvtárba került (Bq 0910/70, Hajdu I.54) és Koch Lajos tollából tanulmányt is közöl róla²⁴. Ady Endre 27 levele és 6 verskézírata Révész Béla jegyzeteivel a Központi Városháza tulajdonából 1937-től, illetve 1941-től gazdagítja kéziratállományunkat (q 09/6390, Hajdu I. 129).

A negyvenes évek elején is jelentős kéziratokat tudott vásárolni Budapesti gyűjteményünk, mint például 1940-ben Kacsóh Pongrácz János vitéznek autográf partitúráját a szerző bejegyzéseivel (Bq 0910/61, Hajdu I.132)²⁵. Ekkori szerzemény a Pester Lloyd Társulat 1865–1878-as eredeti iratainak gyűjteménye (Bf 0910/82, Hajdu I.104), egy 1867-es orvosi ismeretelés a budai Rácfürdőről (Bq 0910/118, Hajdu I.105), Adam Clark újabb levelei és iratai a Lánchíd építésével kapcsolatban (Bf 0910/143, Hajdu I.90) Simon Clark tulajdonából, s egy 1851-ben Bécsben kiállított eredeti bárói oklevél Anton Dietrich budai várparancsnok számára a magyar szabadságharc ellen küzdő császári seregekben szerzett „érdemeiért” (Bq 0910/129, Hajdu I.96).

1940-ben Rákosi Jenő könyvtárának sokáig elodázott megvásárlásával végül is értékes kéziratokhoz jutottunk a könyvanyag mellett. Köztük van gróf Bethlen Miklós erdélyi kancellár *Élete leírása* és a *Sudores et cruces*, valamint az *Olajágat viselő Noé galambja* című röpiratainak a 18. század első feléből származó másolata. (A q 09/998 jelzetű kézirat Hajdu I.6. „hiányzik” megjegyzésével szemben megvan.) Szintén Rákosi Jenő könyvtárából származik Huszti András jogtanár „Dacia mediterranea” című 1734-es kéziratának Otlik Károly által Kolozsvárott 1791-ben leírt másolata (09/912), az *Unghvári czebheli fazikás legények* 1803-as rendtartása (f 09/961), Molnár György színigazgató (1830–1891) visszaemlékezései 1874-ből (Bq 0910/67, Hajdu I.114), Rudnyánszky Gyula „Aranykalász” című verses tündérmeséjének a század végén keletkezett autográfiája (Szq 3116), Csepreghy Ferencnek, Rákosi Jenő sógorának „A két menyegző” című népszínműve 1876-os másolatban (Szq 3877), valamint Rákosi Jenő több színműve, köztük az „Aesopus” (Sz 3270) és az „Emlékeim” (Bq 0910/311) című 1926-ban kelt autográfiák. Ugyancsak innen ered az alig ismert Balogh Pál műfordítónak (szül. 1905 körül?) „Magyar pilóta-ének” című költeménye a harmincas évekből (q 09/7011) és egy Faust-fordítás 1921-es gépirata (09/3614), melyet eredetileg a Szüry-gyűjteményben helyeztünk el. Emlékkönyveink számát gyarapítja az 1940 végén vásárolt Szalay Pál részére készült album, pozsonyi és más felvidéki bejegyzések mellett pesti, jénai, lipcsei stb. egyetemi hallgatók írással 1773 és 1776 között, német, magyar, szlovák, latin, görög és francia nyelven (09/1008, Hajdu I.36).

1941-ben Ács Mihálytól a budavári és a vízvárosi plébániára vonatkozó 1776–1778 közötti latin és német nyelvű iratok egykori másolatát (Bq 0910/62, Hajdu I.38), az illírek budai vízvárosi plébániájának 1692 és 1786 között vezetett házassági anyakönyvét (Bq 0910/64, Hajdu I.12), valamint az ugyanitt megkereszteltek 18. századi anyakönyvét (Bq 0910/63) és halotti anyakönyvét (Bq 0910/74) vásároltuk meg. Más magánostól ugyanekkor vettük meg Móczár József pesti piarista diák 1852-ben vezetett naplóját (B 0910/66, Hajdu I.98) és Szentpéteri Zsigmond „Parlagi Jancsi” című népszínművének sugópéldányát (B 0910/153, Hajdu I.99). 1942 újabb céhíratok beszerzésének az éve: a *Pesti kötélverő céh* 1724–1889-es iratai és a *Pesti vízmolnárók céhének* 1727–1861 között vezetett jegyzőkönyve kerültek ekkor a Budapesti gyűjteménybe (Bq 0910/68, 69, Hajdu I. 25. és 27).

Kiemelkedő 1942-es beszerzésünk a könyvtár ötödik legrégebbi kézírata, az 1599 és 1601 között keletkezett emlékkönyv, mely a csehországi Egerből származó Christophorus Bruschius (Egranus) baráti körétől eredő 16 német és latin bejegyzést és 5 akvarell tartalmaz. A Pesti Magyar Kereskedelmi Banktól 200.– pengőért vásárolt 09/455 jelzetű kézirat Hajdu I.5. alatt még más jelzeten, elveszett műként van említve s csak a legutóbbi időkben került elő. Ugyanebben az évben Faragó antikváriumából is vettünk egy emlékkönyvet (09/1303), amely egy ismeretlen magyar leányé volt 1818 táján, s Keszthelyen és a Zala megyei Mihályházán írtak bele magyar, német, olasz és francia nyelvű megemlékezéseket. A finom akvarellel díszített, festett bőrkötésű kötet egyik bejegyzése *Dukaj Takács Judit* kezétől származik.

1942-es évkönyvünk hírt ad Szathmáry László főiskolai igazgató mintegy 500 darabból álló könyvgyűjteményének megvételéről. Ebben főként természettudományi, kémiai, alkímiai, asztrológiai és metallurgia-történeti művek vannak képviselve, köztük az alábbi kéziratok: Johann Jakob Renniger német alkímista 17. századi jegyzete Roger Bacon munkájához (09/1416), orvosi receptek gyűjteménye a 18. századból, latin és német nyelven (09/1436, Hajdu I.45), egy asztrológiai kézirat „De lunationibus” címmel szintén a 18. századból (09/1413), házi szerek receptkönyvének 18. századi német nyelvű másolata (09/2936, Hajdu I.44), V. Fülöp spanyol király 1707-ben született fiának horozkópja és prognosztikonja olasz nyelven (09/1473) és egy „Az üstökös csillagokról rövid értekezés” 1811-ből (09/1503), valamint egyéb kéziratok.

1943-ban vásároltuk meg a Batthyány József hercegprímás által a budai és pesti iskolákban 1795-ben és 1796-ban végzett vizsgálatok jegyzőkönyvét (Bq 0910/71, Hajdu I.40). (Az ekkor kiosztott jutalomkönyvek közül - amiről szintén szó esik a jegyzőkönyvben - egy Dugonics-mű, ma Sz 420 jelzeten, az e tényre utaló latin nyelvű ex libris-szel Szüry Dénes gyűjteményével könyvtárunkba került.) Ekkor gyarapodott Szüry-gyűjteményünk Nagy Ignác Lieder-Buch-jával is, melyben későbbi felesége, Halmy Karolina részére 1830-ban német és magyar szövegeket, virágénekeket másolt egybe (ma a 09/3974 jelzeten, ld még Hajdu I.66). 1944-es szerzeményeinkből csupán a *Nemzeti Színház* 1845–1848-as pénztári főkönyvét (Bf 0910/292) emeljük ki.

1945 tavaszán letétként került a könyvtárba a főtí Károlyi-könyvtárból mintegy 4000 kötet, melyek csak évek múltán nyertek bedolgozást. Közülük említésre méltónak ítéljük a következő kéziratokat: *Egyházi beszédek* gyűjteménye magyar nyelven, 1740–1750 közötti időből (09/2536, Hajdu I.30), Szalkai Antal Vergilius-fordítása Blumauer nyomán, benne a tudásunk szerint kiadatlanul maradt 2. résszel (4–7. könyv, 09/4402), gróf Károlyi István főtí könyvtárának jegyzéke 1843–1845-ből (f 09/4346)²⁶, gróf Teleki Pál „Ázsiai felfedező utazások kronológiája” című, az 1890-es években keletkezett, kiadatlan munkája (q 09/4119), valamint 1903-as államtudori értekezése Pikler Gyula sk. bírálatával (09/4128, Hajdu II. 229).

1945 után a vásárlásokból eredő kézirat-beszerzés érthető módon visszaesett. Mégis egy kiemelkedő vételről számolhatunk be 1947-ből: ekkor 250 Ft-ért megvettük Caspar Hain 18. századi kéziratát Lőcse város történetéről („Beschreibung der Stadt Leutschau”). A Hajdunál II.179. tétel alatt hiányként említett kézirat a 09/1801 jelzeten él. 1947-ben a Népszínház könyvtárából több olyan ritkaság került hozzánk az akkor alakuló félben levő M-jelű zenei gyűjteményünk számára, amelyeknek ma már csak hírért őrzi akkori évkönyvünk²⁷. Ezek között volt a csillagász Konkoly-Thege Miklós fiatalkori Milton-nyitányának kéziratosa példány a díszkötésben, „Kedves Móricz bátyámnak”, Jókai Mórnak szóló ajánlással, továbbá Konti József,

Jakobi Viktor kéziratos partitúrái és a *Cigánybáró* sűgőpéldánya *Johann Strauss* vezényleseről szóló bejegyzésekkel. (Az akkor megdondolatlanul kezdeményezett zenei gyűjteményt felszámolták, a FSZEK 1964-ben létesült zenei gyűjteményének állományában már nem lehetők fel az említett művek, ahogy a Budapest gyűjtemény kottái között sem.) Talán ezzel az anyaggal került könyvtárunkba *Csepreghy Ferenc* „Vízözön” című vígjátékának autográfiája is *Erya* Lajosnak, a Népszínház rendezőjének 1876-os bejegyzéseivel. A kézirat 1950-ben „revíziós áthelyezés” kapcsán került a Szűry-gyűjteménybe, ahol ma az Sz 3524 jelzeten található. (A kötet Rákosi Jenő hagyatékával is kerülhetett volna hozzánk, de az erre utaló szokásos bélyegző a kézíraton nem található.)

A Postatakarékpénztár Árverési Csarnokából ered 1948-as vételünk, *Albert Ferenc* autográf fogalmazványa az Országos Egyetemi Csillagdában a Buda 1849-es ostroma alatt esett károkról (Bf 0910/291). 1949-ből jeles szerzeményünk a *budai rációk és örmények* 1700-ban kelt panaszlevele *Kollonich* bíboroshoz üldöztetésük miatt (Bq 0910/237, Hajdú I. 17-nél még hiányként említve).

Az ötvenes években kezd a Szabó Ervin Könyvtár, különösen a Budapest gyűjtemény, nagyobb számban beszerezni gépiratos feldolgozásokat a gyártörténet, iskolatörténet, a munkásmozgalom története vonatkozásában, valamint a könyvtár történetéhez kapcsolódó szakdolgozatokat. Ezekre részletesen nem térünk ki. 1955-ben a *Schmall* Lajostól eredő kéziratok száma is gyarapodott a „Budapesti krónika 1686–1873” című, 1894-es autográfiával (B 0910/30, Hajdú II.216)²⁸.

A Budapest- és Különgyűjtemények osztálya 1959. évi jelentésében kiemelten emlékezik meg a *Luprecht-krónika* néven ismertté vált szerzeményről²⁹. Ez a Felsővízvárosi Szent Anna plébániatemplomnak a múlt század első felében *Luprecht Ferenc* plébános és mások kézírásával írott története (*Historia Parochiae S. Annae in Aquatica*”, Bf 0910/280). Ez évből említendő még *Pompéry János* 1842–1847 között vezetett naplója, melyet *Forgács Béla* antikváriumából 500.– Ft-ért vásároltunk (B 0910/265). Ugyene forrásból származik *Balogh Péter* erdész bécsi műegyetemi évei alatt 1840–1842-ben írt naplója (B 0910/167, Hajdú I.80), 1960-as beszerzés. További gyarapodás ez évben a *Magyar Országos Lovászegylet* díszalbuma 1872-ből az egyleti tagok fényképeivel, *Ferenc József*nek ajánlva (Bf 0910/286) és *Matyéka Károly* székesfővárosi tanár könyvtárának betűrendes jegyzéke az 1897–1929 közötti időből (B 0910/88, Hajdú II.207), valamint *Dán Róbert* fordításai és budapesti vonatkozású hebraica bibliográfiái, mint a Bq 0910/211, 89 és 102 jelzetű gépiratok (Hajdú II. 162–164) stb. 1961-ben a *Kőhalmi*-hagyatékából jutottunk: *Szabó Ervin* 1903-as államtudományi doktori oklevelének birtozába (Bf 0910/113, Hajdú I.131). A következő évből *Nyíreő István*: „Erdélyi Pál és az erdélyi magyarság kolozsvári nagy könyvtára” című gépiratát említhetjük (q 09/6501), mely Hajdú II.209. tételeként még hiánynak van jelölve.

A hetvenes évekből csupán jelzésekre szorítokozunk. Az ekkori szerzemények közé tartoznak: *Medvey Lajos* gépirata a budapesti templomi temetkezésekről (Bq 0910/331), *Schmitt Jenő* Henrik 1889–1896 között Berlinben írt levelei *Mirkovszky Gézához* (09/6932)³⁰, *Lakatos Éva* „Periodikák időrendi katalógusa” című gépiratos összeállítása az 1920–1944 közötti időszakról (Bq 016/189), a m. kir. Helytartótanács 1800–1824 közötti körleveleinek a budai országtúti *Ferences Rendház* részére megküldött példányai (Bf 0910/381). 1978-ban „Új kéziratok a Budapest Gyűjteményben” címmel *Gál Tamás* a Könyvtári Híradóban közöl összeállítást³¹, melyben a *Pintér Jenő* magyar irodalomtörténeti kézikönyvének megjelenése alkalmából készült fényképes albumra, *Gyalay Mihály*: A Szent Margitsziget Gyógyfürdő Rt. története 1948-ig című munkára és a *Péczy*-hagyatékra hívja fel a figyelmet. (A hasonló jellegű tájékoztató közlemények a későbbiekben mind évkönyveinkből, mind belső lapunkból sajnálatos módon hiányoznak.) Utóbbiak közé tartoznak: „A fővárosi műkincsek és művelődési intézmények háborús kárai” című, fővárosi tanácsi XI. ügyosztályi iratok (Bq 0910/391) s *Péczy Béla* néhány saját írása, pl. Budapest parkjairól, 1936-ból (Bq 0910/395), Budapest utcaneveiről, szobrairól írt tanulmányok, különböző felköszöntők, beszédek.

Érdekességként sorolunk fel néhányat a nyolcvanas évek beszerzéseiből: Ilyenek a *pesti izraelita hitközség kórházára adományozók* 1880-as emlékkönyve (Bf 0910/454), a *Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara* körébe tartozó ipartestületek *Moór Jenő* emlékalbuma 1934-ből (Bq 0910/514). Már a hetvenes évektől jellemzővé válik a Szociológiai és Dokumentációs Osztály részéről a többnyire fénymásolt kandidátusi értekezések és cigányügyi kéziratok gyűjtése. Utóbbiak közt jelentős szerzeménynek tartjuk az egykor *József* főherceg tulajdonában volt, 1900 körül keletkezett olasz nyelvű kéziratoskat. (q 09/7177–79), melyekhez egy 1985-ös vétel során jutottunk.

Könyvtárunk kéziratos gyűjtésének vázlatos áttekintése után szeretnénk még szót ejteni néhány olyan forrásértékű munkáról, amelyeket nem sikerült a kronológiába beilleszteni. Ilyenek például a *Chronica von dem in Hungern in den Jahren 1684 . . . 1688. geführten Krieg*” című eredeti kézirat a bécsi városi gárda egy tisztjétől, Buda visszavívásának részletes leírásával (B 0910/33, Hajdú I.8), *Pest város portio-kivetési könyvei* 1736–1751 között (Bq 0910/198, Hajdú I.29), *Lázár Zsigmond* ezredesi pátense 1849-ből (09/2433, Hajdú I.93). Irodalmi vonatkozások miatt említhetjük az *Ungvárnémeti Tóth László* és *Kézy Móz*es professzor verseit tartalmazó, 1808–1810-ben Sárospatakon keletkezett versgyűjteményt (Sz 3761), *Schiller* Fieszkójának 1829-es névtelen kolozsvári fordítását (09/3791), s *Neumann József* Hérodotos-fordítását 1843-ból „megtoldva könyvecskével *Homer* életéről” (09/2535).

Könyvtár- és művelődéstörténeti szempontból érdeklődésre tarthatnak számot kéziratos könyvjegyzékeink – a már említeteken kívül például *Gánoczy Antal* könyvtáráról az 1780-as években készült katalógus (f 017/26) és *Hinka József* könyveinek

lajstroma 1849-ből (q 0172/44)³², valamint a *Budai Könyvtár* „szakszerű repertórium” címen a századfordulón összeállított jegyzék (Bq 0910/104, Hajdú II.158).

Felsorolásunkban nem emlékeztünk meg a kisnyomtatványaink közé (B és H gyűjteményekbe) sorolt, jórészt még feltáratlan kéziratokról. A Budapesti gyűjtemény szakrendben felállított kisnyomtatványait régi magyarországi nyomtatványaink feltárása céljából néztük át és hogy e munkával belátható időn belül elkészüljünk, a gazdag kéziratanyagból csupán néhány érdekesség feljegyzésére szorítkoztunk. Közülük több megérdemelné az egyedi feltárást, különösen, ha tekintetbe vesszük, hogy gyakran hasonló jellegű kéziratok a könyvek között, katalógusainkban fellelhetők. Ezek közé tartoznak a nagy számban előforduló vándorkönyvek, de ilyennek véljük például *Mária Terézia* 1755-ben kelt adománylevelét *Bányai* László esztergomi kanonok részére (B 943/2/1755.V.26), vagy *Zichy* Miklósné Berényi Erzsébet 1790-es német nyelvű végrendeletét, melyben könyvtárát a pesti Egyetemi Könyvtárra hagyományozta (B 347/2/1790), s a „Harmadik üzenet a Fő Rendekhez a Nyelv ügyében” című 1833. márc. 7-i, *Kölcsey*től aláírt kéziratot, mely korábban *Rákosi* Jenő tulajdonában volt (B 340/2/1833).

Az ugyancsak szakrendben tárolt H (*Historica*) kisnyomtatvány-gyűjtemény 40 doboznyi anyaga szintén tartalmaz hasonló jellegű, de nem budapesti hazai vonatkozású kéziratokat. Ezek a 09-es gyűjteménybe való áthelyezést, de mindenképpen egyedi feltárást igényelnének. (E korábban a Budapesti gyűjtemény kezelésébe tartozó különgyűjtemény kéziratjai még változatlanul sincsenek feltárva.)

További feladatok: Feltárás. Teljes mértékben a tudatában vagyunk annak, hogy még nagyon sok tennivalónk van kéziratunk feltárása terén. Legfontosabbnak látjuk az 1960 előtt, még könyvszerűen leírt kéziratok *rekatalogizálását*. A hatvanas évektől ugyanis a kéziratokat már a rájuk vonatkozó szabályok szerint katalogizáltuk³³. Az új leírást igénylő kéziratok száma alig haladja meg a százat (ha a könyvműveket nem számítjuk), mert a B gyűjtemény kéziratit már a hatvanas években rekatalogizáltuk a gyűjtemény könyvanyagával együtt. Valamennyi leírásnál szükséges azonban a possessor-adatok ellenőrzése, esetenként a kiegészítése, a sokszor többszörös áthelyezések nyomán követése egészen a vétel adatáig. (Az adatok feldolgozása során talákoztunk a felvételeken olyan adatokkal régi hagyatékokból származó kéziratoknál, ahol tévesen az utolsó naplóba történt bevezetés dátuma szerepelt a possessor-adat mellett.)

Az előbbiekkel szoros összefüggő teendő a *kéziratok önálló betűrendes katalógusának* megteremtése. A FSZEK tudomásunk szerint egyedülálló azzal a gyakorlatával, hogy minden egyedileg feldolgozott dokumentumot, függetlenül a megjelenés formájától és idejétől, egyetlen katalógusban egyesít. Állományában így – a kisnyomtatványok kivételével – egy helyen található meg egy szerző valamennyi műve és a róla szóló irodalom, legyen az kézirat vagy bármely korból származó nyomtatvány. A tartalmi szempontú keresésnél is hasznos, ha a téma irodalma együtt van, s nem dokumentumtípusonként külön-külön katalógusban. (Könyvtárunkban a kéziratok is a Tizedes Osztályozás szakjelzeteivel vannak feltárva és így a szak-, illetve földrajzi katalógusban is megtalálhatók.) Katalógusrendszerünk mindezen előnyei sem teszik azonban feleslegessé, sőt megkövetelik a *különkatalógusok* létrehozását, amelyekben egy szűkebb szakterület, mint például a kéziratok vagy a régi nyomtatványok kutatója gyors áttekintést s esetenként bővebb információt is nyerhet. Jelenleg csupán az 1984. június óta beszerzett, illetve feldolgozott kéziratokról van külön betűrendes katalógusunk. (Áthidaló megoldásként elképzelhetőnek tartanánk, hogy ebbe beleépítsünk egy szerzői mutatót, amelynek céduláit a későbbiekben fokozatosan kicserélnénk az új felvételekkel.)

Távlatilag gondolnunk kell kéziratunk *nyomatott katalógusának* az elkészítésére is, amely mutatóival olyan több szempontú tájékozódást is lehetővé tenné, amelyre cédulakatalógusunk jelenlegi rendszerében, a kartonok szűk terjedelme miatt nincs lehetőség. Ez lehetne egészen kis példányszámban előállított házi sokszorosítás is. A feladat igényes elvégzése azonban szakképzett kéziratárrost feltételezne, vagy legalább átmenetileg külső szakértő alkalmazását. (Az 1982-ben létrejött Ritkaságok és Kéziratok gyűjteményének személyi ellátottsága egy könyvtáros, akinek a feladata elsősorban a régi nyomtatványok feltárása. Az újabb kéziratok feldolgozása változatlanul a Feldolgozó osztály feladata.)

Elhelyezés: Kéziratunk szétszórt elhelyezése is sok gond forrása. Jelenleg csupán a Budapesti gyűjtemény kéziratjai állnak együtt a szakrendi raktározásnak köszönhetően, kevés kivételtől eltekintve a B 0910 jelzeten belül numerus kurrensben. Az első évtizedek gyakorlatát őrzi a 09-es gyűjteményen belül a 091/numerus kurrens raktári jelzet, ahová azonban nem soroltak be minden kéziratot, ugyanakkor itt állították fel a kéziratokról szóló irodalmat és a bibilofiliával foglalkozó könyveket is. Mindez jól illusztrálja, hogy könyvtárunk soha nem törekedett önálló kéziratár kialakítására, s csak esetlegesen törődött a kéziratok megkülönböztetésével. Ma elsősorban állományvédelmi szempontból kell az elhelyezés kérdését fentolóra vennünk. Bármennyire is kívánatos lenne egy raktárilag önálló kéziratár létrehozása, ennek könyvtárunkban számos akadálya van³⁴. Ha a közeljövőben megvalósul műzeális gyűjteményeink elkülönített raktárrendszerben, megfelelő klimatikus viszonyok között történő elhelyezése, lehetőleg külön raktárkezelővel, akkor véleményünk szerint nem szükséges a kéziratokat kiszakítani korábbi különgyűjteményi keretükből. Szükséges viszont, hogy valamennyi kéziratunk különgyűjteménybe kerüljön s mind a megőrzésben, mind a használatba adásban fokozott védelmet élvezzen. Ezt a célt az utóbbi években már csaknem elértük, fokozatosan áthelyezve a nagyraktári állományban talált kéziratokat a ritkaságtárba. A kölcsönözhető raktári állományban csupán a régi nyomtatványok és a Szociológiai és dokumentációs osztály által beszerzett kandidátusi értekezések maradtak, utóbbiak az osztály kifejezett kívánságára, „nem kölcsönözhető” megjegyzéssel ellátva. Megnyugtatónak azt a megoldást tartanánk, ha a kéziratnak minősülő példányokat régi jelzetük megtartásával *Ms* előjellel ellátva ugyancsak a védett

raktárrészben helyeznénk el (korábbi raktári helyükön kusztosszal utalva a kiemelésre mindaddig, amíg az *Ms* jel valamennyi kartonra és a naplóba is bekerül). A megkülönböztető jelzésnek az elhelyezéstől függetlenül is jelentősége van a használatba adásnál. Jelenleg ugyanis csak a különgyűjteményekbe tartozó dokumentumok olvasása történik olvasótermi felügyelet mellett, a kutatóteremben.

A nem túl távoli jövőben megoldandó feladatunk legértékesebb kéziratunk *mikrofilmre* vétele is. Eddig a Zichy-kódexen kívül alig néhány kéziratunkról készült mikrofilm, anyagi okokból.

A Szabó Ervin Könyvtárt múltja és legjobb hagyományai kötelezik arra, hogy értékeit megfelelő körülmények között őrizve és feltárva bocsássa a használók rendelkezésére. E dolgozat célja az volt, hogy állományunk egy eddig kevésbé ismert részére hívja fel ebből a szempontból is a figyelmet.

JEGYZETEK

- ¹ E munkálatokról az egykorú évkönyvekben nem esik szó. Körtés Júlia szíves tájékoztatásából tudjuk, hogy a kéziratok kiválogatására a Budapest gyűjteménynek a Kálvin térre néző olvasótermét ért 1956-os súlyos találat adott alkalmat. A belövés szétszórta a Budapest bibliográfia cédulaanyagát is, melynek rendezése során, a könyvekkel történt egybevetéskor került sor a kéziratok számbavételére. Ezek szakszerű feldolgozására azután a könyvtár J. Hajdú Helgát, az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárának a vezetőjét kérte fel.
- ² E módszerrel természetesen csupán a korábban már katalogizált kéziratok voltak fellelhetők. A régi helynaplók vizsgálata és a különgyűjteményekben végzett helyszíni vizsgálódások további kéziratok számbavételét és feldolgozását eredményezték.
- ³ Utóbbiak számbavételének szükségességére az időközben sajnálatosan megszűnt Országos Kéziratkatalógus Szerkesztőségének 1980-as körlevele is figyelmeztet. Itt szeretném megköszönni Kostyál Istvánnak, az OSZK nyugalmazott osztályvezetőjének a segítségét, aki könyvtárunkban végzett más jellegű munkája mellett számos litográfiára hívta fel a figyelmemet.
- ⁴ In: A Fővárosi Könyvtár Évkönyve 1939. p. 43–139. 1 t.
- ⁵ In: A Pannonhalmi Főapátsági Szent Gellért Főiskola Évkönyve 1942–1943. p. 313–429. Az 54, 57, 78a, 89, 111, 116, 118, 128. és 132. sz. tételek, az utolsó a bejegyzések részletes feldolgozása nélkül.
- ⁶ Néhány kézirat térképünket említi Faragó Éva „Fővárosunk térképeinek történeti áttekintése” c. tanulmányában. In: A FSZEK Évkönyve 1979–1980. p. 115–132. Az általa említettek kivül még néhány kézi színezésű térképről és tusrajzról van tudomásunk, számuk 20 körül van.
- ⁷ Remete László: A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár története. Bp. 1966. p. 96.
- ⁸ Ism.: Könyvtári Híradó 1982. jan. p. 8–9.
- ⁹ Leírja Szűry Dénes: Száz év. Bp. 1907. p. 24–25.
- ¹⁰ Szűry i.m. p. 30.
- ¹¹ Zambra Alajos: A Fővárosi Könyvtár Zichy-kódexe. In: A Budapesti Városi Könyvtár Értesítője 1914, 61–74. h. A kódex általunk ismert további irodalma a Ritkaságok és Kéziratok gyűjteményében hozzáférhető.
- ¹² Ism. Remete L. In: Könyvtári Híradó 1974. márc.–ápr. p. 25–26.
- ¹³ A Fővárosi Könyvtár Értesítője 1912. p. 13–14.
- ¹⁴ Remete i.m. p. 98.
- ¹⁵ Dr. Apor Évának szívességéért ezúton is köszönetet mondok. A keleties motívumokkal díszített, piros bőrkötésű kéziratot korábban arab kéziratként tartottuk nyilván. A kötet korábbi jelzeténél (q 0910/14) a korabeli naplóbejegyzés egyértelműen tanúsítja, hogy a kézirat a Vámbéry-hagyatékkal került hozzánk.
- ¹⁶ V. ö. Gerendás Ernő: Adatok a budai és a pesti céhek életéhez, különös tekintettel a Fővárosi Könyvtár céhiraaira. In: A Fővárosi Könyvtár Évkönyve 1940. p. 147–207.
- ¹⁷ A Fővárosi Könyvtár Évkönyve 1934. p. 89–116.
- ¹⁸ Uo. p. 11.
- ¹⁹ Uo. p. 13. Ballagi Aladár munkájának csak első, 1600-ig terjedő kötete jelent meg nyomtatásban, 1925-ben.
- ²⁰ Brunsvik Teréz grófnő naplói és feljegyzései. 1. köt. (1808–1813.) Szerk. és bev. Czeke Marianne. Bp. 1938.
- ²¹ Lamatsch S.: Kempelen Farkas két ismeretlen kéziratkötetete a Fővárosi Könyvtárban. In: A Fővárosi Könyvtár Évkönyve 1937. p. 119–131.
- ²² Jajczay J.: Pest-budai figurák a múlt század harmincas éveiből. Max Felix Paur rajzai a Fővárosi Könyvtárban. In: A Fővárosi Könyvtár Évkönyve 1940. p. 115–146. 2 t.
- ²³ Relković N.: A budai jogkönyv (Ofner Stadtrecht) harmadik kézirat a Fővárosi Könyvtárban. In: A Fővárosi Könyvtár Évkönyve 1941. p. 121–141.
- ²⁴ Koch Lajos: Seyler József Antal ismeretlen d-moll miséje a Fővárosi Könyvtárban. In: A Fővárosi Könyvtár Évkönyve 1939, p. 141–158.

- ²⁵ Vö. Koch Lajos: Kacsoh Pongrác „János Vitéz”-e. Adalék a budapesti színháztörténetéhez. In: A Fővárosi Könyvtár Évkönyve 1941. p. 143-172.
- ²⁶ Ism.: Könyvtári Híradó 1982. ápr. p. 3-4.
- ²⁷ A Székesfővárosi Szabó Ervin Könyvtár Évkönyve 1947. p. 14.
- ²⁸ Ism. Pogány Zs. In: A FSZEK Évkönyve 1955. p. 90.
- ²⁹ A FSZEK Évkönyve 1958-1959. p. 68. Ism.: Sipos Gy.: A Luprecht krónika. In: Könyvtári Híradó 1974. nov.-dec. p. 30-32.
- ³⁰ Ism. Remete L. In: Könyvtári Híradó 1974. szept.-okt. p. 14-15.
- ³¹ In: Könyvtári Híradó 1978. 1. p. 23-24.
- ³² Ism. Klinda M.: Kéziratok könyvjegyzékeink. In: Könyvtári Híradó 1985. máj. p. 4-6.
- ³³ Kéziratok katalogizálása. Összeáll. Berlász Jenő. Szerk. Csapodi Csaba. Bp. 1958.
- ³⁴ Dr. Tóth András 1985-ben kéziratokról adott írásos szakvéleményében határozottan javasolja önálló kéziratár kialakítását (p. 2.). Erre sajnos nemcsak a jelenlegi helyiség- és személyzethiány miatt nem gondolhatunk, hanem a könyvtár különgyűjteményeinek, elsősorban a Budapest gyűjtemény anyagának egységben tartása miatt. A kéziratok többségét tartalmazó Budapest gyűjtemény állományának kezdetől fogva szerves részét alkotják a kéziratok. Dr. Tóth Andrásnak szíves fáradságáért, hasznos tanácsaiért ezúton is köszönetet mondok.

Klinda Mária

A szerkesztés időszakában jutott a tudomásunkra, hogy a Kempelen-kéziratok 1953-ban az Országos Széchényi Könyvtárba kerültek, ahol jelzetük: Fol. Germ. 1358, 1359. Ld. még a 21. sz. jegyzetet:

The essay follows the development of collecting manuscripts in our library. The Szabó Ervin Municipal Library has no special archive of manuscripts, about a thousand of them are to be found in different sections among the books. Cataloguing of the entire stock of manuscripts was finished in '83, arranged by location marks. The article draws attention to further tasks.

1945 ELŐTTI MUNKÁSMOZGALMI VONATKOZÁSÚ SZÖVEGES PLAKÁTOK A BUDAPESTI GYŰJTEMÉNY ÁLLOMÁNYÁBAN

Könyvtárunk előző két évkönyvében már ismertettük a Budapesti Gyűjtemény munkásmozgalmával kapcsolatos képes plakátjait. Ezzel párhuzamosan osztályunk jelentős számú hasonló tárgyú szöveges falragaszt őriz. Ezek mennyisége nemcsak hogy vetekszik a grafikus hírdetmények számával, de az 1945 utáni időkből oly jelentős gyűjteménnyel rendelkezünk, hogy ezek véleményünk szerint külön ismertetést érdemelnek.

A munkásmozgalom történetének tanulmányozásához a plakátok és röplapok fokozott segítséget nyújtanak. Míg a polgári pártok elsősorban választások alkalmával fordultak intenzívebben híveikhez, addig a Szociáldemokrata Párt és a szakszervezetek úgyszólván állandó kapcsolatot tartottak a tömegekkel. Jellemző, hogy a magyar munkásmozgalom történetének egyik legdinamikusabb szakasza századunk első másfél évtizedére esik, mikor a mozgalom főáramlatán kívül álló, szakadár Mezőfi Vilmos 1905 és 1910 közti képviselőségétől eltekintve munkáspárt az országgyűlésen nem volt jelen. Az ügy számára megnyert tömegek aktivitásának megőrzésére, újabb hívek toborzására a sajtó önmagában kevés volt. Szükség volt röpiratra, röplapra és falragaszra. Az utóbbira már csak azért is, mert a tömegmozgalom természetéből következően mindig kellett szervezni valamit, mindig kellett mozgósítani valamire.

Miután könyvtárunk 1958 előtt a kötelező példányszolgáltatásból még csak válogatási joggal sem rendelkezett, ennek az anyagnak a gyűjteménybe kerülése esetleges volt, időbeni megoszlása ezért rendszertelen. A dokumentumok száma elég tekintélyes, helyenként azonban jelentős fehér foltokkal.

Talán összefüggésbe hozható Szabó Ervin igazgatóságával az a tény, hogy sok az 1914 előtti plakát, legnagyobb részük valamely konkrét párt, vagy szakszervezeti akcióra mozgósít. Külön érdekesség, hogy a szociáldemokrata mozgalom mellékágnak a később agrárpárttá vált Mezőfi Vilmos féle Újjászervezett Szociáldemokrata Pártnak - mely megalakulása után a századfordulón a fővárosban is viszonylag számottevő munkásbázissal rendelkezett - szintén találkozzunk két kiadványával. Mindkettő március 15-i felvonulásra mozgósít. Az 1904. május elsejét köszöntő, valamint a sztrájkszabadságot, gyülekezési jogot, nyolcórás munkaidőt követelő nyomtatványok szűkszavuságukkal, erőteljes tipográfiájukkal már-már a grafikus plakát hatását keltik. Találunk olyan plakátokat, amelyeken a szakszervezetek anyagi jellegű követelések kivívására szerveznek akciót. Jelentős azoknak a falragaszoknak a száma, amelyek a választójogi küzdelem dokumentumai. Mint tudjuk, a 10-es évek fordulóján ez a küzdelem egyre inkább a mozgalom középpontjába került.

Az I. világháború alatt megjelent plakátok közül időrendben az első az a hírdetmény, lehet, mely az elesett csepeli munkások hozzátartozói javára rendezett ünnepségről tudósít. Ez az ünnepség annak az átmeneti fegyverszünetnek a jele, mely a háború elején a Szociáldemokrata Párt és az államhatalom között létrejött.

A többi plakát azonban az 1916 utáni látványos mozgalmi fellendülés - béke- választójogi tüntetések - bizonyítéka.

Az 1918-19-es őszirózsás forradalom természetesen bő plakáttermést eredményezett. Különösen figyelemreméltó köztük két kommunista falragasz. /A Kommunista Magyarországi Pártjának a Vörös Újság mellett fő agitációs formája elsősorban a röpirat és a röplap volt./

A Tanácsköztársaság alatt Budapesten megjelent plakátok csaknem teljes számban megvannak gyűjteményünkben és a dolog természetéből adódóan úgyszólván mindegyiknek van valamiféle munkásmozgalmi vonatkozása. Ez az anyag azonban az itt ismertetett dokumentumoktól elkülönülő, szerves egységet alkot, ennek ismertetése külön közleménybe kívánkozik. Itt a két párt egyesülését bejelentő, illetve az új párt által kibocsátott kiáltványokat dolgoztuk fel.

Három nyomtatvány 1919 őszéről származik, s a párt és a mozgalom újjászervezésére hív fel. Csak az tudja igazán értékelni a plakátok kibocsátóinak bátorságát, aki ismeri a korabeli jobboldali sajtótermékek hangnemet. Legtöbb plakátunk az 1922-es nemzetgyűlési választásokkal kapcsolatos. Ez volt az első választás, melyen a szociáldemokraták esélyel vettek részt és egyben ekkor érték el a két világháború közötti időben legjobb eredményüket. A szavazásra mozgósító felszólítások között meghúzódik néhány más tárgyú kiadvány is. Így például az a kettő, melyben a vendéglátóipari munkások bérmozgalma alkalmából egyrészt a sztrájkolók, másrészt a munkaadók igyekeztek a közönséget igazukról meggyőzni. Több nyomtatvány foglalkozik az 1925-ös budapesti községtanácsi választásokkal, melyeken a szociáldemokraták a baloldali polgári pártokkal szövetségben indultak, s ahol a választási blokk kis híján többséget kapott. Az 1926-os országgyűlési választásokról, melyek bizonyos visszatekintést hoztak, már csak két felhívás tanuskodik. Hírt kapunk még néhány, a választási küzdelmektől független párt és szakszer-

vezeti rendezvényről is. Különösen érdekes az a plakát, mellyel a polgári újságok tulajdonosai az 1924-es nyomdász-sztrájk alkalmával igyekeznek maguk mellé állítani a közönséget.

Két érdekes falragasz van birtokunkban a 30-as évek végéről. Az egyik 1938-ból származik és május 1. megünneplésére mozgósít. Nehéz időkben keletkezett ez a felhívás, amikor a magyar baloldali munkásmozgalom egyszerre találta magát szemben a kormányzat fokozódó nyomásával és a kevésbé szervezett munkásság egy részét étmenetileg befolyásuk alá vonó nyilasok offenzívájával. A másik, időrendben utolsó plakátunk a különböző munkásdalárdák 1939. január 8-án, a Zeneakadémián rendezett közös hangversenyére invitál. A mozgalomban mindig jelentős szerepet betöltő műkedvelő tevékenység fontos bizonyítéka a már említett I. világháborús csepeli plakáttal együtt.

Ennyit bevezetőül. A továbbiakban közöljük a témakörbe tartozó plakátjaink adatait, abban a reményben, hogy ezek közreadása nem érdektelen sem a magyar munkásmozgalom, sem a magyar történelem iránt érdeklődők számára.

Év nélkül 1914 előtt

1. Dolgozó nők! Elvtársnők! Elvtársak! A nők napját a proletárnők politikai jogaiért, gazdasági és társadalmi fölzsabadulásáért folytatott küzdelem nemzetközi ünnepét Budapesten március hó 24-én tartjuk meg. Jogaink hiányát, elnyomtatásunk és jogtalanságunk bilincseinek szorítását sohasem éreztük oly fájdalmasan mint ma, kétszeres kötelességünk tehát ezen a napon tiltakozni további jogfosztottságunk ellen és kifejezést adni a bennünk élő szabadság béke és jog utáni vágyunknak és akaratumknak. . . . Március hó 24-én minden dolgozó asszony és leány félbehagyja munkáját . . . testvéri üdvözlettel az Országos Nőszervező Bizottság. [Bp.] [191-] Világosság [ny.] 12x18 cm.
339.6 55840
2. Minden fuvaripari és teherszállítómunkás jöjjön a Szunyogszigetre! Itt van a sztrájkanya. A szervezőbizottság. [Bp.] [19-] Krammer és F [ny] 24x63 cm.
331.88 56575
3. Munkások! Elvtársak! Az élelmiszerdrágaság ámbár már tűrhetetlenül nagy, még mindig egyre fokozódik. Különösen a munkásosztály helyzete vált tarthatatlanná. . . Ezért elhatároztuk, hogy a fővárosban a drágaság ellen való küzdelem céljából nyilvános gyűléseket tartunk. . . A gyűlések napirendje: A drágaság okai, küzdelem a drágaság ellen. Elvtársak! Agitáljatok, gondoskodjatok arról, hogy a gyűléseken a munkások és különösen a munkásnők tömegesen jelenjenek meg! Testvéri üdvözlettel a Magyarországi Szociáldemokrata Párt. [Bp.] [190-] Világosság ny. 20x29 cm.
329.14 37129
4. Munkások! Elvtársak! Csizmadia Sándor elvtársunk, akit Budapestről "örök időkre" kiutasítottak szerdán f. hó 20-án este 7 órakerkezik meg a községi pályaudvaron, hogy egy sajtóbírói írásnak eleget tegyen. Munkástársak! Fogadjuk Csizmadia elvtársunkat tömegesen! Jelenjünk meg szerdán este 7 óra előtt a központi pályaudvar érkezési oldalán ezerszámra és mutassuk meg, hogy az üldöztetések csak növelték a szociáldemokraták számát!
Mindannyian ott legyünk!
A szociáldemokraták. [Bp.] [19-] Neumayer [ny.] 38x55 cm.
329.14 38755
5. Munkások! Proletárok! A szabadság a mi erőnk, a szabadság a mifegyverünk. . . . Proletárok! Ápolnunk kell a forradalmi szellemet! Fejlesztelnünk kell azoknak kultuszát, kik a szabadság forradalmának apostolai voltak. Március hó 15-én vasárnap délután fél 2 órakerkezik Budapest összes munkásai az Ujvársár-téren /a gázgyár előtt/ gyülekeznek s innen a Kerepesi úton és a Kossuth Lajos utcán a Petőfi Sándor szobrához indulnak. Munkások legyetek ott valamennyien! [Bp.] [19-] Fried és Krakover [ny.] 40x60 cm.
329.14 14223
6. Munkástestvérek! Ezer kenyérért és jogért küzdő alkalmazott kért titeket segítsétek küzdelmeikben! . . . Segítsétek! A mi szenvedésünk a tietek is! Ha elbukunk a vereség a tietek is! Ha mindnyájan egyetértünk, ha mint egy ember összetartunk nem győzhet le a poklok serege sem. Szüntessétek be a munkát mindannyian. . . ne legyetek ügyünk, a ti ügyetek áruló! . . . És ti tervéreink a városi vasútnál ragadjátok meg az alkalmat. Ha most hozzánk szegődtök, a ti nyomorúságotoknak is vége szakad! Most vagy soha. És miénk lesz a győzelem! De ha gyávák maradtok, ha árulók lesztok, szálljon rátok ezer bátor harcos átka, ezer becsületes ember feleségének, gyermekeinek összes nyomorúsága. [Bp.] [19-] Fried és Krakover [ny.] 15-21 cm.
331.88 39337

7. Proletárok! Elnyomott munkásnép! Huszonöt éves küzdemünk nem veszett kárba: a szociáldemokrácia immár hatalmas politikai erő. De ez nincs ingyére az uralkodó osztálynak. . . Sajtószabadságunk meg van semmisítve! . . . A kormánynak ez sem elég. . . elrabolta egyéni szabadságunkat is. . . Legjobb elvtársainkat a rendőrségre vitték, ott erőszakkal lefényképezték. . . Ha valaha szükség volt összetartásra, áldozatkészségre, kitartásra és szervezkedésre - most azokra százszoros szükségünk van. . . És mi győzni fogunk, ha a kormány a pokolbeli ördögöket is küldené ellenünk. Testvéri üdvözléssel a Magyarországi Szociáldemokrata Párt vezetősége. Bp. [189.] Neumayer ny. 25x40 cm.
329.14 12619

1914 előtti

8. Általános, egyenlő és titkos választói jogot! H.ny.n.[1904]30x24 cm.
329.14 17001
9. Budapest munkálkodó népe! Szociáldemokraták! Mint minden esztendőben, úgy az idén is kivonul Budapest munkálkodó népe Petőfi Sándor szobra elé. . . melyet pártunk képviselője beszéd kíséretében megkoszorúzni fog. Gyülekezés március 15-én du. 3 órakor a Kálvin téren és ott menetté formálódva vonulunk Petőfi Sándor Duna-parti szobra elé. Aki a szabadság harcosát megbecsüli, önmagát becsüli meg. Mind ott legyetek! A Magyarországi Ujjászervezett Szociáldemokrata Párt. Március hó 15-én, vasárnap este a József főherceg szálloda összes termeiben. . . Petőfi és Marx szabadság ünnep lesz. . . Számos látogatást kérünk. . . Bp.[1902] Spatz ny. 24x30 cm.
329.14 1705
10. Budapest munkásnépe, Szociáldemokraták! Ezelőtt 50 esztendővel piros vér áztatta Magyarország földjét. . . Akkor esett el bős csatában. . . a dicső, nagy Petőfi Sándor. Méltán mondhatjuk mi szociáldemokraták: akik valaha küzdöttek, szenvedtek és meghaltak te érted világszabadság azok a mi édes testvéreink voltak. . . Önmagukat tiszteljük meg tehát, március idusán elzarándokolunk a nagy Petőfi Sándor ércszobrához, ott a Dunaparton, hogy tegyünk és hirdessük: Petőfi Sándor teste meghalt, de él, de feltámadott szelleme. . . Vasárnap március 16-án délután pontban fél 3 órakor gyűlnek egybe Budapest munkásai, ahonnan megtörténik a felvonulás Petőfi Sándor dunaparti szobrához. . . Ugyancsak vasárnap március 16-án este 7 órakor tánccal egybekötött Petőfi emlékünnepet tartunk. A Magyarországi Ujjászervezett Szociáldemokrata Párt vezetősége. Bp.[1899.] Spatz[ny.]24x30 cm.
329.14 16993
11. Budapest népe! Munkások! Elvtársak! Október hó 30-án szerdán Tisza Pista pénzen és pálinkán szerzett társasága, a munkapártnak csúfolt szomorú gyülekezet Pavlik őrizete alatt átvonul a dunaparti szomorú és sokszor megcsúfolt országgyűlési ülésterembe. Ez alkalomból Budapest munkássága szerdán este 1/2 8 órakor népgyűléseket tart. . . Testvéri üdvözléssel a Magyarországi Szociáldemokrata Párt. Bp.[1912.] Világosság[ny.]19x28 cm.
329.14 37127
12. Egyesülési és gyülekezési jogot! H.ny.n.[1904] ny. 30x24 cm.
329.14 16999
13. 1904 május elseje. H.ny.n. 1904. 30x24 cm.
791.6 17004
14. A főváros és környéke szervezett munkásaihoz! Elvtársak! A munkásság harcaiban a Népszava mindig az első sorokban küzdött és a munkásság igazáért a végsőkig hadakozott mindenkor. A munkásságnak ma is leghatásosabb fegyvere a Népszava, amely. . . minden sorával és betűjével az elnyomott proletárságért küzd. . . Elvtársak! . . . a karácsonyi ünnepek hetében minden öntudatos szervezett munkás álljon ki sikra a Népszaváért! A karácsonyi Népszava agitáció sikere érdekében a fővárosi és környékbéli pártszervezetekben nyilvános pártértekezleteket tartunk. . . A főváros és környéke központi végrehajtó bizottsága. Bp.[1912.] Világosság ny. 25x40 cm.
659.05 12612
15. A közönséghez! Az utóbbi időben a társadalomnak minden rendű és rangú rétege mozgalmat indított megélhetésének javításáért. Mi cukrászsegédek is a társadalomhoz tartozunk és éppen úgy érezzük a megélhetésnek mindig súlyosbodó terhét, mint a társadalomnak azon rétegei, akik előttünk már mozgalmat indítottak megélhetésük érdekében. . . Munkaadóinknak kézbesítettük, a helyzetünk javítására vonatkozó pontokat. . . Munkaadóink a napi sajtó útján adják elő

- kifogásaikat követeléseink sarkalatos pontjai ellen. . . Itéljen a közönség, melyik oldalon van az igazság és egyúttal tudatjuk, hogy cukrászdánkat f. hó 16-án, Teréz körút 39. sz. alatt megnyitottuk. . . Budapest, 1904, április havában. A cukrászsegédek sztrájk bizottsága. Hermina út 27. [Bp.] 1904, Krammer és Erhard [ny.] 50x70 cm.
331.88 4773
16. Munkás védtörvényeket!! H.ny.n. [1904] 30x24 cm.
329.14 17002
17. Munkásasszonyok! Leányok! Proletártestvérek! November hó 1-én megjelenik a Nőmunkás a szociáldemokrata munkásnők lapja. . . Munkásnők! A Nőmunkás a ti érdekeiteket fogja szolgálni, védeni, istápolni. Vegyétek tehát és terjesszétek. Gyűjtsetek előfizetőket és magatok is fizessetek arra elő. A Nőmunkások Országos Szervező Bizottsága. [Bp.] [1911.] Világosság [ny.] 19x29 cm.
659.05 37130
18. Munkások! . . . aki a Friss Ujságot olvassa. . . ellensége a becsületes választójognak! Ezt a szemetet el kell söpörni. . . A szervezett munkásság. [Bp.] [1914.] Világosság [ny.] 14x20 cm.
331.88 39182
19. Munkások! Elvtársak! Közledeünk a tömegsztrájk felé! A választójogi bizottságnak kinevezett negyven darab mungó letárgyalta a választójogi törvényjavaslatot. . . Ma már túl vagyunk azon, hogy ezt a javaslatot részleteiben bíráljuk, hogy érvekkel próbáljunk hatni a törvényhozó jogot bitorló bandára. . . Most már nem arról lesz szó, hogy kinek van igaza, hanem arról, hogy ki az erősebbik. . . A mai napon tehát vegye tudomásul Magyarország minden munkása, hogy az élet-halálharc miköztünk és az ország gaz tolvajai között elkerülhetetlen. A harc kitörése, már csak rövid napok kérdése: Munkások halljátok meg a jelszót: Készen! . . . Minden ember legyen készen, minden őrszem tudja a jelszót még ma. . . A Magyarországi Szociáldemokrata Párt. [Bp.] [1913.] Világosság [ny.] 25x40 cm.
329.14 12614
20. Munkások! Elvtársak! A népjogok ellenségei a háború mellett uszítanak, mézárszékre akarják küldeni a népet. A politikai elnyomatást a háború borzalmaival akarják nagyobbítani. E gaszágok ellen tiltakoznunk kell. Budapest munkássága folyó évi október 6-án vasárnap délután 1/2 3 óraker a háború ellen népgyűléseket tart. . . Munkások! Elvtársak! Legyetek ott mindannyian a népgyűléseken. A Szociáldemokrata Párt. [Bp.] [1912.] Világosság [ny.] 20x29 cm.
329.14 37128
21. Munkások! Elvtársak! A szociáldemokrata munkások készen állottak arra, hogy életüket, szabadságukat, intézményeiket - mindenüket kockára vessék a Tisza féle választójog megbuktatásáért. . . A parlamenti ellenzék tiltakozott a választójogi javaslat tárgyalása ellen, s utána kivonult a képviselőházból. . . Parlamenti harc nélkül meddő volna az utca bármilyen hősie és önfeláldozó küzdelme, s csak arra volna jó, hogy a kormány a munkások halomralovetésével meggyengítse az általános választójog leghatalmasabb táborát. . . ebben a pillanatban a tömegsztrájk fegyverének alkalmazásától egyelőre el kell állanunk. . . Semmiféle provokációnak ne üljenek fel. Szociáldemokrata munkások fegyelmevel és forradalmi elszántságával vigyük tovább az általános, egyenlő, titkos választójogért való harcunkat. Testvéri üdvözlettel a Szociáldemokrata Párt vezetősége. [Bp.] [1913.] Világosság ny. 25x40 cm.
329.14 12613
22. Munkások, proletárok! Sokan vagytok. Megerősödtetek, elhatalmasodtatok. Irtó háborút indít hát ellenetek a társadalom. . . Fiaitokat, a munkabíró ifjakat katonasorba hurcolja, hogy embertelen kínzásokkal halálba kergesse. . . Gyermekeitek ártatlan leányaitok vannak most soron. . . Proletárok! Munkások! 1902. július hó 27-én, vasárnap délután 3 óraker népgyűlést tartunk a Garay téren a következő napirenddel: 1/ A gyermekek megrontói és a törvény előtti egyenlőség. 2/ A Népszava. Legyetek ott mindannyian! A Magyarországi Szociáldemokrata Párt vezetősége. Bp. 1902. Fried és Krakover [ny.] 31x47 cm.
329.14 18861
23. Munkások! Testvérek! A nyomor a lehetőség legfelső fokára hágott! Az elmúlt kemény téli hónapok még emlékeztünkben vannak. Cselekedni kell, hogy a hatalmon levők figyelmét fölhívjuk arra, hogy a munkásnép tovább túrni nem akar. Ebben az ügyben 1903. márczius 29-én vasárnap. . . Nyilvános népgyűlést tartunk. . . [Bp.] 1903, Fuchs Samu [ny.] 23x32 cm.
329.14 16997

24. 8 órai munkaidő! 8 órai szórakozás! 8 órai nyugalom! H.ny.n.[1904] 30x24 cm.
329.14 17003
25. Sztrájk szabadságot! H.ny.n.[1904] 30x24 cm.
329.14 17000

1914 - 18

26. Budapest dolgozó népéhez! Munkások! Munkásnők! Elvtársak! Budapesten és az ország minden nagyobb városában a mai napon a becsületes választójog haladéktalan törvénybeiktatásáért tüntetünk! . . . Ma április 22-én délután 2 órától kezdve mindenütt szünetel a munka. Az egész főváros és környékének munkássága délután 2 órákor gyáranként és üzemként kivonul a városligeti Ipar-Csarnokba, ahol nagy tömeggyűléen a választójog haladéktalan törvénybeiktatásának követelését fogjuk tárgyalni. . . Testvéri üdvözlettel a Magyarországi Szociáldemokrata Párt. Bp.[1918.] Világosság[ny] 25x38 cm.
329.14 34041
27. Budapesti X. választókerületi szociáldemokrata pártkör. Elvtársak! Elvtársnők! Munkások! Munkásasszonyok! . . . a pusztán gazdaságilag szervezett munkás még nem szociáldemokrata munkás. Politikai szervezetre is szükség van . . . A politikai szervezkedés formája pedig a pártszervezet, a pártkör. . . érdekes politikai életet akarunk teremteni, politikai előadásokat rendezünk, vitaestéken beszéljük meg a világ eseményeit . . . tudományos előadásokat tartunk, oktató szemináriumokat szervezünk. . . könyvtárt akarunk alapítani, kedélyes mulatságokat, táncmulatságokat rendezünk. . . Minden szerdán este érdekes előadás, izgalmas vita, minden ügyében-bajában tanács vár a pártkörben a kerület minden lakosára. . . A budapesti X. választókerületi szociáldemokrata pártszervezet vezetősége. Bp.[1918.] Világosság[ny] 23x31 cm.
329.14 16944
28. Magyarország dolgozó népéhez! Munkások! Munkásnők! Elvtársak! . . . 1918 évi április hó 22-én hétfőn, délután 2 órától kezdődőleg Budapesten és az ország nagyobb városaiban országos választójogi tüntetést tartunk. Budapesten ezen határozat alapján hétfőn délután 2 órákor valamennyi gyárnak és üzemnek munkássága megszűnteti a munkát és gyáranként, üzemként kivonul a Városligeti Iparcsarnokba, ahol a választójog kérdésének napirendjével nagy tömeggyűlést tartunk . . . Elvtársi üdvözlettel a Magyarországi Szociáldemokrata Párt. Bp. 1918. Világosság[ny] 19x26 cm.
329.14 37125
29. Munkások! Elvtársak! Augusztus hó 15-én vasárnap, a csepeli zsiliperdőben, a harctéren elesett munkások hozzátartozói és a budapesti állandó munkásszínház javára a Magyarországi Munkásműkedvelő Társaságok Szövetsége és a csepeli Munkásotthon vezetősége a főváros és környéke . . . népének bevonásával egésznapos erdei ünnepélyt rendeznek. Az ünnepélyen közreműködnek: a Munkásműkedvelő Szövetség és a Csepeli Munkásotthon műkedvelői, a Csepeli Munkásdalárda, a fúvószenekar, a Munkástestvedző Egyesület és a Világosság kerékpárkör. . . A munkásnép támogatását kéri a rendezőség.[Bp][1914-18] Világosság[ny] 45x60 cm.
791.63 9240
30. Munkások! Elvtársak! . . . Pénteken június hó 8-án délután Budapest területén a dolgozó nép általános munkaszünetet tart. . . A munkásság a kora délutáni órákban előre megállapított terv szerint az üzemekben gyülekezik és onnan zárt sorokban és rendben a városházára vonul. Délután 4 órákor a városházán összegyűlt tömegküldöttség felszólítja dr. Bárczy Istvánt a főváros polgármesterét, hogy terjessze sűrűn a király elé Budapest dolgozó népének következő kérelmét: nevezzen ki a király választójogi kormányt. Ez az új kormány pedig minden egyéb előtt az általános, egyenlő és titkos választójog törvényjavaslatát tárgyalassa le a parlamentben. Munkások! Elvtársak! Péntek délután minden munkás ott legyen a városházán! Készüljete! Testvéri üdvözlettel a Magyarországi Szociáldemokrata Párt. Bp.[1917] Világosság[ny] 14x28 cm.
329.14 37124

31. Munkások! Elvtársak! Számos budapesti gyár munkássága beszüntette a munkát. A tömegek elégedetlensége és igazalma oly nagy, hogy a mozgalom a legrövidebb idő alatt általánossá válik. . . kénytelen a munkásság a politikai sztrájk fegyverével kifejezésre juttatva tiltakozását az annexiós törekvések, a háborús uszítás ellen és ily módon tenni nyomatékossá a háború befejezését követelő szándékát . . . Követeli a választójogi reformnak haladéktalan letárgyalását és azt, hogy a munkáspárt ellenállását a képviselőház feloszlátásával törje meg a kormány. A Szociáldemokrata Párt vezetősége felszólítja a kormányt, hogy a béke, választójog és közellátás dolgában elégítse ki a munkásság jogos követeléseit . . . A pártvezetőség egyúttal felszólítja a munkásokat. . . A közrend fenntartásának ügyét vegyék ők maguk kezükbe és evégből válasszanak minden gyár munkásai saját soraikból rendezőket, akik a pártvezetőséggel egyetértésben és vele állandó kapcsolatban intézzék a mozgalmat. A további teendőket ma pénteken délután 2 óraker tartandó nyilvános népgyűléseken beszéljük meg. . . Testvéri üdvözléssel: a Szociáldemokrata Párt vezetősége. Bp. [1918] Világosság[ny] 25x40 cm.
329.14

12620

1918-19-es polgári forradalom

32. Budapest munkanélküli proletárai! Elvtársak! A ti megbízatásotokból eljártunk a kereskedelmi és hadügyi minisztereknél. A választ közölni óhajtjuk mindannyiottokkal. Felhívunk tehát ezért benneteket, hogy jöjjetek valamennyien arra a nagygyűlésre, amelyet 1919 február 4-én délután 3 óraker tartunk, hogy tudomást szerezzetek a miniszter urak válaszárol és hogy közösen megjelöljük a további cselekedetek útját. A szénegélyre utalt munkástársaink is jöjjenek. Testvéri üdvözléssel a Munkanélküliek Központi Bizottsága. Bp. 1919, ny.n. 40x60 cm.
323 polg.forr.
33. Forgalmi munkástársak! Testvérek! Az 1918 október 31-i dicsőséges forradalom meghozta számunkra a szervezkedés szabadságát. . . Amely munkásréteg ezután is szervezetlen marad, az nem a közös javak boldog élvezője, hanem az ország jogtalan kolduscsoárdája lesz. . . Ezért 1918 november 10-én délelőtt. . . nyilvános nagygyűlést tartunk. . . Testvéri üdvözléssel a Magyarországi Szállítási és Közlekedési Munkások Országos Szövetségének vezetősége. [Bp.] 1918, Világosság ny. 50x70 cm.
323
34. Háztartási /cseléd/ munkásnők! Asszonyok! Leányok! . . . Mi is felébredünk évszázados elnyomatásunk alól és sorsunk megjavításáért síkraszállva szervezkedünk! . . . december hó 1-én vasárnap délután 5 óraker a régi képviselőház ülés-termében /Főherceg kolduscsoárdája lesz. . . Ezért 1918 november 10-én délelőtt. . . nyilvános nagygyűlést tartunk. . . Testvéri üdvözléssel a Szociáldemokrata Háztartási Munkásnők Szervezetének vezetősége. [Bp.] [1918] Világosság[ny] 40x50 cm.
323 polg.forr.
35. Irodai, üzleti és raktári segédmunkások! A győztes forradalom elsöpörte a haladás útjából azokat, akik eddig a politikai hatalmat bitorolták. . . A forradalom azonban nem hozott változást gazdasági téren. . . Szervezkednünk kell! Szociáldemokratákká kell lennünk és erőssé kell tennünk szakszervezetünket. E cél érdekében f.évi november 17-én vasárnap de. 10 óraker a Parlament előtti téren nyilvános gyűlést tartunk. . . Testvéri üdvözléssel az Irodai, Üzleti és Raktári Segédmunkások Országos Egyesülete szervezőbizottsága. . . [Bp.] [1918] Világosság[ny] 50x70 cm.
323 polg.forr.
36. Katonák! Bajtársak! Kereskedelmi alkalmazottak kik a háború alatt kenyereteket elvesztettétek, jöjjetek el mindnyájan 1918. nov. 21. csütörtökön délután 1 óraker a régi képviselőház ülés-termében. . . megtartandó nagy katonai gyűlésre. Hol a jövő megélhetésünk biztosítására szervezkedünk. . . Szervezkedő bizottság [Bp.] 1918, Hauptmann[ny] 50x70 cm.
323 polg.forr.
37. Katonák! Munkások! Polgárok! Tisza István nincs többé. De pribékjei még mindég háborúra mernek uszítani. A bírólal megbélyegzett legnagyobb panamistának, Magyarország átkának: Lukács Lászlónak sópénzen összevásárolt megvesztegetett és megvesztegető cinkostársai, a munkapárti képviselők még szabadon garázdálkodnak. . . Hát ezt egy percig sem tűrjük! . . . felszólítjuk a munkapárt összes képviselőit, hogy mandátumukról 24 órán belül mondjanak le. . . Ha ezt nem teszik holnap már mi diktáljuk nekik személyesen a lemondó levelet. A Nemzeti Tanács a nép fiaiból fogja helyükre a legkiválóbbakat ültetni. Magyarország forradalmi szocialistái [Bp.] [1918] Világosság[ny] 57x88 cm.
323 polg.forr.

K 22

2242

2373

2369

2372

2697

38. Kitért a forradalom! Munkások! Elvtársak! Az osztályuralom önzése elkerülhetetlen végzettségével forradalomba kergette az országot. A Nemzeti Tanácshoz csatlakozott csapatok szerdán éjjel vérontás nélkül megszállták a főváros főbb pontjait, a postát, a telefonközpontokat, a térparancsnokságot elfoglalták és fölesküdték a Nemzeti Tanácsnak. Munkások! Elvtársak! Most rajtatok a sor! Az ellenforradalom valószínűen vissza akarja szerezni a hatalmat. Meg kell mutatni, hogy ti együttéreztek katonatestvéreitekkel! Ki az utcára! Szüntessétek be a munkát! A Magyarországi Szociáldemokrata Párt. [Bp.] [1918] ny.n. 28x40 cm.
329.14 polg.forr. 56066
39. Mi a nemzetgyűlés? A polgári osztályuralom törvényesítője. A polgári társadalmi rend védelmezője és fenntartója. A kizsákmányolás és bér munka megőrkítője. Mi a nemzetgyűlés szociáldemokrata többségével? Ugyanaz mint e nélkül. Nézzetek az osztrák, vagy a német nemzetgyűlésre. Emlékezzetek vissza a szétkergetett orosz forradalmi dumára! H.n. [1919] ny.n. 70x33 cm.
3KP polg.forr. 54430
40. Munkások! Elvtársak! Egyetlen nap alatt vértelenül imponáló fegyelmezettséggel győzött a magyar forradalom! . . . A népkormány megalakult! Gróf Károlyi Mihály miniszterelnökkel az élen azzal, hogy valósítsa meg a Nemzeti Tanács teljes programját . . . Munkások! Elvtársak! Amilyen imponáló fegyelmezettséggel kiküzdötték a független demokratikus Magyarországot, úgy térjete vissza a munkába. . . A karhatalom teljesen a kezünkben van. Éljen az új demokratikus Magyarország. A Nemzeti Tanács. A Magyarországi Szociáldemokrata Párt. [Bp.] [1918] Világosság ny.
60x80 cm.
329.14 polg.forr. 2709
41. Nyilvános nagygyűlést tart a Férfi és Nőruha Szabászok Országos Egyesülete a Gólyavárban. . . 1919 évi február hó 2-án délelőtt 10 órakor, amelyen a fölmondási jogviszony rendezését, továbbá a hadból visszatért szabászok helyzetét tesszük szóvá. . . Mindnyájan ott legyünk! Üdvözzel a végrehajtó bizottság. [Bp.] [1919, Világosság] [ny.] 60x80 cm.
331.1 2840
42. Proletártestvérek! Leleplezzük a minden képzeletet felülmúló gonoszul aljas csalást, mellyel titeket félrevezettek. A csütörtök esti gyűlést azok rendezték, akik bármi áron rohamosan fejlődő pártunkat akarták megsemmisíteni. Olvassátok a Vörös Ujságot! A kommunisták magyarországi csoportja. [Bp.] [1919] ny.n. 30x50 cm.
3KP polg.forr. 3817
43. A szervezett munkásokhoz! Az ellenforradalom segítőcsapatai azok akiket sohasem tudunk megnyerni eszméinknek, most különféle jelszavakkal fosztogatni akarnak és ezzel kockára teszik a győzelmes forradalom minden vívmányát. Szervezett munkások! Minden államban rendben szegyetlenjes cselekedetek nélkül vette a nemzeti tanács a hatalmat a kezébe. Álljatok össze csoportokba, alakítsatok szervezett munkásorséget, akadályozzátok meg a fosztogatást, teremtsétek rendet, mert csak így lehet megtartani a kivívott vívmányokat . . . Mutassátok meg, hogy a szervezett munkások érettek a szabadságra. Éljen a világot megváltó nemzetközi szociáldemokrácia. A Magyarországi Szociáldemokrata Párt vezetősége. [Bp.] [1918] ny.n. 19x26 cm.
355.351.41 polg.forr. 55973

1919 Tanácsköztársaság

44. Budapest dolgozó népéhez! Proletárok! Budapest népe hangos a rémhírektől és a proletárdiktatúra bukását óhajtó ellenforradalmárok vigyorgásától. . . Az ellenforradalmár banditák öröme korai és az osztályöntudatlan csöcselék rémhírterjesztése oktalanság. . . A világforradalom csak késhet, de pontos szabályszerűséggel fog bekövetkezni! . . . Türelem! Bizalom! Kitartás! . . . Magyarország proletáriátusa sziklaszilárdan áll a Tanácsköztársaság mellett! A hatalmat kezünkben ki nem adjuk soha! Éljen a világforradalom! Éljen a proletáriátus diktatúrája! Halál a kapitalista társadalmi rendre! A Magyarországi Szocialista Párt. Bp. [1919] Újságüzem ny. 50x80 cm.
3KP TK K135
45. A Magyarországi Román Kommunista Párt budapesti osztálya a következő felhívást bocsátotta ki: Elvtársak! Mi Magyarországon tartózkodó romániai proletárok nagy tiltakozó gyűlésre hívunk össze benneteket április 27-én délután 4 órára a Parlament előtt lévő tere, ahol tiltakozást küldünk el az élőködő román bojárcsorda ellen, akik bandita módjára támadják ezt a szocialista proletár köztársaságot és ideküldik csapataikat, hogy bennünket is abba az igába

hajtsanak, amelyben Románia proletársága és parasztnépe sínylődik. . . Jöjjetek és tiltakozatok ti is. Üdvözlétet küldünk innen, Romániában lévő hős elvtársainknak is, akik a szocializmus nagy ügyéért börtönben sínylődnek. A Magyarországi Román Kommunista Párt budapesti osztályai. Bp.[1919]ny.n. 30x40 cm.

3KP TK

K28

46. Proletárok! Elvtársak! Folyó hó 6-án vasárnap de. 10 órakor a Király, Magyar és Városligeti színházakban agitációs matiné rendezünk a színházi személyzetek és zenekarok közreműködésével. Előadók: Kun Béla, Landler Jenő és Lukács György népbiztos elvtársak. A VII. ker. szervezett munkásai jegyeket ingyen kaphattak egész nap a párhelyiségben, Dohány u. 76. Testvéri üdvözléssel VII. ker. pártszervezet végrehajtó bizottsága.[Bp][1919] Budapest Főváros Házinyomdája. 50x60 cm.
323 TK 4909
47. Munkások! Elvtársak! A hatalmi polcukról elkergetett burzsoák és hitvány csatlósai ellenforradalmi puccsot kíséreltek meg, hogy visszahozzák elvesztett hatalmukat, amellyel a munkástömegeket rabságban és nyomorúságban tartották. . . Hitvány szándékuk megtörtött a proletáriátus.vasakarátán, megtörtött azon a lelkes elszántságon és meggyőződéssé, amely a proletárdiktatúra alapja. . . A burzsoák fehér terrorjával feleljetek a proletárok vörös terrorjával! Éljen a proletárdiktatúra! Éljen a világforradalom! Testvéri üdvözléssel a Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártja. Bp. 1919, Világosság ny. 50x70 cm.
3KP TK 2790
48. Munkások! Elvtársak! A Magyarországi Szocialista Párt 1919 évi március hó 29-én, szombaton este 6 órakor a régi képviselőházban /Főherceg Sándor utca/ előadást rendez a proletáriátus egységéről. Előadó Kun Béla elvtárs. Az előadásra jegyek lesznek kibocsátva. Jegyek a bizalmiférfiaknál, a kerületi pártszervezeteknél, a szakszervezeteknél és a párttitkárságban /VII. Erzsébet körút 41. szám/ kaphatók. Elvtársi üdvözléssel a Magyarországi Szocialista Párt.[Bp][1919] Világosság[ny] 60x40 cm.
3KP TK 7703
49. Munkások! Elvtársak! Proletárok! A Kommunista Párt megszűnt. A Magyarországi Szociáldemokrata Párt megszűnt. A két párthoz tartozó proletárok egységbe tömörültek a Magyarországi Szocialista Pártban. Intézkedni, rendelkezni, utasításokat kiadni a proletárság részére csak ez a párt jogosult. Aki külön, akár a Kommunista, akár a Szociáldemokrata Párt nevében jár el, az csaló. Testvéri szeretetben egyesüljete a forradalmi proletárdiktatúra és a proletariátus kiépítésének szolgálatában. Elvtársi üdvözléssel a megszűnt Kommunista Magyarországi Pártnak vezetősége, a megszűnt Magyarországi Szociáldemokrata Pártnak vezetősége. A Magyarországi Szocialista Párt.[Bp][1919] Világosság[ny] 40x60 cm.
3KP TK 7782
50. A Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártja nemzetközi csoportjai július hó 20-án délután 3 órakor az Országház téren nagy nemzetközi tüntető gyűlést rendeznek. . . [Bp][1919] Hornyánszky[ny] 60x90 cm.
3KP TK K99

1919 ősz

51. Munkások! Elvtársak! Szeptember hó 23-án, kedden Budapest szervezett munkássága politikai gyűléseket tart. A gyűlések napirendje a politikai helyzet. . . Elvtársak! Legyetek ott mindnyájan. Testvéri üdvözléssel a Magyarországi Szociáldemokrata Párt. Bp.[1919] Világosság ny. 50x60 cm.
329.14 3266
52. Munkások! Munkásnők! Mindenki, ki szociáldemokratának vallja magát, jelentkezzen fölvételle naponta du. 4-7 óráig Ferenc tér 1. sz. alatti irodánkban. IX. kerületi szociáldemokrata pártszervezet [Bp][1919] Világosság[ny] 80x40 cm.
329.14. 14220
53. A szervezett munkássághoz! Magyarország népe válságos idöket él. Minden elpusztult, mindent újra kell felépíteni. . . Nagy munka vár most reánk. . . Ebben az országban csak akkor lesz rend, béke és jólét, ha a munkássának biztosítjuk a maga jussát, megélhetését és kultúráját. Ezért fog küzdeni. . . az újból talpraállott szociáldemokrácia. A súlyos meg-

próbáltatások után a szociáldemokrácia tábora erősebb lesz mint volt valaha. Se terror, se kútmérgező rágalmas és gyanúsítás nem fogja csökkenteni elszántságunkat. Rendületlenül bízunk a szervezett munkásság felgyelmeztségében és öntudatában. A Magyarországi Szociáldemokrata Párt és a szakszervezetek végrehajtó bizottsága.[Bp][1919] Athenaeum[ny] 60x80 cm.

329.14

6995

1920-as évek

54. A gyermek a jövő kincse. Ezt a kincset csak okszerű szociálpolitikával óvhatjuk meg. Szavazzatok a szociáldemokratákra.[Bp][1919] Világosság[ny] 30x50 cm.
329.14 7954
55. A legméltóbb válasz minden politikai gazdasági és közéleti kérdésre: szavazzatok szociáldemokratára! [Bp][1920] Világosság[ny] 40x60 cm.
329.14 9173
56. Meghosszabbították a Ferencvárosban a jelentkezés idejét július 28-ig. Ez a legutolsó nap. - Minden 30 esztendő, vagy öregebb munkásember jeletkezzék tehát. . . jövő hét keddig okvetlenül a Bakáts tér 14 alatt szavazati jogáért. Testvéri üdvözlettel: A Ferencvárosi szervezőbizottság.[Bp][1920] Világosság[ny] 50x30 cm.
329.14 7958
57. Munkások! Asszonyok! Polgárok! Sok mondanivalónk van a nemzetgyűlésen! Szavazzatok a Szociáldemokrata Párt jelöltjeire! [Bp][1920] Világosság[ny] 60x40 cm.
329.14 9204
58. Munkások! Polgárok! A II lajstromos választókerület szociáldemokrata jelöltjei, 1. Peyer Károly. . . 2. Propper Sándor. . . 3. Rothenstein Mór. . . 4. dr. Györki Imre. . . 5. Sütő József, Pikler Emil. . . 6. Schröder Ferenc, Deák Lajos, Csillag Ferenc. . . Szavazzatok szociáldemokratára. Testvéri üdvözlettel a Magyarországi Szociáldemokrata Párt. [Bp][1920] Világosság[ny] 60x90 cm.
329.14 16041
59. Munkások! Polgárok! Az I lajstromos választókerület szociáldemokrata jelöltjei 1. Peidl Gyula. 2. Batitz Gyula, Kéthly Anna. . . Pásztor Imre. . . Katona Sándor. . . Spielmann János. . . Szavazzatok szociáldemokratákra! Üdvözlettel a Szociáldemokrata Párt.[Bp][1920] Világosság[ny] 40x80 cm.
329.14 14157
60. Szavazni! Szavazni! Szavazni! Szociáldemokratákra! [Bp][1920] Világosság[ny] 90x60 cm.
329.14 16057
61. Szociáldemokrata Párt VIII. ker. Pártszervezetének irodája. Bérkocsis u. 1. félemelet. Minden öntudatos munkás tagja a pártszervezetnek. Nem a vallásodat, hanem a munkásváltodat kell igazolnod. [Bp][1920] Világosság[ny] 50x30 cm
329.14 7958

1922.

62. Aki azt akarja, hogy olcsóbb legyen a kenyér és drága az emberélet, szavazzon szociáldemokratára! Bp. 1922, Világosság[ny] 50x30 cm.
329.14 8183
63. Asszonyok! Munkásnők! Elvtársnők! Asszonyok: mit akartok? Akarjátok-e eddigi életetek folytatását tovább is? Ezt a nyomorúságot, ezt a szegénységet? Ezt a napról napra fokozódó drágaságot? Gyerekeitek leromlását talán tovább is akarjátok?. . . Csak tőletek magatoktól függ, változtattok-e sorsotokon. A ti kezetekbe van letéve az ország jövője. Mert ti választjátok meg azokat az embereket, akik aztán az ország sorsát intézik. Tehát jól gondoljátok meg. . . kit fogtok megválasztani! Nagy urakat-e, akik mindent ígérnek, aztán megfelelnek ígéreteikről. . . Vagy a ti soraitok-

- ból származó egyszerű becsületes embereket, akik nem gyönyörűségből, nem hatalmi vágyból mennek oda, hanem munkástestvéreik iránti kötelességből. . . Ha ilyen követet akartok asszonyok. . . akkor nem tehettek egyebet: szociáldemokratára kell szavazatok! A Központi Nőszervező Bizottság. A Szociáldemokrata Párt.[Bp.]1922, Világosság [ny.]19x18 cm.
329.14 16969
64. Csak azért is szavazatok szociáldemokratára.[Bp.]1922] Világosság[ny] 19x15 cm.
329.14 16866
65. A dolgozó emberek pártja a Szociáldemokrata Párt! Szavazatok szociáldemokratákra.[Bp.]1922] Világosság [ny.] 12x19 cm.
329.14 16869
66. Éljen Knaller Győző volt nemzetiségi miniszter a Magyarországi Szociáldemokrata Párt központjának német titkára a soroksári választókerület szociáldemokratapárti jelöltje.[Bp.]1922] Világosság[ny.] 60x24 cm.
329.14 54485
Német nyelvű változat: 54491
67. Éljen Vanczák János a Szociáldemokrata Párt jelöltje.[Bp.]1922] Világosság[ny.] 60x23 cm.
329.14 54490
68. Az I. lajstromos választókerület munkásságához és polgárságához! Ütött az óra! Minden szavazat döntő jelentőségű! Az ország érdeke, hogy minden polgár és munkás új Magyarországiért a reakció ellen vívott harcban a Szociáldemokrata Párt jelöltjére adja szavazatát. Hogyan kell szavazni? . . . Mit kell még tudni? . . . Mikor kell szavazni? . . . Munkások! Polgárok! Asszonyok! Sorsotokról van szó! Mindnyájan jelentkeztek a lakásotokhoz tartozó szavazóhelyiségben és szavazatok a Szociáldemokrata Párt jelöltjére. Testvéri üdvözlettel a Szociáldemokrata Párt.[Bp.]1922.] Világosság [ny.] 31x62 cm.
329.14 54478
Ugyanez a szöveg a III. lajstromos választókerület munkásságához! és polgárságához címezve /54479/
69. Ezen ház lakói szám alatt szavaznak. Csak azért is szavazatok a Szociáldemokrata Pártra![Bp.]1922] Világosság[ny.] 31x24 cm.
329.14 16934
70. Fölvívás az éttermi, szállodai és kávéházi alkalmazottakhoz! Szaktársak! . . . a borraivalérendszert el akarjuk törölni. Munkánk bérért nem tetszés szerinti adományként kezünkbe csúsztatva, hajlongva akajuk ezután átvenni, hanem egyes derékka. . . most február hó 14-én pénteken délelőtt 10 órakor és délután fél 4 órakor a Károly körút 3. sz. 1. em. /volt munkapárti kör helyiségben/ nagy nyilvános szakgyűléseket tartunk. . . Rendeznünk kell fizetésünk ügyét, tekintettel a bekövetkező 8 órai munkaidőre. . . A kávéházak konyhai alkalmazottainak is vannak jogos követeléseik, amit mindnyájunk támogatásával meg kell valósítanunk. . . Éljen a százalékos revier rendszer! Le a borraivalóval! Szaktársi üdvözlettel a Revier bizottság.[Bp.]1922] Világosság[ny.] 31x52 cm.
331.88 42190
71. A gyárakban a magunk kenyérért, a Parlamentben az egész országért dolgozunk, szavazatok reánk! A Szociáldemokrata Párt.[Bp.]1922] Világosság [ny.] 60x40 cm.
329.14 7825
72. A gyermek a jövő kincse. Ezt a kincset csak okszerű szociálpolitikával óvhatjuk meg! Szavazatok a szociáldemokratákra! H.n.[1922] Szövetség ny. 12x19 cm.
329.14 16868
73. Háztartási munkásnők! Elvtársnők! Az összes dolgozó nők között a háztartási munkásnők sorsa volt eddig a legkeservebb. . . És valljuk meg a háztartási munkásnők nagy része nem tett semmit azért, hogy sorsa megváltozzék! . . . De jött a háború és felébresztette a háztartási munkásnőket is. . . a munkások példájára szervezkedtek. A három év előtt ezerszámra szervezkedett. . . háztartási munkásnők csekély töredéke tartott ki bátran szervezete mellett. Ezek a választási küzdelem feladataiból bátran kiveszik a részüket. . . És fölszólítanak minden háztartási munkásnőt, aki-

- nek a választójogi törvény értelmében van választójoga. . . szavazzanak többi munkástársukkal a szociáldemokrata jelöltekre! Testvéri üdvözlettel: a Magyarországi Szociáldemokrata Párt.[Bp] 1922, Világosság[ny] 20x28 cm.
329.14 16920
74. Kereskedelmi alkalmazottak! A Kereskedelmi Alkalmazottak Országos Szövetsége 1922 évi május hó 21-én tartott országos küldöttközgyűlésen egyhangú határozattal követelte, hogy a teljes vasárnapi munkaszünet az esti 6 órai üzletzárás, a 2 órai ebéddő, a pirosbetűs ünnepnapokon a délutáni munkaszünet. . . a mai viszonyoknak és igényeknek megfelelően sürgősen megvalósítsák. A Szociáldemokrata Párt az alkalmazotti kívánságokat magáévá tette, azokért a nemzetgyűlésen a legerélyesebb harcot indítja meg. Aki azt akarja követeléseink minél hamarabb valóra váljanak, az szavazzon Szociáldemokratára! Magyarországi Szociáldemokrata Párt. Kereskedelmi Alkalmazottak Országos Szövetsége.[Bp] 1922, Világosság[ny] 16x24 cm.
329.14 16902
75. Kereskedők! Polgárok! Iparosok! A XIII. régi választókerület munkássága és polgársága május hó 20-án este 7 órakor a következő helyeken tart nyilvános gyűléseket. . . Polgárok! Iparosok! Kereskedők! Jelenjete meg minél nagyobb tömegben nagygyűlésünkön és hallgasságok meg Pártunk programját. Üdvözlettel a Magyarországi Szociáldemokrata Párt. [Bp][1922] Világosság[ny] 40x60 cm.
329.14 9213
76. Keresztények, keresztyének! Zsidók és minden más felekezettűek, gyertek az urnákhoz. Válasszatok szociáldemokratát! A Szociáldemokrata Párt. Bp.[1922] Világosság[ny]60x40 cm.
329.14 9140
77. Kisiparosok! Kiskereskedők! A II. lajstromos választókerületben a Szociáldemokrata Párt képviselőjelöltje: Propper Sándor a Népszava h. szerkesztője május 17-én szerdán este 7 órakor a Hazánk kávéházban /VII., Dembinszky utca és Bethlen utca sarkán/ programbeszédet mond. Minden munkás és polgár ott legyen! Testvéri üdvözlettel a Magyarországi Szociáldemokrata Párt.[Bp][1922] Világosság[ny] 60x40 cm.
329.14 9189
78. Kisiparosok! Kiskereskedők! . . . Munkát kell teremteni, hogy a munkásság, a kisipar és kereskedelem normális gazdasági viszonyok közé juthasson. . . A Szociáldemokrata Párt képviselőinek be kell jutni a nemzetgyűlésbe, hogy ott szóhoz juthasson az a párt, amelynek legfontosabb érdeke, hogy Budapesten és az egész országban az ipari munka és a gazdasági prosperitás megindulhasson. . . Polgártársak! . . . A Szociáldemokrata Párt az egyetlen párt, amely komoly gazdasági politikát követel és folytat. Ha az ország gazdasági föllendülését, ha az ipar és a kereskedelem szabadságát fontos nagy érdekek tartják, akkor szavazzatok a Magyarországi Szociáldemokrata Párt jelöltjeire! [Bp][1922] Világosság [ny] 20x28 cm.
329.14 16923
79. A legméltóbb válasz minden politikai és közéleti kérdésre: szavazzatok szociáldemokratára! [Bp] [1922] Világosság [ny] 60x40 cm.
329.14 7844
80. Most magatok döntsetek el sorsotokat! - Szavazzatok a Szociáldemokrata Párt lajstromára! [Bp][1922] Világosság[ny] 60x40 cm.
329.14 9175
81. Munkásnők! Anyák! Elvtársnők! Kispesten 1922 május hó 19-én este 7 órakor a Sárkány utcai Hungária /volt Wekerle/ mozgóban nyilvános nőgyűlést tartunk. - Aki gyermekei és a maga sorsán enyhíteni akar, jöjjön el a gyűlésre. Testvéri üdvözlettel a Nőmunkások Szervezőbizottsága.[Bp] 1922, Világosság[ny] 50x30 cm.
339.6 8187
82. Munkások! Elvtársak! Mindenki nézze meg, föl van-e véve a választók névjegyzékébe! . . . Arra való tekintettel, hogy bennünket Wolffék a keresztényeknek nevezett kurzus urai nem vettek föl az összeíró küldöttségbe és mert a pártnak nagy és fontos érdekei fűződnek ahhoz, hogy elvtársaink és a velünk együttérző polgárság ne üttessenek el választói jogosultságuktól mindenki nézzen utána, föl van-e véve a névjegyzékbe! Meg kell mutatni a kurzus urainak, hogy a Szociáldemokrata Pártot és a munkásságot nem lehet elűzni attól a jogától, hogy a választásokban lelkesedéssel és a győze-

lembe vetett hittel résztvegyen. A névjegyzékekre április 12-15-e körül lehet fölszólalni. Elvtársi üdvözléssel a Magyarországi Szociáldemokrata Párt. [Bp] [1922.] Világosság[ny] 14x20 cm.

329.14

45022

83. Munkások! Elvtársak! Polgárok! Az ellenforradalom. . . a legutóbbi választásokból visszavonulásra kényszerítette a Szociáldemokrata Pártot. . . Több mint két esztendő telt el azóta. . . az ország romokban hever, s a háborúból és forradalmakból átmentett értékek is elpusztultak. . . a Szociáldemokrata Párt komoly megfontolás után úgy határozott, hogy kilép a passzivitásból és teljes erejével részt vesz a választásokban. . . a dolgozó tömegeket az ország érdekében mozgósítja, mert ezt az országot a teljes elpusztulástól csak a dolgozó tömegek munkája és a demokráciában való összeforradása mentheti meg. Munkások! . . . gondoljatok a két esztendő sötét borzalmaira, a börtönökre, az internálótáborokra. Erőtök és áldozatkészségeitek teljességét vigyék bele a küzdelembe. A megszervezett sereg felé ezt kiáltjuk: Előre! Testvéri üdvözléssel a Magyarországi Szociáldemokrata Párt. [Bp] [1922.] Világosság[ny] 60x100 cm.
329.14 16026
84. Munkások! Elvtársak! Választópolgárok! Ismételen tudomásunkra jutott, hogy a Budapest környéki választókerületben a nemzetgyűlési választások képviselőjelöltjeinek ajánlására szolgáló aláírási ívekkel a Szociáldemokrata Pártra hivatkozva. . . aláírásokat gyűjtenek. Figyelmeztetjük munkástársainkat és a választópolgárokat. . . aláírások gyűjtését befejeztük. . . aki ezek után. . . a mi nevünkre hivatkozik, visszaélést köfét el és az ilyen egyénnel szemben a legerélyesebb visszautasítással kell felelni, mert kétszeri aláírás esetén mindkét aláírás megsemmisül. Szavazatok szociáldemokratára! Testvéri üdvözléssel a Magyarországi Szociáldemokrata Párt vezetősége. [Bp] [1922.] Világosság[ny] 30x50 cm.
329.14 8172
85. Munkások! Polgárok! A II. lajstromos választókerületben május hó 21-én, vasárnap délelőtt 10 órakor a VI. kerület Aréna út és Szondy utca sarkán lévő Kéményseprő vendéglő helyiségében nyilvános gyűlést tartunk, amelyen pártunk programját ismertetjük meg. Minden munkás és polgár jöjjön el. Üdvözléssel a Magyarországi Szociáldemokrata Párt. [Bp] [1922.] Világosság[ny] 50x30 cm.
329.14 8136
86. Munkások! Polgárok! Asszonyok! A felelőtlen elemek -nek az urnáknál feleljetek! Szavazzatok a Szociáldemokrata Párt lajstromára! [Bp] [1922.] Világosság[ny] 40x60 cm.
329.14 7826
87. Munkások! Polgárok! Asszonyok! Aki az ország és a nép érdekét szolgálja, a haladást védelmezi, az álljon mellénk! A III. lajstromos választókerület szociáldemokrata jelöltjei: . . . Munkások! Polgárok! Asszonyok! Csak azért is a Szociáldemokrata Párt lajstromával szavazzunk! Üdvözléssel a Szociáldemokrata Párt. Bp. [1922.] Világosság[ny] 14x20 cm.
329.14 45021
88. Munkások! Polgárok! Asszonyok! Aki becsületes és jó közállapotokat akar, igazságos adórendszert kíván, azt akarja, hogy a drágaság megszűnjék, az ország boldogulását óhajtja, az adja szavazatát minden körülmények között a Szociáldemokrata Párt munkát, rendet és békességet jelentő listájára! [Bp] 1922. Világosság[ny] 40x60 cm.
329.14 7852
89. Munkások! Polgárok! Asszonyok! Aki becsületes, jó földreformot akar, igazságos rendszert kíván, azt akarja, hogy a drágaság megszűnjék, az ország boldogulását óhajtja, az adja szavazatát Bárdos Ferenc, a Szociáldemokrata Párt jelöltjére. [Bp] 1922, Világosság[ny] 60x40 cm.
329.14 9201
- Ugyanez egyéb nevekkal. Beke Miklós: 9195, Csapó Sámuel: 9193, Csermák Pál: 9149, Csóka Vendel: 9149, Deák Lajos: 9155, Esztergályos János: 9180, Farkas István: 13814, dr Gonda Béla: 9200, Györki Imre: 9154, Hebelt Ede: 9182, Kabók Lajos: 9183, Kittel Ferenc: 9198, Klárik Ferenc: 9153, Knaller Győző: 9184, Kruppa Rezső: 9146, Marton Lajos: 9144, Miákits Ferenc: 9139, Peidl Gyula: 9199, Peyer Károly: 14154, Rády Sándor: 9156, Reisinger Ferenc: 9150, Reisz József: 9194, Saly Endre: 9145, Sávolt János: 9157, Sütő József: 9181, Szakasits Árpád: 9196, Szeder Ferenc: 9142, Takács József: 9151, Vági István: 9152, Vanczák János: 9141.
Német nyelvű változat: Gonda Béla /13815/, Hebelt Ede /9190/, Kittel Ferenc /9191/, Rády Sándor /9203/, Reisz József: /9202/ nevével.

90. Munkások! Polgárok! Asszonyok! Nem csak a munkás, de a köztisztviselő, a magántisztviselő, az orvos, a mérnök, a tanító, a kisiparos, a kiskereskedő is dolgozó ember, szavazzon a dolgozók pártjára, a Szociáldemokrata Pártra. A Szociáldemokrata Párt. [Bp.] [1922] Világosság[ny.] 40x60 cm.
329.14 7831
91. Munkások! Polgárok! A Budapest környéki lajstromos választókerület szociáldemokrata jelöltjei: 1. Miákits Ferenc. . . Szabó Imre. . . Saly Endre. . . Várnai Dániel. . . Mihályi Ferenc. . . Szavazzatok szociáldemokratákra! Üdvözlettel a Szociáldemokrata Párt. [Bp.] [1922.] Világosság[ny.] 40x60 cm.
329.14 7853
92. Munkások! Polgárok! Dolgozó Asszonyok! A vasárnap lezajlott választások fényes győzelmet hoztak a Szociáldemokrata Pártnak. . . Vasárnap azokban a kerületekben ejtették meg a választásokat, amelyekre a kormány biztosan számított. . . a puska visszafelé sült el. Mind a 15 kerületben, ahol a Magyarországi Szociáldemokrata Párt jelöltet állított, fényes diadalt arattak a közszabadságok harcos tömegei. . . a nyílt szavazású kerületekben is a szociáldemokrata jelöltek első helyen érkeztek be, a legtöbb szavazatot kapták. A többi kerületben, bár a legtöbb szavazatot nyerték el jelöltjeink, a sok jelölt miatt pótválasztásra került sor. . . Főlemelő mindennél biztatóbb üzenet ez számunkra, hogy a reakció napjai leáldozóban vannak. . . Föl tehát továbbra is az eddigi győzelmek jegyében! Szavazzatok a szociáldemokratákra! Üdvözlettel a Magyarországi Szociáldemokrata Párt. [Bp.] [1922] Világosság[ny.] 20x28 cm.
329.14 16922
93. Munkások! Polgárok! Az I. lajstromos választókerület szociáldemokrata jelöltjei 1. Peidl Gyula. . . 2. Batitz Gyula. . . 3. Kéthly Anna. . . 4. Pásztor Imre. . . 5. Katona Sámuel. . . 6. Spielmann János. Szavazzatok szociáldemokratára! Üdvözlettel a Szociáldemokrata Párt. [Bp.] [1922] Világosság[ny.] 40x60 cm.
329.14 7832
94. Munkások! Polgárok! Elvtársak! A budapesti I. lajstromos választókerületi hivatalos jelölő listákat mai naptól kezdve aláírásra bocsátjuk. Fölvívjuk az elvátrtsakat, hogy az aláírási ívek aláírása végett föltétlenül jelenjenek meg a pártszervezetek alább közölt helyiségeiben. . . Reméljük, hogy elvtársaink és a velük rokonszenvező polgárság tömegesen meg fognak jelenni az aláíróhelyeken és a Szociáldemokrata Párt jelölő listáját a legrövidebb idő alatt aláírják. Magyarországi Szociáldemokrata Párt. [Bp.] [1922] Világosság[ny.] 40x60 cm.
329.14 7820
Ugyanez a II. lajstromos választókerület /7827/ és III. lajstromos választókerület /7828/ részére is.
95. Munkások! Polgárok! A III. lajstromos választókerület szociáldemokrata jelöltjei Vanczák János. . . Farkas István. . . Kitajka Lajos. . . Jászai Samu. . . Horovitz Gábor. . . Reisz Mór. . . Dincser István. . . Schidmayer Vilma. . . Günther Péter. . . Berkes Jenő. . . Szavazzatok szociáldemokratára! Üdvözlettel a Szociáldemokrata Párt. [Bp.] [1922] Világosság[ny.] 60x80 cm.
329.14 7216
96. Munkások! Polgárok! A III. lajstromos választókerület szociáldemokrata képviselőjelöltje Kitajka Lajos elvtárs programbeszédét mond 21-én vasárnap délelőtt 10 órakor VII., Thököly út 56. a Vas- és Fémmunkások Orsz. Szövetségének nagytermében. Munkások! Polgárok! Jelenjete meg tömegesen a gyűlésünkön. A Magyarországi Szociáldemokrata Párt. [Bp.] [1922] Világosság[ny.] 40x60 cm.
329.14 9188
97. Munkások! Polgárok! Elvtársak! Az újpesti munkások és demokratikusan érző polgárok május 21-én vasárnap délelőtt 10 órakor a Városház mögötti Piac téren a politikai helyzet és a választások napirenddel nyilvános népgyűlést tartanak. Testvéri üdvözlettel a Magyarországi Szociáldemokrata Párt. [Bp.] [1922] Világosság[ny.] 30x50 cm.
329.14 8185
98. Munkások! Polgárok! Elvtársak! Egyre jobban közeledünk ahhoz a nagy naphoz, amelyen eldő, hogy egy szebb, egy jobb jövő hajnalhasadása köszönt-e Magyarországra és annak sokat szenvedett dolgozó népére. . . Aki ebben az országban komolyan békét, rendet, munkát, megélhetést, fejlődést és haladást akar. . . küzdjön velünk egy csatasorban! A becsületes dolgozó embereké a jövő! Előre az igazság útján a biztos győzelem felé. Szavazzatok csak azért is szociáldemokratára! A Magyarországi Szociáldemokrata Párt. [Bp.] [1922] Világosság[ny.] 13x19 cm.
329.14 16915

99. Munkások! Polgárok! Elvtársak! Május 21-én vasárnap du. 3 órakor az I. kerületben a Horthy Miklós út 150. számú ház előtti térségen nyilvános népgyűlést tartunk, melyen pártunk jelöltjei programbeszédet mondanak. Testvéri üdvözlettel a Magyarországi Szociáldemokrata Párt.[Bp][1922] Világosság[ny] 30x50 cm.
329.14 8188
100. Munkások! Polgárok! Elvtársak! Május 19-én pénteken este 7 órakor az I. kerületben a Fehérvári út és Lenke út kereszteződésénél a Gyűrű-féle vendéglő előtt elterülő réten nyilvános népgyűlést tartunk. Előadó: Propper Sándor. A Magyarországi Szociáldemokrata Párt [Bp][1922] Világosság[ny] 30x50 cm.
329.14 8180
101. Munkások! Polgárok! Elvtársak! Május 19-én, pénteken este 7 órakor a III. kerületben a Határ utca és a Bécsi út sarkán elterülő térségen nyilvános népgyűlést tartunk. Előadó: Miakits Ferenc. A Magyarországi Szociáldemokrata Párt. [Bp][1922] Világosság[ny] 50x30 cm.
329.14 8179
102. Munkások! Polgárok! Elvtársak! Május hó 18-án pénteken este fél 8 órakor az I. kerület Márvány utca 21. szám alatt lévő Márványhattyú vendéglőben nyilvános gyűlést tartunk. Napirend: A választások és a szociáldemokrácia. Testvéri üdvözlettel, a Magyarországi Szociáldemokrata Párt.[Bp][1922] Világosság[ny] 80x50 cm.
329.14 8181
103. Munkások! Polgárok! Elvtársak! Tudomásunkra jutott, hogy a polgári pártok képviselőajánlási íveket elvtársainkkal is igyekeznek aláírni. Fölszólítunk minden velünk érző polgárt és munkást, polgárnőt és munkásnőt, hogy semmiféle képviselőajánlási ívet ne írjanak alá, mert a Szociáldemokrata Párt ajánlasi íveit már aláírtuk, anélkül, hogy az elvtársakat lakásról zaklatni lettünk volna kénytelenek. Testvéri üdvözlettel a kispesti Szociáldemokrata Párt végrehajtóbizottsága.[Bp][1922] Világosság[ny] 30x50 cm.
329.14 8193
104. Munkások! Polgárok! Május hó 20-án szombaton délután 5 órakor Rákosfalván /Vezér utcai Schafnitzer-féle vendéglőben/ nagygyűlést tartunk, amelyen a Szociáldemokrata Párt programját fogjuk ismertetni. Fölkérünk minden öntudatos munkást és polgárt, hogy nagygyűlésünkön jelenjen meg. Testvéri üdvözlettel a Szociáldemokrata Párt. [Bp][1922] Világosság[ny] 50x30 cm.
329.14 8189
105. Munkások! Polgárok! Szociáldemokraták! . . . Mi szociáldemokraták azt akarjuk, hogy ebben az országban végre valójában jogrend és demokrácia legyen. Csak a szabadság és demokrácia légkörében várhatjuk termelőmunka megindulását és a megcsönkített ország helyreállítását. Olcsó kenyeret, olcsó élelmiszereket, a drágaság könyörtelen letörését, a lakáskérdés gyökeres megoldását. . . Aki velünk együtt ezt akarja, szavazzon szociáldemokratára. Testvéri üdvözlettel a Magyarországi Szociáldemokrata Párt.[Bp] 1922] Világosság[ny] 60x100 cm.
329.14 16042
Munkások! Polgárok! Asszonyok! címmel 16027.
Arbeiter! Frauen! Bürger! címmel németül 16056.
106. Munkások! Testvérek! Elvtársak! Utolsó kötelességekre hívunk föl benneteket ebben a választási harcban. Minden késedelem nélkül menjetek szavazni. Nézzétek meg, hol szavaztok! Vonuljatok föl azonnal a szavazóhelyiségek elé. Várjatok csendben, nyugodtan, míg rátok kerül a sor. Előre a győzelemre! Testvéri üdvözlettel a Magyarországi Szociáldemokrata Párt.[Bp][1922] Világosság[ny] 20x14 cm.
329.14 16867
107. Polgárasszonyok! Szellemi munkásnők! Fölszólítjuk önöket a dolgozó nők szolidaritása nevében: jöjjenek velünk együtt a közeli választások politikai küzdelmeibe. Jöjjenek velünk, fizikai munkásnőkkel. . . Egy a mi célunk mindenkivel, aki tisztességes munkájáért emberséges megélhetést akar magának és családjának. . . A mi politikai fölfogásunk nem ismer különbséget ember és ember között . . . hisszük, tudjuk, hogy minden gondolkodó, öntudatos polgárasszony. . . aki kis háztartásában reggeltől estig szenved az oktalan, mérhetetlen drágaság fojtogatásától: együtt fog szavazni velünk szociáldemokrata munkásnőkkel! [Bp][1922] Világosság[ny] 14x20 cm.
329.14 45024

108. A szavazás kötelező! Munkások! Polgárok! Asszonyok! Sorsotokról van szó! Föl tehát a küzdelemre! Mindenki az úrnához. Szavazzon mindenki a Szociáldemokrata Pártra! Testvéri üdvözléssel a Magyarországi Szociáldemokrata Párt. [Bp] [1922] Világosság[ny] 40x60 cm.
329.14 7843
109. Újpest város közönségéhez! Munkások! Polgárok! Arról értesültünk, hogy a választói jogosultságra vonatkozó számlálólapokat a lakosság a kellő időre nem szolgáltatta be a város házára. Fölvívünk mindenkit, hogy saját jól fölfogott érdekében a számlálólapokat a két évi egyhelybenlakásra vonatkozó adatokkal együtt azonnal szolgáltassa be, mert ellenkező esetben nagy tömegek fognak a választói jogosultságtól elesni. Akik számlálólapokat nem kaptak, rögtön jelentsek ezt a párttitkárságnak. . . Újpest. 1922. március hó 22. Testvéri üdvözléssel a Magyarországi Szociáldemokrata Párt újpesti végrehajtó bizottsága [Bp] 1922. Világosság[ny] 30x50 cm.
329.14 8192
110. Választópolgárok! Munkások! Elvtársak! Tudomásunkra jutott, hogy az I. lajstromos /budai/ választókerületben házról házra járnak különböző politikai pártoknak a megbízottai a Szociáldemokrata Párt nevére hamisított igazolvánnyal és reánk való hivatkozással a polgároktól és elvtársainktól elszedik a szavazóigazolványokat. Ugyancsak a budai választókerületben aláírásokat gyűjtenek pártunk nevében más pártok részére. Óvást emelünk e visszaélés ellen és föl-szólítjuk választópolgárainkat, hogy senkinek aláírást vagy szavazóigazolványt ne adjanak át. . . Ne engedjétek magukat félrevezetni ellenfeleink által. . . Üdvözléssel a Szociáldemokrata Párt. [Bp] [1922] Világosság[ny] 20x29 cm.
329.14 16917
111. Vasutasok! Kinevezettek! Munkások! A nyugati kultúrállamok bármelyike felé tekintünk, a vasutasok politikai szabadsága sehol sincs oly szigorúan körülhatárolva, mint nálunk. . . a legelmaradottabb Balkán államai is élvezik a minden embert megillető egyesülési szabadságot. . . A jogos kívánságok kielégítése csak úgy képzelhető el, ha azok szakszerű előadására az alkalmazottak érdekeit becsülettel képviselő szerv működik. A sérelmeket csak úgy lehet megszüntetni, ha a törvényhozásban a dolgozók, a nyomorúságban tengődők és üldözöttek védelmét: szociális érzékkel kezelik. . . Ezt akarjuk mi szociáldemokraták! . . Ha a vasutasok is ezt akarják, úgy minden vasutas szavazzon szociáldemokrata jelöltre! [Bp] [1922] Világosság[ny] 20x28 cm.
329.14 16921
112. Vasutasok! Munkástársaink! Minden párt megkönyékez most titeket és ígér hetet-havat, hogy aztán cserbenhagyjanak benneteket. A választások előtt minden programbeszédben azt ígérik, hogy jobb lesz a sorsotok, de a választások után mindenki megfedelkezik ígérétéről. A Szociáldemokrata Párt azonban a nemzetgyűlésen kívül is harcolt a vasutasok érdekéért. . . A vasutasok ínségén csak a Szociáldemokrata Párt segíthet. . . tömegesen csatlakozzatok a Szociáldemokrata Párthoz, . . . szavazzatok szociáldemokratára! . . Minden szavazat egy-egy téglát az új jövő épületéhez. Vasutasok! Gondoljatok a jövőre, magatokra és családotokra. Testvéri üdvözléssel a Magyarországi Szociáldemokrata Párt. [Bp] [1922] Világosság[ny] 20x28 cm.
329.14 16924
113. Vendégeinkhez! Az éttermi és kávéházi segédek szakszervezete a százalékos rendszer bevezetését követelte. . . Mi e követelést elutasítottuk, mire a sztrájkot proklamálták. . . Mi egységes elhatározással és elszántsággal álljuk a küzdelmet, mert úgy érezzük. . . hogy ezzel a harccal a bolsevizmus ellen védekezünk. Tőlünk telhető erővel rajta leszünk, hogy vendégeink igényeit a sztrájk alatt is kielégítsük a felmerülő nehézségekért, a kiszolgálás esetleges lassúságáért türelmet, elnézést, becsületet küzdelmünkhez pedig jóakaratot kérünk! Budapest, 1922. augusztus 24. Magyar szállodások és vendéglősök munkaadó egyesülete és Budapesti Kávésok Országos Szövetsége. Bp. 1922. Globus[ny] 31x48 cm.
331.88 35430
114. Villamosalkalmazottak! Munkástársaink! . . A fizetés amelyet kaptok, alacsony. A bánásmód amelyben részetek van távolesik az emberségtől. A szolgálati idő túlságosan hosszú, a nyolcórás munkanapnak már se híre, se hamva. A nyugdíjkérdés is rendezetlen, a szolgálati szabályzat a régi rossz, a személyzet érdekeit semmibevevő. . . Fegyelmi büntetések sújtanak szaporán benneteket. . . Ti nem sztrájkolhattok. . . Most választások előtt állunk. Ha azt akarjátok, hogy becsületesebb szószólótok legyen a Parlamentben és sok erő a munkásszolidaritás hatalmas ereje veletek, szavazzatok a Szociáldemokrata Párt listájára. . . Testvéri üdvözléssel a Magyarországi Szociáldemokrata Párt. [Bp] [1922] Világosság[ny] 20x28 cm.
329.14 16919

115. Budapesti szabómunkások és munkásnők! . . . 1926. évi május hó 27-én csütörtökön este fél 7 órakor a régi képviselőház üléstermében. . . nyilvános szabógyűlést tartunk a következő napirenddel: A szabómunkásság gazdasági helyzete, a munkanélküliség és a munkahiány esetére szóló biztosítás ügye. Előadó: Kitajka Lajos nemzetgy. képv. Minden szabómunkás és munkásnő legyen ott ezen a gyűlésünkön, hogy minél nagyobb tömegben adjunk hangot követeléseinknek. Testvéri üdvözléssel a szabómunkások szervezőbizottsága. Bp. 1926. Világosság[ny] 50x60 cm.
331.88 4840
116. Elvtársnők! Munkásnők! . . . Hogy a dolgozó nők nagy tábort csatasorba állíthassuk, március 30-án, vasárnap délután fél négy órakor a Vasmunkásotthon udvarán /Thököly út 56. . . / nyilvános nőgyűlést tartunk a Nők Napja jelentősége, a gazdasági, a politikai helyzet és a sajtó napirenddel. Előadók: Horváth Katica az országos nőszervezet titkára. Propper Sándor és Kéthly Anna nemzetgyűlési képviselők. Munkások! Munkásnők! Ezen a napon a világ minden asszonyai összejönnek, hogy tiltakozzanak a jogfosztás, az elnyomás ellen. Jelenjünk meg a gyűlésen mi is, hogy súlyt adjunk követeléseinknek, hogy megmutassuk együttérzésünket a világ dolgozó asszonyaival. Elvtársi üdvözléssel az Országos Nőszervezőbizottság.[Bp][1924] Világosság[ny] 30x40 cm.
339.6 9630
117. Elvtársnők! Munkásnők! . . . március 30-án vasárnap délután 4 órakor a Vasmunkásotthon udvarán /Thököly út 56. Kedvezőtlen idő esetén a nagyteremben/ nyilvános nőgyűlést tartunk a Nők Napja jelentősége, a gazdasági, a politikai helyzet és a sajtó napirenddel. . . Elvtársnők! Munkásnők! Ezen a napon minden ország asszonyai összefognak a jogfosztás, az elnyomás ellen. Jelenjünk meg a gyűlésen sok-sok ezren mi is, hogy súlyt adjunk követeléseinknek, hogy megmutassuk együttérzésünket a világ dolgozó asszonyaival. Elvtársi üdvözléssel az Országos Nőszervezőbizottság.[Bp][1924] Világosság[ny] 30x40 cm.
339.6 9630
118. Figyelmeztetés! Elvtársak! Munkások! Munkásnők! Az illetékes szakszervezetek eljártak a munkaadószervezetekenél, hogy szavazási kötelezettségének mindenki akadály nélkül eleget tehesen. A megadott válasz alapján a munkaadók az üzemekben mindenütt lehetővé teszik, hogy a választók szavazási kötelezettségüknek eleget tehesenek. A titkos szavazás kötelező, aki nem szavaz, pénzbírsággal büntetik. A Szociáldemokrata Párt.[Bp] 1926, Világosság[ny] 60x40 cm.
329.14 9176
119. Fölvívás! A központi választmány mindazoknak a választóknak, akiknek fölvétele ellen a Keresztény Községi Párt felszólalt, meghívót küldött abból a célból, hogy jelentkezzenek a központi választmánynál és igazolják választói jogosultságukat. Fölkérjük az elvtársakat, hogy mindenki, aki meghívót kapott saját érdekében jelentkezzen, még nem késett el senki sem. . . Testvéri üdvözléssel a Magyarországi Szociáldemokrata Párt vezetősége.[Bp][1925] Világosság[ny] 50x70 cm.
329.14 6380
120. Hogyan kell szavazni? December 14-én és 15-én szavaznak a III. déli lajstromos választókerület választói. A szavazás kötelező! Aki nem megy el szavazni azt a törvény bünteti. A szavazás titkos! A szavazólapon a lajstrom fölött levő négy szögbe tett kereszttel kell szavazni. . . [Bp] 1926, Világosság[ny] 90x70 cm.
329.14 7229
121. A Magyarországi Szociáldemokrata Párt 1927 május hó 29-én vasárnap délelőtt a Tattersalban /Külső Kerepesi út/ nyilvános nagy népgyűlést rendez, amelyre meghívja Budapest dolgozó népét! Napirend: 1. Általános, titkos választójog. 2. A munkásság gazdasági és szociálpolitikai követelése. Mindenki ott legyen! Testvéri üdvözléssel a Magyarországi Szociáldemokrata Párt. Bp. 1927, Világosság[ny] 60x90 cm.
329.14 16078
122. Miért nem jelennek meg a napilapok? . . . a hírlapkiadók a múlt év végén egyértelműen arra az álláspontra jutottak. . . hogy minden olyan esetben, midőn a munkások. . . bármely napilap megjelenését lehetetlenné tennék, politikai színre való tekintet nélkül valamennyi napilap beszűnteti megjelenését mindaddig, míg. . . a munkásság. . . a munkát fel nem veszi. . . Az Athenaeum hírlapnyomdájának munkásai. . . sztrájkba léptek. Ilyen körülmények közt. . . a budapesti hírlapkiadók szindikátusa kénytelen volt a Grafikai és Rokoniparosok főnökeinek testületét megkeresni mindazoknak az intézkedések megtételére, melyek szükségesek ahhoz, hogy a napilapok megjelenése szüneteljen mindaddig, mígl teljes biztosítékot nem nyerünk arra, hogy hasonló esetek megismétlése lehetetlenné válik. . . Mi. . . az állam rendjét és!

békés egyensúlyát védjük. . . Bízunk benne, hogy a közvélemény teljes rokonszenvvel fogja jogos álláspontunkat támogatni. Budapest, 1924. április 7. Budapesti napilapok szindikátusa. Magyarországi Grafikai és Rokoniparosok Főnökegyesülete. Bp. 1924, Budapest Hírlap ny. 60x90 cm.

331.88

16071

123. A XII. választókerület polgáraihoz és munkásaihoz! A Nemzeti Demokrata Párt, a Függetlenségi Kossuth Párt és a Magyarországi Szociáldemokrata Párt a fővárosi választások alkalmával együttesen veszik föl a harcot Budapest szebb jövőjéért, a főváros lakosságának politikai szabadságáért és gazdasági jobblétéért. Egy cél forraszt össze bennünket dolgozó polgárokat és munkásokat, megbuktatni a kurzus városi uralmát, hogy legyen joga, munkája és kenyere Budapest sokat szenvedett népének. . . Programunkat a következő nyilvános gyűléseken fogjuk ismertetni. . . Függetlenségi Kossuth Párt XII. pártszervezete. Magyarországi Szociáldemokrata Párt XII. pártszervezete. Nemzeti Demokrata Párt XII. pártszervezete. Bp. [1925] Világosság[ny] 45x60 cm.

329.14

9293

124. Senki se hagyja elveszni választójogát! Akit a községi választói névjegyzékből kihagytak, adjon be sürgősen főlshózlalást az illetékes választási bizottsághoz. A főlshózlalások ügyében minden szükséges főlshózlalást megadnak kerületi pártszervezeteink hétköznapokon estéknént fél 7 órától 9 óráig. . . A főlshózlalások határideje február 14. Senki se halassza tehát a főlshózlalás benyújtását. Testvéri üdvözlettel a Magyarországi Szociáldemokrata Párt[Bp][1925] Világosság[ny] 44x60 cm.

329.14

11816

1930-as évek

125. 1939. január 8. . . Zeneművészeti Főiskola nagyterme. Az Első Zúglói Dalkör, Budapesti Haladás Dalkör, a Magyarországi Famunkások Szövetsége Dalárdája, jubileumi díszhangversenyt rendez. Közreműködnek: A Munkás Testedző Egyesület Mandolin zenekara. . . jegyek. . . kaphatók. . . a Népszava könyvkereskedésben. Bp. 1939, Világosság ny. 32x47 cm.

785.2

42139

126. A Szociáldemokrata Párt ez évben május elsejét a hűvösvölgyi Nagyréten egésznapos kirándulás keretében ünnepli meg. Közreműködnek az összes munkásdalárdák, munkászenekarok, munkástornászok, valamint egyes művészek. A műsort a Tungsram Vállalat dinamikus hangszórói továbbítják. Bp. 1938, Világosság ny. 13x20 cm.

791.6

39184

Testületek mutatója

Budapesti Kávésok Országos Szövetsége 113
Budapesti Haladás Dalkör 125
Budapesti napilapok szindikátusa 122
Budapesti X. választókerületi szociáldemokrata pártkör 27
A cukrászsegédek sztrájkbizottsága 15
Első Zúglói Dalkör 125
Függetlenségi Kossuth Párt XII. pártszervezete 123
Irodai, Üzleti és Raktári Segédmunkások Országos Egyesülete 35
Kereskedelmi Alkalmazottak Országos Szövetsége 74
A kommunisták magyarországi csoportja 42
Központi Nőszervező Bizottság 63
Magyarországi Famunkások Szövetsége Dalárdája 125
Magyarország Forradalmi Szocialistái 37
Magyarországi Grafikai és Rokoniparosok Főnökegyesülete 122
Magyarországi Munkásműkedvelő Társaságok Szövetsége 29
Magyarországi Román Kommunista Párt 45
Magyarországi Szállítási és Közlekedési Munkások Országos Szövetsége 33

Magyarországi Szociáldemokrata Párt/3, 4, 7, 11, 19, 20, 22, 26, 28, 30, 31, 38, 40, 43, 51, 52, 53, 55, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 108, 109, 110, 111, 112, 114, 118, 119, 121, 124, 126
Magyarországi Szociáldemokrata Párt XII. pártszervezete 123
Magyarországi Szocialista Párt 44, 48, 49
Magyarországi Ujjászervezett Szociáldemokrata Párt 9, 10
Munkanélküliek Központi Bizottsága 32
Nemzeti Demokrata Párt XII. pártszervezete 123
Nemzeti Tanács 40
A nőmunkások országos szervező bizottsága 17
Nőmunkások Szervező bizottsága 81
Országos Nőszervező Bizottság 1, 116
Szabómunkások szervezőbizottsága
A szakszervezetek végrehajtó bizottsága 53
Szociáldemokrata Háztartási Munkásnők Szervezete 34
Szociáldemokrata Párt VIII. ker. Pártszervezete 61
Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártja 47, 50

Indali György

Munkástársak! Elvtársak!

Csizmadia Sándor elvtársunk, a kit Budapestről „örök időkre” kiutasítottak, **szerdán, f. hó 20-án este pont 7 órakor érkezik meg a központi pályaudvaron**, hogy egy sajtóbíróági idézésnek eleget tegyen.

Munkástársak! Fogadjuk Csizmadia elvtársunkat tömegesen! **Jelenjünk meg szerdán este 7 óra előtt a központi pályaudvar érkezési oldalán ezerszámra** és mutassuk meg, hogy az üldöztetések csak növelték a szociáldemokraták számát.

Mindannyian ott legyünk!

A szociáldemokraták.

Munkások!

A leggonoszabb ellenségeinek zsebét tömni, saját maga és munkástestvéreit ellen vétköz az a munkás,

aki a Friss Ujságot olvassa.

Ez a személtap a Tisza-Lukács népiellenes törekvéseinek kitarottja és

ellensége a becsületes választó-jognak!

Ezt a személtap el kell söpörni a gyárak és műhelyek népe előtt.

Ne tártjátok meg sehol. Ha Tisza Pista eteti, akkor ne fájjon a joga munkásjüllérekre.

A szervezett munkásság.

Munkásasszonyok! Leányok! Proletártestvérek!

November hó 1-én megjelenik a

NŐMUNKÁS

a szociáldemokrata munkásnők lapja.

A lap havonként kétszer: 1-én és 15-én fog megjelenni és **egyedül ára 4 fillér lesz.** Előfizetési ára egész évre 1 korona, fél évre 50 fillér. Előfizetni az összes párt-szervezeti csoportokban, valamint az Általános Fogyasztási Szövetkezet összes üzleteiben, a Népszava könyvkereskedésében és a párttitkárságban (VIII, Conti-utca 4) lehet.

Munkásnők!

A Nőmunkás a ti érdeketeket fogja szolgálni, védeni, istápolni. Vegyétek tehát és terjesszétek.

Gyűjtsetek előfizetőket és magatok is fizessetek arra elő!

A nőmunkások országos szervező bizottsága.

Munkások! Elvtársak!

Legyen az munkásoknak a part
[Ez a lap a munkások és a népiellenes törekvések elleni harcban segít.]

A népjogok ellenségével a háború mellett uszítanak; mérszárszékre akarják küldeni a népet. A politikai elnyomatást a háború borzalmával akarják nagyobbítani. E gaszágok ellen tiltakozunk ke!l. Budapest munkássága

folyó évi október 6-án, vasárnap délután 3 órakor, a háború ellen

népgyűléseket

tart a következő helyeken:

- VI, Hungária-körút 87, Franke-féle vendéglőben.**
- VII, Tököly-ut 56, a vas- és fémmunkás-otthonban.**
- VIII, Futó- és Práter-utca sarkán, Böhm-féle vendéglőben.**

Munkások! Elvtársak! Legyetek ott mindannyian a népgyűléseken.

A szociáldemokrata párt.

Dolgozó nők! Elvtársnők! Elvtársak!

A NŐK NAPJÁT

a proletárnők politikai jogiért, gazdasági és társadalmi felszabadulásáért folytatott küzdelem nemzetközi ünnepét,

Budapesten március hó 24-én

tartjuk meg.

Jogaink hiányát, elnyomatásunk és jogtalanságunk bilincseinek a szorítását sohasem éreztük oly fájdalmasan, mint ma, kétszeres kötelességünk tehát ezen a napon tiltakozni további jogfosztásunk ellen és kifejezést adni a bennünk élő

szabadság, béke és jog

utáni vágyunknak és akaratunknak.

Elvtársnők! Készüljétek e napnak a mai nehéz időkhez méltó megünneplésére!

Március hó 24-én minden dolgozó asszony és leány, aki érzi a mai igazságtalan helyzet nyomorúságát, félbehagyja munkáját és veitünk lesz azon a **nyilvános értekezleten**, amelyen foglalkozni fogunk a

Nők napja jelentőségével.

Részletekről értesülni fogtok!

Testvéri üdvözléttel

az Országos Nőszervező Bizottság.

Kiadó: Magyar Kalmár Szófia. — Világosság st. 1028.

Budapesti szabómunkások és munkásnők!

A pusztuló gazdasági válság miatt évről-évre nagyobb nyomonra jut a szabómunkásság. A kormány belköltségek csökkentéséért egyre inkább fogyasztóképtelenségre kényszeríti a tömegeket a agrárok és kapitalista erőkkel együtt, miközben a munkásokkal megvárja a ruházati ipar nyereságát. Ugyanakkor pedig a külföldi készárukat segíti be az országba.

Mindazok következtében a szabómunkások és munkásnők nagy része az év két-harmadát munka és kereset nélküli kénytelen álcázva, a kormány pedig nagy töredék a munkásságát nyomorral, még ma is csak törvénnyel a munkabérek csökkentésére kényszeríti. Szociális védelem nélkül ki van szolgáltatva a szabómunkásság a munkáltatók önkényének, akik a munkásokkal szemben a korlátlan tanonctenyésztés mellett cínálnak propagandát, hogy kibővítsék a győzelemeket végzettséget a földművelőkkel szemben a munkásokkal szemben.

Mindazok megbeszélésére fogunk 1926. évi május hó 27-én, csütörtökön este 7 órakor a régi képviselőház üléstermében (VII. Főherceg Sándor-utca 8. szám)

NYILVÁNOS

SZABÓGYÜLEST

tartunk a következő naprenddel:

A szabómunkásság gazdasági helyzete, a munkanélküliség és a munkahiány esetére szóló biztosítás ügye.

Előadó: **KITAJKA LAJOS** nemzetgy. képvis.

Minden szabómunkás és munkásnő legyen ott ezen a gyűlésen, hogy minél nagyobb tömegben adjunk hangot követeléseinknek.

Szociális Üdvözléttel

a szabómunkások szervezőbizottsága.

A Magyarországi Szociáldemokrata Párt

1927 május hó 29-én,
vasárnap délelőtt 10 órakor

A TATTERSALLBAN

(Külső Kereszt-ut)

NYILVÁNOS NAGY

NÉPGYÜLEST

rendez, amelyre meghívja Budapest dolgozó népét!

NAPIREND:

1. Általános titkos választójog
2. A munkásság gazdasági és szociálpolitikai követelése

Mindenki ott legyen!

Testvéri üdvözléttel

a Magyarországi Szociáldemokrata Párt

A Szociáldemokrata Párt
ez évben

Május elsejét a hűvösülgyi nagyre

egésznapos kirándulás keretében ünnepli meg. Közreműködnek az összes munkásdalárdák, munkászenekarok, munkástornászok, valamint egyes művészek. A műsort a Tunggram-vállalat dinamikus hangszórai továbbítják.

Belépődíj nincs!

Jelenjétek meg tömegesen!

Testvéri üdvözléttel

a Szociáldemokrata Párt vezetősége

Kiadó: Kertész Irén János, Világosság Rt. B. oszt. 1249. Műk. Ig. / Döntés D. 41.1926. hird. sz. — Tűnik a népszerűség és a terjesztés nagyságát szem előtt tartva. Budapest, 1926. apr. 28-án. — A polgármester h. / Szepessy és k. h. kiadások.

Szabó Ervin alig két évtizedes alkotó tevékenységének irodalmi termése igazán tiszteletet parancsoló. A bibliográfiai tételek számát illetően ma már a róla szóló irodalom ugyancsak közelít ehhez az imponáló nagyságrendhez.¹ Szemügyre véve ezt az irodalmat: a legtöbb külön szól a maxista tanok terjesztőjéről, a munkásmozgalom harcosáról, vagy a művelődéspolitikusról, s külön a könyvtáros Szabó Ervinről.² Munkásmozgalmi és könyvtárosi tevékenységének szétválasztásában legmesszibbre az a korai életrajzi vázlat ment, amely munkásmozgalmi korszaka után, az 1911–1914. közötti életszakaszról alapítja meg, hogy ezek „a könyvtárépítés csendesebb, de annál fáradságosabb évei”, amit a háborús évek követnek, s ezek „hozták meg Szabó Ervin politikai aktivitásának reneszánszát.”³ A mindmáig legteljesebb életrajzában⁴ ilyen aránytalanságok már nincsenek, de a szerző érdeklődéséből eredően továbbra is a mozgalmi tevékenység képezi az életmű gerincét. Ebbéli munkásságát hullámhegyek és völgyek jellemezhetik, lehet bírálni – és bírálták is – különböző próbálkozásait, orientációját, marxista teoretikus írásait és magatartását – az viszont tény, hogy Szabó Ervin egyetemi tanulmányainak befejezésétől haláláig, megszakítás nélkül, 19 éven át könyvtáros volt.

Könyvtárosi tevékenységét (a politikai pályáját elemző írások) mellékesként kezelik, vagy éppen mellőzik, és fordítva: könyvtárosi produktumait az egész élettevékenységből kiszakítva értékelik. Sőt ezen belül – szinte kizárólag – a Fővárosi Könyvtár megteremtésében végzett munkáját tartják számon.⁵ Könyvtárosi megítélése egyértelműen pozitív. Barabás Tibor némileg túlzó, de szellemes megfogalmazása illik a könyvtáros Szabó Ervin értékelésére: „Életművét évtizedeken át a bírálat nélküli kegyelet és a kegyelet nélküli bírálat vette körül.”⁶

A könyvtáros Szabó Ervinről szóló írások további jellemzője, hogy egyrészt gyakorlati tevékenységének eredményeit veszik számba, másodsorban adalék jellegűek, harmadsorban az egészből kiragadott citátumok segítségével, mint bizonyító erejű tényezőkre hivatkoztak – a későbbi gondok megoldásához.⁷ Ugy tűnik viszont, eléggé hiányzik könyvtárpolitikai és teoretikus tevékenységének, gyakorlati munkásságának fejlődéstörténeti vizsgálata, illetve ezirányú munkásságának, valamint egész tevékenységének összefüggéseiben történő elemzése, értékelése. Ugy ítéljük meg, hogy nem haszontalan az ilyen irányú megközelítés, annál inkább, mivel az a korszak, melyben Szabó Ervin élt és tevékenykedett, egyúttal a hazai könyvtári elmélet és könyvtárpolitika megszületésének az időszaka. Nagyigényűnek ígérkező vállalkozásunk persze szerény kivitelezésű, csak csomópontokat és egyes kérdéseket ragadhatunk meg, figyelemfelhívó és inspiráló, vagyis végső soron további adalék lehet, hiszen a mostani terjedelmi határok korlátozó voltán túl sajnálattal nélkülözünk a korszaknak és a kortársak munkásságának alapos elemzését és értékelését, mint viszonyítási alapot.

Írásunkban az eddig kevésbé értékelt első szakasz néhány vonását, továbbá egyik – megítélésünk szerint nem eléggé méltatott – művét vizsgáljuk.

Pályaválasztás – pályakezdés

Az újabb Szabó Ervin-kutatások nyomán már nemcsak a forradalmi munkásmozgalom harcosát, a marxista teoretikust, a szociológust és a könyvtárost tisztelhetjük benne, hanem ezen felül a szocialista újságíró-lapszerkesztés és pártpropaganda, a magyar marxista művészeti kritika és esztétika, munkás művészeti nevelés, végső soron a munkásművelődés egyik első és legjelentősebb elméleti és gyakorlati művelőjét, a marxista kultúra-elmélet első hazai teoretikusát, valamint a történelmi materializmust először hasznosító történetírót is.⁸ E szembetűnően sok-, vagy legalábbis többoldalúság egyáltalán nem ritka kortársai között, sőt általában jellemző a Horváth Zoltán által második reformnemzedéknek nevezett generáció legjobb-jaira.⁹ Benne volt a korszak levegőjében az a társadalmi igény, hogy a haladást, az új korszakot előkészítő nemzedéktől nem specializálódást, de a kitűzött cél legalábbis többoldalú előkészítésének képességét kívánja meg. Soós Pál mutatott rá, hogy „a párhuzamos cselekvésre, az egyszerre több irányban végzett munkára való törekvés és képesség Szabó Ervinnél már középiskolás korában jelentkezett.”¹⁰ Megítélésünk szerint éppen ebben a sokoldalúságban rejlik a Szabó Ervin-i életmű kulcsa. Valljuk, mindegyik tevékenységével egyetlen élethivatást és célt követett: az új társadalmi rend előkészítését és lehetőség szerinti elérését. A könyvtárosság is ennek az egésznek fontos része és eszköze. Ezért nem fölösleges annak a kérdésnek leg-

alább hipotétikus megfogalmazása: miért lett és maradt mindvégig könyvtáros? Még akkor sem érdektelen a kérdésfeltevés, ha biztos tudjuk, hogy erre utólag teljes értékű választ nem adhatunk. A tény is elgondolkodtató, hogy önmaga nem érezte szükségét a részletes indoklásnak, számára a válasz egyértelmű volt. A lehetséges motívumok összefoglalása azonban tanulságos.

Szabó Ervin kapcsolata a könyvvel, könyvtárral igen korai. Élete végén maga így vallott erről: „Nekem abban a szerencsében volt részem, hogy a szülői házban viszonylag nagy és igen gondosan válogatott könyvtár állt rendelkezésemre. Így a világirodalom legjavával már akkor ismerkedtem meg, amikor társaim még az iskolai szerzőkkel vesződték.”¹¹ Az így szerzett széleskörű könyvismeret, de méginkább a hallatlanul magas fokú tanulni vágyás¹² lehetett az oka, hogy tanulóként megbízták iskolája könyvtárának vezetésével, s ebből keletkezett első könyvtári „publikációja”, a nyomtatott katalógus.¹³ A könyvészeti érdeklődés elkísérte egyetemi éveit, hiszen ekkor főképp közgazdaságtannal és annak könyvészetével foglalkozott. Majd 1899 tavaszán Bécsből hazaérkezve, tanulmányait befejezve, ősszel „hajlamaimnak megfelelőleg a képviselőház könyvtárába léptem, mint gyakornok, azon céllal, hogy magamat a könyvtárosi pályára kiképezem.”¹⁴

Mennyire volt meghatározó a bécsi tartózkodás a könyvtárosi pályaválasztásban? Kőhalmi Béla, Remete László, Soós Pál egybehangzón állítják e tényező fontos szerepét.¹⁵ Csak hogy konkrét bizonyítékot nem vonultatnak fel, továbbá sem levelezése,¹⁶ sem más forrás nem ad biztos támpontot.¹⁷ Mindezek ellenére nincs okunk persze kételkedni abban, hogy megismerkedett bécsi könyvtárakkal, sőt megkockáztatjuk, hogy akár Eduard Reyer professzorral, a bécsi városi könyvtárigyűjtemény és a Zentralblatt megteremtőjével, az angolszász könyvtári elvek hívével is kapcsolatot találhatott, hiszen később többször hivatkozott rá, majd 1914-ben a Magyar Könyvszemle hasábjain meglehetősen nekrológgal búcsúztatta. A bécsi tartózkodás mozgalmi és elméleti szempontból is fontos volt, megismerkedett a Bécsben élő orosz forradalmárok különböző csoportjaival (ökonómisták, szociálforradalmárok, stb.) akik nagy szerepet tulajdonítottak a forradalmi mozgalomban a könyvnek, a folyóiratnak, brosúráknak. Mindemellett ma már szintén tudott, hogy éveken át Szabó Ervin közvetítette Budapestről a Nyugatról érkezett illegális sajtótermékeket Oroszországba. Azt gondoljuk, az is egyik összetevője, motívuma lehetett a mozgalmi tevékenység és a könyvtárosság összekapcsolásának. Patrónusai – Pulszky Ágost, Krejcsi Rezső – mellett bécsi szállásadójának és atyai barátjának levele is közrejátszhatott a döntésben: könyvtárosi állást vállal – mai ismereteink szerint esetleg már a kamarai könyvtárosság perspektívájával! „Nézetem szerint tehát dr.K/rejcsi/ ajánlata rendkívül szerencsés megoldása a Szabó-kérdésnek, és az Ön részéről felelőtlenség lenne, ha nem fogadná el!” – írta Samuel Klatschko.¹⁸

Litván György hívja fel a figyelmet arra, hogy „a kor legtöbb értelmiségijéhez hasonlóan mániákusan hitt a leírt és nyomtatott szó erejében.”¹⁹ Ennél is bővebb és egyénibb érvekkel szolgál a kortárs és barát hitelességével. Jászi Oszkár: „... nemcsak tudományos és esztétikai szempontok tették Szabó Ervint a könyv rajongójává. Alig ismertem embert, aki úgy hitt volna az eszmék erejében, mint ez a történelmi materialista. Minden jó könyvben valami fétisszerű erőt látott, amely elindul a világ meghódítására, az emberi lelkek átgyúrására és forradalmi akciók hevítésére. Könyvtárban olyszerű érzésekkel járt, mint valami lelkes generális háborúk idején egy jól működő löszergyárban.”²⁰

Ugy ítélni tudjuk meg, hogy már a pályaválasztás, a pályakezdés magasfokú tudatosságot sejtet. Személyes és alkati tényezőkön túl, a tágabb életcél szolgálata is motiválhatta. A magunk által is régóta vallott vélekedést újabban szépen fogalmazta meg vizsgálódásai összegezeként Wallehausen Gyula. „Szabó Ervin a könyvek felől közeledett a könyvtárhoz és vált könyvtárossá... A szakirodalom vonzotta és rájött arra: könyvtárosként környezetét racionálisan rendben kell tartania ahhoz, hogy az irodalom kéznél legyen. A könyvtárnak adta tudását azért, hogy a könyvtártól meríthessen, s azt a társadalomnak adhassa...”²¹

„Tanulóévek” vagy érett alkotások

Egyre inkább úgy látszik, hogy az eddig általánossá vált formula helyett – hogy ti. az 1904-ig tartó időszak a „tanulóévek”, a felkészülés korszaka – legfeljebb „tanuló hónapokról” lehet szó, azokról, melyeket a parlamenti könyvtárban töltött.²² A „tanulóévek” Kőhalmi Béla megállapítása, s ez hatott a későbbi szerzőkre, pl. Kovács Mátéra is.²³ Kőhalmi a maga helyzetéből és látószögéből érthetően, 1904-től tárgyalta Szabó Ervin könyvtárosi életművét, de a megelőző időszakot meglehetősen felületesen és pontatlanul intézte el.²⁴ Kíváncsi az idézett Kőhalmi-hatást elhagyni, hiszen ma már igazolt, hogy 1900 februárjától 1904. április végéig, előbb megbízásból, 1900 novemberétől véglegesítve a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara könyvtárosa volt. Noha elismerték gyakorlati könyvtárosi munkáját a parlamenti könyvtárban töltött hónapjai alatt is, de ott csupán beosztott gyakornok volt. Viszont a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara könyvtára teljesen önálló alkotása – a tervezettől a megvalósításig.²⁵ Ezek az évek meghatározóak a könyvtáros Szabó Ervin pályafutása szempontjából! Hivatkozott kéziratunkban²⁶ már egyetértően és részben igazolólággal idézhettük Soós Pál „előrejelzését”: „A pályakezdő Szabó Ervin legkiemelkedőbb tudományos teljesítményeit, bibliográfiai, könyvtárépítő munkálatait az újabb kutatások már részletesen feldolgozták... csupán annyit jegyezni meg, hogy Szabó Ervin ezirányú munkásságában is... számos olyan kérdésfeltevést, megközelítést és megoldást fedezhetünk fel, amelyeknek tüzetes vizsgálata új megvilágításba

helyezhet a Szabó Ervin-i pályakezdéssel és életművel kapcsolatban már megoldottnak látszó kérdéseket, új értékek feltárására vezethet ebből a kimeríthetetlenül gazdag forradalmi, szocialista hagyományunkból.²⁷

Miért fontos e korszak minél teljesebb számbavétele? Azért, mert előkerült források arra ugyan nem adnak választ, hogy miből, milyen forrásokból merített, milyen ismeretekre épített Szabó Ervin²⁸, de ma már kétségtelen, hogy „európai viszonylatban is magas színvonalú, nyilvános közgazdasági szakkönyvtárra” vonatkozó terve és annak megvalósítása már ízig-veéig angolszász, elsősorban amerikai vonásokat mutat. Történik mindez akkor, amikor más kiváló hazai könyvtárosok még egyáltalán nem, s az egyik legkiválóbb, Ferenczi Zoltán is csak 1907-től foglalkozik erőteljesebben a témával, s igyekszik az angol-amerikai típusú városi könyvtári ellátás mintáját a hazai viszonyokra adaptálni.²⁹

Lássuk, mit végzett el, mit alkotott Szabó Ervin 1900 februárjától 1904. április végéig, amikor a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara könyvtárában dolgozott.

Szabó Ervin munkásságának alapos ismerői (így bibliográfiájának szerkesztői, vagy a munkásságnak monografikus igényű feldolgozására vállalkozó Litván György, Remete László és Soós Pál) egybehangzóan igazolják, hogy ez a korszak rendkívüli aktivitást mutat mozgalmi tevékenységében: írja cikkeit a Népszavában (annak mintegy kulturális rovatvezetőjeként), szerkeszti a Népszava Naptárt, bekapcsolódik az SZDP vezetésébe, részt vesz a Társadalomtudományi Társaság és a Huszadik Század című folyóirat munkájában, mint a marxi tanok és a nemzetközi munkásmozgalom egyik legjobb ismerője és szakértője. Mindemellett 192 nap alatt rendezi az ambiciózus és nagyratörő Lánzy Leó támogatásával a kamara könyvtárát. (Egy közbevetés: talán még az sem véletlen, hogy Lánzy Leóban, s később Bárczy István kultúratanácsnok, majd polgármester személyében mindvégig dimanikus, többet, újat, mást akaró „fönököket” tudott magának választani!) 1900. november 20-án azzal kérhette véglegesítését, hogy „A könyvtárt teljesen újonnan katalogizáltam, az átköltöztetést a lehető legrövidebb idő alatt minimális költséggel eszközöltem: új helyiségben – melynek berendezési munkálataiban szintén nem kis részem volt – a könyvtár teljesen rendezve van, katalógusa kész a kinyomtatásra: bizonyosságai annak, hogy az állásom iránt támasztható követelményeknek teljes mértékben megfelelni képes vagyok.”³⁰

E rövid summázat mögött – lenyűgöző teljesítmény – a könyv- és folyóiratanyag rendezése (átválogatása, selejtezése, a hiányok pótlásának megkezdése, közte széleskörű kiadványcsere kiépítése hasonló külföldi kamarákkal), a teljes állomány katalogizálása és osztályozása húzódik meg. S ez utóbbi – Szabó választása szerint – Magyarországon egészen új módon történt! Az egészségesség hiányát mutató hazai gyakorlattal szemben a Németországban született, ún. „porosz instrukciókat” alkalmazta, kis módosítással. Imponáló tudatosságát jelzi erről készült első „könyvtártudományi” publikációja.³¹ Megítélésünk szerint „leszállítanánk” értékét, ha az írást – mint eddig tették – pusztán felkészülésnek, vagy éppen egyszerű ismertetésnek minősítenénk. Valójában műhelymunka, egy sor idevágó forrás és az itthoni gyakorlat ismeretét sejtető eszmefuttatás, amelyben ráadásul már könyvtárelméleti és könyvtárpolitikai megfontolások is helyet kaptak. Bizonyosságul idézzük fel néhány megjegyzését! „Nemcsak mint katalogizálási szabályzat, hanem szintén mint a könyvtárak együttműködésének egy másik alakja érdemli meg tehát a porosz utasítás figyelmünket.” Helyesli a könyvtári katalogizálás és a bibliográfiai számbavételhez szükséges leírás különválasztását, az előbbiekhöz elfogadva az egyszerűsítést, mondván „Bibliográfiai szempontból talán kívánatos a lehető ragaszkodás a másolandó könyvcímhez, úgy, ahogy a könyvön áll, de a betűrendes katalógus célja nem más, mint hogy a könyvnek létezéséről gyorsan meggyőződhesünk. Minél egyszerűbb, átnézettebb, egyöntetűbb a katalógus, annál jobban szolgálja a célt.” Konklúziója is több mint szellemes befejezés. „A tudomány és a könyvtárak érdekei megkövetelik egységes katalogizálási szabályok követését... Vajjon Magyarországon e téren is addig várnak, amíg éppen a német példát lehet majd követni?”³²

Amerikai mintára és a brüsszeli Institut International de Bibliographie ajánlatára az akkor Magyarországon ismeretlen gyakorlatot követte azzal is, hogy „12 1/2 és 7 1/2 cm nagyságú kartoncédulára”³³ másolva cédulakatalógust készített. Mégpedig kétféle: az előbbieken alapján betűrendest és „rendszeres”-t. Ez utóbbihoz is új megoldást választott: Magyarországon először a Dewey-féle tizedes rendszert alkalmazta. A nyomtatott katalógusban, aztán a Közgazdasági Szemleiben 1900-tól közölt kurrens közgazdasági bibliográfiában 1902-től szintén használja a decimális jelzeteket, majd az ebből kifejlődött – s a brüsszelieliekhez kapcsolódó – nemzetközi vállalkozásban, a Bibliotheca Economica Universalis-ban is.³⁴ Alapállását jól tükrözi – s egyúttal ismét a pusztá alkalmazásánál, valamely feltáró szisztéma egyszerű kiválasztásánál több – az az újszerű könyvtárpolitikai gondolkodásra valló megjegyzése, hogy „A kísérlet kihívja majd a kritikát, javításra ösztönöz, s így magától is közelebb visz a tudósok és bibliográfusok eszményéhez: a nemzetközi bibliográfiához.” Az a gondolata sem tanulság nélküli, melyben azt fejtegeti, hogy a könyvtár, illetve a bibliográfiai rendszer nem veheti át mechanikusan a tudományok rendszerét, belső logikáját, mert a dokumentum, az állomány nem fedi pontosan ezt a rendszert, s ha átvinné, hamis, torz tükröt tartana éppen ezáltal a tudomány elé. „A bibliográfiai rendszer ezért szükségképp kompromisszum a tudomány és a gyakorlati szükségletek közt és ilyen kompromisszum a decimális rendszer is.”³⁵

Szabó Ervin könyvtárpolitikai és a városi nyilvános könyvtár megteremtésében szerzett érdemeihez képest bibliográfusi tevékenysége kissé árnyékba került. Pedig a kortársak körében éppen ezáltal vált elismertté! Még legnagyobb ellenlábasa, Gulyás Pál is – noha a decimális rendszerrel nem szimpatizált – elismeri gondos és szakszerű munkáját.³⁶

Gondoljuk meg, 1900 februárjában kerül a Kamarához, s a Közgazdasági Szemle április-júniusi összevont száma már közli a külföldi és hazai közgazdasági irodalom kurrens bibliográfiáját! Akkor, amikor még kurrens nemzeti bibliográfiánk sincs!

Az állandó bibliográfiai rovat vezetője Szabó Ervin. A kurrens bibliográfiából éves kötetekbe kumulálva, az egyetemes hasznosítást elősegítendő születik meg a *Bibliographia Economica Universalis*.³⁷ A vállalkozás itthon és külföldön elismerést aratott, s maga Szabó Ervin is büszkén hivatkozott *Curriculum vitae*-jében³⁸ Eduard Bernstein méltatására. A vállalkozás úttörő voltát és az egyetemes törekvésekbe való illeszkedést, egyáltalán a dicséreteket aligha szükséges folytatnunk. A teljesebb és így realisabb kép viszont megkívánja, hogy jelezzük: az első pozitív reakciók után a vállalkozást érték bírálatok, kapott elmarasztalásokat is.³⁹ A bírálatok egyszerre adnak bepillantást a bibliográfiai teljesség és a rendszerezés korabeli problematikájába, az egyetemes igényű vállalkozások akkori nehézségeibe, valamint Szabó Ervin „elkedvetlenedésének” egyik lehetséges okába, ami bibliográfusi tevékenységének átmeneti szüneteltetését is magyarázza. (Rögtön hangsúlyoznunk kell, hogy a bírálatok később jelentek meg, mint ahogy Szabó Ervin pályázatát, s így *Curriculum vitae*-jét a Fővárosi Tanács számára elkészítette!)

Mit kifogásoltak a bírálók? Bernstein a Szabó Ervin által jelzett gondolatokat méltányoló, összességében méltató ismertetése⁴⁰ után W. Sombart is türelemmel párosult megértéssel nyugtázta a nehézségeket, s bizott a hibák kijavításában.⁴¹ Bár ő már évenkénti kumulációt és az átfutási idő miatti kesedelmet kifogásolta, s havi, vagy inkább kéthetenkénti önálló bibliográfiát sürgetett, egyértelműen leszögezte, amit különben mások is szóvá tettek, hogy „magától értetődő, hogy a bibliográfiának tartalmaznia kell a folyóirat-irodalmat, és jó tagolásúnak kell lennie.”

J. Lippert⁴² már kevésbé toleráns, kifogásolta – amit különben Szabó Ervin is jelzett – kisebb nyelveken megjelenő írások hiányát, aztán tételesen felsorolta a szűkkörű válogatás miatt kimaradt szakfolyóiratokat. Keményen fogalmazott. „Több csodálkozást vált ki viszont a szerkesztőség hetykesége, hogy egy általában nem teljes művet pompázatos cím alatt hozzon nyilvánosságra . . .”

A közgazdaságtan nemzetközi bibliográfiája a legélesebb bírálatot Adolf Brauntól kapta.⁴³ Szerinte a hiányosságokat a szerkesztői bevezetés ugyancsak nem teljességre törekvően sorolja fel, s a bíráló egyik legfőbb követelménye a teljesség igénye. Másik kifogása, hogy a szerkesztők csak az anyag egy részénél dolgoztak autopsia alapján, de többnyire bibliográfiai segédanyagokra támaszkodtak. Harmadik – valószínűleg az előbbiből eredő – észrevétele, hogy „az osztályozás gyakran csak külsőlegesen jegyek alapján történik”, s erre számos példát sorolt, csoportosítási következetlenségekre mutatott rá. Véggkövetkezésében Braun egyáltalán nem volt udvarias. „Roppantul sajnálatos, hogy ez a mű szép kivitelével egyáltalán nem felel meg az igényeknek, amelyeket egy általános nemzetgazdasági bibliográfiával szemben lehet támasztani.”

Sietünk kijelenteni, hogy a bírálatok részletezésével egyáltalán nem a deheroizálás volt a szándékunk. A bírálatok szókimondó megfogalmazásából nem szabad messzemenő következtetéseket levonni, hiszen ez akkor eléggé általános jelenség volt. Szabó Ervin is tudott kíméletlenül kemény hangon bírálni.⁴⁴ Szándékunk a realisabb kép kialakítása, valamint annak megmutatása, hogy ezek a kritikák is hozzájárulhattak a bibliográfiai munkától való visszavonulásához, jóllehet az is kétségtelen, Szabó Ervin ezt a visszavonulást már 1903. október 27-én Paul Otlethez írt levelében jelezte.⁴⁵ Publikált levelezéséből azt is tudjuk, hogy mind Lippert, mind Braun bírálatára Szabó Ervin reagált. Sajnos az általa írt leveleket nem ismerhetjük. A Lippert-féle bírálat kapcsán írt észrevételekre Johannes Conrad, a *Jahrbücher . . .* szerkesztője válaszolt: a yers kritika egyes kijelentéseit sajnálja, de Szabó Ervin válaszát nem közli. „Az egész forma, melyet választott, lehetetlenné teszi ezt számomra. Több ellenvetését teljesen alaptalannak látom.”⁴⁶ Adolf Braun pedig maga válaszolt Szabó Ervinnek 1905. január 9-én. Talán nem fölösleges bővebben idézni belőle.

„Rendkívül sajnálom, hogy bírálatom nem tetszett Önnek. Természetesen kínos nekem, hogy egy elvtársam ellen irányult, de be kell vallanom, akkor sem történt volna másként, ha ezt előzőleg tudtam volna. A bibliográfia alapfogalmai az, hogy minden művet tartalma szerint egy bizonyos hely illet meg. Ez talán lehetetlen, de csakis akkor képzelhető el, ha nagyszámú szakember végzi el közösen ezt a munkát. A kritikus természetes kötelessége, hogy abból induljon ki, amit a szerzők akartak, és lemérje, elérték-e céljukat. Még sokkal élesebben ki tudtam volna mutatni, hogy ez egyáltalán nem sikerült, de a recenziók számára fenntartott igen szűk helyre tekintettel csak néhány példára szorítkoztam . . . Nagyon jól tudom, milyen nehéz a kritikusnak a szerző tetszését elnyernie. Igényt tartanék azonban arra a véleményre, hogy a könyvek tárgyilagos és igazságos bírálatára törekszem, mert mi sem áll tőlem távolabb, mint más szerzők minden munkájának a becsmérlése, éppen ellenkezőleg, azon fáradozom, hogy mindenben megtaláljam a jót, és egy részemről általában nem jónak talált műnek a Neue Zeit olvasói számára hasznos részeire rámutassak. Azt, hogy a szóban forgó könyvnél ez nem volt lehetséges, annál is inkább sajnálom, minthogy az ilyenfajta munkák szükségességét teljes mértékben elismerem.”⁴⁷ (Érdemes figyelni arra, hogy a nemzetközi közgazdasági bibliográfiára baloldaliak, Szabó Ervin „elvtársai” figyelnek fel. Eszerint a Szabó Ervin-„jelenség” nem is olyan egyedülálló. A brüsszeli szintén a baloldalhoz tartoznak, illetve ezek a baloldali recenzensek ugyancsak járatosak mind a szakirodalomban, mind a bibliográfia szakszerű értékelésében! Lehet, hogy az írott szó az eszmék terjesztésében, a valóság feltárásában, s a munkásmozgalommal való szoros összekapcsolódásával természetesebb jelenség, mint eddig hangsúlyoztuk?!)

Szabó Ervin bibliográfusi tevékenysége mellett arra is törekedett, hogy a könyvtárban az olvasó minél otthonosabban érezze magát, s maximális kiszolgálásban legyen része.

Azzal is megkönnyítette a könyvtár használatát, hogy könyvtárában tájékoztató (referenz) szolgálatot honosított meg. Ez is bizonyítja, hogy az indokolatlanul gyakran szétválasztott tevékenységi területek Szabó Ervinnél összekapcsolódnak, könyvtáros-bibliográfus egyszersmind a munkásmozgalom ekkor ugyancsak tevékeny munkásában. Nem véletlen jelenségként, hanem

az adottságok kihasználásaként jelenik meg szakirodalmi szemléje a Huszadik Században⁴⁸, illetve szakirodalmi kalauza a Szocialista diákok könyvtára sorozat 3. köteteként.⁴⁹ Ez utóbbi füzet, mely a társadalomtudományok tanulmányozásának indoklása mellett, a kezdők munkáját akarja megkönnyíteni, módszertani útmutatást ad, továbbá felsorolja az alapvető kézikönyveket, a leggazdagabb segédkönyveket s azt, hogy az akadémiai, egyetemi, kamarai, statisztikai hivatali és nemzeti könyvtárak közül melyikben található. Teljesen egyetérthetünk Walleshausen Gyulával, hogy „ilyen írásra csak az vállalkozhat, aki az adott tudomány(ág)at maga is műveli, tökéletesen ismeri belső természetét, kutatási módszereit és használja annak segéd-könyv-apparátusát.”⁵⁰

A névtelenül megjelent munkát, egyébként már a hivatkozott Szabó Ervin bibliográfia is neki tulajdonította. Ezt Walleshausen újabb bizonyítékokkal igazolta. A magunk részéről nem egyszerűen „Szabó sok más, politikai-munkásmozgalmi természetű írása” egyikének minősítenénk, hanem a szaktudós, a könyvtáros-bibliográfus és a szocialista nevelés egyaránt kiváló személyiségének közös cél vezérelte munkálkodása újabb megnyilvánulásának.

Összefoglalva: e fejezettel talán újabb adalékokkal, összefüggések megmutatásával erősíthettük azokat, amik mind nagyobb jelentőséget tulajdonítanak a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara könyvtárában eltöltött éveknél Szabó Ervin könyvtárosi pályafutásában. Alkotásai, s az ekkor még mennyiségét illetően szerény könyvtári-bibliográfiai vonatkozású szakirodalmi munkássága már felkészült, széles látókörű, a könyvtárosi-bibliográfusi tennivalók mezején sokoldalúan és maradandó, akkor Magyarországon alapvetően új eredményeket produkáló személyiséget mutatnak. Ez a huszonéves Szabó Ervin nem tanulóéveit éli, hanem bámulatraméltóan kialakult egyéniség, akinek – úgy látszik – csodálatos érzéke volt a szakirányú és sokat produkáló munkához. Úgyesen tudta egyeztetni a politikai értelemben nagyon is távolálló célok szolgálatát. „Főnökei” – ekkoriban is, majd lényegében egész életében – nemcsak dolgozni hagyták, de támogatták is munkájában.

A kamarai könyvtárból való távozásával kapcsolatban egyetértőleg idézhetjük Walleshausen-t: „Ő tudta mindazt a könyvtárról, annak szervezéséről és használatáról (sőt: a használóról!) a könyvismerettől, a könyvtártechnikától egészen a referenzszolgálatig, amit a kor könyvtárosa egyáltalán nem tudhatott. A kamarai könyvtár évtizedekkel megelőzte a többi, Szabónak ezért „önmegvalósítása” színteréül másik könyvtárat kellett választania. De az is nyilvánvaló – és az ismét Szabó hivatás-tudatából következik – hogy a politikai-munkásmozgalmi működése érdeklődését a közgazdaságról a nagyobb összefüggéseket láttató társadalomtudományokra irányította.”⁵¹ A fővárosnál pedig ismerhették munkáját. Harrer Ferenc és Wildner Ödön taaácsnokok egyrészt a Társadalomtudományi Társaságból ismerhették, másrészt pedig Szabó Ervin fogalmazta 1902. december 1-jén a bejelentést „Budapest fő- és székvaros tekintetes Tanácsának”, hogy a „teleknek a székesfőváros részéről kamarai székház építésére történt átengedése fejében . . . a kamara tisztelettel bejelenti a tekintetes Tanácsnak, hogy könyvtárat a nyilvánosság számára megnyitotta.”⁵² Ismerhették könyvtárosi felkészültségét, és azt, miként szervezett az eredetileg szerény és szűkkörű használatú hivatali szakkönyvtárból modern nyilvános szakkönyvtárat. Az utókor már tudja: 1904. májusától ugyanezen a csapáson járt a főváros eredetileg ugyancsak hivatali szakkönyvtárában!

A nyilvános szakkönyvtár után a Fővárosi Nyilvános Könyvtár felé

Kőhalmi Béla hivatkozott írásai, főleg pedig Remete László számos publikációja, mindenekelőtt nagyszabású monográfiája⁵³ felmentést adnak Szabó Ervin 1904 utáni gyakorlati könyvtárosi tevékenységének részletes leírása alól. Nincs szükség arra, hogy hosszasan bizonyítsuk: a Fővárosi Könyvtárban is végsősoron ugyanazt csinálta, mint annakelőtte. A rendcsinálásal kellett kezdenie – ezt ugyan 1905–1906-ban másfél éves betegsége megszakította! – majd a szervezeten belül a fővárosi statisztikai hivatalhoz tartozó szakkönyvtárat szintén megnyitotta a nyilvánosság számára. Olyan körülményeket teremtett és olyan szolgáltatásokat alakított ki, hogy azok 1907-től szinte szükségszerűen vezettek a hazai public library életrehívásához. A feltételek 1910-re összeálltak, s immár nem lehetett kitérni a szükségletek kielégítésére elől. Addig persze sok mindennek kellett történnie, mi azonban most megengedhetjük magunknak, hogy az aprómunkák felleltározása helyett figyelmünket a nagyobb összefüggésekre irányítsuk.

1903–1904-re Szabó Ervin számára az SzDP vezetése által képviselt reformista út mind kevésbé volt követhető. Más megoldásokat, módszereket keresett. Előbb fokozatosan ellenzékbe vonult, Litván Györgytől tudjuk, hogy 1903-tól már a Szocialdemokrata Párton belül az ellenzékhez számította önmagát.⁵⁴ Látva a magyar munkásmozgalom elméleti felkészületlenségét, a Népszavabeli agitativ, mozgósító írásokról egyre inkább az elméleti kérdések felé fordult. (1904-ben hangzik el nagyszabású és hatású előadása a Társadalomtudományi Társaságban a szocializmusról. Hozzálat nagy jelentőségű és formátumú vállalkozásához, az 1905-ben megjelenő Marx-Engels válogatott műveinek I.kötetéhez, amit nemcsak szerkesztett, hanem bevezetésekkel és jegyzetekkel is ellátott. Dolgozott még a be nem fejezett „A társadalmi osztályok és az osztályharc elmélete” című alapvetőnek ígérkező munkáján is. Új állása megpályázásakor írja Körösy Józsefnek: „ . . . úgy érzem, hogy teljesen híjával vagyok mindannak, ami a tömegek politikai vezérére, agitátorra képesíthetne . . . A szocializmus szolgálatára irányuló vágyaim egyelőre kimerülnek abban a munkában, amelyet ezen mozgalom tudományos vizsgálatának szentelek.”⁵⁵ Sz ez akkor valószínűleg nemcsak a pályázati eljárásához szükséges kijelentés volt.)

A másik szálon Szabó Ervin is azt vallotta, hogy „a munkásság öntudatát kifejleszteni, ez a szocialista pártok legeredményesebb taktikája.”⁵⁶ Logikus hát, hogy az elméleti munka mellett – amihez a magunk részéről odasorolhatjuk a szindikalizmussal, sőt az anarchizmussal való kacérkodását és próbálkozásait is, de ennek tárgyalását most nem tekintjük feladatunknak! – a másik vezérfonal, ami munkásságát meghatározta: a munkássztyál nevelésére való mind erősebb áthangolódás. Ahogy Soós Pál kiműtatta⁵⁷, a Társadalomtudományi Társasággal és a Huszadik Század című folyóirattal kapcsolatban álló értelmiségi kör, valamint a szociáldemokraták érdekszövetségéről, együttműködéséről volt szó. Jól mutatja ezt Jászi Oszkár két Szabó Ervinhez 1904 októberében írott levele. (Sajnos Szabó Ervin válaszait nem ismerjük, de feltehetően – ha mindenben nem is – sok mindenben egyetértettek.) „Fölösleges, hogy Neked fejtegessem, ki nem kevésbé látod át, mint én, hogy a szocializmus már rég megszűnt az éhező néptömegek kizárólagos mozgalmá lenni, hanem a korszak kulturproblémájává vált. Az, ami egykor a reformáció, a renaissance, az enciklopedizmus volt.”

Jászi ebben az október 16-án kelt levélben kiemelte azt is, hogy a pártprogramban szükség van „a legmesszebbmenő szocialista kultúrpolitika” hangsúlyozására. „De hangsúlyozni kellene éppoly nyíltan és lojálisan, hogy a jövő kollektív társadalmá csakis a munkásság anyagi és szellemi regenerációjával érhető el.” Hasonló véleményen voltak abban is, hogy „... a szocializmus harca nem lehet kizárólag gazdasági osztályharc, hanem egyre inkább magába kell olvasztania a rendszeres és kitartó harcot az Ueberbau minden elavult porckájá ellen is.”⁵⁸

Ismételjük: Szabó Ervin mozgalmi és eszmei tevékenységét ebben az időben az útkeresés jellemezte (talán ez az oka a fővárosi könyvtári állás elhúzódo betöltésének is!) De még anarcho-szindikalista korszakának is van olyan kulturális vonzata, mint részvétele az anarchista gróf Batthyány Ervin bögötei kísérletében. Ez politikai és kulturális vállalkozás volt, reformiskolát és lapkiadást terveztek, népkönyvtárat akartak alapítani, előadásokat szerveztek a felnőtteknek, a gróf bögötei birtokán, sőt tervezték könyvkiadás megteremtését is. Mindez a parasztyerekek új szellemű oktatását, a szegény osztályok művelődési felemelését célozta.⁵⁹ Tevékenységében mindinkább előtérbe kerültek a kulturális kérdések. Súlyos betegségéből felépülve, 1907. tavaszától – talán nem túlzás a fogalmazás! – az eddigi politikai, majd megkísérelt gazdasági osztályharc mellé mindinkább felzárkózik a kulturális harc. Erre jó példa az 1907-es pécsi szabadtanítási kongresszus.⁶⁰ A kongresszuson Szabó Ervin „Általános irányelvek népkönyvtárak könyveinek megválogatására” címmel tartott előadást. Előadását és előre kézbeadott szillabuszt Kemény Gábor „öntudatos kulturszociológiai elgondolás”-nak⁶¹ minősítette, Köhalmi Béla pedig azt írta róla, hogy „klasszikus tömörségű írásmű, egy adott politikai és társadalmi helyzetben kimondható és hirdethető elvek bátor megfogalmazása.”⁶² Megítélésünk szerint ennél több: könyvtárteoretikus teljesítményének csúcspontja, melyben a könyvtárakra vetítette mindazokat az elveket, melyeket 1899-ben indult publicisztikai tevékenységében, a Népszavában és a Népszava Naptárnál kialakított, illetőleg más írásaiban és előadásaiban lefektetett, s amelyek a társadalmi fejlődésről, az osztályharcról, a kultúra, a tudomány és a művészetek szerepéről szóltak. Az egész kérdéskört történelmi materialista módon közelítette meg. Jónéhány megfogalmazás mögött az akkori legvilágosabb marxista álláspont húzódott meg, tehát az itt kifejtettek általános politikai és kulturális törekvéseivel szerves egységet alkottak.

Előadását marxista tézissel, a történelmi materializmus felhasználásával kezdte. „A társadalom jelenségeinek kauzális nézése követeli, hogy minden intézménynek célját azokból az okokból igyekezzünk megállapítani, melyek keletkezésére és létezésére vezettek. Azon a nézeten vagyunk, hogy semmiféle társadalmi intézményt nem lehet tartósan fönntartani, amely nem a tömegeknek, helyesebben a társadalom egy vagy esetleg több rétege, osztálya szükségleteiből, tehát érdekből fakad és annak tovább is megfelel.”⁶³

Ezzel máris (1907-ben!) a szocialista könyvtárelmélet egyik sarkpontját, alaptézisét mondta ki, s ehhez csakis az juthatott el, aki sokat foglalkozott az osztályharc kérdéseivel korábbi írásaiban. Ezekről Soós Pál összefoglalóan állapította meg: „Szabó Ervin osztályharc-felfogása tehát kezdettől elutasította az osztályharc gyakorlatának leszűkítését a politikai, parlamenti vagy éppen gazdasági harca. Az eredeti marxi tanításokhoz ragaszkodva állandóan szem előtt tartotta, hogy az osztályharc átfogja a társadalmi életfolyamatok összes fő területeit, a gazdasági, a társadalompolitikai és szellemi harcokat. Ezzel magyarázható, hogy nincs a Népszavában szinte egyetlen olyan, a magyar gazdasági, társadalmi, politikai és elvont kulturális, tudományos és művészeti kérdéssel foglalkozó cikke, amelyben az osztályharc szigorú törvényeit és követelményeit ne hangsúlyozta volna.”⁶⁴ Szabó Ervin kisebb cikkeiben, majd 1904-ben, A szocializmus-ról tartott nagyhatású előadásában Marx-szal, Engelsszel szólva kimondta, hogy „az osztálytársadalmak története osztályharcok története” s „a gazdasági viszonyokból fakadó társadalmi küzdelmek: az osztályharcok szabják meg végeredményben a korszak társadalmi és politikai ideáljait, az erkölcs, a tudomány, a művészet tartalmát és irányát.”⁶⁵

Erről az alapról fejthette ki, hogy a népkönyvtár valóságos funkcióját meghamisították. Nincs más megoldás, mint helyre kell állítani a cél, a tartalom és a megvalósulás egységét. „A népkönyvtárak történetéből tudjuk, hogy azok – elenyésző kivétellel – a városokban jöttek létre, vagy pedig olyan helyeken, amelyek a városi életnek jellegzetes tüneményét: ipari munkásságunk agglomerációját – mutatták . . . Azt is tudjuk, hogy ezek a könyvtárak eleinte azzal a bevallott tendenciával létesültek, hogy a tudásnak és a műveltségnek félelmetes különbségeit a vagyonos osztályok és a proletárság között áthidalják, be nem vallott, de összeállításuk elveiből igen sokszor kétségbevonhatatlanul kitűnő föladatuk ellenben az, hogy az ún. hazafias, erkölcsös, vallásos irodalommal nem tudásukat, hanem erkölcsüket hozzák közelebb a vagyonos osztályokéhoz, vagyis a „lázadás” szellemét öljék ki belőle.” A rendkívül tömör történelmi elemzés konklúziója pedig: „A nép könyv-

tárainak nem lehet más céljuk, minthogy a nép szükségleteit művelődés és szórakozás iránt szolgálják. Vagyis a tudomány köréből azt kell nyújtaniuk, ami a munkásság gazdasági, társadalmi és politikai törekvéseivel és harcaival közvetlen vagy közvetett vonatkozásban van, azok eredetét, történetét megvilágítja, elméleti alapjukat szélesíti és tudományos perspektívát nyit a jövőre. Szóval mindazt, ami az egészségesebb, teljesebb, tisztább, tudatosabb, egyszóval: emberesebb létért való törekvéshez fegyvereket szolgáltat. A szórakoztató irodalom, a szépirodalom és műszaki irodalom köréből pedig nyújtaniok kell azt, amit a tömegek tényleg élvezettel olvasnak.”⁶⁶

Talán nem szükséges hosszú citátumokkal igazolni, hogy Szabó Ervin itt rögzített könyvtárpolitikai koncepciója, 1907-ben kifejtett véleménye nem más, mint korábbi nézeteinek a könyvtárügyre való alkalmazása. Ez a könyvtárpolitikai célkitűzés szélesebb eszmekörből, általános kultúrpolitikai, sőt társadalmpolitikai nézeteiből ered, illetve abból ágazik ki. Nála ez is az osztályharc része, sőt mindinkább előtérbe kerülő és alkalmazható része, és teljesen egybevágh azzal az elvvel, melyet korábban már úgy fogalmazott meg, hogy az osztályharcban mindazon eszközök „legelsősorban a szellemi harc eszközei” érvényesülhetnek, melyek sikerrel alkalmazhatók. „A modern tudományok bevitelére a nép szélesebb rétegeibe és lehető mélyítésére, a szocialista eszmék, a szocialista ideál szüntelen propagálása a munkásság osztályharcának ma is és a jövőben is legnemesebb fegyverei. Mellettük a proletárság folytonos politikai nevelése, a közügyek ismeretének folytonos terjesztése, hogy ezúton a legfejlettebb önkormányzatra képesíthessék, mindez az osztályharcnak nélkülözhetetlen eleme . . . Mert mindezt nemcsak külső eszköz a szocializmus megvalósításához, hanem — és talán nem utoljára — embernevelés.”⁶⁷ Rögtön hozzá kell fűznünk, hogy Szabó Ervin korábbi írásaiban és előadásaiban is munkásosztályról szólva az összes dolgozó osztályokat értette, a munkásosztály harcának céljait — szövetségi alapon — valamennyi dolgozó osztály és réteg céljának tekintette.

Ha a szillabusz valamennyi pontját végigvizsgáljuk, arra az eredményre jutnánk: akár a hazafias irodalom akár a vallásos irodalom kérdésköréről van szó, korábban már tisztázta a hazafiasság osztályjellegét, s a vallásosság magánügy-jellegét; vagyis minden könyvtárpolitikai tézisének megvan a korábbi elméleti alapvetése. Egyik tézisét, pontosabban a szillabusz 3. és 6. pontját két irányban is felmagyarázták. Azt a követelményt, hogy „. . . a népkönyvtár is eltéveszti hivatását, ha egyetlen társadalmi, politikai vagy tudományos irányzat szolgálatába szegődik . . .”, valamint „csakis a vélemények harcából alakul öntudatos lét, egyéni nézés, szellemi önállóság: csak az így nevelt emberek látják világosan a társadalmi és politikai problémákat és harcokat, mint a természetes fejlődés láncszemeit és mozdítják elő tudatosan ezt a fejlődést.”⁶⁸ — Nos ezt magyarázták úgy is, hogy ez kompromisszum, hiszen — mint később kiderült — ez az ellentétnek is elfogadható formula volt: másrészt megvédolták azzal, hogy így akart a könyvtárakban helyet biztosítani a fölforgató eszméknek. Hiba e nézetekben bármiféle taktikai szándékot látni. Szabó Ervin koncepciója ennél mélyebben gyökerező, ugyancsak korábbi nézeteiből, s legendás etikus magatartásából eredeztethető. Alapelvek tartotta a gondolat-szabadságot és bízott abban, hogy az eszmék harcában az igazság győz. Nem volt kétséges számára, hogy az igazság a tudományos szocializmus oldalán áll. Közvetve ezt bizonyítja összes írása, de igazolja „Pártfegyelem és egyéni szabadság” című cikke⁶⁹ és a szocializmusról tartott és immár többször hivatkozott előadásai is. A pártfegyelemről szóló írásban — jöjjönhet a párton belüli csatározások okának és következményének is tartjuk — általánosabb értelemben is foglalkozott a művelődés és társadalmi haladás kérdésével. Azt fejtette ki, hogy a „társadalom fejlődési törvényeinek tanulmányozása és a megismerésnek mind szélesebb rétegekben elterjesztése a gyors és biztos társadalmi haladásnak legfontosabb eszköze. Így lesz a műveltség, az egyesek és a tömegek szellemi kulturájának fejlesztése a legfontosabb társadalmi erő. Minden társadalmi haladás a kritikusan gondolkodó egyéniségek érdeme”, ezért a legfontosabb kötelesség „kritikusan gondolkodó egyéniségek nevelése és fejlesztése kell, hogy legyen.” Azt vallotta, hogy „csak magának a munkásságnak tudásában, érzésében, akaratában, nagyság és szépségvágyban kifejlődött egyénei fojgák a munkásságot s vele az embert emancipálni.”⁷⁰

Soós Pál könyvére való többszöri hivatkozás felment az alól, hogy részleteiben kimutassuk, a szépirodalom, egyáltalán a művészetek könyvtári helyzetéről vallott elvei szintén korábbi művészetelméleti nézeteiben fogantak. Persze egyoldalú és téves lenne mindezt csupán a korábbi nézetek alkalmazásának tekinteni, hiszen Szabó Ervin 1907-ben konkrét könyvtár-elméleti elvekkel és gyakorlattal vitatkozott, többek között a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa által 1902-ben kibocsátott népkönyvtári címjegyzékkel. Éppen ezért mondandóját külföldi könyvtári statisztikai adatokkal és tapasztalatokkal is alátámasztotta, s ez a módszer egyre inkább előtérbe kerül Szabó Ervin munkásságában. Akár az egyetemi könyvtárról írt kritikájára gondolunk⁷¹, amivel itt most nincs módunk bővebben foglalkozni, akár a fővárosi nyilvános könyvtárért vívott harc jegyében fogant írásaira hivatkozunk egészen az Emlékiratig. Mielőtt ezekre rátérnénk, hangsúlyozzuk ismét: a pécsi szabadtanítási kongresszuson kifejtett gondolatai marxista alapozásúak. Szocialista elveket megfogalmazó könyvtárügyi program ez, a szocialista könyvtárügy több alapelveinek korai megfogalmazása mégpedig úgy, hogy lényegét illetően ma sem mondhatunk mást e kérdéskörrel. Hiszen melyik más társadalmi progresszió tűzhet zászlajára olyan programot, mint a szillabusz 5. pontja: „Egyetlen irányelv: öntudatos, igaz és bátor embereket nevelni. Hogy minden ember ismerje helyét és szerepét a természetben és társadalomban, hogy meggyőződéseit leplezetlen őszinteséggel képviselje és bátran törekedjék azon irányba, amelytől a társadalomnak, amelynek ő is része, jobb berendezését reméli . . .”⁷²

Kőhalmi Béla korábban idézett véleményéhez még hozzátette, hogy a pécsi előadásban „tovább menni hiba lett volna”. Valóban, a Pécsen kifejtett szocialista programhoz nincsenek meg a feltételek a század első évtizedének közepén, s a reálpolitikusnak tartott Szabó Ervin egyre inkább a polgári demokratikus könyvtári célok megvalósítására összpontosított, s

ahhoz fegyverbarátokat talált mind a polgári radikálisokban, mind a főváros vezetésében. Ne feledjük: ez a polgári demokratikus program sem kevés, sőt nagyon is sok a korabeli közművelődési könyvtári viszonyokhoz képest. Ugyanakkor kedvezőnek tűnik az időpont. 1907. tájéka mind többször került fel Ferenczi Zoltán írásában⁷³, valamint Wallacius Gyulának, a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa elnökének vándorgyűlési beszédeiben⁷⁴ a városok könyvtári ellátására, az angolszász példa követésére szóló felhívás. Vagyis – legalább a nagyobb városokban – a népkönyvtár felváltása nyilvános könyvtárra, public library-ra: de annak legalábbis „magyarosított” változatát szorgalmazták megvalósítani.

Mindezeidig Szabó Ervint úgy jellemezhetjük, mint szakkönyvtárost és bibliográfust. Soós Pál szerint ehhez kapcsolható még „az a szívós harc, amelyet a Darányi-féle népkönyvtárak ellen indít, és amely könyvtártípus ellen 1899. és 1904. között szinte napról-napra írja a Népszavában a cikkek, hírek, kis közlemények egész seregét. Ezekben a cikkekben leleplezi a népkönyvtári mozgalom jótékonykodó, a munkásosztályra megalázó jellegét, mellyel a szocialisták, a szocialista mozgalom és különösen a forradalmi szemléletű Szabó Ervin semmiképpen nem érthetett egyet.”⁷⁵ Ezt az állítást egyelőre hipotézisként kezelhetjük, melynek igazolása módosítja azt a nézetünket, hogy Szabó Ervin igazában 1907-től foglalkozott – mai szóval – a közművelődési könyvtári ellátás kérdéseivel. S hogy ezt mindjárt fölkészülten, a könyvtári probléma alapos ismeretében tette, abban eddigi munkássága alapján semmi meglepőt nem látunk. Törekvéseit mérlegelve úgy véljük, el kellett ide jutnia, hiszen a legmodernebb társadalomtudományi könyvtár sem lehetett alkalmas a munkásművelődés, hanem csak a munkásmozgalom elméleti igényeinek szolgálatára. Az 1907. májusában először megjelent – s ugyancsak angolszász stílusú kiadványában – a Fővárosi Könyvtár Értesítőjében mindjárt világos és tömör helyzetképet és programot adott. „Az a hatalmas mozgalom, amely Nyugati Európa és Északi Amerika városait a nyilvános könyvtárak sűrű hálózatával vonja be, a modern városnak sajátos terméke, egyúttal újabb tünete annak a társadalomfejlődési iránynak, amely a kollektív szolgáltatások folyamatosan szaporodó tömegével helyettesíti a szükségletek egyéni kielégítésének rendszerét. Könyvtárak azelőtt is léteztek . . . de a nagy nyilvánosság, a tudományos képesítéssel nem bírók óriási tömege a legújabb időkig ki volt zárva a főlhalmozott irodalmi értékek élvezetéből, sőt jórészt ma sem férhet hozzájuk . . . Új könyvtárak kellettek tehát a régiek mellett s újak ott, ahol azelőtt semmiféle könyvtár nem volt: a megnövekedett városokban és a városokká tömörült falvakban. Olivasi akarnak olyanok, akik azelőtt nem igen zavarták a könyvtárak csendjét: az ipari munkás, aki gazdasági és politikai érvényesülésért folytatott harcának gerjesztő elemeit és értelmi igazolását keresi a technika és a természettudomány, de főként a társadalomtudomány és a szociálpolitika új eredményeiben. Derűsebb, s mindenesetre egészségesebb környezetbe menekül az a munkásnő, ki nyomorult, szűk, zsúfolt, kopár lakását a munka után néhány órára a népkönyvtárak és népolvasótermek szépirodalmi olvasmánnyal dúsan felszerelt helyiségeivel cseréli föl. S a szegényebb középosztály nőiben is nagyobb az olvasás szükséglete, mióta a háztartási munka nem kis része házon kívül végzett vagyis közigazgatási munkává változott. Mindezekhez csatlakozik a szellemi munkások óriásilag megnövekedett tömege is fokozott igényeivel, melyeket a régi könyvtárak kielégíteni képtelenek.” A széleskörű körképet természetesen módon követi a fővárosi helyzet rövid summázata. „Hasonló viszonyok Budapesten is régen aktuálissá tették a népkönyvtárak kérdését. De miként sok másban, úgy ebben is tapogatózó kísérleteken túl nem jutottak. Meglevő népkönyvtáraink vagy elégtelen anyagi és szellemi erővel működnek, vagy vallási és politikai irányzatok szolgálatában állnak és így elejétől fogva nélkülözik az általánosság kellekeit, a szervezett munkásság pedig szak-egyleti könyvtáraival pótolja némileg a népkönyvtárak hiányát.”⁷⁶ Csakhogy a körülményekből következően a főváros városi népkönyvtára⁷⁷ helyett a tudományos könyvtárak számát szaporította, mégpedig a szintén nélkülözhetetlen közigazgatási szakkönyvtárral. De már az 1903-as célkitűzés magában hordozza tágabb olvasóközönség ellátásának szándékát, s itt következik Szabó Ervin zseniális felismerése: a főváros irányítása is széleskörű irodalmi bázist igényel s ez összekapcsolható a népkönyvtári igényekkel! „. . . a fővárosi könyvtár nem szorítkozhatik a szűres értelemben vett közigazgatás és statisztika növelésére, hanem körébe kell, hogy vonja a határos tudományágak egész sorát, a társadalomtudományt és a szociálpolitikát, a közgazdaságtant, a közegészségügyet és a természettudományoknak az emberre vonatkozó részeit: éppen azokat, amelyek a közdolgozókkal foglalkozó embert érdeklik és ezért a népkönyvtárak sajátos területei is. A mellett a könyvtárt mindenki látogathatja: mint a nyugati népkönyvtárakban, itt is semmiféle formáság nem gátolja a látogatót olvasótermünk, katalógusaink, könyveink és folyóirataink használatában, s nem is volt eddig okunk, hogy liberalizmusunkat megbánjuk.”⁷⁸

E viszonylag rövid, de voltaképpen törekvéseinek programját tartalmazó írás még a pécsi kongresszus előtt megjelent, s kétségtelenül jelzi, hogy Szabó Ervin a főváros közigazgatási szakkönyvtárát eleve úgy formálta, hogy az – a korlátozó körülmények ellenére is – szinte a kezdetektől a városi nyilvános könyvtár feladatait betölthesse, a továbbfejlesztés lehetőségét is magában hordja. S ezt a könyvtárat szintén nyíltan amerikai szellemben formálta, amit jól mutat a Közlemények sorozat megindítása. Az aktuális kérdéseknek a könyvtárban meglévő irodalmat tárta az olvasók elé, nem titkolva, honnan veszi a példát: „alig kétséges, hogy Európában az amerikai könyvtárakat kellene mintául venni” valamint „azt hisszük, nem lépünk rossz útra, amikor a Fővárosi Könyvtár szakkatalógusának publikációjában . . . az amerikai módszerek követésére teszünk kísérletet.”⁷⁹ A lakáskérdés (1907), a községi pénzügy (1908), a választó-reform (1909), a községi szocializmus (1909) aktuális témái irodalmának megjelentetése nemcsak új műfajt, az aktuális kérdések röplapbibliográfiáját teremtette meg, hanem példát mutatott arra, hogy miként lehet gyorsan reagálni a könyvtárnak a fenntartó és a használók részéről megnyilvánuló vagy éppen lappangó igényeire.

A hétköznapiak során a felkínált lehetőségek új igényeket szültek, ezek pedig megmutatták a fejlődés korlátait és újabb felismerésekhez vezettek el Szabó Ervint. Így hamarosan látható, hogy még a jól megválasztott állomány és szabad hozzáférhetőség sem elegendő. Az okok mérlegelésekor hangzott el a kérdés: „még az iskolát végzettek közül is hányan ismerik a tudományos dolgozás módszereit és segédeszközeit?” A válasz: „sem a középiskolában, sem az egyetemen ezzel nem törődnek, vagy ha igen, nagyon keveset törődnek.”⁸⁰ S mivel ráadásul „az olvasók igen nagy része kezdő: fiatal ember vagy idősebb munkás, aki műveltsége és tájékozottsága hiányait szégyenli, és inkább száz rossz könyvön vergődik keresztül, sem hogy tájékoztatlanul elárulja”⁸¹, amerikai példára hivatkozva húzza alá, új szerzeményi jegyzékek, aktuális kérdések bibliográfiái, katalógusai segíthetnek, még ott is, ahol van elég és képzett könyvtáros.

A külföldi, s benne elsősorban az angolszász példára való hivatkozás mindinkább Szabó Ervin egyik küzdőeszköze lett, hasonlóan a korszak más kiváló könyvtárosaihoz. Rámutatott az olyan sokat mondó alapelvre, mint „A fejlettebb országok mutatják a fejletlenebb országok jövő képét, tehát a nyugateurópai és északamerikai városok mai fejlődésiránya és mai problémái, sőt még sokszor – sajnos – már elmúlt fejlődési fázisai és már letárgyalt problémái azok, melyeken Budapestnek is keresztül kell mennie . . .”⁸² És ennek jegyében ragad meg minden alkalmat, mint például 1908. januárjában írt terjedelmes beadványában is, hogy emlékeztessen: „. . . a Fővárosi Könyvtár annál is inkább kell, hogy ezen könyvtárakat vegye mintául, mert Budapestben ilyen, az angol-amerikai könyvtárak mintájára vezetett modern könyvtár, merjük mondani – egyáltalán nincsen.”⁸³

Beadványai, okfejtései már 1907-től, 1908-tól bizonyos eredményeket hoztak: tetemesen növekedett a könyvolvasás, nőtt az igénybevétel, ezek pedig a kezdeti igen szerény feltételeket mindinkább feszegették, így megindultak a tárgyalások a könyvtár elhelyezésének és személyzetének bővítésére. Majd ezen át vezetett el az út – itt most már a részleteket nem tárgyaljuk – ahhoz, hogy 1910. januárjában megszületett a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsának emlékirata a székesfőváros tanácsához⁸⁴, majd erre készült el „Dr. Szabó Ervin főkönyvtáros véleménye a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsának emlékiratáról”⁸⁵, amit a magunk részéről szívesen minősítünk a nyomában készült híres „Emlékirat közönségi nyilvános könyvtár létesítéséről Budapestben” című nagy munkája impurumának, vázlatának, a téma részletes kidolgozását indokló írásának.

Összegezés nem szükséges,

mivel úgy gondoljuk, hogy a könyvtáros Szabó Ervin tevékenységének csak egy részletében igyekeztünk bizonyos összefüggésekre felhívni a figyelmet. Az utóbbi fejezetben arra próbáltunk rámutatni, hogy jöllehet Szabó Ervin 1907-ben a pécsi kongresszuson több vonatkozásban a polgári kultúrát meghaladó, szocialista vonásokat magánviselő „szondázást” végzett, reálisan kevesebb megvalósításra számíthatott. A fővároszhoz kerülése után szintén úgy fejlesztette könyvtárát, hogy eredeti hivatali szakkönyvtári funkcióján túl részben társadalomtudományi szakkönyvtárrá, részben nyilvános könyvtárrá váljék. E két egymásba fonódó funkcióban pedig potenciálisan benne volt az angolszász értelemben vett nyilvános könyvtárrá, public libraryvé fejlesztés lehetősége. (Ez a nyilvános könyvtári keret később Lenin számára is megfelelőnek bizonyult a szocialista könyvtárügy alapjainak lerakásához!)

Mi sem áll távolabb tőlünk, mint akár csak sugallni is azt, hogy 1899. októberében, amikor a parlamenti könyvtárba lépett, vagy akár a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara könyvtárában megkezdte munkáját – már tudatosan együtt volt gondolkozói rendszerének összes eleme, s előre szisztematikusan megtervezhette életútját. Életművének megismerése – többek között – azzal a tanulsággal jár, hogy a stratégia és a taktika nagyfokú egybekapcsolódását példázza. Szabó Ervin kiválóan látta meg és használta fel a körülmények megmutatta apró lehetőségeket a távlati célok megvalósításához vezető úton. Össze tudta kapcsolni munkásságának különböző szálakon futó, de egy cél felé tartó elemeit, részterületeit. Ezért szeretnénk azzal búcsúzni az olvasótól, hogy még egyszer rámutassunk: 1910 elején értek meg a feltételei annak, hogy figyelmét döntően a fővárosi nagy nyilvános könyvtár megvalósítására összpontosíthassa. Egyfelől valóban megváltoztak a mozgalmi lehetőségek (a közvetlen cselekvés területei összesűkültek), másfelől mindinkább kiépült az a könyvtári koncepció, amely szerint az is az elérendő nagy célt szolgálja. Ha ez nem lett volna így, ha a korábbi erőfeszítései nem predesztinálják erre a szerepre, akkor a fővárosi közigazgatási szakkönyvtár vezetőjének nem kellett volna megragadnia azt az alkalmat, amit részben a liberális és nagyratörő Bárczy István polgármester, részben a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsának emlékirata teremtett és kínált számára. Szabó Ervin sokkal felkészültebben és tudatosabban kapott az alkalmon, mintsem hogy pusztá szerencsének, vagy – ahogy eléggé elterjedt – a mozgalmi munka félbeszakításának tartssuk az ezt követő évek erőfeszítéseit. A folyton vizsgálódó, útkereső Szabó Ervinnek az osztályharc egyik, éppen aktuális formájával kínálkozott ez a lehetőség. Fontosnak ítéljük meg ennek hangsúlyozását, hiszen a politikai és gazdasági osztályharc sikertelenségét látva, Szabó Ervinben mindinkább kialakult az a meggyőződés, hogy a szocialista forradalom győzelméhez még hosszú út vezet és felerősödtek azok a hangok, melyek azt sugalmazták, hogy Magyarországon előbb a polgári demokratikus forradalom megvalósításáért kell harcba szállni. A szocialista forradalommal kapcsolatban volt annyira ortodox marxista, hogy teljes mértékben elfogadta Marxék azon álláspontját, hogy a legfejlettebb polgári államokban, amikor ott a teljesen kifejlett kapitalizmus csúcspontjára ér, következik be szükségszerűen a szocialista forradalom. Hitte és vallotta, hogy a szocialista társa-

dalomhoz a fejlett polgári társadalmon keresztül vezet az út. Ezek a motívumok már 1904–1905 körül jelen voltak nézeteiben, de nem véletlen, hogy az 1900-as évek végén azt fejtegette Kunfi Zsigmondnak (egy végülis el nem küldött levélben), hogy „...isten látja lelkemet – én legkevésbé lelkesedem a magyar intellektuelekért. De amikor meggyőződésem, hogy a magyar munkásság kulturális fejletlensége nélkülözhetlenné teszi intellektuelek közreműködését, akkor igen hamar tudok választani azok közt, akik ilyen közreműködésre aspirálnak.”⁶ Ezzel cseng egybe az az 1910-ben leírt felismerése, hogy „be kell látnunk, hogy Magyarországnak még jónéhány közbeeső stációt kell megjárnia, amíg a szocialista forradalomra éretté válik. S így a társadalmi mozgalmak terén még jó ideig bő aratása lesz itten mindenféle reformátornak: radikálisoknak, demokratáknak, szociáldemokratáknak, de a szociális forradalom előharcosai egyelőre aligha fognak tömegeket mozgatni.” Ez azonban nem pesszimizmus részéről, nem jelenti a távlatokról való lemondást, hiszen – fejtegeti tovább – „kell, hogy legyenek olyanok is, akik a kézzelfogható realitásokon túl gondoskodnak arról, ami nélkül semmiféle nagy ügyet győzelemre vinni nem lehet: egy messze nagy célért való lelkesedésről és ezért a nagy célért minden áldozatra kész érzésről... akik ezáltal állandó ösztökélői a ma tömegmozgalmainak... a holnap, a holnap zászlóhordói.”⁷ 1910 táján a marxista Szabó Ervin valóban igazi polgári demokratikus könyvtárügy kivitelezésén fáradozott. Ennél többet reálisan nem is tűzhetett ki céljául. Ez azonban nem sinecura, nem pótcselekvés, ezzel a legcsekélyebb mértékben sem mondott le általános politikai célkitűzéseiről, éppen, mert ezek a keretek is magukban hordták a munkásosztály, illetve az összes dolgozó osztályok művelődését, sőt a szocialista irodalom olvashatóságának lehetőségét. Szabó Ervin életművében pontosan az a zseniális, hogy potenciálisan magában hozozta a szocialista könyvtárpolitika, szocialista könyvtárügy szinte összes alapelvét – teoretikusan, s így lehetett a Tanácsköztársaság szellemi elődje.

Jegyzetek

- Jól mutatja ezt a születésének 100. évfordulójára megjelent számbavétel: Szabó Ervin bibliográfia. Szerk. Remete László, Pataki Ferenc. Kiad. a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. Bp. 1977. 122 p. Ez természetesen nem tartalmazhatja a centenáriumba megjelent írásokat, még kevésbé az utóbbi évtized termését.
- Munkásmozgalmi és elméleti munkásságának historiográfiai áttekintését jórészt elvégezte Soós Pál. Vö. A Szabó Ervin probléma történetéből. Kiad. a Kossuth Lajos Tudományegyetem. Debrecen, 1971. 82 p. Uő. A Szabó Ervin irodalomról. = Párttörténeti Közlemények, 1977. 2.sz. 3–37.p. A könyvtáros Szabó Ervin historiográfiájára magunk tettünk kísérletet: Szabó Ervin könyvtárosi tevékenysége a szakirodalomban. = Szabó Ervin, a könyvtárpolitikus és könyvtári teoretikus. Kézirat. Bölcsészdoktori értekezés. Szombathely, 1978. 5–44.p.
- Szabó Ervin. 1988–1918. = Szabó Ervin válogatott írásai. Bp. Kossuth, 1958. 5–20.p.
- Litván György: Szabó Ervin. Bp. Akadémiai K., 1974., 274 p. (Életek és korok)
- Még Kőhalmi Béla is csak 1904-től végzi el a könyvtári tevékenység periodizálását. Vö. Kőhalmi Béla: Szabó Ervin, a könyvtáros. Ünnepi beszéd halálának 40. évfordulóján, az 1958. szeptember hó 30-án rendezett emlékestén, Budapest Főváros Tanácsa dísztermében. Kiad. a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. Bp. 1959. 7 p.
- Barabás Tibor: Szabó Ervin. = Uő. Egy nép nevelői. Bp. Gondolat, 1959. 187.p.
- E megállapítás cseppet sem kívánja csökkenteni Kőhalmi Béla vagy Remete László és mások igazán tiszteletet érdemlő erőfeszítéseit Szabó Ervin könyvtárosi munkássága történeti földolgozásában, megismertetésében, tanulságainak felhasználásában.
- Itt elsősorban Soós Pál munkásságának eredményeire gondolunk, s abból is legfőbb összefoglalására hivatkozunk: A pályakezdő Szabó Ervin politikai és kulturális törekvései. Bp. Akadémiai K., 1977. 240 p.
- Horváth Zoltán: Magyar századforduló. A második reformnemzedék története. (1896–1914). Bp. Gondolat, 1961. 647 p.
- Soós im. 12.p.
- Könyvek könyve. Összeáll. Kőhalmi Béla. Bp. 1918. 206.p.
- Vö. László Aladár: Emlékezés Szabó Ervinre. = Szabó Ervin 1877–1918. Szerk. Remete László. Kiad. a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. Bp. 1968. 164.p.
- Az Ungvári Kir. Kath. Főgymnasium ifjúsági önképző Dayka körének könyvtárában levő folyóiratok és gyűjteményes művek tudományos repertórium. Többek közreműködésével összeáll. Szabó Árpád VIII. o. t. Ungvár, 1894. 99 p.
- Vö. Curriculum vitae. = Szabó Ervin magyar nyelven megjelent könyvtártudományi, művelődéspolitikai cikkeinek, tanulmányainak és kritikáinak gyűjteménye. 1900–1918. Kiad. a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. Bp. 1959. 31–35.p. A továbbiakban az egyszerűség kedvéért Szabó Ervin írások esetén erre a kötetre hivatkozunk, „Gyűjtemény” rövidítéssel.
- Kőhalmi Béla: Szabó Ervin, a könyvtáros = Gyűjtemény, 9. p. (Vigyázat: ez nem azonos az 5.sz.jegyzetben hivatkozott, ugyanilyen című írással!) Remete László: A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár története. Bp. 1966. 44.p. Soós Pál im. 16–17.p.
- Szabó Ervin levelezése. 1.köt. 1893–1904. Szerk. Litván György, Szűcs László, Bp. Kossuth, 1977. 694.p.
- Ugyanakkor a bizonyítékul használt adatokat és érveket újból megvizsgálva, ellentmondásokra bukkanhatunk. Kőhalmi szerint a porosz katalógizálási szabályzat elemzését és bírálatát még egyetemi hallgató korában végzi el, holott a szabályzat 1899.május 10-én kelt, amikor Szabó Ervin hazaérkezett Bécsből. A tanulmányt a Magyar Könyvszemle 1900.évi III.füzete, vagyis az év derekán megjelenő száma közölte, amikor már Szabó a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara könyvtárosa volt, s nem mint a Gyűjtemény jegyzete a 732. p-n közli, a képviselőháza. Az akkori „kézirataftutási idők” mellett aligha valószínű a másfél éves késés. Korábban semmi funkciója sem volt az írásnak. Ezért sokkal valószínűbb, hogy könyvtárrendező munkája közben volt aktuális téma, annál is inkább, mivel a kamarai könyvtárban ezt használta.

- Vö. Walleshausen Gyula: A Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem központi könyvtára. Múlt, jelen és jövő. = Egyetemi Szemle 1984. 4.sz. 39–52.p.
- 18 A 16.sz. jegyzetben im.70.p. A parlamenti könyvtári díjtalan gyakornoki állás átmenetisége, s a kamarai várható feladatkör perspektívájának esetleges mérlegelése kapcsán ne feledjük, hogy dr Krejcsi Rezső a kamara segédtitkára, bibliofil, jeles marxista, akinek Pulszky Ágost személyén keresztül és közvetlenül is szerepe lehetett Lánzy Leó megnyerésében, hogy az új székházban színvonalas könyvtárt is hozzanak létre. A mindkét állás elfoglalásához közreműködő személyek azonossága nem teszi kizárta akár az előzetes „konspirációt” sem.
- 19 Litván 4.sz.jegyzetben im. 38.p.
- 20 Jászi Oszkár: Szabó Ervin és életmunkája. = Szabó Ervin: Társadalmi és pártharcok a 48–49-es forradalomban. Bécs, 1921. Idézi a 12.sz. jegyzetben hivatkozott válogatás a 169.p-n.
- 21 Walleshausen Gyula 17.sz.jegyzetben hivatkozott írása 48.p. Szépen ellenpontozó vallomását viszont tovább azért nem idéztük, mert a következő részeket már eltűzöttnek ítéltük. Szabó Ervin legendás etikai tartásával nem egyeztethető össze, hogy pusztán kettejük – ti. őnmaga és a könyvtár – személyes viszonyaként lássuk ezt a kapcsolatot.
- 22 Vö. Csendes Katalin: Szabó Ervin a képviselőház könyvtárában. = Könyvtáros, 1968. 9.sz. 520–521.p.
- 23 Kovács Máté is azt írta, hogy „bibliológiai munkásságában is elhatárolódtak egymástól a felkészülés kezdeti éveit (1900–1902)”. Vö.Kovács Máté: Szabó Ervin a magyar szocialista művelődéspolitikában és könyvtári kultúrában. = Könyvtáros, 1968. 9.sz. 510.p.
- 24 Kőhalmi Bélának az 5.sz.jegyzetben hivatkozott emlékbeszéde szerint „parlamenti könyvtárossága alatt jelenik meg első könyvtártudományi tanulmánya a Magyar Könyvszemle-ben (1902). „A porosz állami könyvtárak lajstromozási rendszeréről” (3.p.): vagy előbbre „1902-ben – rövid inaszkodás után, amelyet a Parlamenti Könyvtárban töltött – ott találjuk Szabó Ervint a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara könyvtárában . . .” A 15.sz.jegyzetben hivatkozott írásában pedig ez olvasható: „Egyetemi hallgató korára esik a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara könyvtára 1902-ben megjelent közel 900 lapos nyomtatott katalógusának szerkesztői munkája . . .” (9.p.) Helyesen: A Könyvszemle-tanulmány 1900-ban jelent meg, akkor, amikor már túl volt a parlamenti könyvtári gyakornokoskodáson, s megbízással a kamarai könyvtárat rendezte. (Vö. Walleshausen im.) Egyetemi tanulmányait 1899-ben befejezte, csak doktori szigoritát tette le később. Az utóbb hivatkozott Kőhalmi tanulmányban nem esik szó arról, hogy a kamarai katalógust, mint már végezesített könyvtáros szerkesztette. Az ungvári katalógust, a porosz instrukciókról írt tanulmányt, továbbá a kamarai könyvtár és Pulszky Ágost könyvtárának nyomtatott katalógusát felsorolva, Kőhalmi Béla megvonta a mérleget: „Ez volt a pályakezdés.” (Uo.) Ez bizony hiányos felsorolás!
- 25 E könyvtárosi korszakának összegezésében az alábbiakra támaszkodunk Varró István: Szabó Ervin és a Kereskedelmi és Iparkamara Könyvtára. = Magyar Könyvszemle, 1960.2.sz. 183–193.p. (Némileg rövidítve közli a 12.sz.jegyzetben hivatkozott összeállítás a 232–239. p-n Kiválóan tudtuk hasznosítani a korszakhoz kapcsolódó forrásokat közlő közleményként Berényi Márta–Tóth Róbert: Szabó Ervin a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara Könyvtárában 1900–1904. = Levéltári Szemle, 1977. 2.sz. 325–335.o. Végül legújabbban és mindmáig legteljesebben tárgyalja a témát Walleshausen Gyulának a 17.sz.jegyzetben már hivatkozott kitűnő tanulmánya.
- 26 Ld. a 2.sz.jegyzetet.
- 27 Soós Pál: Szabó Ervin pályakezdése és a magyar századelő kulturális indulásai. = Magyar Tudomány, 1973. 9.sz. 578.p.
- 28 Szabó Ervin nem volt, nem lehetett „tanult” könyvtáros. Isereteit a gyakorlatból és a szakirodalomból gyűjtötte. Ma már szinte reménytelenül rekonstruálhatatlanok olvasmányai. Látható nyomai a recenziók, a hivatkozások. Ezek ekkor német nyelvű „forrásvidékre” utalnak, melyek áttételesen közvetítik az angolszász könyvtári törekvéseket, s ezekből merít a korabeli hazai szakirodalom is. (Jellemző, hogy a Magyar Könyvszemle csak 1906-tól közölte a The Library Journal tartalomjegyzékét! - Ld. ott a 181–182. p-n.) Varró István arról ír, hogy Szabónak szoros kapcsolatai voltak USA-beli intézményekkel, szakemberekkel, levelezett Melvil Dewey-val. De az utóbbinak is csak 1912-ből maradt fenn nyoma! (Vö. Szabó Ervin: Hol az igazság? Bp. Magvető, 1917. 439.p.) Ugyanakkor forrásunk van arról, hogy Szabó Ervin már 1896-ban találkozott Henry La Fontain-nel, a brüsszeli Nemzetközi Bibliográfiai Intézet egyik alapítójával (Szabó Ervin levelezése im. 333.p.) Mindenek előtt eléggé „forró nyomnak” kell tekintenünk azzal a Mandello Gyulával való kapcsolatot, aki még 1895-ben a brüsszeli felhívásában ajánlotta Dewey decimális rendszerét. Walleshausen Gyula egyértelműen Mandello-t jelöli a Dewey-rendszer alkalmazásában forrásként. Csakhogy némi ellentmondás van, mert egyfelől azt írja, hogy „Szabó Ervin igen gyorsan elkészült” a könyvtár tervezetével, melynek felállításában már alkalmazta a feltárást és a raktározásban a tizedes rendszert, ugyanakkor a Közgazdasági Szemle 1902-től közli a tizedes rendszer számaival a külföldi és hazai közgazdasági irodalom bibliográfiáját. Másfelől igaz ugyan, hogy a kortárs legkiválóbb könyvtárosok is értesültek már a Dewey-rendszerről (pl.Kudora Károly 1893-ban megjelent Könyvtár-tan-ában már röviden ír róla, vagy Gyaluy Farkas járt a brüsszeli intézetben, stb.), de éppen ekkorra a hazai állásfoglalások a rendszer ellenzésére váltanak át. (Vö. pl. Esztergár László: Jelentés az 1900-iki párizsi bibliográfiai és könyvtárnoki kongresszusról. = Magyar Könyvszemle, 1901. 183–190. p.) Feltehetően mind Kudorának, mind Szabó Ervinnek Graesel: Grundzüge der Bibliothekslehre c. 1890-ben Lipszében megjelent munkája volt az egyik forrása, hiszen mindketten hivatkoznak rá, sőt Szabó Ervin 1902-ben már a friss kiadásra is (vö. Berényi–Tóth im. 329.p.), illetve Graesel Handbuchjáról recenziót is írt (vö. Gyűjtemény, 52–62.p.). A korabeli magyar szakemberek úgy tudták, hogy a tengeren túliak „a tudományos könyvtárt . . . európai mintára csinálták meg. (Vö. Ferenczi Zoltán: Az olvasásról a köz- és népkönyvtárakkal kapcsolatban. = Múzeumi és Könyvtári Értesítő, 1907. 22.sz. 77–79.p.) Mindezek után is csak feltételezhetjük, hogy Szabó Ervin 1900-ban a nyilvános szakkönyvtár megvalósításában már public library-elemeket használt fel.
- 29 Ferenczi Zoltán ímént hivatkozott írásán kívül ld. még uo.: A nép- és városi közkönyvtárakról = Múzeumi és Könyvtári Értesítő, 1907.1.sz. 13–18.p.
- 30 Idézi Berényi–Tóth im. 326.p.
- 31 Szabó Ervin: A porosz állami könyvtárak lajstromozási rendszere. = Magyar Könyvszemle, 1900. 284–296.p. közli a Gyűjtemény, 429–447.p.
- 32 Im.Gyűjtemény 434. illetve 447. p.
- 33 Szabó Ervin írja az aradi kamara kérésére és tájékoztatására, s idézi Berényi – Tóth im. 328. p.
- 34 A szakirodalomban tisztázottan, részletesen tárgyalnak tekinthető Szabó Ervin szerepe a tizedes rendszer magyarországi meghonosításában éppúgy, mint egyetemes terjesztésében és fejlesztésében. Így ezt itt tovább részletezni fölöslegesnek ítéltük. Hivatkozzunk Remete László ezirányú feltáró munkájára, így Szabó Ervin és a decimális rendszer = Könyvtáros 1968. 9.sz. 515–519.p.c. és már írásaira, továbbá Szabó Ervin levelezésének kapcsolódó darabjaira.
- 35 Gyűjtemény 50., illetve 48. p.
- 36 Vö. Gulyás recenzióival: Magyar Könyvszemle, 1902. 504–509.p. illetve uo. 1904. 480–482.p.

- ³⁷ Vö. Walleshausen többször hivatkozott írásán kívül (amiben erre a témára is részletesen kitért) ld. még Remete László: Magyar szakemberek részvétele a Nemzetközi Bibliográfiai Intézet munkájában. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 1975.9.sz. 635–648.p., uő.: Új adatok Szabó Ervin és a Nemzetközi Bibliográfiai Intézet kapcsolatáról. = Könyvtáros, 1976. 5.sz. 269–273.p.
- ³⁸ Gyűjtemény, 34.p.
- ³⁹ A külföldi fogadtatás áttekintésében jó segítségünkre volt Lászlóné Rudolf Teréz: Adalékok a Szabó Ervin-képhez. Szabadegyháza, 1983.c. főiskolai szakdolgozata. Megtalálható a Berzsényi Dániel Tanárképző Főiskola könyvtárában. Az idézeteket a szakdolgozó fordításában közöljük.
- ⁴⁰ Vö. Dokumente des Sozialismus, 1903. p. 497–498.
- ⁴¹ Vö. Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik. Bd. 19. 1904. p. 245–246.
- ⁴² Vö. Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik, 1904. II.p. 546–547.
- ⁴³ Vö. Die Neue Zeit, 1904–05. Bd.1.p. 358–359.
- ⁴⁴ Itt most – a témánál maradva – mindössze Josef Stammhammer két bibliográfiáját bíráló írására utalunk, melyek egyúttal tovább erősítik és bizonyítják Szabó Ervin bibliográfiai, közgazdasági, szociálpolitikai könyvészeti és szaktudományi fölüényes fölkészültségét. Vö. Dokumente des Socialismus, 1903, p. 443–444. (Egyik szigorú megállapításától a szerkesztőség el is határolta magát!), illetve Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik, Bd, 37. 1913.p. 252–254.
- ⁴⁵ Szabó Ervin levelezése im. 354–365.p.
- ⁴⁶ Im. 635.p.
- ⁴⁷ Szabó Ervin levelezése. 1905–1918.Szerk.Litván György, Szűcs László. Bp. Kossuth, 1978.10.p.
- ⁴⁸ Munkásmozgalom. Visszapillantás az 1902. évre – Huszadik Század, 1903. 73–90.p. és klny.Bp. 1903. Politzer. Uő. A munkásmozgalom 1903-ban. = Huszadik Század, 1904. 1.sz. 38–60.p.
- ⁴⁹ Bevezető a társadalomtudomány tanulmányába. Bp. Népszava Könyvker. 1903. 32 p.
- ⁵⁰ Walleshausen im. 47.p.
- ⁵¹ Im.48.p.
- ⁵² Berényi-Tóth im. 331–332. p. Itt ki kell igazítanunk Walleshausen többször idézett tanulmányának – feltehetően nyomdahibai – elírását. Nem 1901., hanem 1902. december 1-jén vált nyilvánossá a kamarai könyvtár! Ezt Berényi-Tóth hivatkozott forrásközlései egyértelműen igazolják, továbbá a nyilvánossá tételhez a nyomtatott katalógusnak meg kellett jelennie, s azt Szabó Ervinnek az aradiakhoz 1902.június 26-án írt és hivatkozott levele július első felére várta.
- ⁵³ Remete László: A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár története. Bp. 1966. 324 p.
- ⁵⁴ Vö. Litvának a 4.sz. jegyzetben im. 106.p.
- ⁵⁵ Sz.E. levelezése. 1.köt.im.438.p.
- ⁵⁶ Idézi Litván im. 129.p.
- ⁵⁷ Soós Pál: A pályakezdő Szabó Ervin im., különösen 119–215 p.
- ⁵⁸ Vö. Szabó Ervin levelezése. 1.köt.im. 577–583.p. illetve 591–594.p.
- ⁵⁹ Ld. ehhez bővebben Tóth Gyula: A bögeitei iskola történetéhez. = A Berzsényi Dániel Megyei Könyvtár évkönyve 1962. Szombathely, 1963. 63–68.p.
- ⁶⁰ Az októberben Pécssett lezajlott kongresszussal gr.Apponyi Albert vallás- és közoktatási miniszter célja a polgári radikális és szociáldemokrata progresszió művelődési törekvéseinek látványos szétzúzása és lejáratása lett volna, s hogy nem így történt, ahhoz a könyvtári szekció vitája is hozzájárult. Az előadások és a vita csak részben minősíthetők szakmainak, legalább annyira, sőt még inkább kultúrpolitikai mérkőzés volt. Ezt az utolsó, 20. felszólaló, Gergely György fel is ismerte: „Világnézetek csatája folyik itt olyan heveséssel, hogy az embernek azt kell hinnie – íme: itt rögtön el akarják dönteni az óriási problémákat . . .” A könyvtári vitához ld. A szabad tanítás Pécssett 1907-ben tartott országos kongresszusának naplója. Szerk. Vörösváry Ferenc. Bp. Franklin, 1908. 349–425.p. Az esemény történelmi értékeléséhez pedig segítség: Emléklés az 1907. évi pécsi szabadtanítási kongresszus 60.évfordulója tiszteletére. = Baranyai Művelődés, 1968.május, 79–114.p.
- ⁶¹ Kemény Gábor: Szabó Ervin és a magyar társadalomszemlélet Bp. Magvető, 1977. 21.p.
- ⁶² Gyűjtemény im. 14.p.
- ⁶³ Gyűjtemény im. 87.p.
- ⁶⁴ Soós Pál: A pályakezdő Szabó Ervin im. 49.p.
- ⁶⁵ Szabó Ervin: A szocializmus. = Szabó Ervin válogatott írásai im. 143.p.
- ⁶⁶ Gyűjtemény im. 88–89.p.
- ⁶⁷ Szabó Ervin: A szocializmus im. 158.–159. p.
- ⁶⁸ Gyűjtemény im. 90. illetve 91. p.
- ⁶⁹ Szabó Ervin válogatott írásai im. 169-187. p.
- ⁷⁰ Im.180–181. illetve 187.p.
- ⁷¹ Vö. Gyűjtemény 68–83.p.
- ⁷² Gyűjtemény im. 90–91. p.
- ⁷³ Vö. Ferenczi Zoltánnak a 28. és 29. jegyzetben hivatkozott írásaival, továbbá uő. A könyvtárak, mint a nemzeti művelődés eszközei címmel a Múzeumok és Könyvtárak Országos Szövetségének 1909.szeptember 26-i ülésén elhangzott előadásával, mely megjelent a Múzeumi és Könyvtári Értesítő, 1909. 4.sz.188–196.p. és klny.is.
- ⁷⁴ Wlassics Gyula elnöki megnyitó beszédei a Múzeumok és Könyvtárak Országos Szövetségének közgyűlésein. Bp.Stephaneum ny. 1912. 97 p.
- ⁷⁵ Soós Pál: Szabó Ervin közművelődési törekvéseiről. = Előadások a nemzetközi könyvny. debreceni ünnepén. 1972.szeptember 12–13. Szerk. Csúry István. Debrecen, 1973. 80.p. E közlést egyelőre sem elfogadni, sem cáfolni nem tudjuk, hiszen sem Szabó Ervin nem támasztotta alá, sem a hivatkozott Szabó Ervin-bibliográfia nem igazolja.
- ⁷⁶ Gyűjtemény im. 337–338.p.
- ⁷⁷ Senkit ne tévesszen meg, hogy Szabó Ervin is gyakran használja a népkönyvtár terminológiát, ez akkor elég általános volt, gyűjtőfogalomként használták a mai közművelődési könyvtárakra.
- ⁷⁸ Gyűjtemény im. 340.p.
- ⁷⁹ Gyűjtemény im. 407–408.p.

- ⁸⁰ Gyűjtemény im. 346.p.
⁸¹ Gyűjtemény im. 345.p.
⁸² Gyűjtemény im. 341–342.p.
⁸³ Idézi Remete im. 57.p.
⁸⁴ Az 546/1910.sz.emlékirat szövegét közli a Múzeumi és Könyvtári Értesítő 1910.1.sz. 56–57.p.
⁸⁵ Gyűjtemény im. 189–203 p.
⁸⁶ Idézi Litván György im. 178. p.
⁸⁷ Idézi Litván im. 185–187.p.

Tóth Gyula ★

A survey on the life and work of the founder and first Chief Librarian whose name was given to the library in 1946. Context and unity of the career of Ervin Szabó as a librarian, politician, and social scientist.

★ A Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola főigazgatóhelyettese, tanszékvezető főiskolai docens

A FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR ÉS TEVÉKENYSÉGE A SAJTÓ TÜKRÉBEN
1983 – 1984

(Bibliográfiai válogatás)

1. R.B.: Hová forduljon...? = Ludas Matyi, 1983. február 17. 2. 1. (A Központi Könyvtár folyóirattermének fütéséről.)
2. A KRITIKA repertórium. = Népszava, 1983. február 27. 6. 1.
3. MÁTYÁS István: Könyvtárról könyvtárra. = Népszava, 1983. március 13. 5. 1. /III./ (Szombati helyzetkép – Beszámoló a szombaton is nyitva tartó kispesti, Mester utcai könyvtárról, és a Kertész utcai olvasóteremről.)
4. KÖNYVTÁRI adattár diákoknak. = Esti Hírlap, 1983. március 29. 12. 1. (A FSZEK térképes tájékoztatójáról.)
5. A KÖNYVEKNEK olykor lába kél. Kölcsönzőből tulajdonos. = Magyar Hírlap, 1983. március 30. 4. 1.
6. LOSONCI Miklós: Jubilál a festőmenedzser. = Pest megyei Hírlap, 1983. március 30. 4. 1. (Kiállítótermekből: A Kisduna galériabeli kiállítással összefüggésben.)
7. LEPORELLO – könyvtárakról. = Magyar Hírlap, 1983. március 30. 6. 1. (A FSZEK térképes tájékoztatójáról.)
8. BIKAFEJ – galambbal. Gyerekek a könyvtár szakkörében. = Esti Hírlap, 1983. június 7. 2. 1.
9. NYELVTANFOLYAM. = 1983. június 7. 2. 1.
10. SZ.K.: A KRITIKA 15 éve. Repertórium. = Kritika, 1983. 6. sz. 38. 1. (A FSZEK kiadásában, Bornemissza Lászlóné szerkesztésében megjelent kötetről.)
11. KORMOS Valéria: Zenei könyvtárosok. = Muzsika, 1983. július 21. 24. 1. /III./ (Egyebek között a Fehérhajó utcai Zenei Gyűjteményről.)
12. M.ZS. /MÁTRAHÁZI Zsuzsa/: Mit csinálnak a könyvtárak a nyári szünet alatt? = Magyar Nemzet, 1983. augusztus 14. 5. 1.
13. (iszlai) /ISZLAI Zoltán/: Meséink lelőhelyei. = Élet és Irodalom, 1983. augusztus 19. 8. 1.
14. TRIPOLSZKY László: Művelődési napló. = Népszabadság, 1983. szeptember 2. 7. 1. (A "Balassitól Nagy Lászlóig" c. irodalmi arcképcsarnokról.)
15. NÓGRÁDI Gábor: Nemzeti piktogramok. = Új Tükör, 1983. 36. sz. 29. 1. /III./ (A "Balassitól Nagy Lászlóig" c. irodalmi arcképcsarnokról.)
16. A SZÜRY-GYŰJTEMÉNY kiállításáról. = Népszava, 1983. szeptember 4. 6. 1. /III./
17. /RAJ/: Egy kiállítás könyvei. /III./ = Magyar Nemzet, 1983. október 16. 9. 1. (A Szüry-kiállításról.)
18. RÁDIÓRIPORT a Jó reggelt! című műsorban. A riporter Bánki Ilona. 1983. december 14. (A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár új fiókkönyvtárainak átadásáról.)
19. TUDÓSÍTÁS a televízió híradó 2. kiadásában. = 1983. december 14.
20. ÚJ KÖNYVTÁRAK Békásmegyeren. = Magyar Hírlap, 1983. december 15. 6. 1.
21. GYARAPODOTT a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár hálózata. = Magyar Nemzet, 1983. december 15. 5. 1.
22. GYARAPODOTT a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár hálózata. = Népszabadság, 1983. december 15. 8. 1.

23. GYARAPODOTT a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár hálózata. = Népszava, 1983. december 15. 6. l.
24. ÚJ KÖNYVTÁR Békásmegyeren. = Esti Hírlap, 1983. december 14. 8. l. /Ill./
25. KÉPES Krónika. Elkészült Budapest fotókatalógusának második kötete. = Esti Hírlap, 1984. december 3. 4. l. /Köz - tér/
26. /TRENCSÉNYI/: Artotéka Kőbányán. = Népművelés, 1984. 11. sz. 37. l.

AJÁNDÉKOZÓ SZEMÉLYEK ÉS INTÉZMÉNYEK 1983–84. ÉVBEN

Balázs István, Bertalan János, Böszörményi Zoltán, Dr. Buda Béla, Fodor Ferenc, Földváry András, Gábor Éva, Gerő Gyula, Gombos Károly, Hiripi Lajosné, Bóna Márta, Indali György, Kiss Jenő, Klinda Mária, Márfy István, Morvay Endre, Rostás Jenőné, Szabó Józsefné, Szederkényi Olga, Székely György, Tomka Miklós, Zsigmondi László

Agrártudományi Egyetem Központi Könyvtára

Állami Gorkij Könyvtár

Baranya Megyei Levéltár

Békés megye Megyei Levéltár

Bessenyei György Tanárképző Főiskola

Budapesti Művelődési Központ

Budapress

Corvina Kiadó

Csongrád megyei Múzeumok Igazgatósága

Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem

ELTE Nyelvtudományi Tanszék

Eötvös Károly Megyei Könyvtár

Hermann Ottó Múzeum

Heves Megyei Levéltár

Ifjúsági Lapkiadó Vállalat

József Attila Megyei Könyvtár

József A. Tudományegyetem Központi Könyvtára

Juhász Gyula Tanárképző Főiskola Könyvtára

Katona József Megyei Könyvtár

Kazinczy Ferenc Gimnázium

Kertészeti Egyetem

Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár

Kossuth Lajos Tudományegyetem

KSH Könyvtár

Lukács Archivum

Magyar Állami Földtani Intézet

Magyar Országos Levéltár

Magyar Színházi Intézet

Magyar UNESCO Bizottság

Magyar Vöröskereszt

Magyar Zeneművészek Szövetsége

MAHART

Makói Múzeum

MÉM

Miskolci Galéria

MKKE Nyelvi Intézet

MRMK

MRT Tömegkommunikációs Kutatóközpont

MSZMP Párttörténeti Intézet

MSZMP Társadalomtudományi Intézet

Műemléki Felügyelőség

Művelődéskutató Intézet

MTA Állam- és Jogtudományi Intézet

MTA Könyvtára

MTA Szociológiai Intézet

MTA Világgazdasági Kutató Intézet

MTA Zenetudományi Intézet

MTV

Népművelési Intézet

Oktatáskutató Intézet

OMIKK

Országos Pedagógiai Intézet

OSZK

OSZK KMK

Pécsi Janus Pannonius Tudományegyetem Könyvtára

Rózsa Ferenc Gimnázium

Ságvári Endre Szakközépiskola

Savaria Múzeum Szombathely

Somogyi Könyvtár Szeged

Szakszervezetek Elméleti Kutató Intézete

Szombathelyi Tanárképző Főiskola

Testnevelési és Sportmúzeum

Tudományszervezési és Informatikai Intézet

Vas Megyei Múzeumok Igazgatósága

Versey Ferenc Megyei Könyvtár Szolnok

Zrínyi Katonai Könyvkiadó

Külföldi ajándékozó személyek:

Bujdosó Alpár – Wien

Cotti, Claude – La Varenne St. Hilarie

Deetman, Huib – Amsterdam

Flach, Paul – München

Hódi Sándor – Ada

Musiol, Karol – Lengyelország

Nagy Ferenc - Szabó Ferenc – Róma

Puskely Mária – Róma

Szentmártoni Mihály – Róma

Szirmai Endre – Stuttgart

Weinstock Jenő – Miami Beach

Intézmények:

- Academia de Stiinte Sociale si Politice Bucuresti
Academy of Political Science New York
Alma Books Company New York
Bayerische Staatsbibliothek, München
Biblioteca Centrala de Stat, Bucuresti
Biblioteca National "José Martí" La Habana
Biblioteka Akademii Nauk SZSZSZR, Leningrad
Biblioteka Uzsgorodzkovo Goszudarsztvennogo Un., Uzsgorod
Bodleian Library, Oxford
Books of the World, New York
Bücher-Zentrum, Wien
Central European Federalist, New York
Centre Europeen de Documentation Hongroise, Belgium
Centre Européen pour le Loisir et l'Éducation, Prague
Columbia University Libraries, New York
Comité International pour l'Information et la Documentation
en Sciences Sociales, Paris
Deutsche Bücherei, Leipzig
Ethnographischer Museum, Schloss Kittsee Austria
Faculté des Lettres de l'Université "Cirill et Methode" Skopje
Goethe Museum, Frankfurt am Main
Galérie Lambert, Paris
Goszudarsztvennaja Biblioteka Lenina, Moszkva
Hungarian Research Center, New Brunswick
Hungarológiai Intézet Novi Sad
INION, Moszkva
Johann Kepler Universität, Linz
Justus Liebig Universität, Giessen
Libella Librairie, Paris
Librairie 123, Paris
Librairie de l'Université Georg et Cie, Genève
Library of Congress, Washington
Magyar Könyvtár, Oberpullendorf Austria
Magyar Műhely, Montrouge, Franciaország
Městská Knihovna, Praha
Metropolitan Toronto Library Board, Canada
Narodna Biblioteka "Ivan Vazov", Plovdiv
National Library, Nigeria
New York Public Library, New York
New York State Library, Albany, N.Y.
Niedersächsischen Landesbibliothek, Hannover
Schweizerische Osteuropa Bibliothek, Bern
Smithsonian Institute, Washington
Stadt-u. Landesbibliothek Wien
Stadtbibliothek, Wuppertal
State Central Library, Pyongiang
Statna Vedecka Kniznica, Kosice
Statni Vedecka Knihovna, Brno
Südost - Institut, München
UNESCO, Paris
Ungarisches Kirchensoziologisches Institut, Wien
Universitätsbibliothek, Bremen
Universitätsbibliothek, Tübingen
University of California, Berkeley
University of Chicago
Univerzitná Kniznica, Bratislava
Urban Council, Hong Kong
Vseszojuznaja Goszudarsztvennaja Biblioteka, Moszkva
Wegierski Instytut Kultury, Varsó
Wilhelm Pieck Universität, Rostoc
World Federation of Hungarian Jews, New York
York University, York

DOLGOZÓINK KÖNYVTÁRON KIVÜLI TUDOMÁNYOS ÉS TÁRSADALMI TEVÉKENYSÉGE

BÁNHEGYI Gyuláné

Közös iskolai / közművelődési könyvtárak. Áttekintés következtetésekkel és ajánlatokkal. = Könyvtári Figyelő, 1983. 2. sz. 202-204. l.

DR. BARTA Andrásné

A Magyar Könyvtárosok Egyesülete gyermekkönyvtáros szekciójának vezetőségi tagja.

BÁTHORY János

A „cigánykérdés,..” = Cigányok, honnét jöttek, merre tartanak? Szerk. Szegő László. Kozmosz könyvek, 8–24. l.

A Hazafias Népfrent Országos Tanácsa Országos Cigány Tanácsának tagja.

BIRÓ Ferenc

Vizuális gyűjtemény a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 12. sz. kerületi könyvtárában. = Magyar Könyvtárosok Egyesülete Évkönyv, 1981. 147–149. l.

BÓNA Márta

A Magyar Tudományos Akadémia Sajtótörténeti Munkabizottságának tagja.

FENYVES Mária

Folyamatosan megjelentek cikkei és néhány illusztrációja a Megafon, és a Közlekedési Hírlap c. lapokban.

„Gyermek közművelődés” Gyermeklancfü. = Budapesti Népművelő, 1983/1. sz. 17. l.

Képzőművészeti szakkör egy gyermekkönyvtárban. = Könyvtáros, 1984. július. 402–404. l.

Nem gyerekeknek való. = Esti Hírlap, 1983. május 20. 6. l.

GÁLNÉ Ballagi Ágnes

Irányelvek a közművelődési könyvtárak gépesítéséhez /Szemle/. = Könyvtári Figyelő, 1983. 2. sz. 205–207. l.

Könyvtári szolgáltatások hátrányos helyzetűek számára /Szemle/. = Könyvtári Figyelő, 1984. 2. sz. 196–199. l.

A Könyvtári Figyelő szerkesztőbizottsági tagja.

HARGITAI Nándorné

A Magyar Úttörők Szövetsége Budapesti Elnökségének társadalmi munkatársa.

HIRIPI Lajosné

A Cigánykutatókat Koordináló Tudományos Tanács tagja.

A Magyar Szociológiai Társaság tagja.

HORVÁTH Györgyné

A Budapesti Művelődési Központ igazgatósági tanácsának tagja.

JAKUBECZ Ilona

A Magyar Könyvtárosok Egyesülete Könyvtári Módszertani Munkabizottságának elnöke.

KEREKES Pálné

Az aktív könyvtárhasználatra nevelés problémái a budapesti közművelődési könyvtárakban. = Magyar Könyvtárosok Egyesülete Évkönyv, 1981. 95–96. l.

Néhány gondolat a tananyaghoz kapcsolódó könyvekről. = Könyv és Nevelés, 1983. 2. sz. 55–59. l.

A Magyar Könyvtárosok Egyesülete gyermekkönyvtáros szekciójának elnöke.

A Magyar Könyvtárosok Egyesülete elnökségének tagja.

A HNF országos Olvasó népért mozgalmi munkabizottság gyermek- és ifjúsági irodalommal és olvasástanítással foglalkozó munkacsoport tagja.

KISS Csaba, Sz.

A Brit könyvtári és információs munka 1976–1980. = Könyvtári Figyelő, 1984. 2. sz. 160–167. l.

Körkép az állománykivonásról. = Könyvtári Figyelő, 1984. 3. sz. 294–301. l.

Tudományos könyvtár - kontra városi nyilvános könyvtár. = Kultúra és Közösség, 1983. 6. sz. 43–60. l.

KISS Jenő

Hogyan csináljunk irányelveket? = Könyvtári Figyelő, 1984. 2. sz. 173–175. l.

Iskolai könyvtárak a közművelődési hálózatban. Az NSZK tapasztalataiból. = Könyvtáros, 33. évf. 1983. 2. sz. 86–88. l.

Szakkönyvtár-e a szakrészleg? = Könyvtári Figyelő, 1983. 2. sz. 161–166. l.

Tribliothek? = Könyvtári Figyelő, 1984. 6. sz. 637–643. l.

Véleményem szerint. = Könyvtáros, 34. évf. 1984. 4. sz. 187. l.

Az Országos Könyvtárügyi Tanács tagja.

A Magyar Könyvtárosok Egyesülete alelnöke.

MÁTRAI Mátyás

Több társadalomtudományi előadás (SZOT iskola, MLEE, egészségügyi intézetek, üzemek)

Az MSZMP Budapesti Bizottságának társadalmi munkatársa.

Az MLEE XIII. ker. tagozatának filozófia tanára.

A Szovjet irodalom baráti körének elnökségi tagja.

MEZEY László Miklós

A csehszlovákiai magyar irodalom válogatott bibliográfiája I. = Új Forrás, 1983. 3. sz. 52–53. l.

A nemzetiségi valóság könyvei. Duba Gyula nagyepikája az "Örvénylő idő"-ig. = Új Forrás, 1983. 3. sz. 35–44. l.

A pozsonyi Műhely – ötször. = Új Forrás, 1984. 3. sz. 91–93. l.

A számvetés igényével. Görömbei András: A csehszlovákiai magyar irodalom 1945–1980. = Új Forrás, 1983. 4. sz. 92–94. l.

A vox humana útjain. = Napjaink, 1984. 9. sz. 15–16. l.

Gál Sándor: Mesét mondok, valóságot. = Hungarológiai Értesítő, IV. évf. 1–4. sz. /1984./ 309–310. l.

Gasparovich László: Végeken. = Új Forrás, 1983. 1. sz. 32–35. l.

Hagyomány és haladás. Pomogáts Béla: A transzilvanizmus. = Új Forrás, 1984. 4. sz. 87–90. l.

Két csehszlovákiai magyar tanulmánykötet. Turczel Lajos: Hiányzó fejezetek; Fónod Zoltán: Körvonalak. = Új Forrás, 1984. 5. sz. 48–51. l.

Sorsepika. A regényíró Dobos László. = Új Forrás, 1984. 4. sz. 80–83. l.

Stószki mozaik. = Hevesi Szemle, 1983. 2. sz. 18–20. l.

Szalatnai Rezső: Két házban egy igazsággal. = Új Forrás, 1984. 1. sz. 91–93. l.

Tartozni valahová: adottság és akarat. = Új Auróra, 1984. 2. sz. 70–75. l.

Zalabai Zsigmond: Tűnődés a trópusokon. = Új Forrás, 1983. 5. sz. 92–94. l.

MIKÓ Zoltán

A Hazafias Népfrent olvasóköri munkabizottságának tagja.

NÉMETH Erzsébet

A III. ker. Hazafias Népfrent 15. sz. körzetének Művelődési Munkabizottság vezetője.

PESTI Ernő

Az Est-lapok 1920–1939. Repertórium. /1925–1927./ Bp. 1984. Petőfi Irodalmi Múzeum.

REMETE László

A szociológiai kutatás könyvtári és információellátásáról. = Szociológia, 1982. 4. sz. 597–609. l.

SÁNDOR Ottóné

A KMK mellett működő Országos Könyvtári Propagandabizottság tagja.

SZABÓ Jánosné

Hét végén is szolgálatban. = Könyvtáros, 34. évf. 1984. 5. sz. 262–264. l.

SZABÓ Józsefné

A HNF XIII. ker. Bizottság Művelődési Munkacsoportjának tagja.

A József Attila Művelődési Központ kerületi műsorfüzet-szerkesztőségének tagja.

SZALAI Ágnes

A Magyar Könyvtárosok Egyesülete zenei szekciójának elnökségi tagja.

TOMPEK Lászlóné

Levél egy gyermekkönyvtárból. = Gyermekünk, 1984. augusztus, 16. l.

TÓTH Sándorné

Egy prézens olvasóterem másfél esztendeje. = Könyvtáros, 34. évf. 1984. 2. sz. 84–87. l.

A KÖZPONTI KÖNYVTÁR ÉS A HÁLÓZAT

Központi Könyvtár	1088 Szabó Ervin tér 1. Tel.: 330-580
Gazdasági főosztály	1088 Baross u. 18. Tel.: 330-580
Mozgókönyvtár	1101 Gép u. 2-6.
Zenei gyűjtemény	1052 Fehérhajú u. 5. Tel.: 337-640
Központi Ellátó Szolgálat	1203 Zrínyi u. 44. Tel.: 477-756

I. kerület

I. ker. főkönyvtár	1016 Krisztina krt. 87-89. Tel.: 568-755
I. ker. főkönyvtár gyermekrészlege	1016 Krisztina krt. 91. Tel.: 564-694
I/1. sz. fiókkönyvtár	1014 Országház u. 13. Tel.: 759-484
I/2. sz. fiókkönyvtár	1011 Fő u. 11-13. Tel.: 388-017
I/3. sz. fiókkönyvtár	1011 Szilágyi Dezső tér 5. Tel.: 388-232

II. kerület

II. ker. főkönyvtár	1023 Török u. 7-9. Tel.: 150-058
II/1. sz. fiókkönyvtár	1028 Dimitrov u. 80. Tel.: 367-926
II/2. sz. fiókkönyvtár	1028 Szabadság út 37. Tel.: -
II/3. sz. fiókkönyvtár	1022 Marcibányi tér 5/a. Tel.: 154-650
II/4. sz. fiókkönyvtár	1021 Budenz u. 20-22. Tel.: -

III. kerület

III. ker. főkönyvtár	1033 Fő tér 2. Tel.: 888-103
III. ker. főkönyvtár gyermekrészlege	1033 Fő tér 5. Tel.: 688-476
III/1. sz. fiókkönyvtár	1032 San Marco u. 81. Tel.: 887-370
III/2. sz. fiókkönyvtár	1039 Bajáki Elemér u. 5-7. Tel.: 871-821
III/4. sz. fiókkönyvtár	1038 Dömös u. 5. Tel.: -
III/5. sz. fiókkönyvtár	1039 Juhász Gyula u. 6. Tel.: 873-409
III/6. sz. fiókkönyvtár	1039 Füst Milán u. 1. Tel.: -

IV. kerület

IV. ker. főkönyvtár	1043 Bajcsy-Zs. u. 8. Tel.: 694-572
IV. ker. főkönyvtár gyermekrészlege	1043 Munkásotthon u. 33-39. Tel.: 695-107
IV/1. sz. fiókkönyvtár	1043 Reviczky u. 38. Tel.: 890-611
IV/2. sz. fiókkönyvtár	1043 Tinódy u. 1. Tel.: 696-313
IV/3. sz. fiókkönyvtár	1046 Hajló u. 4-6. Tel.: -

V. kerület

V. ker. főkönyvtár	1054 Vadász u. 42. Tel.: 327-392
V. ker. főkönyvtár gyermekrészlege	1054 Aulich u. 4-6. Tel.: 117-243
V/1. sz. fiókkönyvtár	1053 Királyi Pál u. 11. Tel.: 173-783
V/2. sz. fiókkönyvtár	1053 Királyi Pál u. 18. Tel.: 175-568

VI. kerület

VI. ker. főkönyvtár	1062 Népköztársaság útja 52. Tel.: 113-822.
VI. ker. főkönyvtár gyermekrészlege	1061 Liszt F. tér 6. Tel.: 421-948

VII. kerület

VII. ker. főkönyvtár	1073 Kertész u. 20. Tel.: 426-596
VII. ker. főkönyvtár olvasóterme	1073 Kertész u. 15 Tel.: 226-656
VII. ker. könyvtár	1074 Rottenbiller u. 10. Tel.: 425-362

IX. kerület

IX. ker. főkönyvtár	1098 Börzsöny u. 9-11. Tel.: 575-808
IX/1. sz. fiókkönyvtár	1097 Aszódi-Füleki u. sarok Tel.: 275-339
IX/3. sz. fiókkönyvtár	1095 Mester u. 53-55. Tel.: 337-471
IX/4. sz. fiókkönyvtár	1096 Hámán Kató u. 27. Tel.: 335-741
IX. ker. könyvtár	1092 Boráros tér 2. Tel.: 170-628

XI. kerület

XI. ker. főkönyvtár	1119 Szakasits Árpád u. 55. Tel.: 869-385, 869-444
XI/1. sz. fiókkönyvtár	1112 Menyecske u. 2. Tel.: 851-931
XI/2. sz. fiókkönyvtár	1116 Albertfalva u. 7-11. Tel.: 869-618
XI/3. sz. fiókkönyvtár	1118 Nagyszebeni út 1. Tel.: —
XI. ker. könyvtár	1117 Karinthy F. u. 11. Tel.: 666-224
XI/1. sz. fiókkönyvtár	1116 Alabástrom u. 27. Tel.: —

XIII. kerület

XIII. ker. főkönyvtár	1138 Dagály u. 9. Tel.: 403-309, 499-154
XIII/1.sz.fiókkönyvtár	1135 Rajk László u. 40. Tel.: —
XIII/2.sz.fiókkönyvtár	1133 Rajk László u. 83. Tel.: 497-521
XIII/3.sz.fiókkönyvtár	1134 Lehel u. 7/a. Tel.: 496-359
XIII/4.sz.fiókkönyvtár	1134 Lehel u. 31. Tel.: 208-829
XIII/5.sz.fiókkönyvtár	1138 Tomori köz 7. Tel.: 207-258
XIII/6.sz.fiókkönyvtár	1131 Mosoly u. 40/a. Tel.: 491-532
XIII/7.sz.fiókkönyvtár	1136 Sallai Imre u. 52. Tel.: 496-921

VIII. kerület

VIII. ker. főkönyvtár	1088 Gutenberg tér 3. Tel.: 343-117
VIII. ker. főkönyvtár	1085 Somogyi Béla u. 23/a. Tel.: 136-418
VIII. ker. könyvtár	1089 Kulich Gy. tér 12. Tel.: 138-037
VIII. ker. könyvtár gyermekrészlege	1089 Kulich Gy. tér 13. Tel.: 334-904

X. kerület

X. ker. főkönyvtár	1102 Pataky I. tér 7-14. Tel.: 776-933, 573-091
X/1. sz. fiókkönyvtár	1103 Gergely u. 68. Tel.: 572-510
X/2. sz. fiókkönyvtár	1106 Keresztúri út 7-9. Tel.: —

XII. kerület

XII. ker. főkönyvtár	1126 Böszörményi út 13-15. Tel.: 559-528
XII. ker. főkönyvtár gyermekrészlege	1126 Böszörményi út 34/a. Tel.: 566-877
XII/1. sz. fiókkönyvtár	1112 Törökbálinti út 2. Tel.: —
XII/2. sz. fiókkönyvtár	1122 Városmajor u. 42. Tel.: —

XIV. kerület

XIV. ker. főkönyvtár	1145 Bosnyák u. 1/a. Tel.: 830-197
XIV/1. sz. fiókkönyvtár	1145 Uzsoki út 57. Tel.: 833-974
XIV/2. sz. fiókkönyvtár	1143 Ilka u. 36. Tel.: 836-970
XIV/3. sz. fiókkönyvtár	1143 Lumumba u. 1-3. Tel.: 631-176
XIV/4. sz. fiókkönyvtár	1143 Kerepesi út 73/c. Tel.: 830-920

XV. kerület

XV. ker. főkönyvtár	1158 Mosolygó A. u. 36. Tel.: 633-062
XV. ker. főkönyvtár gyermekrészele	1158 Doktor S. u. 45. Tel.: 633-336
XV/1.sz. fiókkönyvtár	1158 Gorkij tér 2. Tel.: –
XV/2.sz. fiókkönyvtár	1157 Hartyán köz 2-4. Tel.: 644-871
XV/3.sz. fiókkönyvtár	1156 Kontyfa u. 10. Tel.: –
XV/4.sz. fiókkönyvtár	1153 Arany János u. 29. Tel.: 892-581
XV/5.sz. fiókkönyvtár	1151 Bogács u. 51. Tel.: –

XVII. kerület

XVII. ker. főkönyvtár	1173 Ujlak u. 110. Tel.: 286-424
XVII/1.sz. fiókkönyvtár	1174 Wesselényi u. 1. Tel.: –
XVII/2.sz. fiókkönyvtár	1171 Péceli u. 232. Tel.: 286-530
XVII/3.sz. fiókkönyvtár	1171 Sugár u. 66. Tel.: –
XVII/4.sz. fiókkönyvtár	1173 Pesti út 80. Tel.: –

XIX. kerület

XIX. ker. főkönyvtár	1191 Vörös Hadsereg útja 93-95. Tel.: 570-772
XIX/1.sz. fiókkönyvtár	1196 Petőfi tér 15. Tel.: 271-221
XIX/2.sz. fiókkönyvtár	1196 Zalaegerszeg u. 106. Tel.: 272-683
XIX/3.sz. fiókkönyvtár	1195 Kossuth L. u. 8. Tel.: 273-233
XIX/4.sz. fiókkönyvtár	1191 Berzsényi u. 8. Tel.: 574-996

XXI. kerület

XXI. ker. főkönyvtár	1213 Kalamár J. u. 230. Tel.: 279-594
XXI/1.sz. fiókkönyvtár	1214 Rakéta u. 24. Tel.: 476-505
XXI/2.sz. fiókkönyvtár	1213 Rákosi Endre u. 38. Tel.: –
XXI/3.sz. fiókkönyvtár	1212 Széchenyi u. 91. Tel.: 548-751
XXI/4.sz. fiókkönyvtár	2114 II. Rákóczi F. u. 106. Tel.: –
XXI/5.sz. fiókkönyvtár	1214 Vénusz u. 2. Tel.: 277-439
XXI/6.sz. fiókkönyvtár	1214 Simon Bolívar sétány 4-8. Tel.: –

XVI. kerület

XVI. ker. főkönyvtár	1163 Veres Péter u. 53. Tel.: 838-927
XVI/1. sz. fiókkönyvtár	1162 Rákosi u. 129. Tel.: 638-484

XVIII. kerület

XVIII. ker. főkönyvtár	1183 Thököly u. 5. Tel.: 280-068, 280-483
XVIII/1. sz. fiókkönyvtár	1188 Vörösfény u. 163. Tel.: 280-648
XVIII/2. sz. fiókkönyvtár	1118 Csontváry u. 32. Tel.: –

XX. kerület

XX. ker. főkönyvtár	1201 Vörösmarty u. 5. Tel.: –
XX/1. sz. fiókkönyvtár	1202 Jókai Mór u. 106. Tel.: –
XX/3. sz. fiókkönyvtár	1201 Török Flóris u. 245. Tel.: –
XX/4. sz. fiókkönyvtár	1204 Pacsirta u. 157/b. Tel.: –
XX. ker. könyvtár	1208 Marx Károly u. 128. 477-143

XXII. kerület

XXII. ker. főkönyvtár	1222 Tóth József u. 36. Tel.: 386-631
XXII/1. sz. fiókkönyvtár	1225 Nagytétényi u. 264. Tel.: –
XXII/2. sz. fiókkönyvtár	1222 Kisérleti ltp. Tel.: 464-785
XXII/3. sz. fiókkönyvtár	1224 Dózsa György u. 98. Tel.: –
XXII/4. sz. fiókkönyvtár	1222 Nagytétényi u. 35. Tel.: –

TARTALOM

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár jelentése (1983–1984)	5
I. Hálózatfejlesztés	5
II. A könyvtár állománya	5
III. Feltárás	7
IV. Olvasószolgálat	8
V. Bibliográfiák és egyéb kiadványok	10
VI. Személyzeti, oktatási tevékenység	11
VII. Igazgatás, kapcsolatok	18
VIII. Pénzügyi gazdálkodás	19
IX. Táblázatok	21
Papp István: Esszé a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár hálózatának fejlesztési irányairól	31
Bertalan Béla–Gujgiczer Imréné: Képzés és továbbképzés a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban	55
Szász Iлона: Az "Ismerkedj a felnőttek szépirodalmával" elnevezésű állományrész elemző vizsgálata a kőbányai gyermekkönyvtárban	59
Mayerné Baán Magdolna: Iparosok és gyári munkások kulturális egyletei Soroksáron a kezdetektől 1950-ig.	73
Pótlások a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 1712 előtti régi magyarországi nyomtatványainak jegyzékéhez	87
Klinda Mária: Kéziratok a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár állományában.	89
Indali György: 1945 előtti munkásmozgalmi vonatkozású szöveges plakátok a Budapest-gyűjtemény állományában.	99
Tóth Gyula: Szabó Ervin útja az Emlékiratig	119
A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár és tevékenysége a sajtó tükrében	133
Ajándékozó személyek és intézmények 1983–1984. évben	135
Dolgozóink könyvtáron kívüli tudományos és társadalmi tevékenysége	137
A központi könyvtár és a hálózat.	139

CONTENTS

Report of the Ervin Szabó Metropolitan Library for 1983/1984.....	5
I. Branch libraries.....	5
II. Holdings.....	5
III. Cataloguing and indexing.....	7
IV. Reader's service.....	8
V. Bibliographies and other publications.....	10
VI. Staffing and training.....	11
VII. Management and relations.....	18
VIII. Financial management.....	19
IX. Tables.....	21
Papp, István: Essay on the New Conception of Development in the Metropolitan "Ervin Szabó" Library.....	31
Bertalan, Béla—Gujgicz, Irén: Training and Postgradual Trainign in the MSZEL.....	55
Szász, Ilona: Analytical Survey of a Special Bookstock under the Title "Make acquaintance with Fiction for Adults" in the Children's Library of Kőbánya.....	59
Mayer-Baán, Magdolna: Blue-collar Workers' and Craftmen's Associations in Soroksár from the Foundation of the Suburb till 1950.....	73
Addenda to the List of Old Hungarian Prints in the MSZEL.....	87
Klinda, Mária: Manuscripts in the Stock of the MSZEL.....	89
Indali, György: Text-posters of the Pre-war Labour Movement in the Budapest Collection.....	99
Tóth, Gyula: The WAY of Ervin Szabó till the Memorandum.....	119
Metropolitan "E.SZ." Library and its Activity in the Mirror of the Press.....	133
Donators in 1983—1984.....	135
Scientific and Social Activity of our Colleagues.....	137
The Central Library and the Network.....	139

INHALT

Bericht der Stadtbibliothek „Ervin Szabó,, (1983–1984).....	5
I. Entwicklung des Bibliotheknetzes	5
II. Bestand der Bibliothek	5
III. Die Aufschliessung.....	7
IV. Leserdienst	8
V. Bibliographien und andere Publikationen.....	10
VI. Personal und Bildungstätigkeit.....	11
VII. Leitung, Beziehungen.....	18
VIII. Finanzwirtschaft.....	19
IX. Tabellen	21
Papp, István: Gedanken über die Tendenzen der Entwicklung des Bibliotheknetzes der Stadtbibliothek „Ervin Szabó,,...	31
Bertalan, Béla – Gujgiczer, Irén: Bildung und Weiterbildung in der Stadtbibliothek „Ervin Szabó,,.....	55
Szász, Ilona: „Mach Bekanntschaft mit der Literatur für Erwachsene,, Eine Untersuchung des Bestandes unter diesem Titel in der Kinderbibliothek von Kőbánya.	59
Mayer-Baán, Magdolna: Kulturelle Vereine der Handwerker und Fabrikarbeiter in Soroksár von den Anfängen bis 1950 ..	73
Ergänzungen zur Liste der vor 1712 entstandenen alten ungarischen Druckschriften in der Stadtbibliothek „Ervin Szabó,,	87
Klinda, Mária: Manuscripte im Bestand der Stadtbibliothek „Ervin Szabó,,.....	89
Indali, György: Text-Plakate der Arbeiterbewegung vor 1945 im Bestand der Budapest-Sammlung.....	99
Tóth, Gyula: Szabó Ervins Weg bis zur „Denkschrift,,.....	119
Die Stadtbibliothek „Ervin Szabó,, und ihre Tätigkeit im Spiegel der Presse.....	133
Schenkungen von Personen und Instituten im Jahre 1983–1984.....	135
Gesellschaftliche Tätigkeit unserer Mitarbeiter ausser der Bibliothek.....	137
Die Zentralbibliothek und das Bibliotheknetz.....	139

SOMMAIRE

Rapport de la Bibliothèque de la Ville de Budapest "Ervin Szabó" (1983-1984)	5
I. Promotion du réseau des bibliothèques d'arrondissement.	5
II. Le fonds de la bibliothèque	5
III. Exploration	7
IV. Service du lecteurs	8
V. Bibliographies, autres publications	10
VI. Mouvement de cadres et de l'enseignement	11
VII. Gestion, relations	18
VIII. Gestion, financière	19
IX. Tableaux	21
Papp, István: Essai des tendances du développement du réseau des bibliothèques d'arrondissement de la Bibliothèque de la Ville de Budapest "Ervin Szabó"	31
Bertalan, Béla—Gujgicz, Irén: Instruction et cours postsecondaires au Bibliothèque de la Ville de Budapest "Ervin Szabó".	55
Szász, Ilona: Révision analytique du partie du stock nommé "Faire la connaissance de la littérature des adultes" du bibliothèque d'enfant de Kőbánya.	59
Baán, Magdolna: Sociétés culturelles des artisans et ouvriers d'usine á Soroksár depuis les commencements jusqu'à 1950	73
Supplément au répertoire des anciens imprimés hongrois d'avant 1712 de la Bibliothèque de la Ville de Budapest "Ervin Szabó"	87
Klinda, Mária: Les manuscrits dans le stock de la Bibliothèque de la Ville de Budapest "Ervin Szabó", ...	89
Indali, György: Les affiches avec texte du mouvement ouvrier d'avant 1945 dans le stock du Collection de Budapest ...	99
Tóth, Gyula: La route d'Ervin Szabó jusqu'au Mémoire	119
La presse sur l'activité de la Bibliothèque	133
Liste des donateurs entre 1983-1984.	135
L'activité sociale et scientifique du personnel hors de la Bibliothèque	137
La bibliothèque centrale et le réseau	139

Gyermekrajzok a XII. kerületi könyvtárban

Bálványos Huba grafikusművész a gyermekrajz-verseny résztvevőivel

Halász Juditot hallgatják a Dagály utcai gyermekolvasók

Gyermekfoglalkozás a Dagály utcában

Bács-Kiskun megyei műsor – a helytörténeti kiállítás megnyitóján

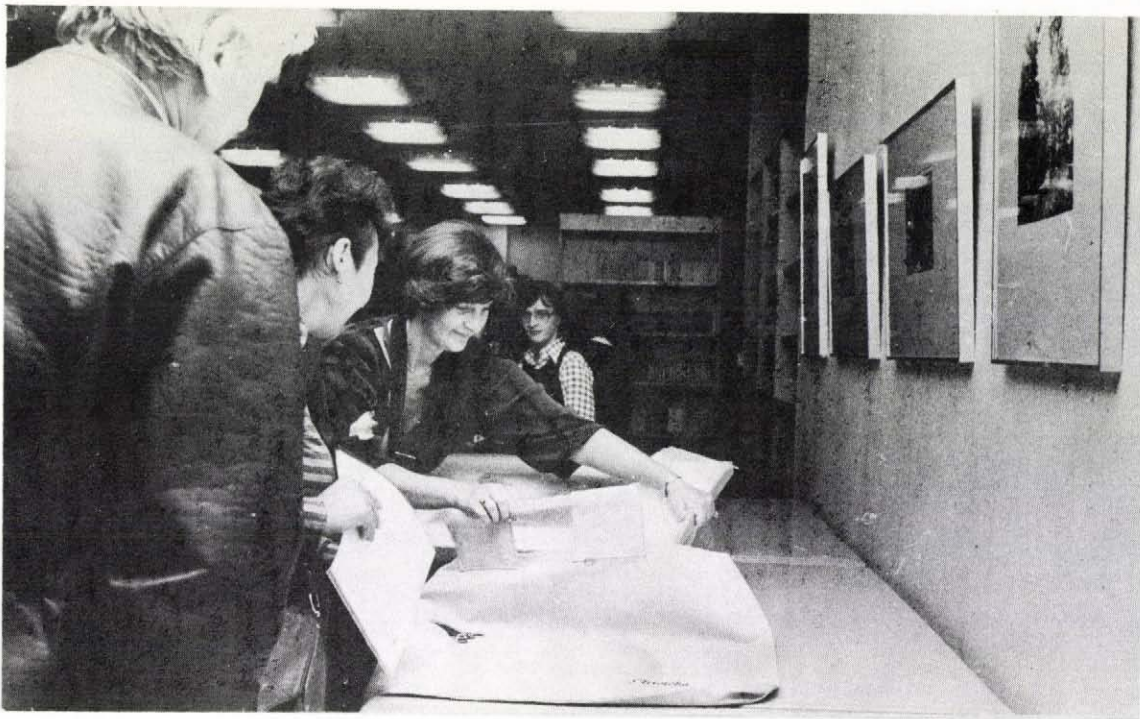
Könyvtárbevető a Kulich Gyula téren

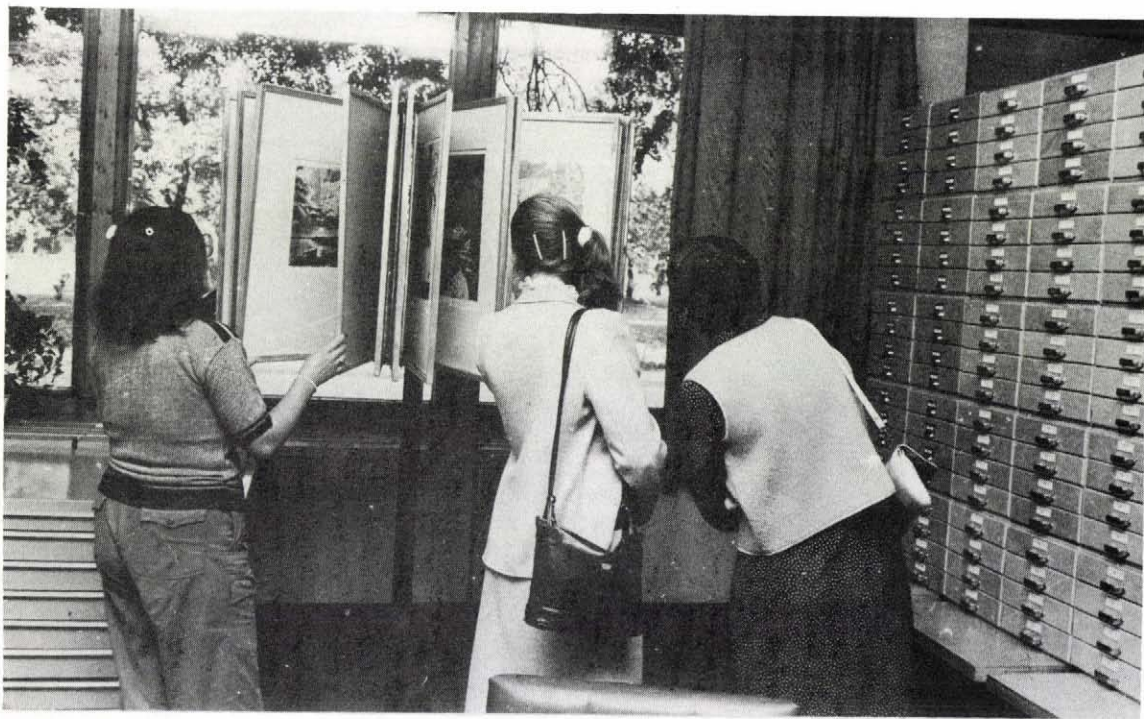
Miklós Pál művészettörténész megnyitja a kőbányai artotékát

Kiállítás az artotéka anyagából

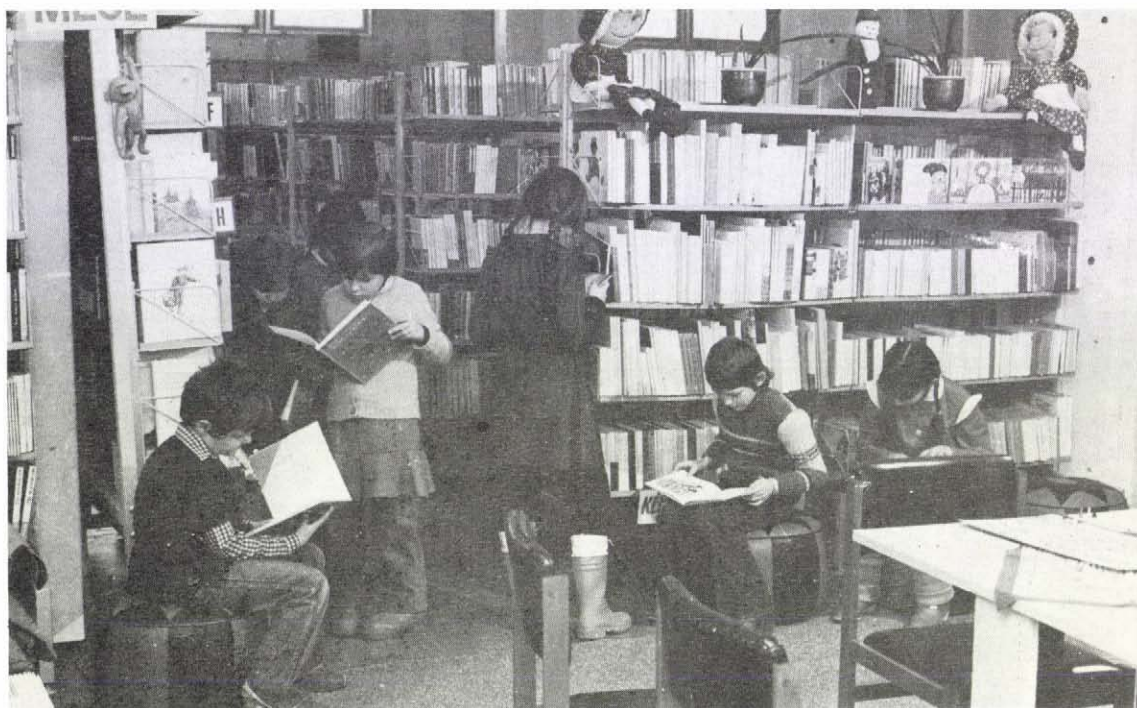
A grafikák keretben kölcsönözhetők

Az artotéka részlete

Könyvtárnyitás Békásmegyeren

Az új gyermekkönyvtár

Nyugdíjas találkozó

A dolgozók gyermekeinek névadó ünnepsége

III. kerületi dokumentumaink a Zichy-kastélyban

Vetélkedő gyermekolvasóinknak a Barlang moziban

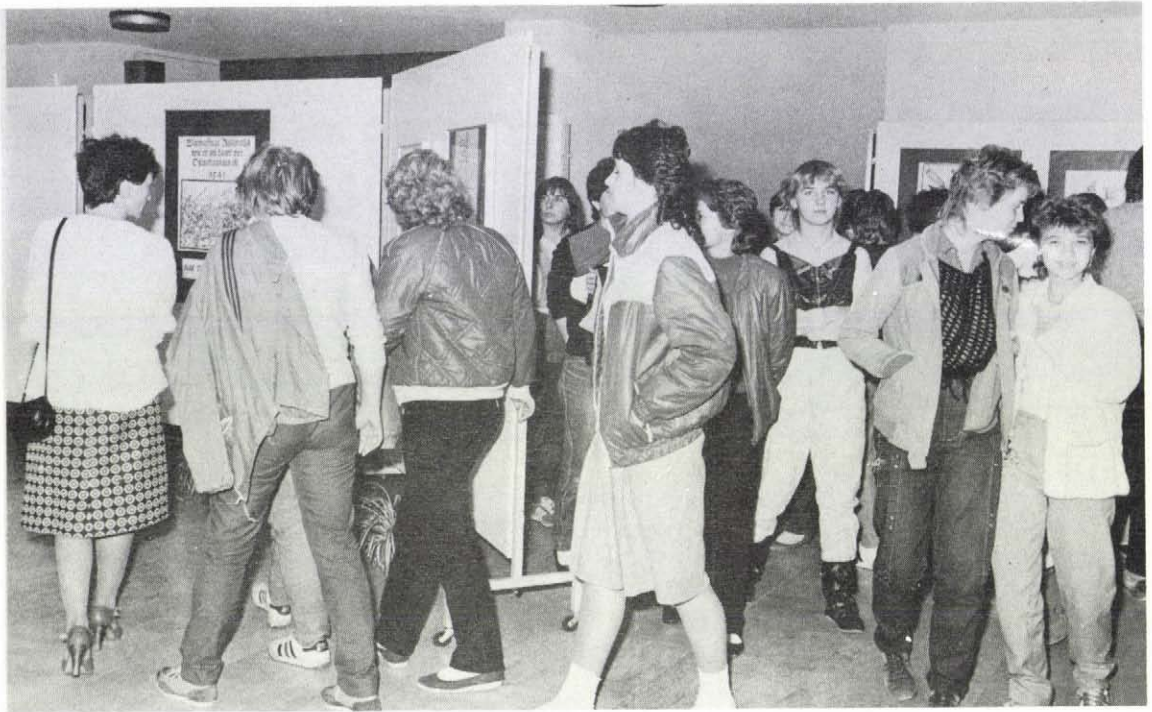
A Prágai Városi Könyvtár bemutatkozása a központi könyvtárban

A Prágai Városi Könyvtár kiállításának megnyitója

Török-világ Pest-Budán. Kiállítás Kecskeméten könyvtárunk és a társintézmények anyagából

Részlet a kecskeméti kiállításról

Ára: 46,- Ft